yeni adımlar

aylık sanat ve siyaset dergisi

1975 YILLIĞI

- fașizm nedir
- fașizmi nasıl yenmeli
- Sabahattin Ali hikaye yarışması sonuçları

OCAK - ŞUBAT 1975

25

Fiyatı: 15 lira

yeni adımlar

aylık sanat ve siyaset dergisi

Ocak - Şubat 1975

Sayı : 25

Yönetim ve yazışma : Salkım Söğüt Sk. 20/9 Yerebatan — İstanbul / Baskı-dizgi : Latin Matbaası / Kapak basımı : Evren Ofset / İzmir dağıtım : DATIC / Ankara dağıtım : AYDIN KİTABEVİ / İstanbul dağıtım : DE—DA Cağaloğlu Yokuşu Kemaliye Han 4/14 / ABONE: YILLIĞI 100 / DIŞ ÜLKELER : YILLIĞI 200, Gönderilen yazılar basılsa da, basılmasa da geri verilmez. Abone ve havale: Orhan Suda, P.K. 1, Sirkeci-İstanbul.

Kurucular. :
Metin İlkin - Orhan Suda

Sahibi :
Orhan Suda

Yazı İşleri Sorumlusu :
Mehmet Çolak

Orhan Suda

DÖKÜM

Yeni Adımlar üçüncü yılına giriyor. «Beylik» bir yıllık: geçmiş sayılardaki yazıların yer aldığı bir **YILLIK** düzenlemeyi düşünmedik. **Balyoz Dönemi**'nde çıkmış olan ilk sayımızdaki **ÖLÜMÜM** adlı yazıya yer verdik sadece. Çünkü güncelliğini bugün de koruyan bir yazıydı bu: **FAŞİZM**'le mücadeleyi öneriyordu.

O zamandan bu yana büyük sermaye, faşizmi çok daha planlı bir şekilde uygulamak için her yola başvurdu. Türkiye Solu'nun ağır kayıplara uğradığı bir dönemden yeni çıktık. İşçi sınıfının öncü partisinin saflarında örgütlenmenin, bütün haklarımızı kendi alın terimizle almanın, yurt ölçüsünde sosyal ve siyasî ağırlığımızı ortaya koymanın çarelerini araştırdığımız bir ortam içindeyiz. Bölünmüşlüğümüzü nasıl giderebiliriz? Özlediğimiz bütünlüğe nasıl varabiliriz? Gücümüz, imkânlarımız nelerdir? Dünya ve Türkiye sosyalist hareketinin yalansız dolansız, tahrif edilmemiş tarihini nasıl saptayabiliriz? Adına türküler yaktığımız işçi sınıfımız ve onun yandaşı köylülükle ilişkilerimiz nasıl olmalıdır?

İşte bu sorularla giriyoruz 1975 yılına.

Yazacaklarımızı, önerilerimizi açık açık belirteceğiz. Sosyalist hareketin temel mesele-

lerini, belgeleriyle yansıtmaya çalışacağız. Geçmişte neler oldu? Günümüzdeki devrimci gelişmeler nelerdir? Bunları elimizden geldiğince anlatacağız. Ucuz, kısır polemiklere, kişisel suçlamalara girişmeyeceğiz.

Son bir ayın dökümünü yaptığımızda, gencecik devrimcilerin sokak ortasında, herkesin gözleri önünde öldürüldüklerini görüyoruz. Sadece Ocak ayı içinde 36 yaralı ve iki ölü. Başta büyük kentlerimiz olmak üzere, yurdun dört bir yanında ayak sesleri duyuluyor: **FAŞİZM RAP RAP GELİYOR.**

Bunun içindir ki, Yeni Adımlar'ın 1975 Yıllığının Faşizmi bütün boyutlarıyla açıklayan, Faşizm ile büyük sermaye arasındaki ilişkileri bütün açıklığı ile ortaya seren bir sayı olmasını istedik.

Yeni Adımlar üçüncü yılına beş sayısı toplatılmış, hakkında beş dava açılmış olarak giriyor. Bizim durumumuz işte bu. Yolcu yolunda gerek.

FAŞİZM NEDİR?

Aşağıdaki inceleme, faşizmin ayak seslerinin gitgide duyulmaya başladığı ülkemizde faşizm konusunda ilk defa yayımlanan son derece önemli bir yazıdır. Pek yakında «Suda Yayınları» arasında **Faşizm ve Büyük Sermaye** adıyla tam metin halinde çıkacak olan bu inceleme, Faşizmi alabildiğine sürükleyici bir dille ve bütün ayrıntılarıyla gözler önüne sermektedir.

Yeni Adımlar

Faşizm salgınının bugün artık tamamen durdurulduğunu söyliyebilir miyiz? Bugün yaygın fakat hatalı bir inanç var. Deniyor ki, «Mihver» devletlerinin ugradığı bozgun, bütün dünyada, faşizmin de sonunun geldiğini ilân ediyor.

Oysa büyük «demokrasi» ülkeleri her zaman gerçeği söylemiyorlar. Onlar Hitler'e karşı savaştılarsa, bunun sebebi, kendilerinin bugün ileri sürdüğü gibi, nasyonal-sosyalist rejimin otoriter ve kaba bir rejim oluşu değil, Alman emperyalizminin, belli bir tarihi dönemde, dünya egemenliğini elde etme mücadelesinde kendilerine rakip çıkmasıydı. Hitler'in iktidara, uluslararası burjuvazinin hayır dualarını da alarak geldiği nasıl unutulur? Iktidarının ilk yıllarında, İngiliz lordlarından Henry Ford'a kadar bütün anglo-sakson kapitalizmi, açık açık Hitler'e kol kanat gerdi. Ona, Avrupa'nın düzenini yeniden sağlayacak ve kıtayı bolşevizmin «şerri»nden koruyacak tek «kuvvetli adam» diye bakıyorlardı.

«Demokratik» ülkelerin burjuvazisi, ancak çok sonraları, Alman emperyalizminin amansız saldırısı karşısında kendi çıkarlarının, dış pazarlarının, ham madde kaynaklarının tehdit altında olduğunu gördüğünde, nasyonal-sosyalizmi afaroz etmeye, «ahlâk dışı» ve «hıristiyanlık düşmanı» karakterinden dem vurup onu lânetlemeye başladı. Bundan sonra bile, şurda burda, nazi tehlikesini «kızıl tehlike»ye yeğ tutan burjuvalar, kilise prensleri eksik olmadı. Bunlar faşizmi Avrupa'nın jandarmalığına memur ettiler.

Bugün büyük «demokrasiler» kendilerini «anti-faşist» diye ilan ediyorlar. Aslında ise sadece bunun gevezeliğini ediyorlar. Ger-

çekten de onlar, Alman rakiplerinin hakkından gelebilmek için anti-faşizm, faşizm aleyhtarlığı yapmak zorundalar. Yoksa, hitlerciliğe karşı mücadelede, sırf duyguları körükleyerek geniş halk kitlelerinin tam desteğini sağlıyamazlardı. İşin dış görünüşü bir yana, bugün artık millî savaşlar çağında değiliz. Çağımıza damgasını vuran şey sınıf mücadelesi ve sosyal savaşlardır. İşçi kitleleri, sosyal alanda kendilerine hitap edilmedikçe, sınıf güdülerine çağrıda bulunulmadıkça, tek taraflı bir feragatle, Avrupa'nın kurtuluşu için mücadele uğruna kollarını sıvamazdı.

Ama büyük «demokrasiler» yarın öbürgün faşizm aleyhtarlıklarını da rafa kaldırabilirler. Bir zamanlar, emekçileri hitlerizme karşı ayaklandıran bu tılsımlı kelime, bu defa da, kapitalist sisteme karşı olanların birleşmesine hizmet etmeye başladı mı, büyük «demokrasiler»ce artık istenmiyen bir şey haline gelir. Nitekim Müttefikler, vaktiyle yardımlarını güle oynaya kabul ettikleri Belçika ve Yunan Direnme hareketlerine karşı, şimdi, oldukça haşin davranmakta tereddüt göstermiyorlar. Yarın öbürgün, kurtarılmış bölgelerde kendilerine destek yuvaları yaratmak için, halkın öncülerine karşı faşizan örgütleri desteklemiyecekleri ne malûm? Nitekim daha şimdiden, Yunanlılar arasında bu işi yapmaya başladılar bile. Tabii, bu gerici yuvalara yeni bir ad da takarlar (bunu da yapmaya başladılar zaten). Çünkü, faşizm kelimesinin artık iyice ipliği pazara çıkmıştır. Fakat, etiketi değişmiş de olsa, mal yine aynı maldır. Faşizm, hangi kılığa girerse girsin, çürüyen kapitalizmin yedek namlusu olmaya devam ediyor.

Böylece, en son gelişmeler de bu incelemenin ana tezini, sosyalizmin ataletinden doğan faşizmin ancak proleteryanın zaferiyle yıkılıp yokedilebileceği görüşünü doğrulamış bulunuyor. Bu gerçeği inkâr eden her türlü «antifaşizm» boş ve aldatıcı bir gevezelikten başka bir şey değildir. Acı olan şu ki, bizler, burjuva demokratlarının antifaşizm bayrağını ellerine geçirmelerine seyirci kaldı. Bu baylar, sırf kendi nazik bedenlerini de okşar korkusuyla faşizm kırbacından ürküyorlar. Fakat en az bunun kadar, işçi iktidarından da ödleri kopuyor. Bu iki yönlü korkuyu bir çırpıda giderebilmek için de şu kırma çözümü bulmuşlar: «halk cepheleri». Halk cepheleri sözcüleri faşizme karşı atıp tutuyorlar ama, onun maddi köklerini kurutacak radikal tedbirleri almaya da yanaşmıyorlar. Bir yanda, «Tröstler»e, «ikiyüz aileden oluşan azınlıklar»a karşı demagojik nutuklar atarken, öbüryanda kapitalizme dokunmaktan kaçınıyorlar. Daha da beteri, iktisadi ve sosyal politikalarıyla, proletarya ile orta sınıflar arasındaki sürtüşme noktalarını arttırıp, «orta sınıfları faşizm yolundan çeviriyoruz» iddialarına rağmen, bunları faşizmin kucağına itiyorlar.

Faşizm tehlikesi, bir çok kişiye, orta sınıflar meselesinin önemini kavrattı. Yakın zamanlara kadar sol partiler bu sınıfları, kendileri için kolay elde edilir, sâdık ve istikrarlı bir oy deposu olarak görürlerdi. Ama ne zaman ki, iktisadi buhranın da etkisiyle bu sınıfların, yalpalaya yalpalaya, sonunda, karşı cephenin kucağına düşebilecekleri, kollektif çılgınlıklara kendilerini kaptırabilecekleri, renkli gömlekler kuşanabilecekleri anlaşıldı, işte o zaman bu partileri de bir telâş aldı. Tıpkı, civcivlerini kaybetmekten korkan kuluçka tavuklar gibi paniğe kapıldılar. Orta sınıfları nasıl ellerinde tutacaklardı?

Yazık ki bu sol partiler meselenin özünü hiç kavramadılar (ya da kavramak istemediler). Bu kitapta bu meseleye ancak kıyısından köşesinden değinildi. Çünkü tahlillerimin mantığı beni, «sosyalizm orta sınıfları nasıl faşizm yolundan geri çevirebilirdi?» sorusuna cevap aramaktan çok, faşizmin bu sınıfları neden ve nasıl ayartabildiğini açıklamaya itti. Bu bakımdan, okurların hoşgörüsüne sığınarak, şu kısa açıklamayla yetiniyorum.

Orta sınıfların ve proleteryanın büyük sermaye karşısında ortak menfaatleri vardır. Fakat var olan şey, sadece ortak menfaatler de değildir. Bunların «kapitalizme karşı» oluşlarında aynı şeyi anlamamak gerekir. Hiç şüphesiz burjuvazi bu menfaat farklılıklarını sömürür, kullanır ve keyfince körükler de. Fakat bunları masa başında da yaratmaz, yaratamaz. Dolayısıyla, proletaryayla küçük burjuvaziyi ortak bir program etrafında birleştirmek ve bundan her ikisinin de tatmin olmasını beklemek imkânsızdır. Taraflardan birinin tâvizler vermesi gerekir. Tâvizde bulunması gereken proletarya da olabilir elbette. Mesela, büyük sermayeye indirdiği darbelerin aynı anda küçük tasarruf sahiplerinin, zanaatkârların, küçük tüccar ve köylülerin sırtına binmesini önlemeye çalışabilir, çalışmalıdır da. Fakat proletarya bazı temel noktalarda uzlaşmaz tavır takınmayı da bilmelidir. Yoksa, orta sınıfları ayarlıyacağım, dükkân sahiplerinin ya da çiftçilerin güvenini sağlıyacağım diye, bu temel noktalarda da tâviz vermeye kalktığı an, kapitalizme öldürücü darbeleri indirmekten de caymış sayılır.

Proletarya ne zaman kapitalizmi yıkma görevini savsaklamış ve imkânlarını sonuna kadar kullanmayı denemekten kaçınmışsa, orta sınıflar da, doymakbilmez bir büyük sermaye ile, talepler ileri süren işçi sınıfı arasında sıkışıp kalmış, sonunda da kudurup azgınlaşarak selameti faşizme yönelmede aramıştır.

Kısacası, proletaryaya düşen şey, kendi sosyalist programından vazgeçmek pahasına orta sınıflara çengel atmak değil, onları,

toplumu yeni bir yola yöneltme konusundaki maharetine inandırmak ve bunu da devrimci eylemlerin gücü ve güvenciyle yapmaktır. İşte halk cephesi mucitlerinin anlıyamadıkları da budur. Bunların kafasında bir tek fikir var: nasıl yapsak, nasıl etsek de şu orta sınıfları oltamıza taksak? Ve doğrusu bu işi de öylesine bir maharetle beceriyorlar ki, sonunda, orta sınıflar kendi oltalarına değil, faşizmin ağına takılıyorlar.

Antifaşist mücadele ancak, burjuva demokrasisinin kuyruğunda sürüklenmekten kurtulduğu zaman zafer kazanacaktır. «Anti» diye başlıyan formüllerden kendimizi sakınalım. Çünkü bunlar sadece ve sadece bir şeye karşı olmaktan ibaret, dolayısıyla da, yetersiz kalıyorlar. Oysa bir ilkeyi yenmenin tek yolu vardır: bir başka ve ondan daha üstün bir ilke ile ona karşı çıkmak. Günümüz dünyası, içinde yüzdüğü kargaşa ortamında, sadece, dev ölçülere varmış modern üretimin kollektif niteliğine uygun düşecek bir mülkiyet biçimi aramıyor. Bir yandan kurtuluş yolunu açarken, öbür yandan da, bugünkü kargaşa ortamının yerine rasyonel bir düzen de getirebilecek bir yönetim biçimini arzuluyor. Burjuva parlemantarizminin verip verebileceği ise, hergün biraz daha tükenen ve çürüyen bir demokrasi müsveddesinden başka bir şey değil. Hayal kırıklıkları ve tiksinme duyguları ise, güçlü Devlet'e, takdir-i ilâhinin yeryüzü temsilcilerine, «başbuğluk sistemi»ne yönelmeye yol açıyor.

Teorik planda, faşizmin kökünün kurutulması işi, ancak, yeni bir yönetim biçimini, bütün üreticilerin her şeyin yönetimine katılabildiği, gerçek tam ve doğrudan bir demokrasiyi insanlığa sunabildiğimiz ve bunu da örnekleriyle ispatladığımız gün eksiksiz ve kesin bir şekilde gerçekleşmiş olacaktır. Bu yeni demokrasi tipi ne bir hayaldir ne de bir tasarı, zaten varolan bir şeydir. Büyük Fransız Devrimi onun habercisi oldu. 1871 Komünü, Marx ve Lenin'in ustaca belirttikleri gibi, onun ilk denenişiydi. 1917'nin Rus Sovyetleri bu demokrasinin modelini bütün dünyaya, hafızalardan silinmez bir şekilde sundular. Ondan bu yana ise, burda açıklanması çok uzun sürecek sebeplerden dolayı, sovyet demokrasisi, Rusya'da bile, uzun süren bir gerileme dönemine girdi. Bu gerilemenin yanısıra faşizmin de yükselişine tanık olduk.

Bugün faşizmin bir ayağı artık çukurdadır. Biz, gerçek demokrasinin, komünal ya da sovyetik tipte demokrasinin yaşayabilirliğini ve öbür bütün yönetim tiplerine üstün olduğunu eylemlerimizle ortaya koyarak faşizmi rahmet-i rahmana kavuşturacağız. Lenin **«bütün iktidar sovyetlere»** demişti. Mussolini bu parolayı to-

taliter Devletin sloganı haline getirmek için soysuzlaştırıp bu hale getirdi: **bütün iktidar faşizme.**

Totaliter devlet denen canavar bugün ayakları üstünde sallanmaktadır. Bizi ondan ebediyen kurtaracak olan, onun antitezidir: işçi konseyleri cumhuriyeti.

I. FAŞİZMİN MALİ DESTEKÇİLERİ

Devlet daima, bir sosyal sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerindeki hâkimiyet organıdır. Bir devletin fizyonomisi değiştiğinde, bir siyasî rejim, yerini bir başkasına bıraktığında ilk akla gelen soru şudur: tarihin kulislerinde neler olup bitmektedir? Yeni bir sınıf mıdır iktidara gelen? Fakat insan, gözüne çarpan birçok işaretten, iktidarda olan sınıfın yine aynı sınıf olduğunu anlayınca da, soruyu bu defa şu şekilde sormak zorunda kalır: hâkim sınıfın bu kargaşalıktan umduğu çıkar ne olabilir ki?

Gelişmiş modern devletlerden pek çoğunun bugüne kadarki siyasî rejimi «demokrasi», bir sözde-demokrasi idi. Yani, doğrudan demokrasi değil, parlementer demokrasi, proleterya demokrasisi değil, burjuva demokrasisi, sahici demokrasi değil düzmece bir demokrasi. Hatta biraz daha yakından bakıldığında, bu «demokrasi» nin sezarizmden de adamakıllı döllendiği görülür. Fakat yine de kabaca, bu «demokrasi»nin günümüz gelişmiş devletlerinde en çok uygulama alanı bulan siyasî çözüm şekli olduğu söylenebilir.

Ne var ki, batı Avrupa'nın iki büyük ülkesinde: İtalya ve Almanya'da bu rejim yerini, kendisinden elle tutulur - gözle görülür derecede farklı olan bir rejime, faşizme bıraktı. Yeni rejim ilkin İtalya'da ortaya çıktığı için kendisine Roma kökenli bir ad verildi (*). Fakat aslında, rejimin sırf İtalya'ya özgü hiçbir yanı da yoktur. Sonunda da, İtalya'dan alınan bu kelime, giderek, evrensel nitelikli bir olayın adı haline geldi.

Yakın zamanlara kadar «demokrasi»nin hâkim sınıf için en uygun siyasî rejim olduğu kabul edilirdi. Şimdi ise, iki büyük ül-

---

(*) Eski Roma'da, bazı yüksek görevlilerin önüsıra yürüyen ve «baltacı» tabir edilen resmi kişiler, bir balta etrafına demet şeklinde sarılmış sopalar taşırlardı. Bunlar, arkadan gelen yüksek memurun nüfuz ve iktidarını temsil ederdi. Modern İtalyan siyasî edebiyatında, siyasî ve sosyal alanda faaliyet gösteren ve genellikle hayli ileri eğilimdeki çeşitli topluluklara **fascio** denmeye başlandı. Daha sonra, Mussolini faşizmi bu kelimeye sahip çıktı.

kede, kapitalist burjuvazi fikir değiştirmiş bulunuyor. Acaba neden?

Devrimcilerin tabii bir eğilimi vardır: herşeyi kendilerinden bilmek Sanırlar ki burjuvazi faşizme, sadece ve sadece proleter devrimi tehdidini defetmek için başvurur. Bu tür bir açıklamada, elbette gerçek payı vardır. Ama bunun, meseleyi çok da basite indirdiği açık. Şüphesiz mülk sahipleri devrimden korkarlar ve işçileri itaat altında tutmak için, sırasında, fedai çeteleri bile beslerler. Fakat bunların, devrimi ezmek için faşizme iktidar teslim ettikleri de söylenemez. Ne İtalya'da ne de Almanya'da, faşizmin iktidarı ele aldığı sıralar, kapıya gelip dayanmış bir ihtilâl tehlikesi yoktu. Bunlar yine de faşizme sarıldılarsa, bunun sebebi, kendilerini karışıklığa karşı koruma güdüsünden çok, kendi iktisadî sistemlerindeki bozukluklardan kurtulmayı istemelerindeydi. Kısacası, defedilmesi gereken musibet dışta değil, sistemin bizzat kendi içindeydi.

Kapitalist sistemin kanunu kârdır. Kapitalizmin yükselme safhası adını verebileceğimiz uzun bir dönem boyu, üretimin sürekli artması, dış pazarların devamlı genişlemesi, periyodik büyüme buhranlarına rağmen, burjuvazinin kârlarını sürgit arttırdı. Kapitalizm, kendi iç zorluklarının hem bir ürünü, hem de ilk alenî tezahürü olan 1914-1918 savaşından sonra ise toptan bir çöküş dönemine girdi. Zaten varolan devrî ekonomik buhranlara bir de müzmin buhran, sistemin sürekli buhranı eklendi. Böylece, kapitalist kâr, kaynağından kısılmaya başladı.

Bir önceki dönemde, «demokrasi» kapitalizm için yararlı bir rejimdi. Şu nakaratı duymayan kalmış mıdır: demokrasi en az pahalı yönetim biçimidir, teşebbüs ruhu ancak hürriyet ortamı içersinde açılabilir, kitlelere tanınan siyasî haklar bir emniyet süpabı vazifesi görür ve şiddetli çatışmaları önler, demokrasi kitlelerde yeni ihtiyaçlar yaratarak ve bunları gidermeleri için de yeni imkânlar sağlıyarak, kapitalizme yeni pazarlar açar vs., vs. Ganimet bol olunca, halka da kırıntısından biraz düşer elbette.

Fakat bugün öyle bir duruma gelindi ki, kapitalizmin çöküşe gittiği şu dönemde, hâkim sınıf artık «demokrasi»nin sevaplarını günahlarıyla beraber tartıya vurmak zorundadır. Buridan'ın eşşeği gibi şaşkın şaşkın, bir o kefeye bakıyor bir öbürüne, ve bir türlü karar veremiyor. Bazı ülkelerde ve belli şartlarda, «demokrasi»nin astarının yüzünden pahalıya geldiği oluyor. Devrî ve müzmin ekonomik buhran ortalığı kasıp kavurduğunda, kâr oranları sıfıra düşmeye başladığında, kâr mekanizmasını yeniden yoluna koymak

isteyen hâkim sınıf, «kitleleri» meydana getiren ve zaten hayli yoksullaşmış zavallı insanların ceplerinde kalmış son meteliğe de el atmaktan başka bir çıkış yolu bulamıyor. Bizde Joseph Caillaux'nun, bu büyük burjuvanın, renkli üslubuyla «büyük kefaretler» adını verdiği durumdur bu: ücretlerin kıyasıya düşürülmesi, başta tüketim vergileri olmak üzere bütün vergilerin arttırılması. Halkı son meteliğine kadar soyup soğana çeviren devlet, burdan topladıklarıyla, karaya vurmuş özel sektör gemisini yüzdürmeye çalışıyor. Malî yardım ve muafiyetler, kamu harcamaları ve silah siparişleri gibi suni yollarla ona destek oluyor. Kısacası Devlet özel müşterinin, kasası boşalmış tasarruf ve kredi sandıklarının yerini alıyor.

Ne var ki, «demokratik» rejim böyle bir planın gerçekleşmesi için pek de elverişli değildir. «Demokrasi» varolduğu sürece, halkı meydana getiren çeşitli sosyal kategoriler, ne kadar aldatılmış ve sömürülmüş olurlarsa olsunlar, yine de, bu «büyük kefaret»in kendi sırtlarına bindirilmesine karşı direnebilmek için gerekli birtakım imkânlara sahiptirler: basın hürriyeti, genel oy hakkı, sendikal haklar, grev hakkı, vs. Bunlar elbette yeterli imkânlar sayılamaz. Fakat, servetin sınırsız taleplerine bazı sınırlar getirdikleri de açıktır. Ayrıca, örgütlenmiş proletaryanın muhalefeti başta olmak üzere, genel bir direnme havasının varlığının da, ücretlerin kıyasıya indirilmesine karşı bir engel teşkil ettiği meydandadır.

İşte bu yüzden, burjuvazi, bazı ülkelerde ve belli şartlarda, kârları iyice tehlikeye düştüğünde, anî ve kuvvetli bir «deflasyon»u kaçınılmaz gördüğünde, yılların «demokrasi»sini başından atmakta ve güçlü Devlet formülüne sarılmakta tereddüt göstermiyor. Bu güçlü Devlet halkın elinden bütün savunma imkânlarını alıyor. İnsanın cebini daha iyi boşaltabilmek için, ellerini arkasından bağlıyor,

Bu konuda şunlar açık açık yazılmıştır: dünya sofrasında en iyi yerler kapanın elinde kalmıştı, ham madde ve dış pazar sıkıntısı çeken bazı milletler kendilerine de yer açılmasını isteyip «biraz da biz ölelim» dediler. Öteyanda ise, durumu daha iyi, iktisadî ve malî kaynakları daha geniş başka bazı ülkelerde, burjuvazi, «demokratik» rejim yerine açık bir diktatörlük rejimini gerektirmeyen birtakım çarelere başvurarak kâr mekanizmasını eski rayına oturtmayı becerebildi. Başvurulan metod özünde hep aynıydı: özel kapitalizmin, büyük savaş siparişleri ve savaş faaliyetleri yoluyla Devlet tarafından beslenmesi. Fakat bu gibi ülkelerde, daha önceki kuşakların biriktirip yığdığı servetler sayesinde, emekçilerin diğer ülkelerde olduğu kadar kaba ve hoyrat usullerle soyulmasına, faşizmin sopasından medet umulmasına gerek kalmadı. Mesela

ABD'nde Roosevelt'in yaptığı New Deal reformları bu derde deva oldu.

Ancak, İtalyan ve Alman burjuvazilerinin, yukarda gösterilen sebeplerle faşizmi beslediğini ve iktidara götürdüğünü söylemekle de iş bitmiş olmuyor. Sadece bu kadarıyla yetinmek meseleye bir açıklık getirmiyor. Çünkü, genellikle sanıldığının aksine, kapitalist burjuvazi homojen değildir. Gerçi esas sınıf çıkarları tehlikeye girdiğinde, yekpare bir blok halinde birleşmekten geri kalmaz ama, istisnai durumlar dışında bu blokta da ciddi çatlaklar vardır. Girişikleri iktisadî faaliyetin niteliğine göre, bazı kapitalist grupların çıkarı diğer kapitalist gruplarınkiyle çelişir. Gerçi bu gruplar arasında da azçok sıkı ilişkiler vardır. Ayrıca, aralarındaki sınır çizgisinin nereden geçtiğini kestirebilmek de her zaman kolay olmaz. Fakat yine de çıkar çelişkilerinin varlığı gözardı edilemez.

O halde şu soruya cevap aramak önem kazanıyor: İtalya ve Almanya'da diktatörlüğü dâvet eden, faşizmi paraca besleyen, burjuvazinin tümü mü oldu, yoksa daha çok belli kapitalist gruplar mı? Uzun uzadıya açıklamaya gerek yok ki, çeşitli burjuva siyasî partileri aslında değişik kapitalist grupların birer yansımasından, daha doğrusu araçlarından başka bir şey değildirler. Mussolini ve Hitler'in iktidara gelmesinden önceki dönemde siyasî partiler arasındaki alışveriş, değişken, karmaşık ve kaypak bir nitelik taşıyordu. Bu meseleyi kavramak ve açıklamak için, çeşitli kapitalist grupların faşizm karşısında nasıl bir tavır aldıklarına bakalım.

Faşizm, İtalya ve Almanya'da, özellikle ağır endüstri (metalürji, maden) patronları ve ağır sanayide çıkarları olan bankerler tarafından paraca beslendi ve destek gördü. Neden öbür kapitalist gruplar, özellikle, kabaca hafif endüstri ya da transformasyon sanayii diye adlandırılan kesimdekiler, büyüyen faşizm karşısında, ihtiyatlı, mesafeli ve hatta bazen de düşmanca bir tavır takındılar?

Ağır sanayi ile hafif sanayiin farklı iktisadî çıkarlara, sosyal ve siyasî stratejilere sahip olmaları sırf İtalya ve Almanya'ya vergi bir olay değildir. Her iki kesim arasında bitmez tükenmez uzlaşmazlıklar vardır. Hafif sanayi, ham madde ve makinaları kendisine tekel fiyatları üzerinden satan, böylece kendisini haraca kesen ağır sanayiin egemenliğinden habire yakınır durur. Büyük çapta Devletin ya da «dost» güçlerin silah siparişleriyle yaşayan ağır sanayi, dış siyaset alanında da, genellikle, emperyalist bir «prestij» ve kuvvet politikası, maceracı bir politika güdülmesinden yanadır. Askerî olmayan malların ihracıyla uğraşan hafif sanayiin ise, savaştan ve otarsiden kazanacağı bir şey yoktur. Üstelik, uluslararası

kapitalizme, ağır sanayi kesiminden çok daha fazla bağlıdır. Bu sebeple, daha çok, bir «uluslararası işbirliği» politikasından yanadır.

İşçi sınıfı karşısında da, ağır sanayi kesimi ile hafif sanayi kesiminin metodları birbirinden oldukça farklıdır. Metalürji ve maden işletmesi şeflerinin baş özelliği otoriter tavırları, «militan patron» zihniyetleridir. Güçlü-kuvvetli olma istekleri, işyerlerinin büyük olması, ekonomide ve Devlet katında oynadıkları önemli rolle açıklanabilir. Fakat bunun sebebini, Marx'ın, İşletme sermayesinin «organik bileşimi» dediği şeyde aramak gerekir. Sabit sermaye (üretim araçları, ham madde vs. ye yatırılan sermaye) ile değişken sermaye (el emeğini ödemeye ayrılmış sermaye) arasındaki oran, ağır sanayide, öbür sanayi kollarındakinden çok daha yüksektir. Bundan şu sonuç çıkar: ağır sanayide, üretimin kârlı olduğu alanın sınırları özellikle dardır. Büyük sanayiciler üretim potansiyellerinin hayli yüksek bir oranını kullanamazlarsa, tesislerinin amortismanına ilişkin «sabit giderler» gereğinden az miktarda üretilmiş mamul maddeler üzerine dağılır, ve dolayısıyla, kârlar tehlikeye girer. Bır de grevler patlamaya görsün. İşin kısa bir süre durmasının bile bu işyerlerinde sebep olduğu zararlar milyonlarla ölçülür. İktisadî durum kötüye mi gidiyor? «Sabit giderler»e dokunamıyacaklarına göre, yapacakları tek şey, el emeği için ödedikleri paradan kısıntı yapmaktır. Böylece ,ücretlerin insafsızca indirilmesi yoluna gidilmekten başka çare kalmaz.

Hafif sanayi yöneticilerine gelince, bunların işçiler karşısındaki tavrı, genellikle, biraz farklıdır. Sermayelerinin organik bileşimi nisbeten düşük, «sabit giderler»i daha hafiftir. Her şeyi de kolay kolay gurur meselesi yapmazlar. Pek çoğu, gerçekte proletaryayı uysallaştırmanın en ikiyüzlü ve en hinoğlu hin metodu olan, kendi deyimleriyle, «sınıflararası işbirliği», «sosyal barış» politikalarını tutarlar.

Şu halde, ele aldığımız iki ülkede, ağır sanayi ve hafif sanayi kesimlerinin, doğan faşizm karşısındaki tavrının bir olmaması normaldir. Ağır sanayi sınıf mücadelesini proletaryanın ezilmesi noktasına kadar götürmek ister. Hafif sanayi ise, işleri «sosyal barış» yoluyla ayarlıyabileceğine hâlâ inanır. Ağır sanayi savaşçı, hafif sanayi ise uzlaşıcı bir dış siyaset izlenmesini ister. Ağır sanayi iktisadî egemenliğini diktacı bir devlet eliyle perçinleme sevdasındadır. Hafif sanayi ise bu tarz kuvvet gösterilerinden ve bunların yayılmasından korkar.

Fakat, hafif sanayi kapitalistlerinden meydana gelen kesimin faşizme direnme gücü yoktur. Faşizmin zaferini arzuluyor olmasa-

lar bile, yine de onun yolunu kesecek pek fazla bir şey yapamazlar. Neden? Çünkü herşeyden önce faşizm «milli» bir harekettir, yani mülk sahibi sınıfların hizmetindedir ve bu sıfatla da onların sevgisinden, hiç değilse hoşgörüsünden yararlanır. Üstelik bu saf kişiler, «totaliter» faşist bir diktatörlüğün kurulabileceğine de bir türlü inanmazlar. Sanırlar ki faşizm rastgele bir siyasî harekettir, dolayısıyla ona kolayca yön verebilir ve hatta kendi istekleri doğrultusunda kullanabilirler.

İşte, hafif sanayi çevreleriyle sıkı fıkı olan «liberal» politikacılar, faşizme güleryüz gösterirler. Bunlar, geleneksel «sosyal barış» taktikleri doğrultusunda şunu hayal ederler: faşizm bir kere parlamenterleştirilip evcilleştirildi mi, artık bundan böyle de, proleter güçlere karşı bir denge hizmeti görür.

Faşizm, hafif sanayicilerin ve «liberal» politikacıların şaşkın bakışları arasında kendi yolundan ilerleyerek önemli bir siyasî kuvvet, silahlı bir güçten başka hiçbir şeyin durduramıyacağı bir kitle hareketi haline gelince de, bu baylar çıkar çelişkilerini filan unutup, sınıf dayanışmasına, can simidine sarılır gibi sarılırlar. «Yurtsever» kanı dökmekten hoşlanmadıklarını söyleyip faşizmin zaferi önünde başeğdiler. Böylece, kapitalizmin bütün kesimleri faşizmi iktidara getirmek için birleşti.

Bu yazıda izlenen metoda göre, önce İtalya'da, sonra da Almanya'da, çeşitli kapitalist grupların faşizm karşısındaki tavırlarını daha yakından görmeye çalışacağız.

Konunun kolay kavranmasını sağlamak için, bu tahlil, birbirini izleyen iki aşamada geliştirilmiştir:

(1) İlk başta, büyük sermaye henüz faşizmi iktidara sürmeyi düşünmemektedir. Faşist çetelerden işçi düşmanı milisler olarak yararlanır sadece.

1914-1918 savaşı ertesinde, bu iki ülke işverenleri, gerçek bir sosyal devrimi önlemek için, işçi sınıfına önemli tavizler vermek zorunda kalmışlardı. Bu tavizleri geri almaya karar verdikleri gün de, yeni bir buluşa sarıldılar. Örgütlü proletaryayı parçalamak ve direncini kırma görevini, silahlanmış, askerleşmiş ve işçi sınıfına karşı mücadelede uzmanlaşmış çetelere emanet ettiler. Büyük toprak sahipleri de bunlara katıldı. Bunlar gelirlerini, insafsızca sömürdükleri kır proletaryasının sırtından sağlamaktaydılar. Toprak ağalarının da derdi, ayak bağlarından kurtulmak ve kaybettikleri mevzileri yeniden kazanmaktı.

Faşizmin parababaları, Mussolini ve Hitler'in eli silahlı çetelerine bir başka görev daha yüklediler. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, İtalya ve Almanya, «rahatı yerinde» olan büyük güçler karşısında yenik ve ezik durumdaydı. Silah siparişlerini açgözlerle bekleyen büyük sanayiciler «barış antlaşmalarının adaletsizliği»ne karşı mücadeleyi para yardımlarıyla körüklediler. Ve bu mücadeleyi, nizami hükümeti atlayıp faşist çeteler eliyle yürüttüler.

(2) Fakat, az çok şiddetli bir iktisadî krizin kârlarını tehdit ettiği, ancak «güçlü Devlet» eliyle işyerlerine yeni bir verimlilik sağlayabileceklerini kestirdikleri gün de, bir adım daha atmayı göze aldılar. Siyasî iktidarın ele geçirilmesi için, faşist çeteleri ileriye sürdüler. Sonunda, bunların da yardımıyla, yeni tipte bir diktatörlük kurdular.

İtalya'da :

Italya'da kitlelerin devrimci mücadelesi, birinci dünya savaşı ertesinde esaslı bir yükselme gösterdi. İşçiler ve köylüler, siyasî olgunluklarının olmayışı yüzünden, iktidarın ele geçirilmesine yönelik bir mücadeleye giremediler ama, mücadelecilikleri sayesinde önemli avantajlar da elde ettiler. Sanayide çalışanlar daha iyi ücret almaya başladı. 8 saatlik iş günü ilkesi kabul edildi. Toplu sözleşmelerin «Fabrika içi komisyonları»na girdiler. Grevler birbirini izledi (1919'da 1663, 1920'de de 1881 grev). Cenova'nın ve büyük limanların iyi örgütlenmiş dok işçileri, taleplerini armatörlere kabul ettirdiler. Metalürji işçileri daha da ileri gitti: 1920 eylülünde basit bir ücret uyuşmazlığını büyük bir sınıf kavgası olayı haline getirmeyi başardılar. Ağır endüstri patronları işyerlerinde lokavt kararı alınca, 600.000 İtalyan metal işçisi fabrikaları işgal edip kendi seçtikleri «fabrika konseyleri» eliyle üretimi bizzat yönettiler. Patronların kutsal mahremiyetlerine boşverip para kasalarını açtılar. Böylece, kendilerinden kıskançlıkla saklanan malliyet fiyatları ve kâr oranları ile ilgili sırları öğrendiler. Uyuşmazlık lehlerine çözüme bağlanırken, kendilerine işletmenin yönetimi üzerinde denetleme hakkının tanınacağı vaadini kopardılar. Fakat, «işçi denetimi kanunu» taslağı hiçbir zaman kanunlaşma imkânı bulmadı. 1920 sonunda patlak veren iktisadî buhranı bahane eden patronlar kanunun çıkışının ertelenmesini sağladılar.

Köylülerin mücadelesi de işçilerden geri kalmadı. Savaş sırasında kendilerine «toprakların paylaştırılması» vaadinde bulunul-

muştu. Savaştan döndüklerinde, vaktiyle verilen bu sözü hatırlatarak toprak istediler. Verilmeyince de, gözlerine kestirdikleri topraklarda bizzat girip yerleştiler. Bir hükümet kararnamesi bu olup bittiye bir hukuki kılıf ve müeyyide getirmek zorunda kaldı. Köylüler, kooperatif üyesi olmaları şartıyla, işgal ettikleri topraklarda 4 yıl oturma hakkına sahip olacaklardı (2 eylül 1919 tarihli Visochi kararnamesi). Öbür yandan ortakçılar da sözleşme hüküm ve şartlarını kendi lehlerine düzeltmeyi başardılar. Tarım işçilerine gelince, bunlar da, sosyalizm davasına kazanılmış ve âdeta proletaryanın toprağı haline gelmiş bazı kırsal komünlerin desteğine dayanarak, sendikalarda, «kızıl birlikler»de sıkıca örgütlendiler. Büyük toprak sahipleriyle başabaş mücadele verip, bunları toplu sözleşme yapmaya mecbur ettiler.

Elde edilen bu kazançlar, doğrudan doğruya, İtalya'ya hâkim iki tür feodalitenin, sanayi feodalitesi ile toprak feodalitesinin, hem çıkarlarına hem de nüfuzuna yönelmiş birer tehditti.

Sanayi feodalitesinin geçmişi çok gerilere uzanmaz. İtalya'da metalürji sanayii, ancak, 20 nci yüzyılın ilk on yılında ortaya çıkmıştır. Ne demiri ne de kömürü bulunan bir ülkede, bu sanayi ancak, ülkenin bütün iktisadî ve siyasî güçlerini kendine tâbi kılarak, transformasyon sanayiini ve tüketicileri haraca keserek, gümrük himayesinden ve Devlet siparişlerinden nemalanarak «verimli» hale gelebilirdi. Önce Kuzey Afrika seferi (1911-1912), daha sonra da Büyük Savaş, onun ilk atılımları oldu. Ölüm saçan cihazların imâlinden büyük servetler yığan bazı metal sanayii patronları, Perrone'ler, Angelli'ler vb., mütarekeden sonra da ülkenin iktisadî hayatında söz sahibi olmayı istediler. Fakat zor karşısında kalınca da, gerçek bir devrimi **önlemek için, sömürdükleri insanlara belli birtakım tavizler** vermeye mecbur oldular. Ancak, bir elleriyle verdiklerini, ilk fırsatta öbür elleriyle geri almaya azimliydiler. Özellikle, fabrika işgalleri onlar için bir alarm çanı oldu. «Mülkümüzden oluyoruz» korkusuyla nöbetler mi geçirmediler.

Buhran günlerini atlatan metalürji sanayii patronları ve bunların müttefiki olan armatörler -özellikle Cenova armatörleri- «işçi denetimi»nden ve çalışanların işyeri yönetimine karışmaları tehlikesinden kaçmak için, çarelerin her türlüsüna başvurmaya kararlıydılar.

Toprak feodalitesi de, kaybettiği şeyleri geri almaya, sanayi feodalitesi kadar kararlıydı. İtalya'da, eski aristokrasi toprak maliki olarak kalmıştı. Güçlü bir sınıf bilincine sahip bulunan bu sınıf, 1908'den itibaren **Associazione Agraria** adındaki güçlü bir ör-

gütte teşkilâtlandı. Daha sonra savaş yeni bir takviye daha getirecekti: yeni bir toprak sahipleri tabakası.

Cenova'da 1919 nisanı başlarında ,büyük sanayicilerle tarımcılar «bolşevizm»e karşı bir kutsal ittifak akdettiler. Rossi şöyle yazıyor: «Bu birleşme, kapitalist güçlerin, durumun arzettiği tehlikelere karşı göğüs gerebilmek için yeniden örgütlenmeleri yolunda atılmış bir ilk adımdır.»

7 mart 1920'de Milano'da İtalyan sanayicilerinin ilk millî konferansı toplandı. Genel Sanayi Konfederasyonu kuruldu. Eksiksiz ve kesin bir eylem programı hazırlandı. Bu planda, işçi sendikalarına karşı mücadele biçimlerine kadar herşey öngörülmüştü. Az sonra, 18 ağustosta, Tarım Genel Konfederasyonu kuruldu. Rossi şu gözlemde bulunuyor: «Sanayiciler ve tarımcılar, kavgaya 'başıbozuk düzeni' içinde girmeyecekler».

Fakat, ne sanayi feodalitesi ne de tarım feodalitesi, örgütlü sanayi ve kır proletaryasına karşı, kendi başlarına mücadeleye girişemezlerdi. Bu görevi silahlı çetelere, bunlar arasında da özellikle Benito Musolini'nın **faşyo**larına verdiler. Bu çetelere «antibolşevik birleşik cephe»nin organları deniyordu. Bunların görevi, işçi sınıfını yıpratmak, mücadele ve direnme yeteneklerini zayıflatmak ve böylece sanayicilerin ve toprak ağalarının kaybetmiş oldukları mevzileri yeniden ele geçirmelerine imkân hazırlamaktı.

1919 nisanında Mussolini, işadamları «tarikat»ının genel kurulunu selamlayıp hizmet arzetti. Bu öneri cevapsız kalmadı. Ama büyük sanayicilerle toprak sahiplerinin paracıklarının Mussolini'nin kasalarına yağmur gibi yağması için biraz daha, özellikle 1920 sonlarını, bu döneme damgasını vuran fabrika işgallerini beklemek gerekti.

2

1914-1918 savaşı ertesinde İtalyan büyük sanayicilerini, silahlı çeteleri beslemeye ve donatmaya iten bir başka sebep daha vardı. Toy ve körpe İtalyan emperyalisti dünyaya arzı endam ettiğinde, en iyi yerler çoktan kapanın elinde kalmıştı. Bu sebepten, o, bu ziyafetin ancak artıklarına konabildi: Kuzey Afrika'nın kuru çölleri. Milliyetçi Corradini'nin deyişiyle, İtalya, savaş arefesinin «büyük proleteri»dir. Mütarekeden sonra da durum değişmez. Savaşa girmesinin bedeli olarak, Antant devletleri ona birtakım toprakları «ödül» olarak vaadetmişti. Fakat verilen söz yerine getirilmedi. Ağır sanayi patronları menfaatlerinin, doğrudan doğruya,.

ülkelerini milliyetçi ve saldırgan bir dış siyasete sürüklemekte olduğunu anladılar. Böylece, devletlerin savaş siparişleriyle zenginleşecek ve sanayilerine kuvvet yoluyla yeni pazarlar açacaklardı. İtalyan hükümetini de atlıyarak, eski muharip ve maceraperest çetelerini beslemeye ve silahlandırmaya koyuldular. Barış konferansı, Adriyatik üzerindeki küçük Fiume (*) şehrini İtalya'ya vermeyince de bunlar da bu çetelere sembolik bir görev verdiler. Çeteleri, edebiyatçı Annonzio komutasında, şehri işgale yolladılar (17 eylül 1919).

1919 sonunda, büyük sanayiciler Mussolini'ye **Popolo d'İtalia** adlı kendi yayın organında, deniz ve hava kuvvetlerini güçlendirme amacıyla büyük bir kampanya açması için gerekli imkânları sağladılar. Gazetenin 23 aralık tarihli sayısında, Mussolini de, yayılmayı hedef alan bir siyaset güdeceğini bildirdi.

3

Hafif sanayi (özellikle dokuma sanayii) yöneticilerinin siyaseti ise ağır sanayi ağalarının bu siyasetine karşı idi. İtalya'da ağır sanayi hafif sanayiden sonra kurulmuştu. Bu sanayi, dev bir kredi kuruluşu olan Banca Commerciale tarafından finanse edildi. İtalya'da gerek savaş öncesi dönemde, gerekse savaş sırasında ve sonrasında, şu iki grup arasında kıyasıya bir mücadele vardı: **Ansaldo** metalürjisi tröstünün başı Perrone biraderlerle, Banca Commerciale'nin müdürü Toeplitz arasında. Hafif sanayi, ağır sanayiin egemenliğine karşıydı. Çünkü bu egemenliğin aşırı bir gümrük himayesini ve, satın alacağı makinalar üzerinde de tekel fiyatlarını beraberinde getireceğini görüyordu. İşçi sınıfı karşısındaki tavrına gelince, hafif sanayi bu noktada, daha çok, bir uzlaşma siyasetinden yanaydı. Esnekliğiyle tanınmış bir kimse olan siyasî lideri Giolitti'nin bütün sanatı, proletaryayı «sınıflararası işbirliği »yoluyla uysallaştırma esası üzerine kuruluydu.

1915'te, hafif sanayi ve Giolitti, İtalya'nın savaşa girmemesi için boşuna direndiler. Fakat 1919 temmuzunda Giolitti yeniden iktidara geldi. Meclisten, savaş kârları konusunda bir soruşturma açılmasını istedi. Bu, açıkça ağır sanayie karşı yönelmiş bir tedbirdi. Daha sonra, aralık 1920 sonunda Fiume macerasının defterini

---

(*) Fiume, 1919 temmuzundan sonra, artık, ne bir İtalyan ne de bir Yugoslav şehriydi. Yönetimi, uluslararası bir askerî komisyona verilmişti.

dürdü ve uluslararası işbirliği politikası gütmeye başladı. Fabrika işgalleri sırasında ise kaypak bir rol oynadı. Ne lokavtcıların ne de lokavttan zarar görenlerin tarafını açıkça tuttu. Biryandan işçilerin devrimci isteklerini gemlemeye çalışırken öbüryandan da patronları tâvizlerde bulunmaya zorluyordu. Banca Commerciale yöneticileri de, kendi yönlerinden, metalürji işçileri federasyonuna, iyiliksever tarafsızlıkları konusunda teminat üstüne teminat veriyorlardı.

4

Fakat gün geldi, ağır sanayi kodamanları örgütü, proletaryayı, faşist çeteler yoluyla yıpratma politikasıyla yetinmemeye başladılar. İsteklerini doğrudan doğruya kabul ettirmelerine yarıyacak bir «güçlü Devlet»i özler oldular. Sonunda da, faşizmi iktidara sürme işini gündeme aldılar.

1921 yılı boyunca süren bir ağır iktisadi buhran onların kâr kaynaklarını iyice kuruttu. Oysa, işletmeler, savaş sayesinde çok hızlı bir gelişme göstermişti. **Ansaldo** gibi dev tröstler, **İlva** gibi pek çok maden ve metalürji işletmesini içinde barındıran geniş konsorsiyumlar ve bir deniz ulaşım kumpanyası kurulmuştu. Bu sıralar **Ansaldo**'nun birbuçuk milyar liretlik hisse senedi sermayesi ve 100 milyonluk da tahvilat sermayesi vardı. Bu tür sermayeler **İlva**'da, aynı sırayla, 300 milyon ile 146 milyonu buluyordu. Böylece, maliyet fiyatı denen kavram adeta unutulmuştu. Sunî, asalak sanayiler vücuda getirildi. Uzun süreden beri atıl duran madenler yeniden işletmeye açıldı. Silah siparişleri üretim kapasitesini ve kâr oranlarını görülmedik bir hızla arttırdı.

Fakat barış saati gelip çattığında silah siparişlerinin de arkası kesildi, iç pazar kurudu. Bel bağlanan dış pazarlar da elden kaçtı. İtalya sadece Antant Devletlerinin söz verdikleri «ödüller»i alamayıp avucunu yalamakla kalmadı, aynı zamanda, 1914 öncesinde Doğu Avrupa'da ve Yakın Doğu'da elde ettiği pazarlar da kapandı. Ağır sanayie yatırılan bunca sermaye nasıl beslenecekti? Bu kadar düzensiz bir tempoyla gelişmiş olan bir sanayi üretimi potansiyeli nasıl düşürülebilecekti? Birbiri peşisıra, **Ansaldo, İlva** gibi «azmanlar» ve bunların bankası olan **Banca di Sconto** yıkılıp gitti. Daha 1921 ocağındaki işsiz sayısı 600.000'i buluyordu.

Sanayi devleri öyle bir noktaya gelmişlerdi ki, ancak Devlet yardımıyla sanayilerini yeniden «verimli» hale getirebilirlerdi. İşçi direnişini kırmada ve ücretleri indirmede kendilerine yardım etme

görevini Devlet üzerine almalıydı. Karaya oturmuş, iflas etmiş işletmeleri yeniden canlandırmak, bunlara kredi sağlamak ve malî muafiyetler tanımak, daha güçlü gümrük himayesi uygulamak, işletmeleri silah siparişleriyle desteklemek görevleri de yine Devletin omuzlarına düşecekti. **Banca di Sconto**'nun çöküşünün sorumluları konusunda Rossi şöyle yazar: «Bunlar arasında, Devlete yaslanarak durumlarını kurtarmak isteyen pek çok kişi vardı ki, bunlar ayni zamanda faşizmi ve milliyetçiliği de paraca besliyorlardı». Şu var ki, Devlet bunların her isteğini hemencecik yerine getirecek bir uslu çocuk değildi. İktidardaki siyaset adamları (Giolitti ve yardımcılar), daha çok, hafif sanayiin çıkarlarını temsil etmekteydiler. Daha da önemlisi, demokratik hürriyetler belli ölçüde, emekçi kitlelerinin daha iyi yaşama şartları için mücadele etmelerine imkân sağlıyordu. Gerçi işçi örgütleri zaafa uğratılmış, faşist çetelerin gaddarca uyguladıkları «uslandırma baskınları»yla, üyelerinin morali bozulmuştu. Fakat yine de, sosyalist parti ve C.G.T. önemli birer güç idiler.

Geriye tek çözüm kalıyordu: demokratik hürriyetlerin kökünü kazımak, işçi örgütlerini dağıtmak, Devlet yönetimini, ne dersen onu yapacak insanların eline vermek, Faşist çetelerin işi sadece işçi gücünü kıracak milisler rolü oynamaktan ibaret kalmıyacaktır. «Faşo»lar Roma kongresinde (7-10 ekim 1921) siyasi partiye dönüşecekler, Floransa Millî Konseyinde de (20-21 aralık 1921) Mussolini, bu yeni partiye şu komutu verecektir: **hedef iktidar, ileri!..**

5

Yukarda gördük ki, hafif sanayiin, faşizmin zafere ulaşması diye bir dileği yoktur. Fakat maiyetindeki Devlet adamları, Mussolini'nin partisiyle iyi geçinmeye de bakmaktadırlar. Çünkü ne de olsa bu bir «millî hareket»tir. Giolitti, örgütlü proletaryayı uysallaştırdıktan ve fabrika işgallerinin devrime dönüşmesini önledikten sonra, bu defa da faşizme dönüp onu evcilleştirmeyi, bunu da becerdikten sonra, onu proleter güçlere karşı kullanmayı hayal etmektedir.

1921 ilkbaharında Giolitti Meclisi dağıttı ve yeni seçimlere giderek faşizmin, hükümet partilerinin meydana getirdiği «millî blok» içine girmesine imkân sağladı. Faşist adaylar bütün İtalya'da hükümet desteğinden yararlandılar. Böylece Giolitti, aralarında Mussolini'nin de bulunduğu 30 kişiyi milletvekili olarak Parlamentoya soktu. Mussolini bu olayı «**Hatıralar**»ında şöyle anlatır: «Bunu bi-

zim için bir avantaj sayıyorum. Çünkü faşizm artık bütün ülkede gerçek bir güç haline gelmiştir. Ötedenberi savunduğum, ülkenin bütün güçlerinin Parlamentoda temsil edilmesi ve oradan seslerini duyurabilmesi ilkesi açısından, faşizmin Parlamentoya girmesi yararlı olmuştur.» Hem sosyalistleri, hem de faşistleri hizaya getirdiğini sanan Giolitti, şimdi de bunları uzlaşma masasına oturtacaktır. Yardımcısı Bonomi, sosyalistlere ve faşistlere 3 ağustos tarihli «barış paktı»nı imzalatır.

Fakat Giolitti'nin planı umduğunun tam tersini verir. Gerçekte, faşizmi uslandırmak yerine, seçimlerde faşist adayları desteklemek suretiyle, onlara, arayıp da bulamayacakları bir atlama taşını bizzat kendi elleriyle vermiş oluyordu. «Barış paktı» iç savaşa son vermek yerine, Mussolini'ye, bir yandan faşist şiddetten usanmış vasat kamu oyunu ferahlatmak, öteyandan da, çok hızlı bir gelişme göstermiş olan faşist hareketi toparlayıp disipline sokmak için gerekli zamanı kazandırdı. Bu her iki sonuca da ulaştığı gün Mussolini, Paktı bozmada tereddüt göstermedi (kasım 1921). Tarihçi Volpe şunları yazıyor: «Bu paktın imzalanması yararlı ve zorunluydu. Şimdi ise, bozulması yararlı ve zorunlu hale gelmiştir». Böylece iç savaş daha da amansız bir şekilde yeniden başgösterdi.

1922 başlarında, hafif sanayi erbabı ve **Banca Commerciale**'ye sıkıca bağlı bulunan Saray, faşizmin artık kendi başına buyruk bir güç haline geldiğini ve silahla müdahale dışında onu önleyecek hiçbir yolun mevcut olmadığını anladılar. Fakat, mülk sahibi sınıfların genel menfaati, «millî» güçlerin birbirini yemesine engeldi. Öteyandan, iktisadî alanda da yeni bir durum ortaya çıktı: büyük metalürji konsorsiyumlarının ve **Banca di Sconto**'nun yıkılmasından sonra **Banca Commerciale** müflis kuruluşların sınaî iştiraklarının bir kısmını satın aldı. Savunmayı taahhüt ettiği bu yeni çıkarlar ise, ağır endüstrinin çıkarlarıyla tam bir uyuşma halindeydi. Bundan sonra da, Mussolini'yi iktidara süren sadece ağır sanayi çevreleri değil, aynı zamanda **Banca Commerciale** de oldu. 1922 ekiminde «Sanayi Konfederasyonu» kodamanlarıyla birlikte Toeplitz, «Roma üzerine yürüyüş»e milyonlar döktü. Rossi, 28 ekimde Milano'da yapılan bir toplantıyı şöyle anlatıyor: «Mussolini ile (......) Sanayi Genel Konfederasyonu ileri gelenlerinden milletvekili A. Stefano Benni ve Gino Olivetti arasında çok hareketli görüşmeler cereyan etti. 'Roma üzerine yürüyüş'e 20 milyon döken Bankalar Derneği yöneticileri, Sanayi Konfederasyonu ve Tarım Konfederasyonu yöneticileri Roma'ya çektikleri telgrafta, buhrandan çıkmanın tek yolunun bir Mussolini hükümeti kurulması olduğunu bildirdiler.» Büyük elektrik sanayicisi Senatör Ettore Conti de, Konsey

başkanı Facta'ya gönderdiği benzeri bir telgrafta, yine Rossi'nin belirttiğine göre şöyle diyordu: «Mussolini, zenginler egemenliğinin ve iktisadî tarikatlerin adayıdır.»

6

Almanya'da :

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, işçi ve köylü kitlelerinin devrimci mücadelesi, Almanya'da da büyük bir yükselme gösterdi. 1918 kasımında Prusya militarizmi yıkıldığında, bir kaç saat içersinde kendiliğinden yeni bir düzen ortaya çıkıverdi. Rus sovyetlerinin Almanya'ya aktarılması demek olan işçi ve asker konseyleri kuruldu. Bu «konsey»ler bir kaç gün süreyle, Reich'ın tek legal otoritesi oldular. Her şehirde işçi ve asker «konseyleri» meclisi yetkilerini bir yürütme konseyine devrediyordu. Berlin'deki «halk komiserleri» merkezî hükümeti, Berlin «konseyleri» yürütme komitesinin bir ürünüydü.

Bir yandan sosyal demokratların ihaneti, öbür yandan da kitlelerin devrimci eğitim ve geleneğinin eksik olması yüzünden, bu deneme uzun sürmedi. Az zaman sonra, «konseyler» cumhuriyeti gitti, yerine demokratik burjuva cumhuriyeti geldi. Fakat yine de işçiler ve köylüler bu cumhuriyet bünyesi içinde önemli siyasî ve iktisadî imkânlar elde ettiler: kadınlara oy hakkı tanınması, 8 saatlik iş günü, toplu sözleşmelerin genelleştirilmesi, işsizlik sigortası, «işyeri konseyleri»nin seçimle oluşturulması v.b. Doğunun toprak sahiplerinin hizmetinde çalışan gündelikçi köylüler de, örgütlenme hakkını elde ederek, kitleler halinde sendikalaştılar. Toprak Emekçileri Federasyonunun üye sayısı 1918 ortalarında 10.000 iken, 1920'de 700.000'i buldu. Bunlar, daha iyi çalışma şartları, toplu sözleşme hakkı, işsizlik sigortası, «işyeri konseyleri»ni seçme hakkı gibi imkânlar elde ettiler .Bununla beraber, gündelikçilerin elde ettikleri avantajlar, sanayi işçilerine tanınan imkânlara oranla daha sınırlı kalıyordu. Meselâ, en az 2 işçi çalıştıran tarım işverlerindeki emekçilerin «işyeri konseyi» seçme hakkı vardı. Oysa bu sayı sanayi kesiminde 10'du. İşgünü sanayide 8 saatken, tarımda 10 saat olarak tespit edilmişti. Gündelikçi tarım işçilerinin hemen hemen tamamı işsizlik sigortasından yoksundu. Hizmetkârların ise toplu sözleşme hakları dahi yoktu.

Çalışanların elde ettiği bu imkânlar, Almanya'ya hâkim iki türlü feodalitenin, sanayi ve toprak feodalitelerinin, çıkar ve nüfuzuna dokunuyordu.

Almanya'daki sanayi feodalitesi, İtalya'dakinden çok daha eskidir. Daha savaştan hayli önce, Krupp'lar, Thyssen'ler, Kirdorf'lar, Börsig'ler v.b.ları, birer «militan patron» gibi davranıyorlar, sömürdükleri insanlara serf muamelesi yapıyorlardı. Profesör Bonn şunu yazıyor: «Askerî ve bürokratik Devlet, uyruklarıyla pazarlık etmiyor, sadece emirler yağdırıyordu. Ayni şekilde Alman kapitalizmi de, iktidara geldiğinde, emrinde çalışanlara hükmetmeye ve onlara 'dediği dedik' bir efendi gibi davranmaya başladı». Krupp, personeline şunları diyordu: «Biz burada sadece ekmeğini yediği patronuna karşı ta içinden minnet duyan sadık işçiler isteriz». Daha savaştan epey zaman önce, büyük metalürji patronları «sosyal demokrasiye karşı Alman Birliği» adlı örgüte dev para yardımlarında bulunuyorlardı.

Birkaç gün süreyle, ağır sanayiciler ,mülklerinden.olma korkusuyla nöbetler geçirdiler. Fakat çabuk toparlanıp kendilerine geldiler ve geçirdikleri korku, intikam duygularını on kat daha arttırdı. Gerçek bir sosyal devrimi önlemek için işçi sınıfına vermek zorunda kaldıkları tavizleri, günü geldiğinde, geri almıya kararlıydılar. 1919 şubatında kendisiyle yapılan bir görüşmede Stinnes şunları diyecekti: «Büyük sanayiciler, iktisadî hayatın bütün önde gelenleri, bir gün, nüfuz ve güçlerini yeniden elde edeceklerdir. Halk, açlıktan yarı ölü bir hale gelip, karnının boş laflarla değil ancak ekmekle doyduğunu gördüğünde, aklını başına toplayacak ve yine bizi hatırlayıp yardımına çağıracaktır.» Fritz Thyssen de 1924'te şunu diyordu: «Bizdeki demokrasinin hiçbir varlık sebebi yoktur.» Eski Bakanlardan Dernburg da şunları derken büyük patronların sözcülüğünü yapmış oluyordu: «8 saatlik iş günü, Almanya'nın içine yerleştirildiği tabutun çivileridir.» Büyük sanayiciler «işyeri konseyleri»ne diş biliyorlardı. Oysa, bu konseyler, aslında, 1918 kasımının gerçek «konseyleri»nin soluk ve karikatürümsü birer kopyasından başka bir şey değildi. Büyük sanayiciler, sözde «sosyalizasyon» kanunlarını da baltaladılar. Personelleriyle «işbirliği yapmaları» lafta kaldı. Daima, bir dediklerinin iki edilmediği eski günlere geri dönmenin özlemi içinde kaldılar. Doğu Elbe'deki büyük toprak sahiplerinin zihniyeti ise daha da beterdi. İtalya'da olduğu gibi Almanya'da da eski aristokrasi hep toprak sahibi kalmış, otoritesini, bir ortaçağ anlayışıyla sürdürmüştü. Bunlar, boğaz tokluğuna çalışan gündelikçilerine her türlü haktan yoksun serfler gibi davranmaya alışıktılar. Öyle ki, bu zavallılar ya beyleri ve efendileri gibi, muhafazakâr partiye oy vermek, ya da «tası tarağı toplayıp gitmek» zorundaydılar. Bir Alman yazarı Doğu Elbe'nin bu bölgelerini, «ilk gece hakkı» gibi kurumlarıyla feodal hukukun hâlâ hüküm sürdüğü bu **meçhul toprakları**, etkileyici bir biçimde

anlatır. Bu atmosferin içinde bulunup onu yakından tanımadıkça, toprak sahiplerinin, savaş sonrasında katlanmak zorunda kaldıkları cüz'i tâvizleri bile verirken, neden hop oturup hop kalktıklarını anlamak imkânsızdır.

Fakat ne sanayi feodalitesi ne de toprak feodalitesi, örgütlü sanayi ve kır proletaryasına karşı mücadelelerini tek başlarına yürütemezlerdi. Bu görevi, «antibolşevizm»de uzmanlaşmış «başıbozuk kolları»na ya da «mücadele birlikleri»ne verdiler. Böylece, başıbozuk kolları Profesör Gumbel'in deyimiyle «sermayenin muhafız kuvvetleri» haline geldi. Bunlar şehir ve kır proletaryasıyla savaşa girmek, onları yıpratmak ve yenmek için kurulmuştur. Bu çetelerden biri de Münih'te «Nasyonal-Sosyalist Parti» adını alır ve 1922'den sonra da başına Adolf Hitler geçer.

7

Birinci Dünya savaşı sonrasında Alman büyük sanayicilerini, bu silahlı çeteleri paraca beslemeye iten bir başka sebep daha vardır. Dünyaya biraz geç gelen Alman emperyalizmi, dünyayı silah zoruyla yeniden paylaşma denemesine girişmiş, fakat bundan bir başarı sağlıyamamıştı. Versailles andlaşmasıyla, Almanya'nın elinden ham madde kaynakları ve önemli sanayi bölgeleri (Lorrain, Yukarı Silezya, Saar v.b.) ile sömürgeleri alınmıştı. Silahsızlanmaya zorlanan bu ülke, savaşı kazananlara «tazminat olarak» 132 milyar altın mark tutarında da para ödemeye mahkûm edilmişti. Hem kaybettikleri pazarları yeniden ele geçirmek, hem de kendilerini önemli bir kâr kaynağından yoksun bırakan silahsızlanma şartından, maliyetlerini etkileyen ve kârlarını düşüren savaş tazminatı yükünden kurtulmak isteyen ağır sanayiciler, Almanya'yı saldırgan ve milliyetçi bir dış siyasete sürüklediler. Reich hükümetini de atlıyarak maceracı kimselerden oluşan seyyar ve silahlı çeteleri paraca desteklediler. 1919 haziranında, «Baltikum» adında 50.000 kişilik bir paralı asker ordusu düzerek, bunları Sovyet ordularına karşı savaşmak üzere Letonya'ya saldılar. 1923'te, pek çok «başıbozuk» ve «mücadele birliği»nden, Ruhr'daki Fransız işgaline karşı direnmek için yararlandılar. Bütün bu örgütlerin birliğini ifade eden «Kara Reich'ın Savunulması Hareketi»nin görevi de, resmî «pasif direnme»yi «aktif direnme»ye dönüştürecekti. 25 eylül 1923'te, bütün bu «mücadele birlikleri» tek bir örgüt halinde birleştiler; başlarına da Adolf Hitler geçti.

8

Tıpkı İtalya'daki gibi, Almanya'da da, başta elektroteknik ve kimya kolları olmak üzere **Fertigindustrie** (mamul madde sanayii), ağır endüstricilerin siyasetine karşıydı.

1914-1918 savaşı sonrasında, iki grup arasındaki zıtlık şiddetlendi. Stinnes, Thyssen gibi ağır sanayiciler, güçlü A.E.G. (Genel Elekrtik Şirketi) firmasının başkanı Rathenau'yla karşı karşıya geldiler. **Fertigindustrie,** ihtiyaç duyduğu ham maddeleri kendisine kartel fiyatları üzerinden satan ağır sanayicilerin egemenliğine karşı çıktı. Nasıl Orta Çağ feodalleri Alman imparatorunu şaşkına çevirip Almanya'yı grandükalıklara böldülerse, ağır sanayiciler de Reich'ı, «kömür, demir ve çelikten başka bir şeyin düşünülmediği, diğer sanayilerin ihmal edildiği ya da yutulduğu» iktisadi dükalıklara ayırdılar.

Sosyal açıdan, **Fertigindustrie,** sermayesinin organik bileşiminin nisbeten düşük olması sebebiyle, daha çok, uzlaşma politikasına yatkındı. Stinnes ve Thyssen proletaryaya verdikleri tavizleri nasıl çıkarabileceklerini düşünür. öbür yandan da işçi düşmanı milislere para yardımı yaparken, Rathenau, işverenle ücretlilerin işbirliği esasına dayalı «korporatizm» planları geliştiriyordu Birinciler, Weimar cumhuriyetine istemeye istemeye rıza gösterir, içten içe de bir diktatörlük hayali kurarlarken, Rathenau, Reich'in «demokratik» hükümetine bakan olarak girecekti. Dış siyaset alanında da ağır sanayi, kendisi de ihracata bağlı olmasına rağmen, özellikle milliyetçi ve himayeci eğilimlere sahipti. Özellikle dış ticarete yönelmiş olan ve A.E.G. içersinde önemli bir paya sahip bulunan güçlü Amerikan şirketi **General Electric**'le pek sıkı olan Fertigindustrie ise, serbest mübadele ve uluslararası işbirliğinden yanaydı. Fransa'yla Wiesbaden, Rusya ile Rapollo andlaşmalarını imzalayan ve tazminat prensibini kabul eden Rathenau'dan başkası değildi. Bu yüzden de, Alman kapitalizminin en gerici kesiminin nefretini üzerinde topladı. Anlamlı bir olay olduğu için hatırlatalım: Rathenau 1922 haziranında genç milliyetçiler tarafından öldürüldüğünde katillerin kullandığı otomobilin Saxe'lı bir büyük sanayici tarafından sağlandığı ortaya çıktı.

9

1924'ten 1929'a kadar, ağır sanayiciler faşist çetelere, sırf ayakta kalabilmelerini sağlayacak ölçüde para yardımı yaptılar. Gerçekten de, o sıralar, bu çetelerden acil bir yardım bekliyor değil-

lerdi; buna ihtiyaçları yoktu. Bu sebepten, çeteleri yedek güç olarak bir kenarda bekletmekle yetindiler. Asıl dertleri, o yıllarda yabancı sermaye yardımıyla giriştikleri dev bir iş, sanayii yeniden örgütlemek işiydi. Bu teşebbüs ise, geçici olarak, dışta Antantla, Anglosaxon finansıyla, içte de işçi örgütleriyle işbirliği politikasını gerektiriyordu. Mark kesin bir istikrar kazanıp, Dawes planı da yürürlüğe konunca, Amerikan sermayesi Almanya'ya akmaya başladı. «Dünya finans tarihinin kaydettiği en büyük yatırımlar» 1931'e kadar süren bu dönemde gerçekleşti. Bunlar, altın mark olarak 30 milyarlık bir seviyeye ulaştı.

Ne var ki, bu gözüpek atılım, eşine rastlanmadık bir iktisadî buhranla sonuçlandı. Yüksek faizle borç alınan dolarlar sayesinde, Alman sanayii, üretim potansiyelini üçtebir oranında arttırmış, bütün dünyanın ihtiyacına koşacak ölçüde palazlanmıştı. Fakat bir tek eksiği vardı: tüketici. İşte, ücretlilerin satın alma gücündeki artış, üretim kapasitesindeki gelişmenin gerisinde kaldı. Öte yandan «rasyonalizasyon», işgücünün gittikçe artan bir kesimini işsizliğin kucağına attı. 1927'den sonra ortaya çıkan bu «teknolojik işsizlik» öyle arttı ki, daha 1929 ocağındaki işsiz sayısı 2 milyonun üstündeydi. Nihayet, gittikçe artan kartelleşme, tekellere, satış fiyatlarını keyfî bir şekilde yükseltme imkânı sağladı. Bunun sonucu da, tüketicilerin ezilmesi ve alım güçlerinin azalması oldu. Fakat büyük sanayicilerin asıl güvendiği dış pazardı. Bundan hareketle ihraç fiyatlarını, iç tüketicinin zararına, alabildiğine indirip, kıyasıya bir dampinge hazırlandılar.

Fakat birden, güvenilen dağlara kar yağdı. Yeni üretim araçlarının sanayie intibakı işi bitip, üretilen mallar fabrikalarda üstüste yığıldığında, dış alıcılar da ortalıktan çekiliverdiler: dünya iktisadi buhranı başgöstermişti. Üretim göstergeleri (1928 = 100) A.B.D.'de 1929'daki 106.3'lük seviyesinden 1931 sonunda 64'e düşerken ,Almanya'da da, 101.4'ten (1929) 60'a (1931 sonu) düştü. 1930 şubatından sonra işsiz sayısı 4 milyonu geçti. Böylece, dev üretim cihazı, kapasitesinin ancak yarısıyla çalışabilir duruma düştü.

Sanayi buhranına bir de malî buhran eklendi. İhtiyatı elden bırakmıyan Amerika, kredilerinin pek çoğunu kısa vadeye bağlarken, Alman bankaları uzun vadeye oynadılar. Fransız emperyalizminin ve uydularının muhalefetine yol açan Avusturya - Almanya gümrük projesinin açıklanışı (19 Mart 1931) artık büyük çözülmenin basladığını ilân etti. Alman bankalarının kredisini ilkin, Viyana'daki Credit-Astolt'ın iflası (11 Mayıs) olayı sarstı. Kısa vadeli yabancı sermaye, kapağı Reich sınırları dışına attı. Uzun vadeli sa-

nayi kredisi dağıtmış olan bankalar ödemelerini yapamaz hale düştüler (**Danatbank**'ın iflası. 13 Temmuz). İskonto hadlerinin yanına yaklaşılmaz bir seviyeye yükselmesi Alman ekonomisini felce uğrattı. Sermaye oluşumu durdu. Anonim ortaklıklar artık pay dağıtamaz hale geldi. Pek çoğu aslında zaten tam bir iflas durumundaydı. Kâr oranları sıfıra yaklaştı.

Bu bozgun en başta ağır sanayicileri sarstı. Muazzam sabit (değişmez) değerleri onları, makinaları dursa bile ödenmesi durdurulamıyacak çok yüksek amortisman masraflarına katlanmak zorunda bıraktı. Öyle bir noktaya gelinmişti ki, kârlarını suni olarak arttıracak Devlet yardımlarından başka hiçbir şey onları kurtaramazdı. Devlet, «rasyonalizasyon» refahı günlerinde arttırılan işçi ücretlerinin indirilmesinde bunlara yardımcı olacaktı. Fakat, ücretleri indirebilmek için önce, 1931'de 10 milyon işçiye ve 2 milyon kadar memura uygulanan toplu sözleşme sisteminin kaldırılması gerekiyordu. Bu da yetmezdi. Sadece sendikal örgütlenmeyi değil, bunun fabrikalardaki uzantısı olan «işyeri konseyleri»ni de çökertmek gerekecekti. Vergileri arttırma sonucu doğuran «sosyal harcamaları »kısmak, yok olmaya doğru giden teşebbüsleri yeniden canlandırmak, bunları sübvansiyonlar ve malî muafiyet tedbirleriyle desteklemek de Devletin görevlerinden olmalıydı. Buhran şiddetini tarım alanında da, öbür alanlardakinden aşağı kalmıyacak şekilde gösterdi. Büyük toprak sahipleri Devlet'ten, üstüste, «buhran yardımı», gümrük kısıtlamaları talep eder oldular.

Ne var ki Devlet, büyük sanayicilerin ve toprak sahiplerinin her dediklerini o an yerine getirecek, uysal bir araç değildi. Şansölye Brüning ya da von Schleicher gibi adamlar ağır sanayiin çıkarlarından çok, **Fertigindustrie**'nin (özellikle, ihracata bağımlı kimya sanayiinin) menfaatlerini temsil ediyorlardı. Brüning, örgütlü proletarya ile «işbirliği» taraftarı olarak kaldı. Schleicher de sendikaların reformist liderlerini hoş tutma tavrı içindeydi. Aynı kişi, az çok Rathenau'dan ilham alınmış «Devlet sosyalizmi» planları tezgâhlıyordu. Brüning de, toprak sahiplerinin her isteğine boyun eğmiyor, az ölçüde de olsa bunların imtiyazlarına dokunan bir «kolonizasyon» plânı (toprak reformu) hazırlıyordu. Schleicher, toprak sahiplerinin von Papen hükümetinden (Haziran - Kasım 1932) kopardıkları vaadlere rağmen, bunlara, ithalat kotaları tanımaya yanaşmıyordu. Kendilerine dış pazarları kapatacak misillemelerin yapılmasından korkan elektroteknik ve kimya sanayii, von Papen projelerine karşı çıktı ve onu iktidarı terke mecbur bıratı. Schleicher, toprak sahiplerinin gözünden iyice düşmesine yol açacak bir iş daha yaptı. Kendisi de sonradan-olma bir taşra asilzadesi olan Cumhurbaşkanı Hindenburg'un himmetiyle toprak sahiplerine

bol keseden dağıtılan **Osthilfe** (Doğuya «buhran yardımı») rezaletini açığa çıkardı.

Gerçi Brüning, işçi ücretlerini indiren, «sosyal harcamalar»ı azaltan birtakım kararnameler de çıkarmadı değil. Fakat bütün bu tedbirler yeterli olmaktan çok uzaktı. Von Papen, sübvansiyonlar ve vergi muafiyetleri yoluyla iktisadî hayatı canlandırmaya çalıştı. Fakat bu da yetmiyecekti. Kaldı ki, öbür yanda, kararnameleri istemiye istemiye kabullenmiş olan sosyal demokrasi ve sendika yöneticileri de, verebilecekleri tâvizlerin artık son sınırına gelmişlerdi. Daha da tâvizlerde bulunmaya devam etmeleri halinde, kitlelerin kendilerini aşması tehlikesiyle burun buruna geleceklerdi.

Geriye bir tek çözüm yolu kalıyordu: büyük sanayiciler ve toprak sahiplerinin, Devleti kendilerine tamamen tâbi kılmaları, iktidarı güçlü ellere teslim etmeleri. İşte bu gerekçeyle, uzun süredir kış uykusuna yatmış bulunan nasyonal-sosyalizmi kuytu köşesinden çıkardılar ve iktidarı ele alması için yola vurdular. Aziz dostu Hitler'i desteklemekten bir an olsun geri kalmamış olan Fritz Thyssen, Hitler'in «hayranları»ndan olan ve güçlü **Gelsenkirchen** metalürji konsorsiyumunun sahibi ihtiyar Emil Kirdorf ve daha birçokları, işte o zaman kesenin ağzını iyice açtılar. Sonradan, 1 Mayıs 1936'da, Emil Kirdorf şu açıklamada bulunacaktı: «Bütün hayatımı yeniden gözden geçirdiğimde, bana uzun bir ömür bahşeden (......) ve böylece, tam gerektiği bir anda sevgili Führer'imizin yardımına koşmama imkân verdiren Tanrı'ma nasıl şükredeceğimi bilemiyorum.» 8 Nisan 1937'de Hitler, Duisburg'da, doksanıncı yaşgünü vesilesiyle Kirdorf'u ziyaret edecek ve onu rejimin en yüksek nişanı olan Reich Kartalı'yla taltif edecektir.

1930 yazından itibaren, ağır sanayicilerin büyük bir kısmı ve bunlara bağlı olan bankerler, nasyonal-sosyalist partiyi paraca desteklemeye başladılar. Bunlar, sağladıkları büyük maddi imkânlarla, bu partinin 1930 Eylülündeki seçim zaferini ve Reichstag'da 107 koltuk ele geçirilmesini mümkün kıldılar. Çok sonraları, bir nutkunda Hitler, bu «şaşırtıcı seçim kampanyası»nı hatırlatarak, dinleyicilerine şunları söyleyecektir: «Herbirinin altına birer araba çekilmiş bin konuşmacının, bir yıl boyunca, halka açık 10.000 toplantıya katılabilmelerinin ne demek olduğunu bir düşünün.» 1931-1932 yıllarında, gittikçe artan yardımlar, «N.S.D.A.P.» (*) kasalarını yağmaya devam edecektir.

(*) «Alman Nasyonal-Sosyalist İşçi Partisi»nin baş harfleri.

10

Fertigindustrie nasyonal-sosyalizmin zaferini istememektedir. Korktuğu, her şeyden çok, ağır sanayiin egemenliğidir. Fakat yine de, kendisiyle işbirliği yapan politikacılar nasyonal-sosyalizmle iyi geçinmeye bakıyorlar. Çünkü, ne de olsa, yine de «millî» bir harekettir bu. Şansölye Brüning, bir kere sosyalistleri yatıştırdıktan sonra, arkasından ve aynı şekilde, nasyonal-sosyalizmi de hizaya getireceğini sanır. Nasyonal-sosyalizm bir kere «parlamenterleştirildikten» sonra, proletaryanın güçlerini zaafa uğratmak için yararlı bir karşı-denge olacaktır. Brüning 1930 ilkbaharında Reichstag'ı (parlamento) dağıttı. Fakat bu, Hitler'i devreye sokmaktan, ona büyük seçim zaferini kazanma fırsatını sağlamaktan başka bir sonuç vermiyecektir. Ama Bruning yine de hatasında direnmekte devam etti. Hitler'i ağına düşürmüş ve evcilleştirmiş olmakla, «politikasının bir şaheseri olan bu değerli avı Reich başkanının ayakları dibine atmış olmakla» öğündü durdu. Brüning Ocak 1932'de Führer'le bir görüşme yaptı ve onu pohpohlayıp kandırmaya çalıştı. Fakat bütün bu planı boşa gitti. Schleicher'in bir kaç ay sonra girişeceği nasyonal-sosyalizmin ılımlı kanadı (Gregor Strasser) ile sendikal hareketin ılımlı kanadını (Leipart) birleştirme çabaları da meyva vermiyecektir.

Fertigindustrie artık, nasyonal-sosyalizmin kendi başına buyruk bir güç haline geldiğini ve bundan böyle -silahlı bir gücün müdahalesi şıkkı hariç- durdurulmasına imkân olmadığını anlamıştı. Mülk sahibi sınıfların genel çıkarları ise «millî» güçlerin birbirlerini kırmasına hiç izin verdirmezdi.

4 Ocak 1933'te, Ren-Vestfalya sanayii ile sıkı ilişkiler içersinde olan Köln'lü büyük banker von Schroeder'in evinde, Papen, Hitler ile görüştü ve burada Hitler'in iktidara gelmesi kararlaştırıldı. 30 Ocakta da Sansölye Schleicher iktidarı devretti. Artık, **tüm olarak** Alman kapitalizmi, yavrusu Üçüncü Reich'i, vaftiz suyuna batırmak için kucağına almış demekti.

II. KALABALIKLAR

1

Faşizmi doğuran, sadece, büyük kapitalislerin isteği ve para yardımları değildir. Silone pek haklı olarak şunu yazıyor: «Bütün bu örgütlerin, sırf, egemenliğini kurtarmaya çalışan finans kapita-

lin şeytanca bir icadı olduğunu söylemek, toplumun derinliklerinden fışkıran bu güçlerin özünü açıklamaya yetmez. Hiç şüphesiz, ilk başlarda, «işçilerle mücadele milisi» olmaktan başka rolü olmayan faşist çetelerde, paralı asker kafası taşıyan bir sürü unsur da vardı. Fakat faşizm, siyasî iktidarı ele geçirme hedefine yönelen büyük bir kitle hareketi niteliği kazandıkça, milyonlarla insanı faşizme çeken sebepler de daha karmaşık hale gelmekte, daha ince bir tahlili gerektirmektedır. Eğer bu insan kitleleri, daha önceden, kendilerini faşizme götürecek bir istikrarsızlık ve hoşnutsuzluk içersinde bulunmasalardı, büyük kapitalistler, istedikleri kadar altın döksünler, yine de bu insanları «ayakta tutmayı» başaramazlardı.

Gerçekten de, İtalya ve Almanya'da, büyük burjuvazi ile örgütlü proletarya arasında yer alan çeşitli ara sosyal tabakalar, aynı zamanda kapitalist gelişme ve krizin de yükünü çekiyorlardı. Gerek maddi gerekse manevi kaderlerinden son derece şikâyetçi olan bu tabakalar, köklü bir değişim isteği içindeydi. Peki o halde, neden sosyalizme değil de, faşizme yöneldiler? Şimdi bunu açıklamaya çalışalım.

Önce şehir orta sınıflarını ele alalım.

Sosyalizm, uzun zaman, bu sınıfların bizzat kapitalist gelişme sonucu ortadan kalkmaya mahkûm olduklarını sandı. Rekabet, işletme ve sermayelerin gittikçe temerküzü, bunların kökünü kazıyacaktı. Komünist Manifestosu 1848'de şunları yazıyordu: «Küçük sanayici, tüccar ve rantiyeler, zanaatkârlar, bir zamanların orta sınıflarının bu en alt kademeleri, proleter durumuna düşüyor (......) Modern toplumun bağımsız bir kesimi olmaktan çıkıp yok olacakları saatin yaklaştığını görüyorlar.» Gerçekte ise, bu süreç biraz farklı hiç değilse, bilimsel sosyalizmin hesapladığından çok daha ağır bir şekilde gelişti. Orta sınıflar, elbette, kapitalist rekabet ve temerküzün ağırlığını sırtlarında duydular, yoksullaştılar ve hayatları dayanılmaz bir hal aldı. Fakat, ortadan silinip yok da olmadılar. Bu sınıfları meydana getiren insanların tümü «proleter durumu»na düşmedi. Proleterleşmediler, sadece mülksüzleştiler. «Modern toplumun bağımsız bir kesimi» olarak kalmakta direnmek istediler. Acı çektikçe, can havliyle, varlıklarını sürdürme davasına daha sıkı sarıldılar.

Daha geçen yüzyılın sonlarında Edouard Bernstein, küçük sanayici, zanaatkâr ve tüccarların varlıklarını koruduklarına ve hatta mutlak sayı olarak artmaya devam ettiklerine işaret ediyordu. Elbette, bu demek değildir ki, sınai ya da tiarî temerküz yavaşladı. Tersine, büyük işletmeler küçük üretici ya da tüccar sayısının artmasından çok daha hızlı bir şekilde gelişti, büyük tekellerle rekabet bunlar için gittikçe çekilmez bir hal aldı. Fakat buna rağ-

men varlıklarını sürdürebildiler. Niçin? Çünkü, her geçen gün bir öncekini aratsa bile, bağımsız üretici yine de durumunu işçinin durumuna değişmez. Orta sınıf saflarını genişleten bir başka sebep daha vardı: sınıflarını terkedip kaçan proleterlerin orta sınıfların kucağına kapağı atması.

Fakat, sosyalizmin öngördüğü gelişmelere ters düşen bir faktör daha ortaya çıkacaktı: gelişiminin belli bir aşamasından sonra, kapitalizmin bizzat kendisinin, yeni türden orta sınıflar yaratmakta oluşu. Bunların eski orta sınıflardan farkı ise iktisaden bağımlı olmalarıdır. Bağımsız küçük burjuvaların aksine, bu yeni gelenler, iş araçlarının pek çoğunun mülkiyetine sahip değillerdir. Bunlar, gerçek anlamda birer ücretli sayılmazlar. Fakat, gelir kaynakları yine de, aylıklardan, hizmet karşılığı alınan paralardan ve komisyonlardan oluşur. Kautsky, bunlara ilk defa dikkati çeken kişi oldu. Modern işletme şeflerinin ,işlerinden bir kısmını, mühendis, desinatör, teknisyen, müessese doktoru ve avukatı ya da diğer çeşitli memurlar gibi aylıkla çalışanlara bıraktıklarına işaret etti. Öbür yanda büyük sanayi konsorsiyumları da, kendi pazarlarını bizzat kendileri düzenlemekte, kendilerine bağımlı bir satıcılar, acentalar, garajcılar, tamirciler v.s. ordusu meydana getirmektedir. Küçük zanaatkâr ve küçük tüccarın, bağımsız çalışmaktan vazgeçip, dolaylı ücretli haline gelmeyi göze almadıkça, ayakta kalabilmesine artık imkân yoktur. Böylece, küçük tüccar, çok şubeli bir şirketin vekili, zanaatkâr da el emeği karşılığı çalışan adam durumuna gelmektedir.

İktisadi bakımdan tamamen bağımlı durumda olmalarına rağmen, yeni orta sınıf insanları «proleter durumuna düşmüş» de değillerdir. Lucien Laurat'nın yazdığı gibi, bunların «yaptığı iş özel uzmanlık gerektirmekte, ellerine geçen para aylık ya da ücret şeklinde ödense bile, iktisadî süreç içinde oynadıkları yönetici rol, bunların pek çoğunu kapitalist sınıfa yaklaştırmaktadır (......). Bu sosyal kategorinin son derece geniş bir kesimi kendini hâlâ proletaryanın üstünde görmeye devam etmektedir.»

Daha 1914-1918 savaşının çok öncesinde, eski orta sınıfların durumu durmadan kötüleşiyordu. Süratle gelişme halinde olan yeni orta sınıflara gelince, bunlar da, iktisaden bağımlı hale gelmenin acısını duyuyor, günün birinde basit birer ücretli derekesine düşme korkusunu içlerinden atamıyorlardı.

2

Savaş, «eski» orta sınıfların mülksüzleşmesini, «yeni» orta sınıfların da proleterleşmesini hızlandırdı. Aslında savaşın finans-

manı, tamamen, küçük tasarruf sahiplerinin biriktirdiği paralarla sağlanmıştı. Paranın değerini kaybetmesi ve rantların değişmesi, rantiyelerin gelirlerini düşürmüş, küçük gelir sahipleri ağır vergiler altında ezilmiş, memur aylıkları yeni şartlara yeterince uydurulmamış, kitlelerin alım gücünün düşmesi küçük tüccarın iş hacmini daraltmıştı. Tekelci sermaye rekabeti, bağımsız üreticiyi daha beter ezmiş, teknisyenler kendilerini, emrinde çalıştıkları anonim sermayenin köleleri durumunda görmeye başlamışlardı.

Aslında bütün kapitalist ülkelerde görülen bu gelişmeler, birinci dünya savaşının hemen ertesinde, İtalya'da ve özellikle Almanya'da daha da kuvvetli bir şekilde uç verdi.

İtalya'da :

Liretin düşmesi (1919-1920) sabit gelir sahiplerini perişan etti. Sendikal eylem sayesinde ücretlerini kısmen yeni şartlara uydurabilmeyi başaran proletaryanın yanında, küçük rant sahiplerinin, emeklilerin durumu, çok daha içler acısıydı. Aynı anda iktisadi buhran, çok sayıda zanaatkâr ve küçük tüccarı iflasa sürüklüyor, savaşın kırbaçladığı sınai temerküz giderek artıyordu. Russo bu durumu şöyle anlatıyor: «Gelirleri, üretli gelirlerinin çok altında, giderleri ise, ister hayat tarzlarını sürdürmek, ister kültürel ihtiyaçlarını gidermek için olsun, ücretlilerinkinden çok daha kabarık olan orta sınıfların sürdüğü hayat, savaştan bu yana, hergün yenibaştan yaşanan bir çile halini almıştı. Proletaryanın yaşama şartlarının zorluğuna alışamıyacak kadar incelik düşkünü olan, gittikçe artan fiyatların yükünü ise kaldıramıyacak kadar çaresiz kalan bu sınıflar kendilerini bir kıskacın arasına sıkışmış kalmış hissediyorlardı (......). Bir yanda, orta sınıfların ihtiyaçlarını karşılamayı en sonda gelen görevlerinden biri gören hükümetlerin ilgisizliği, öbür yanda ise, orta sınıfların sefaleti sayesinde servetlerine servet katan yeni zenginlerin sömürüsü. Bunlarla karşı karşıya bulunan orta sınıflar, her geçen gün, eski itibar ve üstünlüklerini biraz daha kaybettiklerini görüyorlardı.»

Almanya'da :

Alman orta sınıflarının hali ise daha da içler acısıydı. İmparatorluk döneminde «maddi güvenliği ve itibarı hayli yerinde olan» bu sınıflar, markın toptan çöküşüyle birlikte adamakıllı bir sarsın-

tı geçirdi. Sabit gelirliler ve tasarruf sahipleri, sefaletlerin en beterine düştüler. Markın stabilizasyonundan sonra, Reich'ın, federe devletlerin ve komünlerin verdikleri ödünçler, ilk değerlerinin ancak yüzde 12,5'u kadar revalorize edildi. (Nisan, 1925 kanunu). Moeller van den Bruck, «bütün sosyal tabakalar ve muteber meslekler, mensuplarının ümitsiz direncine rağmen, proletaryanın seviyesine düşmeye başladılar» diyor. Devlet ve özel sektör memurlarının aylık ve ücretlerinde yapılan devalüasyonun katsıyısı, sanayi ücretlerininkinden çok daha yüksek oldu. Bir öğretmen bir proleterden daha az para kazanıyordu. Tamamen malsız - mülksüz kalan Almanların genel nüfusa oranı, enflasyondan sonra, yüzde 97'yi buldu.

Bunun ardısıra gelen «rasyonalizasyon»un anlamı ise, temerküz ve kartelleşmenin daha da artması olacaktı. Orta sınıflar, tüketici olarak, bundan büyük zarar gördü. Suni olarak fiyatı yükseltilmiş mamul eşyalara büyük paralar ödemek zorunda kaldılar. Bankaların fahiş oranlarla ödünç para verdiği küçük sanayici ve zanaatkâr takımı, tröst ve kartellerin ezici rekabeti karşısında, artık mücadele edemez hale düştü. Büyük ve çok şubeli mağazaların çoğalması, «uniprix»lerin ortaya çıkması, küçük tüccarın belini büktü. Tietz, Wertheim, Karstadt gibi dev mağazalar, işlerini her alana yaydılar (berber salonları, banyolar, gıda pazarları, balıkçılar, kasaplar, çay salonları, lokantalar, hazır elbise imalathaneleri ve her türlü tamirat atölyeleri). 1925'den sonra, büyük ve orta şehirlerde «uniprix»ler çoğaldı. 1931'de, biri Karstadt, öbürü Tietz, bir diğeri de Woolworth Amerikan grubu tarafından kurulan üç ortaklığın elindeki mağaza sayısı 250'yi buluyordu. Biriken stok-ları ucuz fiyata kapatan ve sermayeleri hızla tedavül eden uniprix'-ler, bu sayede mallarını ucuza satabilme imkânı elde ederek hızla büyüdüler.

Teknisyenler ve serbest meslek sahipleri kendilerini gitgide daha çok büyük sermayenin hizmetkârı hissetmeye başladılar. Basit bir kafa işçisi derekesine düşen bunlar, artık «fabrikaların garibanlarından biri» oluvermişlerdi. Küçük hisse sahipleri de büyük kapitalistlere yem oluyorlardı. İmtiyazlı paylar ve birden fazla oy verebilme hakkı yüzünden, ellerindeki bütün denetim ve ifade imkânlarını kaybetmişlerdi. Artık söz hakkı kalmamış, kendilerine münasip görülen mütevazi paylarla yetinmek durumuna düşmüşlerdi.

1929'da, Bakan Stresemann şöyle feryat ediyordu: «Bu iş böyle sürüp giderse, bir süre sonra ortada sadece tröstler ve bir de onların emrinde çalışan milyonlarla memur ve işçi kalmış ola-

cak (......). Orta sınıf bugün hemen hemen tamamiyle proleterleşmiş durumdadır.»

1930 buhranıyla, orta sınıfların çilesi de üçüncü bir aşamaya vardı. Toplu sözleşmeler ve işsizlik sigortaları sayesinde belli ölçüde kendini koruyabilen proleteryadan çok, asıl bu sınıflar, büyük darbe yedi. Küçük ticaret ve küçük sanayiin durumu iyice ümitsiz hal aldı. Memur ve teknisyen aylıkları, çok defa, kalifiye işçi aylıklarının altına düştü. Aynen işçilere yapıldığı gibi, bunlara da yol verilmeye başlandı. Pek çoğu da, enflasyon yüzünden başı darda kalmış rantiyelerin çocukları olduğundan,, «eski» ve «yeni» orta sınıflar aynı sıkıntı çukurunda buluştular. Borsa kurları düşmeye devam ettiğinden, markın stabilizasyonundan sonra biriktirilen ufak servetler de uçup gitti.

3

Çekilen acı ve ızdıraplar, İtalyan ve Alman orta sınıflarını isyana sevketti. Aslında, küçük burjuva genellikle barışçı bir mizaca sahiptir. İktisadî durum çekilmez bir hal almadıkça, ya da durumunu düzeltebilme umudunu taşıdıkça, kurulu düzene saygı duyar ve reform talepleriyle durumuna biraz çekidüzen vermeye bakar. Fakat ne zaman ki, kanunî ve barışçı yollarla bu durumu düzeltebilme umudunu yitirir, iktisadî buhranın geçici olmadığını, aksine bütün bir sosyal sistemin buhranı olduğunu, ve bunun da ancak sosyal sistemin kökünden değiştirilmesiyle giderilebileceğini görür, işte o zaman «ayranı kabarır» ve «en aşırı yollara başvurabilecek hale» gelir.

Fakat şurası açıktır ki, orta sınıflar, yapılarının heterojen olması, toplumun iki temel sınıfı olan burjuvazi ve proletarya arasında bir orta yerde bulunmaları yüzünden, kendilerine özgü bir politika güdemezler. Başkaldırmaları özerk bir hareket niteliği kazanmaz. Ya burjuvazinin ya da proletaryanın dümen suyuna düşmekten kurtulamazlar.

İşte burada şu mesele karşımıza çıkar: büyük sermayenin şamar oğlanına çevirdiği orta sınıflar neden, her yönüyle devrimci ve antikapitalist olan sınıfa, yani proleteryaya yakınlaşmazlar, neden sosyalist olmazlar?

Orta sınıflarla örgütlü proletarya arasında, her zaman, belli bir görüş ayrılığı ve karşılıklı antipati vardır. Burjuvazi de bunu sürdürmekten, kullanmaktan ve körüklemekten geri kalmaz.

(1) Kapitalizmin doğuşundan beri, orta sınıflarla büyük sanayi ve finans burjuvazisi arasında keskin bir çıkar çelişkisi var olmuştur. O kadar ki, 1914-1918 savaşından sonra orta sınıflar açıkça antikapitalist bir tavır almışlardı. Ancak, bunların antikapitalizmi ile proletaryanın antikapitalizmi, birbirlerinden tamamen farklı şeylerdir. Proletarya, tüfeğinin namlusunu kapitalizmin ta kalbine doğru tutar. Amacı, kapitalizmin çalışma merkezini, yani işgücünün sömürülmesi, artı değerin çalınması sistemini havaya uçurmaktır. Bu sebeple, kapitalist rejimin tümüne karşı çıkar ve üretim araçlarının mülkiyetinin sosyalizasyonunu esas hedef kabul eder. Orta sınıflara gelince, bunlar, işgücünün sömürülmesi olayının kurbanları değil, esas olarak, rekabetin ve kredinin örgütlenmiş şeklinin kurbanlarıdırlar. Dolayısıyla, antikapitalistlikleri gerici nitelik taşır. Kapitalist gelişmeyi nihai sonuçlarına, üretim araçlarının sosyalizasyonuna kadar götürmek istemezler. İstedikleri, bir bakıma, tarihin «tekerleğinin tersine döndürülmesidir.» «Dinamizmi düşük, gelişme temposu yavaş, rutin bir ekonomi düzenini arzularlar (...) Rakiplerinin rekabet gücünü azaltmak için, devletin, iktisadî faaliyet ve hürriyetleri bizzat düzenlemesini isterler.» Hayallerindeki kapitalizm, temerküz, kredi ve spekülasyon alanlarındaki aşırılıklarından kurtulmuş, kendine çeki düzen verilmiş bir kapitalizmdir.

Buna karşılık, büyük sanayi konsorsiyumlarında çalışan teknisyen ve memurların antikapitalist özlemleri, proletaryanınkine çok daha yakın düşer. Herisson «bunların çoğunun, çalıştırdığı insanları kendisine bağlamayı bilmeyen bu büyük işletmelerin devletleştirilmelerini istedikleri»ni yazar. Böylece, birer memur olarak daha fazla maddî imkâna kavuşacaklarına, prestijlerinin artacağına ve daha güven içinde olacaklarına inanırlar, Antikapitalistlikleri, tüccarlarınkinden çok daha sosyalistçedir...»

Proletaryanın, özel mülkiyetin iyice daralmış kalıplarını parçalamasına karşılık, orta sınıflar, özel mülkiyete bağlı kalmaya devam ederler. Beri yanda, kendilerini her geçen gün biraz daha mülksüzleştiren kapitalist burjuvazi, kutsal mülkiyetin savunucusu kesilir ve sosyalizmi cümle âleme «mülkiyet inkârcısı» bir umacı gibi tanıtmaya çalışır.

(2) Öte yandan, orta sınıflar sınıf imtiyazlarına hırsla bağlıdırlar. Birinci dünya savaşından sonra, bunların mülksüzleşmesi daha da hızlandı. Fakat bu, onların sınıf imtiyazlarına olan bağlılıklarını daha beter azdırmaktan başka bir sonuç yaratmadı. Küçük burjuva işçi sınıfına, işçilerin yaşayış şartlarına karşı derin bir iğrenme duygusu içindedir. Mein Kampf'ında Hitler şu anlamlı iti-

rafı ağzından kaçırıverir: «Mütevazi hayat şartlarından paçayı bir kere kurtarabilen bir insan için eski durumuna, kısa bir süre için de olsa, yeniden dönmek kadar katlanılması zor bir şey olamaz.» Orta sınıflar, bir türlü, proleterleşmeyi kabule yanaşmazlar. «Sosyal değerlerinin bağımsızlığına olan inançları darbelendikçe, durumlarını koruma ve pekiştirme çabaları da, daha beter artar. En sefil şartlarda yaşayan bir küçük memur, gırtlağına kadar borca batmış bir bakkal, sanayi işçilerinin çoğundan daha az kazanıyor olmasına rağmen, yine de kendisini, proletaryanın üstünde bir sınıfın insanı olarak görmeye devam eder.» Patronların «takma yakalı proleter»e verdiği «sahte bir burjuvaca itibar duygusu» sanayi işçisine yabancı düşen bir şeydir. Küçük memur ise bunu elde etmeye ve, her ne suretle olursa olsun, işçiden farklı olmaya çalışır. Proleter sosyalizminin, sınıfları, yani sözümona kendi sınıf imtiyazlarını kaldırmayı istemesini affedemez. Peşini bırakmıyan proleterleşme tehlikesinden, her ne pahasına olursa olsun, yakasını kurtarmaya bakar. Kendini proleterleştireceğini düşündüğü sosyalist rejime karşı da hiç bir sempati beslemez. Tam tersine, kulağı, kendisini proleterleşmekten korumaya, ya da zaten proleterleşmişse; «proleterlikten kurtarma»ya söz verenlerdedir.

(3) Kapitalist burjuvazi, orta sınıfları, örgütlü proleteryanın karşısına dikmeye çalışır. Sendikal eylem sayesinde elde edilen ücret artışlarının, konsorsiyumlardan çok, küçük işyerlerinin üretim maliyetlerini arttırması, aynı şekilde, sosyal ödevlerin, büyük işletmelerden çok küçük üreticileri sarsması gibi olayları bu amaçla kullanır. Nihayet kapitalist burjuvazi, küçük dükkancıyı işçi kooperatiflerine karşı kışkırtır. Özellikle, sosyalist kooperatiflerin 1914-1918 savaşından sonra önemli gelişme gösterdiği İtalya ve Almanya'da durum bu olmuştur.

(4) Proleter sosyalizminin temeli olan sınıf mücadelesi kavramı küçük burjuvaya yabancıdır. Küçük burjuva için, kapitalist sömürücü, «serbest anlaşmalar perdesi ardına saklanan, göze batmıyan ve adı sanı belirsiz bir kişidir.» İşçi sınıfı için ise durum hiç de böyle değildir. Menfaatleri zarar gören küçük burjuva, bu çıkarlarını savunurken, aynen, karşı olduğu kapitalistin zihniyetiyle davranır. Mesele bir kişinin bir başka kişiyle olan mücadelesinden başka bir şey değildir. Söz konusu olan bir sınıf mücadelesi değil, bir menfaat uyuşmazlığıdır. Orta sınıfların burjuvazi ile proleterya arasında bir ara yer tutuyor olmaları, bunların, ister burjuvaziden proleteryaya, isterse proleteryadan burjuvaziye yönelmiş olsun, sınıf mücadelesinin her türlüsüne karşı olmalarını açıklar. Bunlar kendilerini, sınıflararası işbirliğinin olabilirliğine, menfaat

çatışmalarının üstünde bir «genel yarar»ın varlığına inandırırlar. Genel yararden anladıkları da, kapitalist burjuvazinin çıkarlarıyla proleteryanın menfaatleri arasında yer alan kendi özel çıkarlarıdır. Bunların hayalindeki devlet, proleteryanın ya da burjuvazinin değil, kendi çıkarlarının sözcülüğünü yapacak «sınıflarüstü bir Devlet»tir. Fakat, proleteryanın kendi hedef ve mücadele silahlarını saklamamasına, sınıf mücadelesinden yana olduğunu açıkça belli etmesine karşılık, kapitalist burjuvazi, sınıf mücadelesini, sınıflararası işbirliği maskesi altında sürdürür ve böylece orta sınıfları sosyalizm yolundan geri çevirir.

(5) Orta sınıflarla proleterya arasındaki bir başka uyuşmazlık noktası da, millet kavramında kendisini gösterir. İşçinin kökünden kopmuş olmasına, kol gücünden başka hiç bir şeye sahip bulunmamasına, Marx'ın ünlü deyimiyle «vatanı olmaması»na karşılık, küçük burjuva, mal mülk olarak sahip olduğu nesi varsa bunlara «vatanım» der. Vatanı savunmak, onun için, kendi malvarlığını, atölyesini, ticaret fonlarını, gelir getiren pay senetlerini savunmaktır. Proleterya enternasyonalizme yatkınken, paradan başka vatan tanımayan büyük burjuvazi, «millî» maskesini takınır ve böylece orta sınıfların da kafasını iyice karıştırır.

Özellikle 1914-1918 savaşından sonra, orta sınıfların milliyetçiliğini körükleyen bir ortam vardı: İtalya'da «kolu kanadı kırık bir zafer»in yarattığı hayal kırıklığı, Almanya'da da açık bir bozgunun sebep olduğu eziklik duygusu. İtalyan ya da Alman küçük burjuvaları, sefaletlerinin asıl sebebini «andlaşmaların adaletsizliği»nde ya da Versailles «dikta»sında görmeye başladılar. Sefaletlerinin asıl sorumlusu olan kendi ülkelerinin kapitalistleri yerine, «uluslararası plütokrasi»ye diş bilediler. Kafalartnda, antikapitalizm ve şovenizm, millî kutuluş ve sosyal kurtuluş, hepsi birbirine karıştı. Oysa bu dönemde savaştan bıkmış olan ve Rus devrimine karşı hayranlık duyguları besleyen emekçiler, «vatan» denen kanlı putu bir yana devirip umutlarını Enternasyonal'e bağlıyorlardı.

Bununla beraber, kapitalist burjuvazinin ustaca sürdürdüğü ve körüklediği bu anlaşmazlık ve antipatilere rağmen, sosyalist proletarya yine de, İtalya ve Almanya'nın ezilen ve isyan eden orta sınıflarının geniş bir kesimini tarafsızlaştırabilir. Ve hatta bunları peşinden sürükleyebilirdi. Bunu, kendi kendini inkâr etmeden, programı tanınmaz hale gelecek kadar büyük tâvizlerde bulunmadan da başarabilirdi. Orta sınıflar zordan anlamaya oldukça alışıktırlar. İşçi sınıfı atik davranabilseydi, sosyal düzeni kökten değiştirmeye ve orta sınıfların açmazına bir çare bulmaya kararlı görünmüş olsaydı, orta sınıfların bu antipatisi de silinebilirdi. Fakat, İtalya ve Almanya'daki işçi sınıfı partileri kurulu sisteme karşı müca-

deleye girişmeyi istemediler, ya da bu mücadelenin yolunu yöntemini bulamadılar.

İtalya'da :

Birinci dünya savaşı sonrasında, ezilmiş orta sınıfların oldukça önemli bir kesimi umudunu sosyalizme bağlamıştı. 1919 seçimlerinde küçük burjuvazinin oyları, eskisinden çok daha fazla oranda, emekçi oylarıyla birleşti. 1920'de metalürji işçileri fabrikaları işgal ettiğinde, küçük burjuvazinin önemli bir kesimi bu olayı sempatiyle karşılamıştı. Fakat sosyalist parti, kitlelerin yükselen devrimci mücadelesini yönetmekte yetersiz kaldı. Onların başına geçmek yerine kuyruğunda sürüklendi durdu. Mussolini'nin deyimiyle, tarihte eşine rastlanmadık bir devrimci durumdan yararlanmayı bilemedi.»

Almanya'da :

1919'da, orta sınıfın geniş tabakaları, ilk defa olarak oylarını sosyal demokrasiye veriyordu. Devlet ve özel sektör memurları da sendikalarda örgütlendiler. 1923'de Ruhr'un işgali ve para krizi günlerinde, sefalete ve umutsuzluğa düşmüş pek çok küçük burjuva komünizme geliyordu. Fakat Almanya'da, ne 1919'da, ne de 1923'de, proleter devrimi zafer kazanamadı. 1919 ocağında sosyaldemokrat önderler Spartaküs ayaklanmasını kana boğup ezdiler. Ekim 1923'de, sosyal-demokrasinin yeni bir ihaneti ve, buna eklenen, komünist Enternasyonalin kararsız ve zikzaklı siyaseti, kitlelerin mücadeleciliğini köreltti, yeni bir başarısızlığa yol açtı. Sonunda, 1930'dan itibaren daha çok birbirleriyle ladaşmakla uğraşan bu iki parti, işçi sınıfı davasına sırt çevirdiler. Kapitalizmin buhranından, «sistem»i çökertmek ve iktidarı ele geçirmek için yararlanmayı bilemediler.

Orta sınıflara çıkış yolu gösteremeyen proletarya bu sınıfları hayal kırıklığına götürür. Üstelik, günübirlik talepler uğruna verilen bölük pörçük ve ürkek bir mücadele, toplumun bütününün çektiği acılara derman getirmediği gibi, proletaryanın, kazandığı mevzileri bile elinde tutabilmesine yetmez. Yarattığı güvensizlik ortamıyla, orta sınıfları daha beter tedirgin etmekten başka bir sonuç yaratmaz. İşte bu noktada orta sınıflar yön değiştirip, uğradıkları belalardan, sadece tröstleri değil, aynı zamanda emekçileri de, sorumlu tutmaya başlarlar. Bu durumda Gericiliğe düşen, işçi sınıfı-

na karşı duyulan kini körüklemek ve kullanmaktan başka bir şey değildir. Şu var ki, geleneksel burjuva partileri (mesela İtalya'daki milliyetçi parti, Almanya'daki Alman milliyetçi partisi) bu rolü biraz zor oynarlardı. Çünkü, mevcut programları, kurulu düzenin korunması esasına dayanıyordu. Bu noktada burjuvazi metod ve kılık değiştirdi ve yeni türde bir siyasî örgüte para yardımında bulunmaya başladı. Öbür yanda faşizm de, kurulu düzene hizmet etmeyi değil, onu yıkmayı amaçladığını söyleyip durmakta, «devrimci» pozlar takınmaktaydı. Orta sınıfların aklını daha iyi çelebilmek için de. habire, kapitalizme karşı iman tazeliyordu. Böylece büyük kapitalistler şu zor numarayı başarmış oldular: orta sınıfların, kendilerini hedef alabilecek isyanını kendi lehlerine çevirmek, ve ımtivazlar düzeninin kurbanı olmuş kişileri, asıl görevi bu imtiyazları sürdürmek olan örgütlerde toplamak.

4

Şimdi de, kırlık alandaki orta sınıfları ele alalım.

Şurası herkesçe bilinir ki, köylüler aynı menfaatlere sahip homojen bir sınıf teşkil etmelerine rağmen, ender olarak kendilerine özgü bir politika sahibidirler. Toplumun temel sınıfları arasında bir ara yerde bulunuyor olmaları, temas imkânlarını ve biraraya gelmelerini önleyen dağınık yerleşme düzenleri ve ferdiyetçilikleri, sırf köylülere özgü bir siyasî hareketin oluşumunu engelliyen elverişsiz şartlardır. Köylü, iki çekim noktası arasında, sosyalist proletarya ile büyük toprak sahiplerinin teşkil ettiği kutuplar arasında, bir o yana bir bu yana sallanır durur.

Şehir küçük burjuvasının aksine, köylü kendini, işçilerinkinden ayrı bir sınıfa bağlı hissetmez. İşçi denen kişi, daha dünün köylüsü ya bir köylü çocuğu değil de nedir? Topraklarına elkoyan toprak feodalitesine ve kendisini haraca kesen büyük kapitalizme (gübre, tarım aletleri, tohum, elektrik enerjisi tröstleri, büyük spekülatörler, bankalar, sigorta şirketleri vb.) karşı kin ve düşmanlık duygularıyla dolu olan köylü, sosyalist olmanın pek de uzağında sayılamaz. Fakat kapitalist burjuvazi, köylüyü işçinin karşısına çıkarmaya çalışır. Proleteryanın toprağı sosyalize edeceğini söyler, ve köylü de bir avuç toprağını düşünerek tir tir titrer. Burjuvazi, işçi ücretlerindeki yükselmenin hayat pahalılığına, Devletin «sosyal harcamaları»nın da, vergilerin artmasına yolaçtığını anlatır. Nihayet burjuvazi, köylüyü, onunla büyük toprak sahibinin menfaatlerinin aynı olduğuna inandırmaya çalışır. Kapitalist rejimde tarımla sanayi arasında mevcut sürekli menfaat çatışmasını körük-

leyip kullanır. Gerçekten de, tarım, yüksek gümrük duvarlarından yararlanmak ve ürünlerini de mümkün olduğu kadar pahalıya satmak ister. Buna karşılık, sanayi, hayat pahalılığını arttırdığı ve bu yüzden maliyet fiyatlarını yükselttiği için, tarım ürünlerine yüksek fiyat biçme politikasına; diğer devletlerin de misilleme yoluyla aynı şeyi yapıp, kendi dış pazarlarını kurutmalarından korktuğu için de, aşırı himayeciliğe karşıdır. Böylece, büyük toprak sahibinin, köylüyü sanayi karşısında birlikte savunmaları gereken ortak menfaatleri olduğuna inandırması pek de güç olmaz.

Görüldüğü gibi, belli şartlarda, her iki «blok»tan biri, köylüyü kendi saflarına çekmeyi başarabilir. Bu, ya yoksul köylüden büyük toprak sahibine kadar uzanan «tarımcılar» bloku, ya da yine yoksul köylüden proletere uzanan kapitalizmin kurbanları bloku olur. Eğer proleterya, toprak feodalitesine ve büyük kapitalist tekellere karşı mücadelesini kararlı bir şekilde sürdürebilir, en dinamik güç olduğunu gösterebilirse, aralarında birtakım uyuşmazlık noktaları olsa bile, geniş yoksul köylü kitlesini peşinden sürükleyebilir. Yok eğer, teşebbüs büyük toprak sahiplerinden gelir ve bunlar kendilerinin daha mücadeleci olduğunu gösterir, küçük köylülüğün menfaatlerini daha enerjik biçimde savunur görünürlerse, küçük mülk sahibi kitleleri peşlerisıra sürükleyebilmeyi de bunlar başarır.

İtalya ve Almanya'da olan da bu ikincisiydi .

İtalya'da :

Burada, bağımsız köylüler azınlıktaydı. Gerçekten de, İtalya bir büyük mülkiyet ülkesi olarak kalmıştı. Tarımsal nüfusun hemen hemen yüzde 60'ı iktisadi bakımdan tamamen bağımlı durumdaydı (gündelikçiler, yarıcılar). Bunları proleterlere benzetmek mümkündür. «Bağımsız köylüler»in bağımsızlığı da tamamen nisbiydi. Bunların, iş araçları, hayvanı ve döner sermayeleri vardı ama, ya hiç toprakları yoktu ya da pek küçük bir toprak parçasına sahiptiler. Bu sonuncuların büyük kısmı, gündelikçi olarak çalışmak zorunda olan yoksul köylülerdi.

1914-1918 savaşı sırasında sosyalizm, bu oldukça küçük bağımsız köylüler tabakasını kendi safına çekebilir, en azından bunları tarafsızlaştırabilirdi. Gerçekten de, küçük mülk sahipleri, çiftçiler, mallarını çoğaltmak ya da toprak sahibi olmak için can atarlar. Bunlar, İtalya'da «toprakların paylaşılması»nı istemekle, doğrudan doğruya büyük toprak mülkiyetine karşı çıkmış oluyorlardı. Fakat sosyalist parti, büyük toprak mülkiyetine karşı mücadeleye

girişmeye cesaret edemiyor, bu pasifliğini de, keskin sol bir lafazanlık altında gözlerden kaçırmaya çalışıyordu. Köylülüğü, topraklara el koyma mücadelesinde sadece desteklememekle kalmıyor, aksine onlara, proleterya devriminin, topraklarını ellerinden alacağını da söylüyordu. Tarım Emekçileri Federasyonunun bir yöneticisi bir kongrede, İtalyan işçilerinin «bolşeviklerden daha devrimci olduğunu, bolşeviklerin köylüye toprak dağıtmakla sosyalizme ihanet etmiş» olduklarını söylüyordu.

Şubat 1921'deki C.G.T. kongresi, âdet yerini bulsun diye, bir «topraklarının sosyalizasyonu» tasarısı kabul etti. Fakat bu tasarının parlamentodan hiçbir zaman geçmiyeceği de belliydi. Üstelik büyük bir kusuru da vardı: mülksüzleşme tehdidi altındaki çiftçi ve ortakçılara sunduğu «tek çözüm, proleterleşmeleri» idi. Rossi'nin yazdığı gibi, bu tasarı «milyonlarca köylü ailesini, İtalya'nın kırsal nüfusunun büyük çoğunluğunu» sosyalizme karşı tedirgin hale getiriyordu.

Sonuç, köylülerin sosyalist proleteryadan baş çevirmeleri oldu. En yoksulları, hareketlerini ustaca kanalize edip onları faşizme teslim etmeye çalışan katolik parti (popolare)ye bağlandı. Diğerleri de, doğrudan doğruya, büyük toprak sahiplerinin safına geçtiler.

Toprak ağaları, eğer gerçek yüzlerini gösterip, geleneksel tipte bir muhafazakâr partiyi destekleselerdi, köylüleri bu kadar kolay elde edemezlerdi. Bu yüzden kılık değiştirip, yeni tipte bir siyasî örgütü **faşo**ları beslemeye koyuldular. Bu **faşolar toprak işleyenindir** demagojik parolasını dillerine dolayacaklardı. Faşolar daha da ileri gittiler. Rossi'nin anlattığı gibi, bazı bölgelerde Tarımcılar Derneğini, bağımsız çiftçilere doğrudan kiralama koluyla birkaç bin hektar toprak vermeye ikna ettiler. Belirtmeye gerek yok ki, bunlar genellikle en kötü topraklardı. Fakat bu sayede, faşistler şunu diyebilme imkânını elde etmişlerdi: «Görüyor musunuz, sosyalistler size her türlü vaatte bulunuyorlar, gerçekte ise hiç bir şey vermiyorlardı. Hatta, bağımsız üretici, çiftçi olmanızı dahi engelliyorlardı. Faşolar ise, yüzlerce aileyi, bütün bir yıl işleyecekleri topraklara yerleştirdi.» Böylece, büyük toprak sahipleri, imtiyazlarının sürdürülmesi yolunda, köylüleri toparlayıp seferber etmeyi de becerdiler.

Almanya'da :

Burada, küçük mülkiyet, İtalya'dakine oranla çok daha yaygındı ve kökü 19'uncu yüzyıl başlarına kadar uzanıyordu (von Stein

ve Hardenberg kanunları). Kırsal nüfusun aşağı yukarı yüzde yirmisi iktisadî bakımdan bağımlı unsurlardan oluşuyordu (gündelikçiler). Fakat aşağı yukarı yüzde 55'i de, beş dönümden fazla toprağı olmayan küçük köylülerden meydana gelmekteydi. Bu küçük mülk sahipleri güneyde ve batıda hâkimdiler. Doğuda ise (Pomeranya, Doğu Prusya, Brandeburg, Silezya), büyük mülkiyet varlığını sürdürüyordu. 18 bin kadar büyük toprak sahibi, Almanya'daki toprakların yüzde yirmisine mâlikti.

Birinci dünya savaşı sonrasında sosyalizm, Alman köylülüğünü kendi saflarına çekebilir, en azından bunları tarafsızlaştırabilirdi. Ocak 1919'da, küçük köylülerin epey geniş bir kesimi sosyal-demokrasiye oy veriyor, «işçi ve asker konseyleri» tipinde «köylü konseyleri» kuruyordu. Başlıca talepleri, tıpkı İtalya'daki gibi, büyük toprakların paylaştırılması (Siedlung=kolonizasyon) idi. Rosa Luxemburg ve ilk Alman komünistleri proleterya ile köylülüğün, büyük toprakların paylaştırılması ve toprak aristokrasisinin tasfiyesi temelinde ittifakını öneriyorlardı. Fakat Spartaküs hareketi ezildi ve sosyal-demokrasi, toprak sahiplerine karşı mücadeleye girişmekten kaçındı. Komünizmi ezmek tutkusuyla kudurup, sırtını gericiliğin bütün güçlerine, özellikle orduya, yani aristokratik kasta dayadı.

11 Nisan 1919'da bir «kolonizasyon» kanunu ilân edildi. Bu yasaya göre Devlet 100 hektarın üstündeki toprakların üçte ikisini satın alabilecekti. Fakat Devlet bürokrasisi bu kanunu baltaladı ve, sosyal-demokrasi de, uygulanması yolunda hiçbir çaba göstermedi. Aynı şekilde, 10 Mart 1919 tarihli bir Prusya emirnamesi senyör mülklerinin (fideicommis) hukuki varlığının son bulduğunu ilân etti. Fakat bu emirname de, 1921 Kasımında çıkarılan bir kararnameyle adetâ iptal edildi. 1933'te fideicommis'lerin üçte biri ancak tasfiye edilmişti.

Böylece proleterya, kritik bir durumda olmasına rağmen, köylülükle bağ kurabilmeyi başaramadı. Bir süre sonra ise, köylülerin kayıtsızlığı, açıktan açığa düşmanlığa dönüştü. 1929'dan itibaren Alman tarımı çok ciddi bir buhranla karşı karşıya bulunuyordu. Bu krizin önemini iyice kavrıyabilmek için, Almanya'nın ilk başlarda, bir tarım ülkesi olmadığını hatırlamak gerekir. İyi topraklar çok azdı. Bu yüzden, ormanın, kumun ve bataklığın âdeta nöbetleşe istila ettikleri kuzey ovasını değerlendirebilmek için, çok masraflı çabalara girişmek gerekmişti. Sanayiin başdöndürücü bir hızla geliştiği bu ülkede, tarımsal gelişme ile sınai gelişme arasındaki eşitsizlik, diğer kapitalist ülkelerdekine oranla çok daha büyük oldu. Büyük savaş öncesinde bu dengesizlik kendini şöyle gös-

teriyordu: bir yanda tam gelişme halinde bir sanayi, öte yanda ise sırtında 16 milyar marktan fazla bir borç yükü taşıyan tarım.

Bir ara, 1914-1918 savaşı ve enflasyon sırasında, Alman tarımı aldatıcı bir refah dönemi yaşadı ve borçlarının büyücek bir kısmından kurtuldu. Fakat çok geçmeden, tarımla sanayi arasındaki dengesizlik gene başgösterdi ve tarımcılar yeniden borçlanmaya başladılar. Sanayi dev adımlarıyla ilerlerken, tarım ümitsizce ona ayak uydurmaya çalışıyordu. «Entansif» tarım meselesi gündeme girdi. Bol miktarda yabancı sermaye piyasada arzı endam etti. Enflasyon döneminde para çıkınları boşalan çiftçiler yüksek faizle borçlanmak zorunda kaldılar. Hem Amerikan borçverenleri, hem de Alman bankaları tarafından sömürülen çiftçiler, tarım aracı ve gübre satıcısı büyük millî tröstlere ağır bir haraç ödüyorlardı. Bu sıralar, tarımda verimlilik arttı hayvancılık gelişti. Fakat bütün bu düzelmeler sadece görünüşteydi: «Tarımın sırtına binen yük her geçen yıl artıyor ve amortisman ümidi gittikçe azalıyordu.» İktisaden zayıf durumda olan çiftçiler ise, böyle bir «rasyonalizasyon» çabasına dahi atılamıyorlardı. Toprağı aynı eski usullerle işliyorlar, verimi arttırmak için değil, sadece günlük masraflarını karşılamak, vergilerini ödemek için habire borçlanıyorlardı.

Sonuç ne oldu? 1925'te 1,5 milyar olan tarım borçları, her yıl sürekli artarak 1928'de 6 milyara, 1930'da da 12 milyara ulaştı. Satış fiyatlarının, düşük olmalarına rağmen belli bir istikrar göstermediği, yabancı sermayenin de eski borçların ödenmesine yaradığı günlerde, çiftçiler gerçek durumun ne olduğunu tam olarak göremiyorlardı. Fakat, 1929 yazında tarım satış fiyatları sanayi fiyatlarından çok daha hızlı bir şekilde düşmeye başladı ve Alman tarımı da kendini buhranın kucağında buluverdi.

Kriz, büyük toprak sahiplerinden çok, küçük ve orta köylüleri etkiledi. Alman tarımının bir özelliği vardı: hububat ve yem üretiminin büyük toprak sahiplerinin elinde olmasına karşılık, küçük köylüler, yağ, yumurta, süt, peynir v.s. gibi ikincil maddelerin üretimi ile geçinmekteydiler. Büyük toprak sahipleri, özellikle 1930'-dan sonra, hububat alanında, kurların düşmesini engelleyici bir gümrük himayesi elde etmeyi başardılar. Buna karşılık, hayvancılıkla uğraşan küçük yetiştiriciler himayesiz kaldı. Çünkü sanayi kesimi, diğer devletlerin de misilleme yapmalarından çekinerek, ikincil ürünlerden alınan gümrük vergisinin arttırılmasına yanaşmıyordu. Küçük yetiştiriciler büyük toprak sahipleri yanında sadece iktisaden zayıf bir kesim olarak kalmıyorlar, aynı zamanda,. hayvanları için gerekli yem ve hububatı da yüksek fiyatla bunlardan satın alıyorlardı. Nihayet, küçük köylülerin kendi kara talih-

leriyle başbaşa bırakılmış olmalarına karşılık, büyük toprak sahipleri her türlü devlet sübvansiyonundan (özellikle «Osthilfe») yararlanıyordu. 1929'da 750 milyon mark iken, 1932'de bir milyar marka çıkan tarım vergileri, hemen hemen sadece küçük ve orta köylüleri etkilemişti.

Bu yüzden, Alman köylüleri kelimenin tam anlamıyla perişan bir durumdaydılar. Çektikleri eziyet, bunları proleteryaya yaklaştıracak mıydı? Weimar Anayasasında sosyal-demokrasi, hükümetin kanatlarından birini meydana getiriyordu. Prusya'da ise iktidardaydı. Köylüler sefaletlerinin sorumlusu olarak bu sosyal-demokrasiyi, «sistem»i, «sosyal harcamalar»ı görüyorlardı. Maliyenin, vergilerin ve mecburi satış sisteminin nefes aldırmadığı bu kitle, sonunda, mevcut rejime karşı çıktı. 1928'den itibaren Schleswig-Holstein'da bir çeşit köylü isyanı gelişti. Amblem olarak kara bayrak taşıyan öncüler, Devlet örgütüne, tahsildar ve icra memuruna karşı ayaklandılar. İlk başta pasif direnme, «işbirliği yapmama» silahını kullandılar. Vergi grevi Schleswig'den, Silezya ve Doğu Prusya'ya kadar bütün Kuzey Almanya'ya yayıldı. Prusya sosyalist hükümeti buna, hareketin başlıca yöneticilerini hapse atarak cevap verdi. Bunun üzerine hareket terörist nitelik kazandı; vergi dairelerine saldırıldı, bombalar atıldı.

Büyük toprak sahipleri bu uygun ortamdan yararlanmasını bilecekler ve küçük köylülere, «sanayi» karşısında tüm «tarım» kesiminin bir bütün teşkil ettiğini ve kendini savunması gerektiğini söyleyeceklerdi. Bunlar, hububatta olduğu gibi, diğer alanlarda da, bir gümrük himayesi sisteminin kurulmasında, küçük yetiştiricilere destek vaadinde bulundular. Bunları, «köylüyü koruma» derneği adlı bir örgüt (**Grüne Front** = Yeşil Cephe) çatısı altında toplamaya çalıştılar.

Fakat bu örgüt açık bir şekilde büyük toprak sahiplerinin denetimi ve hizmetindeydi. Bu bakımdan, başkaldırmış küçük köylü kitlelerini kendine çekebilecek yetenekte değildi. Bunun üzerine, on parmağında on marifet olan büyük toprak sahipleri, yeni türde bir siyasî örgüte para yedirmeye başladılar. Nasyonal-Sosyalist parti, kendisini, özellikle küçük köylülerin korunması ve kurtarılması davasına adamış gibi gösteriyordu. O kadar ki, işi, kısmî de olsa, bir toprak reformunu savunmaya kadar götürdü. Bu kurnazlık sayesinde toprak ağaları küçük köylüleri, kendi imtiyazlarının savunulması yolunda örgütlemeyi bildiler.

5

Faşizm, farklı sosyal sınıflara mensup olmakla beraber, aralarında iktisadi menfaat birliği bulunan ve aynı manevî özlemlere

sahip kişilerden oluşan iki sosyal kategoriyi de saflarına almayı becerdi: eski muharipler ve gençler. Eski muharipleri birleştiren, Devlet karşısında ortak taleplerinin (savaş emeklilikleri) olması, duygu ve hatıra beraberliğiydi («cephe arkadaşlığı», «siper ruhu»).

1914-1918 savaşı ertesinde terhis edilen ve evlerine dönen savaşçılar, derin bir huzursuzluk içindeydiler. Pek çoğu sivil hayata yeniden ayak uydurabilmede güçlük çekiyordu. Eski işlerine dönebilenler bile «yorgun, endişeli ve hayal kırıklığı içindeydiler.» Bunlar için «günlük monoton yaşayışa yeniden dönmek, iş, ev ve mahalle kahvesindeki iskambil partileri arasında mekik dokumak» sıkıcı bir şeydi. Eski işlerine dönmeyenler ya da öğrenimlerini tamamlıyamadıkları için bir meslek edinemiyenler, daha da zor durumdaydı. Bunlara, emekliye ayrılmış, ve sayıları İtalya'da 60.000'i bulan, Almanya'da ise daha da fazla olan subay ve assubayları da eklemek gerekir. Ayrıca, savaş günlerinin getirdiği fizik şiddet ihtiyacını hâlâ duyan, fakat bunu, barış zamanının alelade yaşantısı içersinde giderebilme imkânı da bulamayan insanlar vardı. Bunların hepsi mevcut duruma karşıydı. Milletlerini kanları pahasına savunmuşlardı ama, şimdi bu milletin bağrında umdukları yeri elde edememişlerdi. Buna da fena halde içerliyorlardı. Muhtevasını kendilerinin de tayin edemediği belli belirsiz bir siyasî ve sosyal yenilik ihtiyacı içlerini sarmıştı.

Bu özlemler, bazı yönlerden, onları, örgütlü proleteryaya, sosyalizme yaklaştırabilirdi. Fakat bunlarla sosyalizm arasında ciddi bir ayrılık vardır. Ölüm karşısında eşit olmaktan doğan cephe arkadaşlığı başka şeydir, proleter arkadaşlığı başka. Birincisi sınıf mücadelesini kabullenmek istemez. Eski muharip, sınıf mücadelesi gerçeğini kabul eden sosyalizmden uzak durur ve ona iyi gözle bakmaz. Ayrıca «cephe gerisi insanları» için duyduğu belli belirsiz kin de iki yönlüdür. Bu kin, büyük katliamın sürdürücüsü ve savaş vurguncusu burjuva politikacısına yöneldiğinde az çok sosyalist, «pasifist» ve «bozguncu» muamelesi gören militan işçilere yöneldiğinde ise antisosyalist karakter gösterir.

Fakat bütün bu farklılıklara rağmen sosyalizm yine de eski muhariplerin huzursuzluğuna bir yön verebilirdi. Ondan beklenen, «siper ruhu»na taviz vermesi, «cephe kardeşliği»ni sınıf dayanışmasının önüne geçirmesi değildi elbette. Bu, sosyalizmin kendini inkârı demek olurdu. Eski muharipleri pohpohlayıp kendi saflarına çekebilme uğruna, enternasyonalizmden de vaz geçemezdi. Fakat cesaretle öne atılabilseydi, savaşa ve savaş vurguncularına karşı duyulan kini devrim fikrine bağlamayı başarabilseydi, bütün dünyanın kana bulanmasının sorumlusu kapitalist rejimi devirmek ve

uğrunda 4 yıl boyunca bunca kan dökülen «daha iyi bir insanlık düzeni»nin kurulmasını çabuklaştırmak için kararlı davranmayı bilseydi, hiç şüphesiz, bir sürü eski muharibi de peşisıra sürükleyebilirdi. Fakat bunları yapmadı ve etkisiz haldı. Sosyalizm yeniliğe susamış bu insanlara, köhnemiş ve donup kalmış bir hareket gibi göründü.

Böylece, eski muhariplerin bu özlemlerini karşılamak için hizmet arzeden de, faşizm oldu.

6

Aynı şekilde, gençlerin de, ortak ve acı maddî kaderi vardı: işsizlik. Buna bir de şu ortak duygusal özlemi eklemek gerekir: gençliğin toplum içersinde kendi başına bir faktör olarak görülmesi isteği.

Daha, «normal» zamanlarda, burjuva gençleri ile genç proleterler arasında pek az ortak nokta vardır. Burjuva ya da küçük burjuva ailelerden gelme öğrenci, ileri yaşlara, çok defa yirmisinin hayli üstündeki yaşlara kadar, kollej ya da üniversite sıralarından ayrılmaz. Bu uzun öğrenim yılları boyunca üretim süreci dışında olup iktisaden tamamen bağımlıdır. Ailesini o geçindiremez, aksine, ailesi ona bakar. Aktif bir yurttaş değil, adeta bir asalaktır. Ayrıca özel bir kategorinin insanı olduğu yolunda da hayaller besler Kendini, büyüklerden ayrı tutar, onlara karşı savunulacak menfaatleri, öne sürülecek istekleri olduğunu düşünür. «Gençliğin özlemleri» konusunda büyük gürültü koparır. Bu öğrenci gençliğin ortak çizgisi, her zaman, kabına sığmazlığı, istek ve hevesler içinde bulunuşu olmuştur. Genç doktor, genç avukat, genç artistin, seçtikleri mesleğe adım atmazdan önce, geçirmek zorunda oldukları uzun yıllar vardır. Yollarını tıkayan eski kuşak insanlarına karşı bir memnuniyetsizler cephesi meydana getirirler.

İşte 1910 yılları Italyan aydın ve öğrenci gençliği de, şair Marinetti ile beraber, fütüristti. Bu genç insanlar kendilerini, genç oluşlarını ortaya sürerek, bayrakları üstüne **gençlik** kelimesini yazarak, tanımlayıp ispatlayabiliyorlardı. Bildikleri bir tek şey vardı: önlerindeki gelecek karşısında duydukları sabırsızlık. En tiksindikleri insan tipi, yetişkin, mevki sahibi, «geçmişçi» kişiydi. «En yaşlımız bile daha otuzunda bile değil! Elimizi çabuk tutup her şeyi yenibaştan kuralım. Alışılmışa, varolana karşı çıkalım!» İşte dillerine doladıkları sloganlar.

Almanya'da 1910-1914 yılları arasında, aydın ve öğrenci gençlik, «olgunluk çağındakiler»e karşı bağımsızlıklarını ve gençliğin

tarihi görevini ispatlamak için **Jugendbewegung** (Gençlik Hareketi) içinde birleşiyordu. 1913'te, Cassel yakınlarındaki Hohen Meissner'de toplanan ve 10 bin gencin katıldığı kongre için gönderilen çağrı mektupları hayli ilgi çekicidir: «Eski kuşakların gözünde gençlik bugüne kadar hep dış kapının mandalı gibi göründü; kamu hayatının dışında bırakılıp, aptalca bir sosyal ilişkiler dört duvarı arasında habire öğrenmekten ibaret pasif bir rol oynamaya makkûm edildi; şimdi artık, kendi bilincine varmaya başladı; hayatını, eskilerin pısırık yaşantısından bağımsız olarak, kendi elleriyle kurmak istiyor (......). Sosyal topluluğun, kendi başına değer taşıyan bir faktörü olarak hareket etmek istiyor.»

Buna karşılık genç işçi için, sınıf kavramı yaş kavramından önce gelir. İlkokulu bitirdiği andan itibaren, genç işçinin erişkin bir insandan farkı yoktur. İşyerinde, genç olsun yetişki olsun, herkes aynı sömürüye tâbidir. Genç işçi genellikle, ailesinin dayanağıdır. Çocukluktan olgunluğa, âdeta ara vermeden geçmiştir. O artık çoktan yetişkin bir insandır.

Şu var ki, 1914-1918 savaşı sonrası İtalya'sında, tıpkı Almanya'da olduğu gibi, burjuva (ya da küçük burjuva) gençlerin kaderi, genç proleterlerin kaderiyle hemen hemen aynıydı. Bütün gençler, istisnasız, iktisadî krizin kurbanlarıydılar:

(1) Aydın ve öğrenci gençliğin durumu iyice güçleşmiş, kendine özgü «özlemler»i daha da artmıştı.

İtalya'da, öğrenimleri yarıda kalmış gençler, askerden terhis edildikten sonra, tıpkı yeni mezunlar gibi, iş bulmakta ya da eski sosyal durumlarına dönmekte binbir zorlukla karşılaştılar. Aileleri ,paranın değerden düşmesi ve artan hayat pahalılığı karşısında eziliyordu. Üstelik savaş, cephelerde dövüşmüş olsun olmasın, bu gençlere, bir macera duygusu da aşılamıştı. Genç oluşları yüceltilip göklere çıkarılıyordu: **Arditi**'ler, **gençlik, gençlik güzelliğin ilkbaharı** diye şarkılar döktürüyordu. Bu marş **(Giovinenza)** sonradan faşizm tarafından benimsenecektir. Kısacası, gençler işsiz, güçsüz ve aylak, ve bir şeyler yapabilme isteğiyle dopdoluydular.

Almanya'da 1929 sonunda patlak veren iktisadî buhran, aydın ve öğrenci gençliği sıkıntıya boğdu. Sefalete düşen aileleri, öğrenim giderlerini karşılayamaz hale geldi. Genç öğrenciler, çalışarak okumak imkânından dahi yoksun kaldı. Mezunların ise bir sosyal mevki elde edebilmelerine imkân ihtimal yoktu. Devlet memuru olmak için sıraya girenlerin 27 ve hatta 30 yaşına kadar beklemeleri gerekiyordu. Bu müracaatların ise ancak yüzde yirmisi ele alınıp incelenirdi. 24 bin diplomalıya karşılık, boş iş sayısı 1000 idi. Morali bozulan ve başkaldıran bu genç insanlar, yeteneklerini or-

taya koymalarına imkân verdirmeyen, kendilerini hareketsizliğe mahkûm eden bu topluma diş biliyorlardı.

(2) İşsizlik, proleter gençliğin de başında bir bela idi. Kökünden ve çevresinden kopmuş üretim sürecinin dışına atılmış ve birer asalak haline gelmiş işsiz gençler, açmazlar karşısındaki genç öğrencinin içinde bulunduğu iktisadî ve manevî duruma benzer bir perişanlık içindeydiler. Yaşıt olmak, sefalete ve umutsuzluğa düşmüş bütün bu genç insanları birbirine yaklaştırıyordu. Bu haksız kadere isyan ediyor, gençliği çarçur etmeyecek bir rejim istiyorlardı.

İşsizlerin yüzde 26'sının 24 yaşın altında olduğu 1932 yılı Almanya'sında durum daha da çarpıcıydı. Yığınla genç proleter baba ocağını terkediyor, işsiz güçsüz, ümitsizce sokaklarda dolaşıyordu. Bunların bir kısmı hayatlarında hiç iş tutmamış kimselerdi. Kökünden ve çevresinden kopmuş, hatta çoğu yolunu şaşırmış bu işsiz güçsüz gençler, kurtuluşlarını artık, sınıflarının eylem ve zaferinden beklemiyorlardı. Bunlar da, genç işsiz aydınlar ordusuna katıldılar.

Sosyalizm, İtalya'da, ve özellikle Almanya'da, bu ümitsiz gençliğin büyücek bir kısmını kazanabilirdi. Elbette sosyalizmden beklenen, «gençliği gençlik olarak görme» aldatmacasına bel bağlaması, yaş kavramını sınıf kavramının önüne geçirmesi değildi. Bu, sosyalizmin kendini inkarı demek olurdu. Sadece güçlü ve cesur olması yeterdi. Gençler, tabiatları gereği tehlike ve fedakârlıktan hoşlanırlar, tehlikeleri küçümserler. En gözüpek, en «idealist», en çok fedakârlık gerektiren, kurulu düzeni devirme yeteneğine en fazla sahip bulunan bir hareketin ise, onları kazanmasından daha tabii ne olabilirdi? Eğer sosyalizm en dinamik şekilde davranmayı bilseydi, sadece genç işçilerin kendi sınıflarından kopup uzaklaşmalarını önlemekle kalmaz, aynı zamanda, pek çok aydın ve öğrenci genci de proleterya ordusu saflarına çekmeyi başarabilirdi.

Fakat sosyalizm devrimciliğini ortaya koymadı. Çekici bir güç olmaktan çıktı. Sonunda, yalnız aydın gençliği değil, fakat daha da acısı, çevresinden kopmuş pek çok genç işçiyi de, «gençlik» efsanesini ustaca kullanarak kendi saflarına çekmeyi başaran, faşizm oldu.

7

Son olarak belirtmek gerekir ki, faşizm belli sayıda işçiyi de elde edebilir. Koca proleterya kitlesine el atamasa da, çeşitli se-

beplerden dolayı sınıf bilinci zayıf bazı emekçi kesimlerini işçi sınıfının dışına çekmeyi başarır. Aslında, bir buhran anında, güçlü ve atılgan bir işçi öncülüğü proleteryanın bütün talî (periferik) tabakalarını kendi etrafında toplayıp birleştirebilir. Fakat bu mıknatıs olmadı mı, bu sınıf da parçalanıp dağılır. İtalya ve Almanya'da olan da işte buydu.

Faşizmin işçileri ayartması, yukardan ve aşağıdan olur. Yukardan, «işçi aristokrasisi» denen kesimden adam toplar. Kendilerini zaten sınıflarından uzak gören bir kısım burjuvalaşmış proleteri peşinden sürüklemeyi becerir. Aslında birer savaş kaçağı olan bu kişiler, iş bulmak ya da iyi bir yaşama standardı sağlamak için, proleterya örgütlerine muhtaç oldukları sürece, bu örgütlere bağlı kalırlar. Fakat, işçi sendikalizminin yozlaştığı, elde edilmiş kazançları korumakta yetersiz kalmaya başladığı andan itibaren de, işçi aristokrasisi, aynı örgütlere bu defa sırt çevirir. Özellikle Almanya'da Nasyonal-Sosyalizm, ücretliler arasından, vaktiyle imtiyazlı durumda olan ve kendi küçük burjuva ideallerini gerçekleştiremedikleri için de sosyal- demokrasiye ve sendikalara kin besleyen kesimleri kendi saflarına çekti.

Faşizm, aşağı kademelerde de, proletarya saflarına yeni katılmış unsurları toplayıp bünyesine alır. Bunlar, memleketinden yeni ayrılmış ve henüz sınıf bilinci kazanamamış köylü çocukları, modern tekniğin birer işçi haline getirdiği, ayrım gözetmeksizin bir sanayi dalından bir diğerine gidip gelen, ne mesleği ne de meslek gururu olmayan, işçi örgütlerinin kenarında kıyısında kalmış ve dolayısıyla sınıflarını terke hazır emekçilerdir. İtalya'da olsun Almanya'da olsun, faşizm fabrikalara bunlar aracılığıyla girdi.

Faşizm, yine alt kademelerden, işsizlere el atar. Üretim sürecinin dışına atılmış bir işsiz, sınıfının da dışına düşmüş demektir. Onu iş arkadaşına bağlıyan bağlar gevşer. Az zaman sonra onunla, işine devam eden işçi arasında artık bir benzerlik kalmaz, menfaat ayrılıkları belirir. Sefalet ve boş oturmak moralini bozar, hatta çoğu defa da bayağılaştırır, alçaltır. Sonunda, kendinden ve sınıfından umudu kesilir, bir lokma ekmek için her türlü ihaneti göze alacak hale gelir.

Son olarak, faşizm, işçi sınıfının bir kısım artıklarına da konar. Bunlar, bir yanda «sarılar», yani patronların her an ardını yalamaya ,onlar hesabına casusluk yapmaya, tarife altı ücret kabul etmeye ,grevleri kırmaya hazır olan, işçi örgütünün ebedî asîleridir. Öbür yanda da, Marx'ın **Lumpenproletariat** adını verdiği serseriler ve, çalışmak istemedikleri, herkesi çalışmaya zorlayacak

bir devrimden de nefret ettikleri için, sınıflarını isteyerek terkeden ve ona ihanet edenler vardır.

İtalya'da haydut ve sabıkalılar, soluğu, Mussolini'nin «eylem birlikleri»nde alırlardı. Buralarda kendilerine taktıkları lakaplar da hayli anlamlıdır: **yabaniler, belâlılar, bitikler**. Bunlar, bu gibi yerlerde edip edebilecekleri her haltın kesinlikle cezasız kalacağından emin olarak, bütün güdülerini ahlâksızca ve serbestçe tatmin edebilme imkânı bulurlar. Aniante adındaki eski bir faşist 1924 yıllarını hatırlayarak şunları yazıyor: «O gün, Mussolini'nin ve faşizmin, toplumun tortusuna, ayak takımına kucak açmak zorunda olduğunu anlayıverdim.»

Hitler'in hücum kıtalarında da, bu ayak takımının kokusu duyulur. Kaşarlanmış bir pezevenkken bir millî kahraman mertebesine yükselen Horst Wessel örneği tipiktir. D. ve P. Bénichou'nun gözlemleri şu: «Toplum yasasının dışında yaşayan ne kadar insan varsa, maceracılar, apaşlar, pezevenkler, hepsi faşist hareketin rahle-i tedrisinden geçmişlerdir. Hitlerci örgütler baştan aşağı bunlarla doludur.»

8

Hiyerarşinin bütün kademelerindeki faşist şefler de, peşlerindeki yığınların kopyasıdırlar. Bunlar küçük burjuvalar, hatta kökünden kopmuş proleterlerdir. 308 İtalyan faşist şefinden (partili ya da «sendika»lı) 254.ü, küçük burjuva kökenliydi. Mussolini hayata bir memur, bir köy öğretmeni olarak atıldı. Sonra proleter oluverdi. Lombardiya çelik tesisleri işçilerine hayatını şöyle anlatıyor: «Yirmi yaşımda el işçiliği yapardım. Rençberlik ettim, sonra da duvarcı oldum.» Fakat Benito Mussolini cins bir «proleter»dir. O günler kendisini tanıyan Angelica Balabanof, onu «süngüsü» düşmüş, boş gezenin boş kalfası bir adam» diye anlatır. Öfkeli bir bireycidir Mussolini; geçici bir süre içinde yer aldığı proleter sınıfını horgörür.

Hitler de, bir gümrük memurunun oğludur. Derdi mimar olmaktır. Sonra o da hayatını bir süre elleriyle kazanmak zorunda kalır. Şakşakçıları bunu şöyle anlatıyor: «Viyana'da yapı işçisi ve harç karıcı olarak çalıştı, işçilerle birlikte yaşadı ve mücadele etti.» Fakat Hitler de bir tuhaf proleterdi. İş adamları ona, kendisinin de **Mein Kampf (Kavgam)** da itiraf ettiği gibi, sadece tiksinti ilham ederdi. Bir gün, sendika disiplinine uymayı reddettiği için de şantiyeden «posta edilmesi»ne ramak kalmıştı.

Duçe de, Führer de, peşlerindeki yığınların birer kopyasıdır. En sürseli anlarında bile, halktan biri gibi davranma alışkanlıklarını kolayca sürdürürler. Bu, taraftarlarını daha beter mesteder ve onlara güven verir. Görgü tanıklarını dinleyelim: Daniel Halévy şöyle yazıyor: «Mussolini'ye yaptığım bir ziyaretten edindiğim ve hâlâ da devam edegelen izlenim, biraz kabasaba, pek yontulmamış, üstüne başına güç belâ çeki düzen verebilmiş, kötü traş olmuş bir insan izlenimi oldu (......). Gücü kuvveti ise pek yerindeydi; tıpkı, birkaç saat içersinde suratını karartıveren gür sakalı gibi.» Hitler'i yakından gören Georges Suarez de şöyle yazıyor: «Ağır adımlarla gara geldi (...). Babacan ve sıradan bir adam havası vardı (...) Ellerini nereye saklayacağını bilemeyen gözüpek bir dağlıdan farklı değildi. Ağır adımları, zerafetle ilgisi olmayan jestleri ve emsalsiz perçeminde bütün bir millet kendini buluyordu.»

Kökenleri bakımından faşist şefleri, hiyerarşinin en alt kademesinden en üst kademesine kadar, sadece, halktan gelme insan havasını sürdürmekle kalmadılar, halk adamı zihniyetini de taşıdılar. Bunlar, sonradan görme insanlardır. Kendilerine para veren büyük burjuvalara karşı içten bir nefret duyarlar ve onları hor görürler. Eğitim ve öğrenim yönünden eksik olmalarından doğan açığı, şahıslarına tam bir saygı ve ilgi gösterilmesini isteyerek kapatmaya bakarlar. Bu yüzdendir ki, faşist şefler, büyük sanayiciler Devlet yönetimini kendilerine emanet ettiklerinde, hemen, burjuvazinin eski siyasî kadrolarını tasfiye işine girişecekler, ve **bütün iktidarın** kendi ellerinde olmasını isteyeceklerdir.

III. ÖNCE KÖR BİR İNANÇ

Faşizm peşindeki yığınlara her şeyden önce bir ülküye imanla bağlılık duygusu, bir mistik aşılamaktadır. Bu öncelik nedendir?

Çünkü her şeyden önce, faşizmin kadroları homojen değildir. Faşizmin hitap ettiği sosyal kategorilerin her birinin ayrı ve özel talepleri, özlemleri vardır. Elbette faşizm, bütün bunlara «her derde deva» bir antikapitalizm demagojisi sunacak, buna, köylüler ve bilinçli işçiler için yaratılmış özel formüller de katacaktır. Fakat, genellikle çelişkilerle dolu olan bu demogaji, bütün bu memnuniyetsizler ordusunu birbirine kaynaştırmaya yetmez. Bunları birleştirecek unsuru bulmak gerekir. Bu, menfaat ve anlayışları ne kadar farklı olursa olsun, herkesin gönül ve fikir birliği etmesine yarayacak, ve bu amaçla da, kasten muğlak tutulmuş bir ülkü ve inanç duygusudur. Bir Nasyonal-Sosyalistin deyişiyle, bu, «bir topluluğu meydana getiren değişik insanları ruhi ve duygusal bir bir-

lik halinde birbirlerine kenetleyebilecek» bir mistik olmalarıdır.

Öteyandan, faşizm insanın aklına hitap etmekten çok, iman ve inanç duygusunu harekete geçirmeyi tercih eder. Büyük sermayenin parasıyla beslenen, ve gizli amacı mülk sahiplerinin imtiyazlarını koruma kolan bir partinin, kadrolarının aklına, kavrayışına seslenmekle elde edebileceği bir şey yoktur. Ya da daha doğrusu, onları bir kere iyice büyüledikten sonra, sağduyularına çağrıda bulunmayı daha akıllıca bir hareket sayar. Adam bir kere imana getirildikten sonra, gerçeklerle ve mantıkla oynamaktan daha kolay ne olabilir ki! Ne yapsan o bir şey görmeyecek, bir şey anlamayacaktır. Eğer eskaza gözünü açacak da olsa, şu yüce delille onu yine doğru yola getirmek imkânı vardır: bu iş böyledir, çünkü Başbuğ böyle diyor! Üstelik, faşizm, mutsuz ve huzursuz insanlara hitap edebilme şansına sahiptir. Acı çekmenin insanları mistisizme yöneltmesi o eski bir psikolojik olaydır. Belli bir sefalet derecesinden sonra, insanoğlu artık muhakeme edemez hale gelir, derdine çare olacak mantıki ilâçları aramaz olur ve kendini kurtarma çabasına girişme cesaretini kaybeder. Bir mucize bekler durur. Bir kurtarıcı arar. Bu kurtarıcının peşisıra gitmeye ve kendini onun uğrunda fedaya hazırdır.

Son olarak, faşizm, sosyalizmin aksine, kitleleri hor görür. Onları zayıf yanlarından yakalayıp avucunun içine almakta tereddüt göstermez. Mussolini'nin açıkça övündüğü gibi halk tecrübesi vardır. Bunun kendisine «çok yararlı olduğunu», «kitlelerin psikolojisini tanımasına yaradığını ve, kitlelerin ne istediğini, neyi yapabileceğini adeta gözle görülür elle tutulur bir şekilde anlamasına imkân sağladığı»nı söyler. Kişisel deneyi dışında da, Gustave Le Bon'un **Psychologie des Foules** (Yığınların Psikolojisi) adlı kitapçığını ezbere bilir, bundan bölümler okur: «Kitleler her yerde, kadınlar gibidir (...) Kendilerine aşılananlar dışında, kendiliklerinden herhangi bir düşünceye sahip olabilme yetenekleri yoktur (...). Bunları sevk ve idare etmek, saf teorik hakkaniyet üzerine kurulu kurallarla değil, onları etkileyip çelebilecek olan ne ise, onu arayıp bulmakla mümkün olur (...). Kitleler sadece basit ve uç (aşırı) ruygulara aşinâdır. Onları sadece imajlar etkiler.»

Hitler'in gözlemleri de, ilkellikte bunlardan aşağı kalmaz. Şöyle der: «Halk, büyük çoğunluğu itibarile, o kadar kadınsı bir ruh ve düşünce âlemi içersindedir ki, düşünce ve hareketleri, saf düşünce (tefekkür)den çok, duyumlara etki yapan olaylar tarafından belirlenir. Kitle (...) soyut fikirleri kavramaya pek yatkın değildir. Buna karşılık onu, duygular dünyasından yakalamak daha kolaydır (...). Kim ki kitleleri elde etmek ister, kitlelerin kalbini

açacak anahtarın ne olduğunu, nerde olduğunu da bilmek zorundadır. Bütün tarih boyunca, en şiddetli evrimleri harekete geçiren güç, kitleleri kendine bağlıyan bir bilimsel düşüncenin yayılmasından çok, kışkırtıcı bir fanatizmde ve kitleleri çılgına çeviren gerçek bir histeride saklıdır.»

1

Bu yüzden faşizm, her şeyden, ve hatta kendini tanımlamaya girişmezden önce, bir din şeklinde belirir.

İlkel insanda din, kaynağını, insanoğlunun henüz egemenliği altına alamadığı, aksine baskısı altında ezildiği bazı güçler karşısında duyduğu korku ve sıkıntıda bulmuşa benzer. Sonradan toplum hayatı içinde yaşamaya başlayınca da, olağanüstüne inanmak ihtiyacı, sömürücü sınıfların yarattığı sefalet sayesinde beslenir. Yeryüzü nimetlerinden yoksun kalmanın avuntusu öbür dünya inancıdır. Modern çağlarda, insan, tabiata hâkim olabilmeyi ve günlük yükünü biraz olsun hafifletmeyi başardıkça, buna paralel olarak din de geriledi. Fakat kapitalizmin buhranı kitleleri büyük bir sıkıntıya, adeta atalarının başıboş ve esrarlı tabiat kuvvetleri karşısında duyduğu şaşkınlığa benzer bir duruma soktu. Geleneksel din, artık iyice yıpranmış ve mülk sahipleriyle olan bağından dolayı hayli itibardan düşmüş olduğundan, dinin yerini tutacak bir şey, kendini günün gereklerine göre yenilemiş daha modern bir din yaratmak gerekecekti. Böylece, din biçim değiştirecek, özünde ise aynı kalacaktır: her zaman bir afyon vazifesi görmek.

Mussolini «faşizm dini bir anlayıştır» diyor. «Eğer faşizm bir iman olmasaydı, kendine inananlara nasıl cesaret ve stoyisizm aşılayabilirdi?» «Tutkuyla, dinî bir mistisizmle sarılınmadıkça, hiç bir büyük iş başarılamaz.» Milano'da bir Faşist Mistik okulu açılır ve bu vesileyle de bir gazete şunları yazar: «Faşizm tanrısal gücün bir tepkisidir.» **Balilla Credo'su** (Amentüsü) da şunu der: «Kutsal Pederin (Papa) kişiliğinde faşizme inanıyorum.»

İnanmak! Bu Nasyonal-Sosyalist «din»in de birinci ve sonuncu buyruğudur. Hitler, iktidarı ele aldıktan sonra, peşindeki yığınlara şöyle seslenecektir: «Sizler, vaktiyle beni inanmış bir kalple izlemiş muhafızlarsınız. Bana ilk inanan partizanlar sizler oldunuz... Almanya'yı içine düştüğü çıkmazdan kurtaran, kılı kırk yaran akıl değil, sizlerin imanı oldu (...). Niçin bugün buradayız? Böyle emredildiği için mi? Hayır, kalbiniz size emrettiği için; içinizden yükselen bir ses size, böyle yapın dediği için; hareketimize

ve onun yönetimine inandığınız için; sadece idealizmin gücüdür bunu sizlere yaptıran (...). Akıl ve mantık size, bana yönelmemenizi salık verebilirdi; sizi bana getiren sadece imanınız oldu!»

Bütün dinler gibi, faşizm de, müminlerinden «madde»yi kesinlikle hor görmelerini ister. İnsanı, sefalete tevekküle boyun eğmeye, midesini dolduracak besinler yerine «ruh»unu besleyecek gıdalar aramaya teşvik eder. Bu noktada faşizm, katolik kilisesinin ağzını kullanır. Papa XIII Leon şu soruyu sorar: «Ruhi gıdasızlık insan ruhunun selâmetini tehlikeye atarken, maddî bolluğa erişmenin insanoğluna faydası nedir ki?»

Mussolini de şöyle yazar: «Faşizm kutsallığa ve kahramanlığa, yani uzak yakın hiçbir iktisadî etkiden doğmamış hareketlere inanır.» «İnsanları, sadece beslenmeyi ve yağ bağlamayı düşünen birer hayvan haline getiren (...) iktisadî mutluluk düşüncesini red» eder.

Hitler de şöyle buyurur: «Hayatını yaşamak ve tatmin duymak için yiyip içmekten başka bir ihtiyaç tanımayan kişi, ruh ve düşünce dünyasındaki susuzluğu gidermek için günlük ekmeğini bile feda eden insanı hiçbir zaman anlayamamıştır.»

2

Şu var ki, çile çekmeye rıza göstermek, tek başına, insanın kendini avutmasını sağlamaya yetmez. Faşizmin en büyük kurnazlığı, dinî duygunun en eski biçimini mezardan çıkarıp yine piyasaya sürmek olmuştur: ulu insana tapma. Uygarlığın ince cilası altında, gene de, puta tapan insan olarak kalmaktadırlar. Eskiler, gerçekte «bizzat kendi varlıklarının fantastik yansıması»ndan başka bir şey olmayan tanrısal şeyler hayal ederlerdi. Bugünküler ise, Marcel Martinet'nin deyimiyle, «aslında kendi tasarımlarından başka bir şey olmayan fakat karşılığında acılarını, ihtiyaçlarını, düşüncelerini ve hatta hayatlarını etkileyip belirleyecek olan kurtarıcı bir efsane» yaratmak ihtiyacını duyarlar. Kendi yarattıkları ilâh önünde kendileri diz çökerler. Selametlerini Duçe'den ya da Führer'den bekler dururlar.

Fakat bu efsanevi kişi kendiliğinden de doğmadı. Faşizm onu, uzun ve sabırlı telkinler yoluyla, tepeden tırnağa kendi yarattı. Önce, aralarında geleceğin mabudu da bulunan becerikli şarlatanlar piyasaya çıkıverdi. Bunlar, halkın kafasına ve ruhuna kurtarıcı Mesih Peygamber ihtiyacına benzer bir şey soktular. Mussolini,

1921'de, ilerki 10-20 yıl içinde «insanlar mutlaka bir diktatöre ihtiyaç duyar hale geleceklerdir» diye yazıyordu. Thyssen 1922'de şöyle konuşuyordu: «Bizi bu sefaletten kurtaracak bir kurtarıcı bekliyoruz. Ama o nereden gelecek? Kimse bunu bilmiyor.» Moeller van den Bruck 1923'te «Bir Führer'e muhtacız» diye sızlanıyordu. Hitler'in kendisi ise «Bizim görevimiz diktatöre, zuhurunda hazır bulacağı olgun ve kendine layık bir halk yetiştirmektir» diyor.

Derken, beklenen adam çıkagelir. Fakat henüz başkaları gibi o da bir fanidir. Onu derece derece kutsallaştırmak gerekecektir. Bu işi elbette kendisi tek başına beceremez. Fakat ne mutlu ona ki, çevresinde kendisine yardım eli uzatanlar vardır. Gece gündüz, şakşakçıları onu kalabalıklara 'Tanrının sevgili kulu' diye tanıtırlar. İlk başta buna pek kulak asan çıkmaz. Onu övüp göklere çıkarmak, azizler mertebesine çıkartmak için ne yapsalar, pek akılsızca yaparlar. Ortalığı kahkahaya boğmaktan başka bir şey elde edemezler. Ne var ki sabırlarına da diyecek yoktur doğrusu. Zaman da onlar için çalışır. On defa üstüste ve hiçbir başarı sağlayamamacasına, Mesih'lerini ortaya sürerler. Ama onbirincisinde de küçük burjuva şöyle düşünür: «Yahu, belki de kurtarıcı sahiden budur!» İtalya'da Farinacci ve diğer bazıları, yorulup usanmadan, Mussolini etrafında «bir efsane dokurlar» (deyim Kont Sforza'nın). Almanya'da da Essez, 1921 şubatından itibaren, dostu Hitler'i Führer ilân eder. Onun başladığı bu işe, daha sonra Rosenberg ve Goebbels devam edecekler.

Yine Sforza'nın deyimiyle, Bayımız artık «bir yarı-tanrı mertebesine yükselmiş»tir. Yanılmaz ve allâme ilân edilir. **Décalogue du milicien** adlı kitapta, «Mussolini daima haklıdır», **Credo du balilla'** da da «Mussolini'nin dehasına iman ederim» cümleleri yer alır. Wilhelm Kube, «Adolf Hitler dahî ve evrensel bir şahsiyettir. İnsanoğlunun ilgi alanına giren bir tek konu yoktur ki, Führer, büyük bir liyakatla ona vakıf olmasın» buyurur. Goering ise Morning Post'un muhabirine şöyle diyecektir: Katolikler Papayı, dinî ve manevî bütün meselelerde nasıl yanılmaz sayarlarsa, biz de aynı derin inançla, Führer'in, halkın manevî ve sosyal menfaatleriyle ilgili her konuda, yanılmazlığına inanırız.» Rudolf Hess de şöyle haykırır: «Bir tek kişi, her türlü eleştirinin üstündedir: Führer. Herkes, onun her zaman haklı olduğunu ve daima da haklı olacağını bilir.»

Artık, varılmış olan bu nokta ile bir sonraki durak olan «tapma» arasında pek fazla bir mesafe kalmamıştır. Nitekim, bu da çabucak aşılır. **Milizia fascista** adlı resmi dergi şu talimatı verir: «Tanrıyı sevmekten bir an bile geri kalma. Ama unutma ki, İtalya'-

nın Tanrısı Duçe'dir.» **Temps**'ın Roma muhabiri şunu anlatıyor: «Köylüler ve karıları, Mussolini'nin bir kaç gün kalmak için gelip yerleştiği kaleyi, uzaklardaki bir tepenin üstünden farkedince, hemen diz çöktüler (...). Şimdiden, Mussolini'nin etrafını bir ideal ve şiir halesi bürüyor. Bazılarına göre bir efsane kahramanı haline gelmekte. Bir toplantı ya da gösteride ortaya çıkıverdi mi, bir çok seyircinin yüzü, Tanrıyı görmüş meczubun suratına dönüyor.»

Almanya'da da Goebbels, kendini bu yeni mezhebin başrahibi ilân eder. Şöyle yazıyor: «Führer'e karşı beslenen iman duygusu, denebilir ki, tılsımlı ve zor anlaşılabilir bir mistikle doludur.» Goebbels Hitler'e, hıristiyanlığın inanç temellerini atmış Kilise Babaları üslubuyla, şöyle hitap eder: «Bizler, derin bir umutsuzluk içersindeyken, sizin şahsınızda, iman yolunu gösteren kişiyi bulduk (...). Siz bizim için, tılsımlı bir niyetin yerine getirilişi demek oldunuz. Sıkıntılarımıza, kurtuluşu müjdeleyen sözlerinizle su serptiniz. Geleceğin getireceği mucizeye olan inancımızı tazelediniz.» Goebbels, Führer Almanya'nın sahibi (efendisi) haline geldiğinde de, ölçüyü iyice kaçırır, onunla, Tanrıya hitap ediyormuşçasına konuşur. Hitler'in doğum günü yıldönünıü olan 20 Nisan 1933'de, radyodan şu «hutbe»yi okuyacak: «Bugün Sen bilmelisin ki, Senin ardında ve gerekirse Senin önünde, hayatını her an Senin ve Senin fikirlerin için fedaya hazır mücahitlerden oluşan bir ordu var (...). Sana açıkça söz veririz ki, Sen bizim için bugün ne isen, yarın da hep öyle kalacaksın: Bizim Hitler'imiz!» Roehm de, Hitler'e «yeni kurtarıcı» gözüyle bakar. Hess kalıbını basar ki «bu adam Alman halkını, dünyevi etkilerin topunu eliyle bir yana iterek yönetecektir.» Bir başka şakşakçı da, «Onun iradesi gerçek bir Tanrı buyruğudur» diye yazmış.

3

Bu dinin, kitleler üzerinde bütün cazibe gücünü gösterebilmesi için yine de bir eksiği vardı. Faşizm, eski zamanların ulu insan yüceltmesinin üstüne, bir yenisini, vatanın putlaştırılmasını koyacaktır. O vatan ki, Martinet'nin deyişiyle «modern çağın korkunç putu kitlelerin yaftasıdır. Kalabalıklar, onun içinde, kalabalık olmanın verdiği gücü görüp, kendilerine hayran kalırlar». Bu iki yönlü yüceltmeyi (putlaştırmayı) birleştiren faşizmin kazancı açıktır. Başbuğ artık milletin somutlaşmış suretidir. Ulu insana tapmak, onu sevmek, vatana tapmak ve vatanı sevmek, vatana hizmet etmek de sevgili başbuğa hizmet etmektir. Başbuğluk düzeninin fanatikleri, otomatik olarak, millet fikrinin de fanatikleri, millet

fikrinin fanatikleri de başbuğ fikrinin fanatikleri haline geliverirler. Sonunda, iktidar ele geçirildiği andan itibaren de, Duçe ya da Führer'in şahsi emirleri Devletin kanunları niteliğini kazanacaktır.

İtalya'da :

İtalyan yazarı Gorgolini «faşizmin dini vatandır» diyor. Mussolini'nin kendisi de, Roma üzerine Yürüyüş arifesinde «Bizim mitosumuz millettir, milletin yüceliğidir» diyecekti. Şu sözler de Gentizon'dan: «İtalya'da yeni bir din doğdu (...). Tanrısı vatandır (...). Ona, kutsal gözüyle bakılıyor. O kadar ki, hakkında kullanılan terimler bile bir kutsallık ifadesi. Faşist gazeteleri okuyun. Her sayfasında şu terimler yer alıyor: **kutsal İtalya, tanrısal İtalya!**» Milis üyesi günlük duasında şunları haykırır: «Tanrım sen ki ateşler tutuşturan, yürekler söndürensin, bendeki İtalya aşkını da hergün tazele!»

Sonunda her iki yüceltme (tapma) de birleşir ve milis üyesi İtalyanın duası şu dilekle son bulur: «Tanrım, Duçe'nin şahsında İtalya'yı kurtar.»

Almanya'da :

Deutschland (Almanya) kelimesi, bütün bir halkın önünde diz çöktüğü bir fetiş-söz haline gelir. Hitler ne zaman bu sözü ağzına alsa, halk mestolur kendinden geçer. Söylevi gerçek bir vaız halini alır: «Halkıma olan imanımdan, bu milletin dirileceğine inancımnad kopmak benim için imkânsızdır. Öz halkım olan bu halka duyduğum aşktan, arkamızdaki milyonlarla insanın bir gün yeni Alman Reich'ini göreceklerine olan inancımdan asla dönemem. Bu Reich, ihtişam, şeref, kuvvet ve adalet imparatorluğu olacaktır. Amin!» Profesör Hauer de «kutsal gerçek halktır ve millî tarihtir» diye haykırır. Hitlerci gençlik başkanı Baldur von Schirach, Solstice, payen bayramında şöyle and içecektir: «Bu ateşli coşkunluk önünde, hepimiz ebedî Alman İmparatorluğunun büyüklüğü ve saflığı uğruna, kendimizi vatan hizmetine adamaya andiçeriz.»

Aslında her iki mistik de birdir: «Adolf Hitler Almanya'dır; Almanya da Adolf Hitler!» İktidara oturan Nasyonal-Sosyalizmin baş tekerlemesi bu olacak.

4

Bu merkezî mistik etrafında, faşizm, bir sürü yan mistik de yaratır. Mesela, ölülerin yüceltilmesi (putlaştırılması). İç savaşta ölen faşistler etrafında yaratılan kutsallık ateşi devamlı körüklenir.

İtalya'da :

Tarihçi Volpe şöyle yazıyor: «Artık, ölülerin kurduğu ve yaşattığı bir gelenek vardır.» Gentizon da, yazışmalarının birinde şuna işaret eder: vatan ya da kara gömleklilerin devrimi uğruna ölenler, havarileri oldukları bir ülkünün şehitleridirler. Anılarına sunaklar dikilir, mumlar adanır, törenler yapılır.» Credo du Balilla (Balilla Amentüsü)yı açtığımızda şu satırlarla karşılaşırsınız: «Faşizmin şehitleri mezhebine inanıyorum.» Faşist Devrim Sergisinde özel bir salon bu şehitlere ayrılmıştır. «Yuvarlak bir galeriden, ebediyete göçenlerin hatırasını öven içli bir şarkı yükselir.»

Almanya'da :

Nasyonal-Sosyalizmin milli marşı Horst-Wessel-Lied daha ilk dörtlüğünden itibaren, ölülerin hatırasını anmakla söze başlar:

> Kızıl Cephenin ve Gericiliğin kurbanı arkadaşlar,
> Ruhlarıyla rap rap saflarımızda yürüyorlar.

Rosenberg, «Nasyonal-Sosyalizm uğruna ölenlerin göstermiş olduğu fedakârlık, onu bir din haline getirmiştir.» diyor. Bu mezhebin de, tıpkı İtalya'da olduğu gibi, kendi debdebeli törenleri vardır. Mesela, 1935'te, 1923 Munich darbesinin yıldönümünü kutlama törenleri, sadece darbede ölenlere değil, fakat parti uğruna ölmüş herkese (225 kişi) adanır: «Caddede, her biri bir ölüyü temsil eden ve üzerinde altın harflerle yazılmış ölü adları bulunan sütunlar dikilidir. Kortej geçerken de, siyahlara büründürülmüş bu sütunların tepesindeki çanaklardan meşaleler yükselir.»

5

Bir başka mistik de gençliktir. Faşizm İtalya'da fütürizmin, Almanya'da da Jugendbewegung mirasını ustaca kullanır. Gençliği, gençlik olarak göklere çıkarır. Onu, «sosyal topluluğun kendine

özgü hayatı olan bir faktörü» olarak ele alır. Gençliği, erişkinlere, «geçmişçi»lere ve eski dünyaya karşı mücadelesinde, destekleme vaadinde bulunur.

İtalya'da :

Tarihçi Volpe şöyle yazıyor: «Faşizmin kökeninde, siyaset üstü, siyasî problemler üstü bir şey yatar. Bu, milleti âdeta yeniden hayata gözlerini açıyormuşçasına sevinen ve kabına sığamaz hale gelen bir gençlik, İtalyan gençliğidir. Faşist devrimin yarısı onun eseridir. Kırkına gelmiş bir insanın hâlâ hayatta olmasının hiç de övünülecek bir şey olmaması diye özetliyebileceğimiz gençlik, mitos'u işte böyle oluşur.» Gentizon şu noktaya dikkati çeker: «Faşizm, yeni yetmelik çağını, sadece çocukluktan olgunluğa doğru uzanan bir geçiş dönemi olarak değil, daha çok, kendine özgü karakterleri, talep ve ihtiyaçları olan bir safha olarak görmüştür. Faşizmden önceki dönemin İtalyan gençliği, adeta, çocukluğun bilinçsizliği ile olgun insan olma arasında bir ara bölgeydi. Buna karşılık faşizm, gençliğin kendine özgü yasalarını tanıdı, ona gençlik olarak bir değer verdi.»

Almanya'da :

Daha 1921'de, Spengler'in **Prussianisme et Socialisme** adlı denemesi, gençliğe çağrı modasını ortaya atıyordu. Hitler'in 1921-1923 arasında verdiği bitmez tükenmez nutukların hepsinde de bunu bulmak mümkündür: «Biz herşeyden önce, Alman gençliğinin meydana getirdiği güçlü orduya sesleniyoruz (...). Genç Almanlar bir gün ırkçı, yeni bir Devletin mimarı olacaklardır.» Daha sonraları da Goebbels coşup, «yaptığımız devrim (...) hemen hemen tamamen Alman gençliğinin eseri olmuştur» diyecektir. «Almanya'yı yöneten gençliktir.»

6

Bu temanın son putlaştırması da «eski muharip» efsanesidir.

İtalya'da, 1915'te Mussolini tarafından yaratılan grupların adı, daha o zamanlar, «mücadele faşoları»ydı. 1919 faşoları da «siper ruhu»nun etkisi altında kuruldu.

«Alman halkını ancak bilinmeyen, tanınmayan insanlar kurtarabilirdi» diyor Hitler. Ve devamla, «fakat bu gaipler cepheden geleceklerdi (...). Bunlar, savaş boyunca görevlerini yerine getirenlerin safları arasından çıkacaklardı.» Rudolf Hesse de şöyle der: «Üçüncü Reich temellerini, siper boylarından gelenlerin getirdiği bir fikirde bulur.»

Duçe ve Führer, büyük savaşın «adsız» askerleri olarak tanıtılır. Mussolini **Savaş Günceleri**'ni yayınlar, Hitler de **Mein Kampf**'ında savaş marifetlerini döktürür.

7

Bir mistik yaratmakla da iş bitmez. Bunu her yere sokmak, herkese aşılamak gerekir. Bu yolda, faşizmin elinde çok bereketli bir araç vardır: propaganda. İktidarın ele geçirilmesinden önce de, propaganda, faşizmin başlıca silahıylı. Faşist iktidar dönemindeyse, o kadar önemli bir rol oynayacaktı ki, sırf bu iş için İtalya ve Almanya'da özel birer bakanlık kuruldu. Başlarına da rejimin pek saygıdeğer kişileri getirildi: İtalya'da Duçe'nin damadı, Almanya'da da Goebbels.

Hitler, siyasî ajitatörlüğün başucu kitabı, ve pekalâ **Kitleleri elde etme sanatı** altbaşlığına lâyık sayılabilecek bir eser olan Mein Kampf'da şöyle diyor: «Burjuva partilerinin, hemen hiç tanımadığı bir sanat olan propaganda faaliyetine karşı ben, her zaman olağanüstü bir ilgi duydum. Propaganda, örgütlenmeden çok daha fazla önem taşımalı ve, herşeyden önce, örgütlenme için gerekli insan unsurunu hazırlamalıydı.» Goebbels de daha sonraları şunu diyecektir: «Propaganda modern Devletin bir temel görevidir. Hiç kimse, kitlelere hâkim olma sanatını, bu derece bir virtüozluk seviyesine çıkaramamıştır. Bizi taklit etmek için başka ülkelerde girişilen deneyler, basit birer acemilik gösterisinden ileri gidememiştir.»

Faşist propaganda bir temel ilkeye, kitleleri küçümseme ve hor görme esasına dayanır. Hitler şöyle öğüt veriyordu: «Propaganda kitle seviyesinde tutulmalıdır. Propagandanın değeri, ancak, sağladığı sonuçlarla ölçülebilir.» Çömezi Goebbels de, utanmadan sıkılmadan şunu tekrarlar dururdu: «Propagandanın bir tek hedefi vardır: kitlelerin elde edilmesi. Bu hedefe götüren her araç makbuldür.»

Bu araçlar hakkında kısa açıklamalarla yetinelim.

Momedn teknik araçların kullanılması — Bunların kullanılabilmesi, sanayicilerin yaptığı geniş mali yardımlar sayesinde müm-

kün olabilmiştir. Hitler, iktidarı ele geçirdikten sonra şu açıklamada bulunacaktır: «Otomobillerimiz olmasaydı, uçak ve hoparlörlerimiz olmasaydı, Almanya'yı ele geçiremezdik. Bu üç teknik araç, Nasyonal-Sosyalizmin akıllara durgunluk veren bir kampanyayı yürütebilmesine imkân sağladı. Rakiplerimiz ise, bu üç propaganda aracını küçümsedikleri için, karşımızda tutunamadılar.»

Sembollerin yoğun bir şekilde kullanılması — Bunlardan göze hitap edenler baltacı demeti ve gamalı haçtı. Kulağa hitab edenler de, «Eia eia Elala» ya da «Heil Hitler». Plastik açıdan ise, Romalı usulü yürüyüş vb.

Tekrarlamalar — Faşizm, «sloganları»nı hiç usanmadan her zaman her yerde tekrar eder durur. Böylece, bunların kafalara iyice yerleşmesini sağlar. Hitler şunları yazıyor: «Büyük kitlelerin özümleme yeteneği son derece sınırlı, kavrayışı dar, hafızası da zayıftır. Şu halde, bir propaganda, etkili olabilmek için, bir kaç belli noktaya indirilmeli ve bunlar, yetersiz bir dinleyicinin bile ana fikri kavrıyabilmesi için, basmakalıp formüller halinde amaca ulaşılana kadar tekrarlanmalıdır.» Bu usul, ne kadar kabasaba olursa olsun, yine de başarı kazanmaktadır. Bu «nakarat» uzun süre ve devamlı duyulduktan sonra, dinleyici bunu artık kendi öz düşüncesinin bir ifadesi olarak görmeye başlar ve nutuk atan hatibin ağzından da bunları işitince pek sevinir.

Konuşmanın gücü — Sözlü propaganda, yazılı propagandadan çok daha etkilidir. Hitler, ağzında tüy bitercesine, «konuşmanın (sözün) büyüleyici gücü»nden, bir toplantının dinleyicileriyle konuşucularını birleştiren bu tılsımlı bağdan övgüyle söz eder. Büyük kalabalıklara doğrudan doğruya ve şahsen seslenebildiği «büyük mitingler»e bayılır. Bunlar, yığınları gerçekten etkilemenin ve elde etmenin tek yoludur. Radyo sayesinde de söz her yere, en ücra köylere kadar uzanır.

Telkin — Mussolini, Gustave Le Bon'dan şunları kapmıştır: kalabalıklar «telkin altında kalmaya son derece açık» tırlar ve, önderlerin de bunlar üzerinde «gerçekten manyetik bir büyüleme etkisi» vardır. Hitler, «kitlelerin inandırılması adı verilen bu mucizevi etkileme»yi över, göklere çıkarır. Faşist propagandanın bütün sanatı bu tılsımlı akımı devreye sokmaktır. Volpe şöyle anlatır: «Mussolini'nin konuşma tarzı, gerçek bir eylemin ta kendisiydi. Dinleyicilerinin ruhunu fethetmeyi, bunları istim üzerinde tutmayı çok iyi becerirdi (...). İnsanın gözünde birtakım hayaller canlandırmasını bilirdi.» Bir gazeteci de Hitler'i, «Alman yığınlarının medyumu» diye tanımlıyacaktı: «Kolları inip kalkıyor, elleri katılıp

büzülüyor, saçları damarları fırlamış alnına dağılıyor, sesi boğuklaşıyordu. Bir çeşit trans, vecd halindeydi, ve kalabalığa da bunu iletiyordu.»

Geniş kalabalıkların bir araya getirilmesi ve büyük gösteriler düzenlenmesi — Büyük insan kitleleri bir kere bir araya getirilip bunları coşturacak bir dekor da hazırlandı mı, artık bu büyüleyici akımın yayılması için, konuşucuların konuşmasına bile gerek kalmaz. Bu, kendi gücünü görmenin sarhoşluğu içindeki kalabalığın bizzat kendi bağrından doğar. Faşizm, bu tür gösterilerde mükemmeliyete erişir. Almanya'da «büyük şefin bütün bu işlerle bizzat uğraşmaktan yüksünmediği, provalarla, kitlelerin sıralanışıyla, renklerin ve biçimlerin seçilişiyde, hareketlerin ritmiyle ilgilendiği» üstüne basa basa söylenmez mi?

Hitler bir mikrofonlu kürsü yaptırmıştı. Bu kürsüden, bir dizi elektrik düğmesine kumanda ederek, projektörlerin ışığını bizzat kendisi arttırıp azaltabiliyordu. Aynı zamanda, film çekicileriyle de doğrudan temasa geçebiliyor, onlara başlama işaretini bizzat kendisi verebiliyordu.

«Uygun adım yürümek» ve üniforma fetişi — Kitleleri etkileyip büyülemenin bir yolu da faşist birliklerin geçit törenleridir: zusammenmarschieren, uygun adım yürümek. Burada da, büyüleyici akımın dıştan verilmesine, telkinine ihtiyaç yoktur. Bu, üniformanın bir tek vücutcasına birleştirdiği insan dalgalarının içinden, kendiliğinden doğar. Yürüyen insan dalgaları bu akımı, kendilerini seyreden kalabalıklara da iletmeyi bilirler. Kendilerini yüceltip idealize eden, yürüyüş halindeki bir orduya dönüşmüş adamcağızları selamlayıp alkışlayan kalabalıklar da, aslında kendilerini alkışlamış olurlar.

:8

Bu tahlilin bitiminde bir soru akla geliyor: işçi hareketi faşist «mistik» karşısında ne önerdi? Almanya ve İtalya'da sosyalizm bu alanda güçsüz ve yetersiz kaldı. Bunun sebeplerini incelemeye çalışalım.

Bunlardan bir kısmı, sosyalizmin kendi tabiatından doğan normal ve tabii sayılabilecek sebeplerdir.

(1) Sosyalizm bir din değil, bilimsel bir anlayıştır. Bu sebeple, duygu ve hayal gücünden çok, akla ve mantığa hitap eder. Tartışmasız kabulü gereken bir iman aşılamaya kalkışmak sosyalizmin

işi değildir. Sosyalizm, kapitalist sistemin rasyonel bir eleştirisini yapar ve hitap ettiği her kişiden, bunu kabul etmezden önce, şahsi bir muhakeme süzgecinden geçirip, kendi hükmünü vermesini ister. Göz ve sinirlerden çok beyne hitap eder. Okuyucuyu ve dinleyiciyi şaşkına çevirip kafasını karıştırmaya ya da büyülemeye değil, soğukkanlı bir şekilde ikna etmeye çalışır.

Hiç şüphe yok ki, sosyalizmin propaganda yöntemlerinin de yenileştirilmesi, modern hale getirilmesi gerekir. Sosyalizm, kişilere daha yakın olmalı, bunlara anlıyabilecekleri, açık ve doğrudan bir dille hitap etmeli, kitleyle temaslarda modern usuller kullanmalıdır. Sembol ve sloganlara başvurmak, sosyalizmin de yararınadır. Fakat, faşizmin yaptığı gibi, kalabalıkların seviyesiz güdülerine çağrıda bulunamaz, aksi halde, kendini inkâr etmiş olur. Faşizmin tersine sosyalizm, kitleleri hor görmez, aksine onlara saygı besler, bağrından doğduğu bilinçli proletarya gibi, bunların da daha iyi duruma gelmesini ister. Kitlelerin fikrî ve manevî seviyesini düşürmeye değil, yükseltmeye çalışır.

(2) Her şeyden önce, işçilerin maddi durumunun düzelmesi için çalışan sosyalizm, Kilise'nin ve faşizmin yaptığı gibi, sözümona bir «din» uğruna bu dünya nimetlerinin hor görülmesini savunamaz.

Fakat, sosyalizmi kendi tabiatından gelen bu sebeplerin yanısıra, yine sosyalizmin yozlaştırılmasından ileri gelen eksiklikler de vardır.

(1) Sosyalizm, ilk canlılığını (hararetini) kaybetmiş, yaşlı bir harekettir. Başlangıçta, emekçilerin kaderinde kısa zamanda birtakım maddî düzelmeler sağlanması işini ön plana almakla, «yeryüzü mutluluğu»nu daha ilerde gerçekleştirebileceğini söylemekle beraber, gerek o anki iyileştirmelerin, gerekse ilerki «yeryüzü cenneti»nin gerçekleştirilmesinin, her an zorlu, acı ve fedakârlıklarla dolu bir mücadeleyi gerektirdiğini de kimseden saklamıyordu.

Gerçekten de, sosyalizmin ilk başlarında kendi öncü ve militanlarından istediği görülmemiş fedakârlık ve feragati, başka hiçbir hareket kendi taraftarlarından talep etmemiştir. Sosyalizmin, kendi kahramanları ve şehitleri (martir) oldu. Proleter devrimcileri «materyalist» olmalarına rağmen, Marcel Martinet'nin deyimiyle, «modern dünyanın biricik idealistleri»ydiler.

Fakat sosyalizm yavaş yavaş yozlaştırıldı. Öyle bir hava yaratıldı ki, sanki gerek kısa vadeli avantajlar, gerekse «yeryüzü cenneti» büyük mücadelelere girişmeden, fedakârlıklara katlanmadan,

günübirlik bir sınıflararası işbirliği politikasıyla gerçekleştirilebilecektir. Bu gerilemenin çizdiği eğriyi izleyebilmek için, İtalya ve Almanya'daki işçi hareketinin, ta başından savaş yıllarına kadar gösterdiği değişmenin tarihçesini bir kere daha ortaya koymak, İtalyan sosyalizmin altın çağını hatırlatmak, burjuvaziye karşı girişilen kahramanca mücadelelere sahne olan 1890-1900 yıllarına kadar çıkmak gerekirdi. İtalyan faşisti Gorgolini bile «sosyalizmin altın çağında, fedakârlık duygularının harekete geçirdiği genç insanların, koşar adım sosyalizme yöneldikleri açık bir gerçektir» diyor. Gene aynı sebepten dolayı, sosyalizmin nasıl yavaş yavaş «sosyal barış» ve parlamantarizm batağına saplandığını göstermek, «yolunu bulmak»tan, yeni sübvansiyonlar elde etmek, ve hatta savaş döneminde hükümet siparişleri sağlamaktan başka derdi olmayan, eli iyi para görüp gittikçe muhafazakârlaşan bir sendika ve kooperatifler bürokrasisinin büyüyüşünü izlemek gerekirdi. Bütün bunlar ise bu araştırmanın çerçevesini çok aşardı.

Aynı şekilde ,Almanya için de, yoğun sınıf mücadelelerine sahne olan, kahramanlıklarla dolu 1880-1890 yıllarından işe başlamak, Gregor Strasser'in deyimiyle «milyonlarla insanı coşturan inanç ve özlemleri bilmek (...), Bebel gibi ateşli bir devrimcinin yücelttiği ve uğruna binlerle yanık ve fedakâr yüreğin kendini yok edercesine baş koyduğu bir parti»yi hatırlatmak gerekecektir. Daha sonra ise, sosyal-demokrasi de yavaş yavaş yozlaşmaya başlıyacak, sınıflararası işbirliği batağına saplanacak ve sonunda da sıradan bir «demokratik reformlar» partisi haline gelecektir. Nasyonal-Sosyalist Rosenberg şöyle yazar: «Marksist (...) Almanya, mitos'lardan yoksundu. İnandığı, uğrunda dövüşmeyi göze alabildiği bir ülküsü yoktu. Emekçilerin militan ordusuna bir Kahraman sunulamadı.» Kurulu düzene iyice bağlanmış, gününü gün etmeye bakan bir işçi bürokrasisini, emekçilerin parasıyla «Halkevleri» adındaki lüks binalarda otağ kurup hüküm süren bu karnı tok, sırtı pek «kasıntı»ları da unutmamak gerekir. Öyle ki, mecliste bir koltuk kapabilmek, bir sendika bürosuna kapılanmak, bu yozlaşmış sosyalizm şeflerinin hayat düsturu haline gelmişti. Bunların artık hiç bir inancı kalmamıştı. Bildikleri tek şey, günlerini gün etmekti. Arkalarındaki yığınlar da tıpkı kendilerine benzesin, ülküsüz kalabalıklar, sırf maddî avantajlar peşinde koşan insanlar olsun istiyorlardı.

(2) Buna paralel olarak, doktrin alanında da sosyalizm, temel kavramlarından biri olan «tarihi materyalizm»i tahrif etti. İlk sosyalistler şu anlamda materyalisttiler: «maddi hayatın üretim biçimi, genel olarak, sosyal, siyasî ve fikri hayat sürecini de belir-

ler.» Tarihin esas itici gücünün, insanlığın beraberinde getirdiği ve yüzyıllar boyu adım adım gerçekleştirdiği bir adalet ve hukuk ön fikri olduğuna inanan «idealistler»in aksine, materyalistler, üretim ilişkilerinin, insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin tarihte belirleyici bir rol oynadığını kabul ediyorlardı. Materyalistler, o güne kadar fazlasıyla ihmal edilmiş olan maddi «altyapı»nın önemine işaret etmekle beraber, asla hukukî, siyasî, dinî, artistik ve felsefî «üstyapı»yı da önemsemiyor değillerdi. Üstyapının altyapı tarafından belirlendiğine, fakat üstyapının yine de kendine özgü bir değeri olduğuna, tarihin ve hayatın kopmaz bir parçası olduğuna inanıyorlardı.

Bazı çaptan düşmüş marksistler, beşeri faktörlerin rolünü küçümsemeyi pek «marksist»ce ve pek «materyalist»ce bir tavır sanıyorlar .Habire rakamlardan, istatistiklerden, yüzde bilmem kaçlardan dem vuruyor, sosyal olayların temelinde yatan sebepleri kılı kırk yararcasına inceliyorlar. Ama bu sebeplerin insanların bilincinde ne şekilde yansıdığını aynı özenle incelemeye yanaşmadıkları için de, yaşayan gerçeğin ne olduğunu bir türlü göremiyorlar.

Çünkü, bunlar sadece maddi faktörlerle ilgileniyorlar. Kitlelerin çektiği yoksunlukların bunları nasıl dinî özlemler dünyasının kucağına düşürdüğünü anlıyamıyorlar. Nasıl oluyor da bu küçük burjuvalar, bu köylüler, bu genç aydınlar, bu genç işsizler kendilerine yaklaşamıyorlar? Onlar ki, marksizmin gerçeğini ellerinde tutuyorlar. Onlar ki, kapitalist rejimin çürümüşlüğünü bunca açıklıkla teşhir ve mahkûm ediyorlar. Ve yine onlar ki, faşizmin temelindeki ekonomik sebepleri böylesine parlak bir şekilde tahlil etmeyi beceriyorlar! Neden?

Hiç şüphe yok ki, sosyalizmin, mistik eğilimleri korumak ve sömürmek diye bir düşünce ve önerisi olamaz. Tam tersine, sosyalizm sefaletin ve kaos'un kaynağı olan kapitalist sistemi ortadan kaldırarak, dinî duyguların maddî kökenlerini yok etmeyi öngörür. Gerici mistiklerin (geleneksel dinin, faşist «din»in) kökünü kazımanın en emin yolu ise kapitalizmin çöküşünü, sosyalizmin gelişini çabuklaştırmaktır. Fakat bunu başarmaya çalışan sosyalistler, somut bir olayla burun buruna geliyorlar: din duygularının hâlâ varlığını koruyup sürdürmesi.

Sosyalistler bu spiritüalizmin özünü değiştirebilir, bunu kendi yararlarına kullanabilirdi. Bunun yolu, faşist mistiğin yerine daha üstün nitelikte bir şey, bir «idealizm» koymakla mümkün olabilirdi. Bu, gerçeklere dayandığı, ayakları yere bastığı için, bilimsel bir tarih anlayışının yönetiminde olduğu için, ve nihayet, insanı yabancılaşmadan kurtarmak gibi yüce bir «spiritüel» niyetten hareket ettiği için, asla aldatıcı bir idealizm olmazdı.

Fakat sosyalistler, sınıflararası işbirliği politikasının batağına saplanmaları, ve bir de bunun üstüne, insan faktörünü sözümona «materyalist»ce küçümsemeleri yüzünden, bir mistiğin kırılması işini başaramıyorlar. Parlamantarizmin en oportünist şekline, korporatizmin en pespaye biçimine yakasını kaptırmış bulunan bir sosyalizm, fedakârlığın ve ferakatin her türlüsüne hazır, erkeği, kadını, erginiyle binlerce insanı kendi saflarına çekmeyi asla başaramaz. Sosyalizmin eski çekiciliğini yeniden bulabilmesi, ancak, yeniden devrimci hale gelebilmesiyle, en yüce hedefi olan «yeryüzü cenneti»ne ulaşabilmenin büyük mücadele ve ağır fedakârlıklara bağlı bulunduğunu militanlarına öğretebilmesiyle mümkün olacaktır.

IV. FAŞİST TAKTİK

Şimdi, faşizmin eyleme geçişini izleyeceğiz. Önce, örgütlü proletaryaya saldırışını, sonra iktidarı ele geçirmeye kalkışını, ve sonunda da, duruma iyice hâkim olduktan sonra, Devlet çarkından, demokrasiyi ve örgütlü proleteryayı ezmek, açık bir diktatörlük kurmak volunda nasıl yararlandığını göreceğiz.

1

Başlangıçta, faşist çeteler, büyük kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin, örgütlü proleteryayı parçalamak, direncini kırmak için görevlendirdikleri işçi düşmanı milisler niteliğindeydiler. Bu çetelerin kullanılış şekli bir ülkeden bir diğerine az çok değişiyor idiyse de, başvurulan taktik, özünde, hep aynıydı: silahlı ve saldırgan olmak. Faşizm, dağınık ve genellikle silahsız işçi yığınlarının karşısına, silahlandırılmış ve «gözüpek azınlıklar» çıkarır.

İtalya'da :

1914-1918 savaşının hemen ertesinde, İtalya'da, işçi düşmanı birliklerin pıtrak gibi çoğaldığı görülür: Mussolini'nin **mücadele faşoları, Antibolşevik Birlik, Sosyal Eğitim Faşoları, Umus, Kurtarılmış İtalya** vb. Aynı anda, savaş günleri «başıbozuk birlikleri» gönüllüleri **arditiler**, terhis olur olmaz, 20 bin üyeli güçlü bir dernek oluşturdular. Bu derneğin belli başlı şehirlerde şubeleri vardı. **Arditiler**, çeşitli işçi düşmanı birliklerin vurucu kuvveti haline geldiler. Bunlar hemen her yerde, yirmi otuz kişilik gruplar halinde,

el bombaları ve kamalarla, içlerinde kadınların ve çocukların da bulunduğu silahsız işçi kortejlerine, yürüyüş halinde saldırıyorlardı. Mesela, 15 Nisan 1919'da Milano'da yapılan bir sosyalist mitingin bitiminde, büyük kortej meydana gelmişti. Fakat bu yürüyüş kolunun tam şehir merkezine yaklaştığı bir anda, gençlerden kurulu ufak bir topluluğun hücumuna uğradı. Saldırı karşısında şaşıran göstericiler duraladılar ve gerilediler. Aynı günün öğleden sonrasında, bir başka güruh, **Avanti** gazetesinin binasını basıp yağma etti. Yeni Meclisin açılış günü olan 1 Aralık 1919 tarihinde, Parlamento binasından çıkmakta olan sosyalist milletvekilleri çevrilip dövüldüler. 1920 temmuzunda da, **Avantinin** Roma baskısını yapan yer, gözü kararmış birtakım gençlerin saldırısına uğradı. Az bir süre sonra, **arditi**'ler ve öteki işçi düşmanı birlikler, Mussolini'nin «faşolar»ıyla birleştiler.

Aynı 1920 yılı içersinde, Savaş Bakanlığı, bir albayı subay hücreleri kurmak ve gerekli irtibatı sağlamakla görevlendirdi. Bu amaçla bütün İtalya'yı dolaşan albay bir rapor yayınladı. Rossi bu raporun daha o zamandan, «antisosyalist bir saldırının kesin planı» niteliğinde olduğunu yazar. Fakat bu subay hücreleri, umulan amacı gerçekleştirmeye yetmiyeceğinden, albay bunların «eylemini destekleyecek ve düzenleyecek, içimizdeki en uzman, en cesur, en kuvvetli ve en saldırgan kişilerden oluşacak bir ülkücüler milisi» de kurulmalıdır yolunda tavsiyede bulundu. «Bu milis, bir direnme hareketini, aynı zamanda da bir siyasî hareketi yürütebilecek güçte olmalıdır (...). En yıkıcı merkezlerin pervasızlığını dizginlemeye yönelmiş kısmî eylemler, milislerimiz için de mükemmel bir okul vazifesi görecek, aynı zamanda, düşmanın da maneviyatını bozmaya ve gücünü kırmaya yarıyacaktır.» Böylece daha o andan, albay, mahalli cezalandırma seferleri denen bu hareketleri vaftiz etmiş oluyordu. Kurulmasının öngördüğü milisin, tamamen askerî nitelikli bir örgütsel yapısı ve taktikleri olacaktı. Böylece, milis örgütü, iyi silahlanmamış, pasif, örgütlü ve düzenli bir eylem koyabilme gücünden yoksun «heterojen kalabalıklar»ın, rakip kuvvetlerin hakkından gelebilecekti. Artık Mussolini'ye, albayın direktiflerini uygulama alanına koymaktan başka yapacak bir şey kalmıyordu.

1920 sonunda, fabrika işgallerinin başarısızlığa uğramasından sonra, büyük iş adamları ve toprak sahiplerinin yardımları, faşizmi paraya boğdu. Faşizm artık, 1919'da **arditi**lerin kullandıkları taktikleri yaygın bir alanda geliştirmek ve mükemmelleştirmek için gerekli maddi imkânlara sahipti. Silah satın alabilir, genç askerlerine ve bunları yetiştiren eski subaylara para verebilirdi. «Devrimci eylem mangaları» işte böyle doğdu Bunlar ilkin, emekçilerin

birbirlerinden kopuk ve ayrı olarak çalıştıkları, ve bu yüzden de, ezilmelerin daha kolay olabildiği kırlık alanlarda yetişip ustalaştılar. Saldırı, Emilia «kızıl birlikleri»nin merkezi olan Bologna'dan başladı. Kasım 1920 belediye seçimleri, Bologna'da, sosyalist parti için bir zafer teşkil etmişti. 21 kasım günü, Belediye Meclisi toplantı halindeyken, «kara gömlekliler» hükümet konağına saldırdı. Atılan bir kurşun, toplantı halindeki Belediye Meclisinin gerici üyelerinden, eski muharip, avukat Pietro Giordani'nin ölümüne sebep oldu. Nereden ateş edildiğini kimse öğrenemedi ama, ortada yatan ceset, gericilik tarafından bir atlama tahtası olarak kullanıldı. Mussolini'nin savunucularından birine göre, Bologna olayı, «büyük faşist dönemin de kapısını açtı (...). Faşizmin iradesi, İtalyan yarımadasında, çağ dışı ve vahşi, kısasa kısas yasasını egemen kıldı.» Pietro Nenni'nin anlattığına göre, bir buçuk yıl sonra da, yine Bologna'da, parçalanmış bir kadın cesedi bulunacaktı. Katil tutuklandı. İşte o anda, bu adamın, avukat Giordani'nin öldürüldüğü gün Belediye konseyi kapısında yakalanan adam olduğu anlaşıldı. Faşistlerin adamı ve aynı zamanda polisin kullandığı bir muhbir olduğu için de derhal serbest bırakılmıştı. Fakat bütün deliller de aleyhindeydi (...). Bologna'da kimse, Belediye meclisi üyesini öldürenin bu adam olduğundan ve emir üzerine hareket ettiğinden şüphe etmiyordu.»

Po vadisinin bütün köylerinde, «eylem mangaları» sahneye çıktı. Başlarında, büyük toprak sahiplerinin oğulları vardı. Toprak sahipleri tarafından silahlandırılmış olan ve bunların sağladığı otomobillerle gezen bu birlikler, kızıl köylere karşı «cezalandırma seferleri»ne giriştiler. Kırlık alanlarda elde ettikleri başarının verdiği cesaretle, daha sonra, şehir proleteryasına karşı saldırıya geçtiler. 1921 başlarından itibaren, Trieste, Modena, Floransa v.b., faşist çeteler, işçi sendikalarının toplandıkları yerleri, kooperatif ve işçi gazeteleri idarehanelerini basıp yıktılar.

Gerek kırlık alanlarda, gerekse şehirlerde başvurdukları taktik hep aynı idi: şaşırtma taktiği. Demirden bir disipline tabi, şeflerine körükörüne boyun eğen bu mangalar yıldırım hızıyla hareket ediyorlardı. Belli bir yerde toplanan, kamyonlarla taşınan az sayıdaki «Squadriste»lerin ansızın, kendilerinden çok daha kalabalık olan rakip toplulukların arasından ortaya çıkıveriyorlardı. Malaparte'nin anlattığı gibi, «bunlar, bıçak, elbombası ve yangın maddesiyle donanmıştılar, ve sızma ve vur-kaç taktiği izliyorlardı.» İşçiler toparlanıncaya kadar da, tahrip ve öldürme işlerini bitirerek hızla savuşup gidiyorlardı. En ufak bir direnmeyle karşılaştıklarında da, daha önceden hazırlanmış takviye birlikleri sahneye sürülürdü. Bunların sebep olduğu korku, karşılarındaki direniş ha-

reketini de felce uğratırdı. Faşistler gerilemek zorunda kalmışlarsa, ertesi gün daha büyük bir kuvvetle yeniden gelir ve korkunç bir misillemeye girişirlerdi. İşçi militanlar, zorla hint yağı içmeye mecbur bırakılır, işkenceden geçirilir ya da öldürülürdü.

Bu dönemden sonra, faşist mangalar artık sadece parababalarının mali desteğinden değil, Devletin maddi ve manevi baskı güçlerinin desteğinden de yararlanmaya başladılar: polis, jandarma toplum polisi, ordu. Bizzat polis, faşist kıtalar için adam toplar, kanun kaçaklarını bu kıtalarda toplanmaya teşvik eder, onlara her türlü müsamaha ve kolaylığı gösterme vaadinde bulunur. Taşıt araçlarını verir, işçi ve köylülerin silah taşıma izni taleplerini geri çevirir, buna karşılık faşistlere verilmiş olan silah taşıma ruhsatlarının geçerlik sürelerini uzatır. Kolluk kuvvetlerinin aldığı talimat, faşistler «kızıllar»a saldırırken silahları çatıp seyretmek, ve ancak «kızıllar» karşı koyduklarında işe karışmaktadır. İşçi örgütlerine karşı girişilecek saldırıları, çok defa, polisler ve faşistler birlikte hazırladılar.

Lliberal Gobetti, cezalandırma seferlerine katılmış olan bir öğrencinin polise çağrıldığını, ve kendisine burada, polis yetkililerinin tebrikleriyle beraber, bir faşist kasketi armağan edilişini anlatır. Bizzat faşistlerin bile bu konuda itirafları vardır. Umberto Bianchelli, **Mémoires d'un fasciste** (Bir faşistin hatıraları) adlı kitabında şunları anlatır: «İtiraf etmek gerekir ki, faşizmin gelişip serpilmesi ve elini kolunu serbestçe kullanabilmesi hiç de imkân dışı bir şey değildir. Çünkü, kendilerine yardımcı olduğumuzu görüp bundan zevk duyan memur ve subayların şahsında, kalbi İtalya için atan kimseleri buluyorduk. Aynı sınıfa mensup assubaylar ve milis askerleri, Faşo'ya yardım etmek için aralarında âdeta yarışırlardı.»

Faşist manga üyesi bir öğrenci, bir komünist gazeteye gönderdiği bir çeşit itirafnamede şöyle yazıyor: «Üzerinize saldırmazdan önce sizi polis marifetiyle silahlandırıyorsak, bunu, sizden korktuğumuzdan böyle yapıyor değiliz. Aksine sizi hor görüyor ve küçümsüyor, fakat değerli kanımızı, adi ve aşağılık ayak takımları için döküp israf etmek de istemiyoruz.»

Hâkimler de, «antifaşistlere yüzlerce yıllık cezalar yağdırırken, faşistler yüzlerce yıllık cezalardan bağışlanıyorlardı.» 1921'de, Adalet Bakanı Fera, faşistlerin suç dosyalarını uyutmaları için hâkimlere bir genelge yollamıştı.

Fakat «kara gömlekliler»i asıl kayıran ordu idi. 20 Ekim 1920'de, Genel Kurmay Başkanı General Badoglio, bütün askerî bölge

komutanlarına gizli bir genelge gönderecekti. Bu belgede, terhis edilmekte olan subayların (sayıları 60 bin kadardı), «mücadele faşoları»na üye olmak ve bunları yönetmek üzere en önemli merkezlere sevk edilmeleri isteniyordu. Bu subaylar, aylıklarının 4/5' ini almaya devam edeceklerdi. Devlet çarkının bütün malzemesi, izinli subayların ve hattâ halen görevde bulunan subayların eğittiği faşist çetelerin eline geçiyordu. Üstlerinin faşizme kapılandığını bilen pek çok subay, bu harekete açıkça katılıyordu, ordu ile «kara gömlekliler» arasındaki gizli anlaşma noktaları gittikçe artıyordu. Trente **faşo**'sunun, bir piyade bölüğünün yardımıyla bir grevi ezmesi. Bolzano faşo'sunun, 232 nci piyade alayının subayları tarafından kurulması gibi.

1921 kasımında, general Gandolfi'nin yardımıyla, faşist «mangalar» gerçek bir askerî örgüt halinde birleştiler. En mücadeleci ve en emin unsurlar, **principi**'ler, müfrezeler, takımlar, bölük ve alaylar halinde gruplara ayrıldı, bunlara özel üniformalar giydirildi. Bu aktif ordunun yanısıra, bir de, ikinci dereceden görevler yüklenmek üzere, bir müstahfız ordusu, **triari**'ler kuruldu.

Sayısa güçleri artan **principi**'ler ,hâkim olmak istedikleri bölgeleri sistemli bir şekilde işgale koyuldular. Malaparte'nin anlattığı gibi, «sayıları bazen 15 bine, 20 bine ulaşan, binlerle silahlı adam, bir ilden bir öbürüne kamyonlar vasıtasıyla hızla taşınarak, bir şehre ya da köylere akın akın boşaltılıyorlardı.» Her yerde, işçi sendikaları merkezlerine, kooperatif ve işçi gazeteleri binalarına saldırıyorlardı. 1922 ağustosu başlarında, Belediyeleri sosyalist olan Milano ve Livourne şehirleri hükümet konaklarını bastılar. Milano'daki **Avanti**, Cenova'daki **Lavoro** gazetelerinin binalarını ateşe verdiler. Dok işçileri kooperatiflerinin kuvvetli olduğu Cenova şehrinin limanını işgal ettiler. Bu taktik sayesinde, örgütlü proleteryayı, yavaş yavaş yıpratmaya ve zayıflatmaya, onu eylem araçlarından, destek noktalarından yoksun bırakmaya başladılar. Hedefleri, giderek iktidarı ele geçirmek, bundan sonra da, örgütlü proleteryayı tamamen yok etmekti.

Almanya'da :

Birinci dünya savaşının hemen ertesinde, bu ülkede de, terhis edilmiş eski subaylardan, macera düşkünü ve onun bunun fedailiğini yapmaya hazır insanlardan oluşan işçi düşmanı birliklerin pıtrak gibi çoğaldığı görüldü. Ocak 1919 Berlin Komününün, Nisan 1919 Münih Komününün ezilmesine yardımcı olan, 1919 yazında Pomeranya tarım işçilerini, 1920 baharında da Ruhr işçilerini yıl-

dıranlar işte bu «başıbozuk kolları»ydı 1919-1923 arasında, bir çok solcu siyaset adamının ölümüne yol açan suikastleri düzenleyenler de yine bunlardı.

İlk zamanlar, bu bir sürü «mücadele birlikleri»nden biri olan Nasyonal-Sosyalist parti, sonradan, tıpkı İtalya'da olduğu gibi, bütün öbür birlikleri kendi içinde toplamayı bildi. Burada başvurulan taktik, İtalyan faşizminkinden kopyaydı. Aşağı yukarı Mussolini'nin «kara gömlekliler»inin işçi yığınlarına saldırmaya başladıkları bir dönemde, Hitler de, bir dövüş birliği kurmuştu. «Düzen kolları» adını taktığı bu birliği, rakiplerinin düzenlediği açık toplantılarda karışıklık çıkarmaya kışkırtırdı (1920 yazı). Hitler 4 Ocak 1921'de, Kindl birahanesinde toplanan kalabalık önünde, «Nasyonal-Sosyalist hareketin ilerde, zararlı etkileri yaratabilecek bütün toplantı ve konferansları, gerektiğinde kuvvete de başvurarak önleyeceği»ni ilân etti.

Hitler'in de taktiği, tıpkı «kara gömlekliler»inki gibi, esas olarak, saldırmaya dayanan bir taktikti. Bir avuç gözüpek ve herşeyi yapmaya hazır insan, birdenbire bir işçi topluluğu içinde ortaya çıkıveriyor, aralarındaki birlik, hareketlerinin çabukluğu ve kalabalığı sayesinde de, bulundukları yere hâkim olabiliyorlardı. Hitler şöyle anlatıyor: «Pek çok defa, bir avuç arkadaşımız, bağırıp çağıran büyük bir kızıl kitlesinin karşısına kahramanca dikildi. Pek tabii ki eninde sonunda, bu onbeş yirmi insanımızın hakkından gelinebilirdi. Fakat karşılarındakiler, buna giriştikleri defalar, kendi partizanlarından da en az, iki ya da üç misli insanın kafasının dağıtıldığını biliyorlardı (...). İşte, çocuklarımız bu kalabalığın içine böyle dalıyorlar! Tıpkı bir arı bulutu gibi, karşılarındakiler sayıda ezici bir üstünlüğe de sahip olsalar, gözlerini kırpmadan, yaralanacaklarından, kanlarının akacağından korkmadan, bu düzen bozucuların üzerine atılıyorlardı.»

İşte bu dönemdedir ki, Münih Emniyet Müdürü Pöhner, kendisine, «siyasi suikast tertipçisi örgütlerin apaçık» varoldukları haber verildiğinde, «Evet, evet; amma pek de fazla değiller» diyecekti.

4 kasım 1921 tarihli Hofbräuhaus toplantısında, düzen kolcuları», marifetlerini her zamankinden daha iyi ortaya dökme imkânı buldular. Toplantının açılmasından önce Hitler adamlarını topladı, hazırola geçirdi ve kendilerine, «bu toplantı salonundan ancak ölünüz çıkacak» dedi. «Adamlarım kurtlar gibi hücuma kalktılar. Hasımlarının üzerine, sekizli onlu sürüler halinde saldırdılar ve bunları öldüresiye döverek salondan sürmeye başladılar. Bu şamata 20 dakika sürdü. Sonunda, sayıları belki de yediyüz sekiz-

yüzü bulan hasımlarımız, sayıları 50'yi bile geçmeyen adamlarım tarafından salondan dışarı atılmış ve merdivenin altına sürülmüştüler (...). O gece gerçekten pek çok şey öğrenmiştik.» Gerçekten de, bu ders bir işe yarıyacaktı. 1922 Ekiminde Hitler, peşine 800 nazi takarak, Cobourg'da bir kongreye gitti. Gardan çıkışlarında, muazzam bir işçi kalabalığı faşistleri «Katiller, haydutlar, caniler!» sesleriyle karşılayıp başlarına taş yağdırmaya başladı. Fakat saldırı taktiklerine sadık kalan naziler hücuma geçtiler. «O anda, diyor Hitler, sabrımız son noktasına geldi dayandı. Sağımıza solumuza dolu gibi taş yağıyordu. Bir çeyrek saat geçmişti ki, sokaklarda burnunun ucunu gösterebilme cesareti bulan bir tek kızıl kalmamıştı.»

Hofbräuhaus savaşından sonra, «düzen kolları»na daha anlamlı bir ad takıldı: «hücum takımları» (**Sturm Abteilung**), kısaca baş harflerle ifade edilmek gerekirse, S.A.'lar. Daha sonra, 1923 ağustosunda Hitler, şahsi bir muhafız birliği kurdu: Hitler'in «dövüş birlikleri». «Muhafız kolları» (Schutz-Staffel), ya da kısaca S.S.'-ler, bu çekirdekten doğacaklardır.

Araya giren birkaç yıllık bir durgunluk döneminden sonra, Nasyonal-Sosyalizm, 1926-1927'de, birbiri ardısıra, S.S.'leri ve sonra da S.A.'ları yeniden düzenledi. İtalyan **principi**'leri gibi, S.S.'ler de en sınanmış partizanlardan oluşan seçkin birliklerdi. S.A.'lar ise, geniş bir halk ordusu niteliğindeydiler ve bunlara daha çok ikinci dereceden görevler verilmekteydi.

Böylece, Hitler'ci sürüler, açık işçi toplantılarını yeniden karıştırmaya başladılar. 1927'de Hitler'in çömezlerinden biri, genç Goebbels, Berlin'in kızıl mahallerine yerleşmeyi başardı. Goebbels, «düşmanı kendi kalesinde arayıp bulmuş» olmakla, onu «savaşa tutuşmaya zorlamış» olmakla pek övünür. Bir keresinde, o zamana kadar daha çok komünist toplantılarına sahne olan Pharus salonunda bir açık toplantı düzenledi ve adamlarını salonun değişik yerlerine dağıttı. Sonradan, verdiği bir işaretle, bunları, karşılarındaki devrimcilerin üzerine saldırttı. Devrimciler, kümeler halinde toplanarak dövüşmek yanılgısına düştüler ve meydanı, sayıca kendilerinden hayli az olan rakiplerine bırakmak zorunda kaldılar.

1930'dan itibaren, mücadele sokaklara döküldü. Kahverengi milisler, umumi yerlerde, işçi rakiplerini tahrik edip öldürmeye başladılar. Kanlı bir kavganın patlak vermediği bir tek pazar geçmedi.

Devletin kolluk kuvvetleri de, faşist çeteleri destekliyor ve silahlandırıyordu. 1930 sonunda, general von Schleicher, S.A.'ların şefi yüzbaşı Roehm ile çok dostane bir görüşme yaptı. Reichswehr'-in yetkilerine tecavüz etmemeleri şartıyla, hücum takımlarının faa-

liyetlerini hoşgördüğünü bildirdi. Genel Kurmay, genç milislerin askerî bölgelerde talim yapmalarına izin verdi ve askerî öğretmenleri bunların eğitimiyle görevlendirdi.

Şüphesiz, faşist çeteler, İtalya'daki gibi, işçi örgütlerinin binalarına saldırmıyorlardı. Fakat, kuvvet gösterisi yaparak, her türlü şiddete başvurarak ,hasımlarını etkiliyor ve moral bozukluğu yaratıyorlardı. İktidara geçtikten sonra bunları tamamen yok etmek üzere, bugünden, dirençlerini zayıflatıyorlardı.

2

İşçi hareketi bu ilk safhada, faşist çetelere karşı kendini nasıl savundu? İlk başlarda, «kara gömlekliler»in ya da «kahverengi gömlekliler»in gözüpek ve askerî taktiği, işçi hareketini şaşırttı ve gösterdiği tepki cılız kaldı. Fakat, doğrudan eylem yoluna başvurmaktan korkan işçi hareketi önderleri, işçilerin dövüşme iradesini sistemli bir şekilde köstekleme yolunu tutmuş olmasalardı, bu hareket, kendini, tabii bir şekilde rakibinin hücum taktiğine alıştırabilirdi.

Almanya ve İtalya'da reformist önderler, habire, «Aman, faşist şiddete cevap vermekten sakınalım!» diye yırtınıyorlardı. Aksi halde, «kamu oyu»nu karşımıza alırız. Özellikle, dövüş grupları, yarı askerî örgütler kurmaktan kaçınalım. Yoksa, paramiliter (yarı askerî) faşist örgütleri dağıtacağına inandığımız kamu güçlerini kendimizden soğutmuş oluruz! Faşizme, kendi silahlarıyla karşı koymaya kalkmıyalım. Bu alandaki bir mücadeleyi daha baştan kaybetmiş durumdayız.

Bu legalist ve bozguncu taktiğin sonucu, işçi sınıfının maneviyatının bozulmasıdır. Bu taktik, aynı zamanda, hasmın kendine olan güvencini arttırır, yenilmezlik duygusunu besler, onu daha gözüpek hale getirir. Eğer bu faşist sürüleri daha ilk marifetlerini becerirken, proletaryanın örgütlü bir direnciyle, sert misillemelerle karşılaşmış olsalardı, hanyayı, konyayı anlarlar, «cezalandırma seferleri»ne ya da işçi mitinglerini basma eylemlerine girişmeden önce durumlarını daha iyi tartar hale gelirlerdi. Saflarına adam toplamaları bu kadar kolay olmazdı. Öteyandan da, proleteryanın antifaşist mücadelede kazanacağı başarılar, ona, gerçekten muhtaç olduğu dinamizmi yeniden kazandırırdı.

İtalya'da :

Sosyalist önderler ve sendika önderleri, inatçı bir şekilde, faşizme gereken cevabı vermeyi, silahlanmayı ve askerî bir şekilde

örgütlenmeyi reddettiler. **Battaglia Sindicale** şunu yazıyordu: «Faşizm asla, silahlı bir mücadele ile altedilemez. Onu yenmenin tek yolu legal mücadeledir.» Lider Matteotti ve işçi sendikaları çevreleri, Rovigo ilinde şu parolayı attılar: «Evlerinizde kalın ve provokasyonlara cevap vermeyin. Sırasında, suskunluk da, korkaklık da bir kahramanlıktır. Devlet cihazı içine de sızmış olan sosyalistler, pek çok defa, faşistlere karşı koymak için gerekli silahları elde edebilme imkânı da buldular. Ancak, «Yurttaşı, eli silahlı başka yurttaşların saldırısından korumak Devlet'e düşen bir görevdir diyerek, bu imkânları teptiler.»

Böylece, 'bizleri faşist sürülerine karşı koruyacak' diye, burjuv devletine güven duydular. Bu yüzden 1921 baharında, Meclis başkanı Bonomi'nin sosyalistlerle faşistleri «uzlaştırmak» için giriştiği denemeyi ciddiye aldılar. Sandılar ki faşistler, yarı askeri örgütlerini, kendiliklerinden fesh edeceklerdir. Meclis'te, Turati, Mussolini'ye doğru dönerek ve pek patetik bir tonda şöyle haykırıyordu: «Size sadece şunu söylemekle yetineceğim: sahiden silahsızlanalım!» «Uzlaşma paktı» 3 ağustosta imzalandı.

Fakat aradan bir kaç ay geçtikten sonra, faşistler «pakt»ı bozdular ve iç savaş yeniden başladı. Sosyalistler de, kamu güçlerinden, faşist çeteleri kaldırmalarını bekler oldular. 26 aralık tarihinde hükümet valilere gönderdiği bir genelgeyle, yarı askerî örgütlerin yok edilmesini, binalarının işgalini, silahlarına elkonmasını ve bunların başını çekenler hakkında adli soruşturma yapılmasını istedi. Fakat bu emirleri yerine getirme görevi mahalli yetkililere bırakıldı. Valiler ve kaymakamlar, bir kaç arama emri vermekle yetindiler. Fakat bu polis baskınları özellikle halk evlerini ve sosyalist sendikaların binalarını hedef aldı. Rossi'nin yazdığı gibi, «amaç, buralarda kalmış tek tük bir kaç silaha da el koymak, ve böylece, ilerki bir faşist saldırısı için şimdiden kapıları ardına kadar açmaktı.»

Sosyalist ve sendikal önderlerin ataletinden doğan boşluğu doldurmak amacıyla, çeşitli eğilimlerdeki militanlar(ihtilâlci sendikalistler, solcu sosyalistler, genç sosyalistler, komünistler, cumhuriyetçiler vb.), ve bunlara katılan bazı eski subaylar, 1922'de, Mingrino adındaki birinin önayak olmasıyla, antifaşist bir milis kurdular: **Arditi del Popolo**'lar. Fakat bu milis, resmen, ne parti ne de C.G.T. tarafından tanındı. Tersine, bu her iki örgütün de güvensizlik duygularına konu oldu. 7 temmuz 1921 tarihli **Avanti**, «**Arditi del Popolo**'lar kendilerini, gericiliğin silahlı hareketini durdurma gücüne sahip oldukları hayaline kaptırmış gibiler» şeklinde alaya alıyordu. Bu yüzden de sosyalist parti, fasitlerle «uzlaş-

ma paktı»nı imzalarken, bu fırsat sayesinde, «**Arditi del Popolo'**ların kurulmasını ve eylemlerini de kınamak» imkânı bulduğuna pek seviniyordu. Öte yandan komünistler de, **Arditi del Popolo'**ların bünyesinde «şüpheli ve sınıf bilincinden yoksun» unsurların yer aldığı bahanesiyle, üyelerine, bu milisi terketmeleri emrini veriyordu. Komünistler, ayrı olarak, «komünist mangaları» örgütledilerse de, bunlar, Milano vb.'da konan birkaç eylem dışında, genellikle silik bir rol oynadılar. İgnazio Silone'nin gözlemlerine göre, «**Arditi del Popolo**'lar, faşizme silahla karşı koymaya hazır bütün proleter güçlerin bir buluşma noktası olabilirlerdi.» Fakat kendi başlarına bırakıldıklarından, iki proleter partisi ve C.G.T. tarafından benimdenmediklerinden, ancak birbirlerinden kopuk bir kaç şehirde, gerçek bir güç haline gelebildiler.

Sonuç : «kara gömlekliler» belli bir yere karşı «cezalandırma seferi»ne giriştiklerinde, işçi örgütleri binalarına ve «kızıl» belediyelere saldırdıklarında, militanlar karşı koyma gücünden yoksun bulunuyorlar ya da, direnişleri, düzensiz, anarşik ve genellikle etkisiz oluyordu. Çok defa, saldırgan ortalığa hakim oluyordu. Faşistler kendi birliklerini kamyonlarla götürüp getirirken, mücadele alanlarına süratle takviye birlikleri yetiştirebilirken, rakipleri, irtibatsız çalışıyorlar, bir şehirden bir diğerine takviye göndeilmesini sağlıyacak hiçbir örgütlenmeye sahip bulunmuyorlardı. Rossi şunu yazıyor: «Faşizm, işçi sınıfı hareketine bariz bir şekilde üstündür: askerî bir taktik üzerine kurulu yer değiştirme ve toplanma yetenekleri (...). Faşistler, genellikle, köklerinden kopmuş insanlardır; nerede olsa yaşıyabilirler (...). Emekçiler ise, Halkevleri çevresinde toplaşırlar (...). Yerleri yurtları bellidir (...). Bu durum, düşmanı avantajlı hale getirir. Düşman, ofansif mücadelenin defansif mücadeleye, hareketli savaşın durağan savaşa olan üstünlüğünden yararlanır.»

Baskına uğramış işçiler, karşı koymaktan kaçınıyor, faşistlerin konutlarına ilişmiyor, hiç bir karşı saldırıya girişmiyorlar. «Genel protesto grevleri» ilân etmekle yetiniyorlar. Fakat, yetkili makamları, işçi örgütlerini faşist teröre karşı korumaya mecbur etmek amacıyla girişilen bu grevler, sonunda, faşizmin suç ortağı olan bu yetkililerle yapılan gülünç sohbetlerden başka bir sonuç vermiyor. Grevlerin yanısıra hiç bir doğrudan eylem yoluna gidilmediğinden, grevler hasmın gücünü sarsmıyor. Aksine, faşistler bu grevlerden, şiddet eylemlerini bir kat daha artırmak için yararlanıyorlar. «Sarı»ları destekliyor, bizzat grev kırıcılığı yapıyor ve grevin kendi etrafında yarattığı boşluktan yararlanarak, düşman örgütün tam merkezine çabuk ve kuvvetli darbeler indirebiliyorlar.»

Bununla birlikte, antifaşistlerin faşizme karşı örgütlü bir direnme gösterdikleri ender durumlarda da, bunlar geçici olarak üstünlüğü ele alabiliyorlardı. Nitekim, 1922 ağustosunda Parma'da, bir kaç binlik bir **Squadriste** topluluğunun saldırısına rağmen, işçiler, faşist bir saldırıyı başarılı bir şekilde geri püskürttüler. «Çünkü, Parma'nın işçi mahallelerinin savunması» **Arditi del Popolo**'lar yönetimi altında, «askerî metodlara göre düzenlenmişti.»

Almanya da :

Eğer işin başından itibaren, Hitlerci çeteler henüz zayıfken, bunların her saldırısına o anda karşı konsaydı, hiç kimsenin şüphesi olmasın ki, bu çetelerin gelişimi de engellenmiş olurdu. Bu konuda, bizzat Nasyonal-Sosyalist şeflerin ifadelerine başvurulabilir. Hitler, geçmişle ilgili şu itirafta bulunacaktır: «Bizim gelişmemizi önleyebilecek bir tek tehlike vardı: hasmımızın bu gelişmenin ilkesini, özünü kavraması, ve daha ilk günden itibaren, en gaddar bir şekilde, yeni hareketimizin çekirdeğini kırması.» Goebbels de şöyle der: «Eğer rakibimiz, ne kadar zayıf olduğumuzu bilebilseydi, bizi muhtemelen unufak ederdi (...). Çalışmalarımızı, daha başında, kana boğup ezerdi.»

Fakat Nasyonal-Sosyalizm, işin başlangıcında ezilip yok edilemedi. Böylece, bir güç haline geldi. Bu güce karşı koymak için de, Alman sosyalistlerinin bir tek taktiği vardı: burjuva Devletine bel bağlamak, burjuva Devletinin yardım ve himayesini istemek. Tekerleme şuydu: Devlet, müdahale et! Bizzat kendilerine, kitlelerin dövüşkenliğine güvenmiyor, -Prusya'da bir sosyalist kabine iktidarda bulunduğu için el altında tuttuklarını sandıkları- Prusya polisine, Reichswehr'e, Başkan Hindenburg'a bel bağlıyorlar, kamu iktidarlarından, hücum takımlarını kaldırmalarını bekliyorlardı. 1932 nisanında, Brüning'in bakanı general Groener, S.A.'ları yasaklayarak, bunlara geçici bir tatmin sağladı. Fakat bunu yaparken kendi sonunu da hazırlıyordu. Nitekim 13 mayısta istifa etti, arkasından da, 30 mayısta, bütün Brüning kabinesi çekildi. Yeni Şansölye von Papen ise hemen: hücum takımlarını yeniden serbest bıraktı; Prusya sosyalist hükümetini azletti, yani polisi denetleme yetkisine son verdi.

Şüphesiz, sosyalistlerin elinde 1924'ten beri, sayıca önemli bir güç ifade eden bir antifaşist milis vardı: **Reichsbanner.** Bu milisi, büyük geçit törelerinde üniformalı şekilde yürütüyorlar, ancak, eyleme sokmaktan sistemli bir şekilde kaçınıyorlardı. Faşist çetelerle boy ölçüşebileceği her durumda, bu örgütü, eylem alanından

çekiyorlardı. Mesela 22 Ocak 1933'te naziler, Komünist partisinin merkezi olan Karl-Lienknecht'in evi önünde yürüyüş yaparlarken, **Reichsbanner** takımları, sanki bir tesadüfmüşçesine, Berlin dışında uzun bir talim yürüyüşüne çıkmışlardı. **Reichsbanner** şefleri savaştan kaçmakla kalmıyor, koyunlar gibi, von Papen'in polislerinin gelip kendilerini silahtan tecrit etmelerini bekliyorlardı.

Öte yanda, belli sayıda sendikal örgüt te, kendiliklerinden, üyelerinin çalıştığı işyerlerinde olsun, işsizler arasında olsun, savunma grupları kuruyorlardı. Ne var ki, C.G.T.'ye göre «durum, işçilerin haklarını savunmak için savaş hazırlığına girişmelerini gerektirecek ölçüde kötüleşmemişti.» C.G.T., bu «önleyici terbirlerin genelleştirilmesini ve bir merkeze bağlanmasını» sağlamak şöyle dursun, bunları «fuzuli» bile sayıyordu.

Komünistlerin de bir antifaşist milisi vardı: «Kızıl Cephe savaşçıları Birliği». 1929'dan 1931'e kadar kullandığı slogan şuydu: **Rastladığımız yerde faşistleri vururuz.** Ve gerçekten de, «kızıl cephe savaşçıları», cesaretle kahverengi milislere karşı koydular, çok defa, bürolarına, lokallerine, kışla binalarına dahi saldırdılar. Fakat 1931'den sonra ,parti, faşist çetelere karşı fizik mücadeleden birdenbire vaz geçti. Torgler ilerde şu itirafta bulunacak : «Hayli önce, komünistler militanlarına, her türlü teröre son vermelerini bildirmişlerdi. **Faşistleri vururuz** formülü mahkûm edilmişti.» «İdeolojik mücadele» uğruna fizik mücadele terkedildi. Torgler de, açık toplantılarda Nasyonal-Sosyalistler ve hücum takımları üyeleriyle tartışmaya girişmiş olmakla, soğukkanlılığını da hiç bir an elinden bırakmamış olmakla övünür.

Vurucu birliklerin şefleri, 22 Ocak 1933 günü Karl-Liebknecht' in evi önünde yürüyüş yapacaklarını açıklayınca, komünist partisi liderleri, İçişleri Bakanından bu gösteriyi yasaklaması için ricacı oldular. Basına şu açıklama yapıldı: «Komünist Parti, Bülow Platz'da olup bitecekler̈den, yetkili makamları sorumlu tutar.» **Emniyet müdürüne protesto mektupları yollayınız!** İşçilere verilen talimat budur. Öte yanda ise, saldırıya, karşı koymak için hazırlanmış dövüş grupları, kesinlikle işe karışmamak emrini aldılar, ve içleri yana yana, buna uydular.

Bu taktik, işçileri, faşizmin silahlı çeteleri önünde eli kolu bağlı bir şekilde tutmakla kalmıyor, aynı zamanda morallerini de bozuyordu. Her biri bilinçli birer militan olmayan «Kızıl Cephe savaşçıları», dövüş izni verilmedikçe, bir şeyler yapma ihtiyacı içinde olduklarından, büyük sayılar halinde vurucu birliklere geçtiler Bazı komünistler ise, S.S.'leri «hücrelemek» iddiasıyla sırtlarına kara gömlek geçirmeyi bir marifet sayıyorlardı.

3

Belli bir tarihî anda, büyük kapitalistler, artık sadece «kara gömlekliler»i ya da «kahverengi gömlekliler»i işçi düşmanı milisler olarak kullanmakla kalmazlar, faşizmi, Devleti zaptetmek için harekete de geçirirler.

Faşizmin bu ikinci safhada güttüğü taktiki iyi anlıyabilmek için, oldukça yaygın bir yanılgıyı düzeltmek gerekir. Yaygın bir kanaate göre, iktidarın ele geçirilmesi meselesi, proleter sosyalizmi için olsun, faşizm için olsun, aynı şekilde tezahür eder. Oysa, iktidarın bu iki ayrı kuvvet tarafından elde edilmesi arasında temel bir fark vardır: sosyalizm, «demokratik» dahi olsa burjuva Devletinin sınıf düşmanıyken, faşizm bu Devletin temsil ettiği sınıfın emir ve hizmetindedir. Devrimci sosyalizm, iktidarı ancak büyük bir mücadele sonucunda ele geçirebileceğini, ve düşmanının azgın direncini kırmak zorunda olduğunu bilir. Kanunların ya da Anayasanın tanıdığı bütün legal imkânlardan yararlanmaya bakarsa da, bu konuda en ufak bir hayale kapılmaz. Bilir ki zafer, sonuçta, bir kuvvet meslelesidir (Elbette, bu sözler, iktidarı ele geçirmeyi değil, en fazlasından «icra-yı hükümet» etmeyi, burjuvazi hesabına hükümet etmeyi düşünen oportünist «sosyalizm» için söylenmiş değildir.).

Buna karşılık faşizm, daha iktidarı ele geçirmek için ortaya atıldığı andan itibaren, kapitalist burjuvazinin en güçlü kesiminin rıza ve onayını da almıştır. Ayrıca, faşizmi paraca destekleyenlerle sıkı ilişkiler halindeki ordu ve polis şeflerinin de yardımı çantada kekliktir. «Demokratik» burjuva Devletinin dizginlerini hâlâ ellerinde bulunduranlara gelince, faşizm, kendi parababalarınkinden az çok farklı çıkarları temsil etseler bile, bunların, kendisine karşı silahlı bir direnişe geçmiyeceklerini bilir. Sınıf dayanışması, çıkar ve metod ayrılıklarından daha ağır basacaktır.

9 Kasım 1923 Münih darbesi ve 6 Şubat 1934 Paris ayaklanması olayları, insanı yanlış bir düşünceye götürmemelidir. Bu olaylarda ordu ve polis, ayaklanan aşırı sağcılar üzerine ateş açtıysa, bunun sebebi, burjuvazinin henüz o zamanlar iktidarı faşist çetelere teslim etmeye kararlı olmayışıdır.

Dolayısıyla faşizm. iktidarı ele geçirme işinin gerçekte, kendisi için bir kuvvet meselesi olmadığını biliyordu. İsteseydi Devlete el koyabilirdi. Neden buna hemen girişmedi? Çünkü, kamu oyunun yeteri kadar önemli bir kesimi henüz onunla birlik değildi. Oysa günümüzde, geniş kitlelerin rızası olmadan hükümet ede-

bilmeye imkân yoktur. Bu yüzden, faşizmin sabırla silahlanması, önce bu kalabalıkları kendine çekmesi gerekiyordu. İktidara, sadece parababaları, ordu ve polis şefleri, Devleti teslime hazır oldukları için değil, fakat geniş bir halk hareketi sayesinde gelmiş olduğu intibaını uyandırmak zorundaydı. Bu yüzden de taktiği esas olarak, legalisttir. İktidara, normal Anayasa yollarından, genel oy yolundan geçerek gelmek ister.

Fakat öte yandan faşizm, dövüş birliklerine, milis erlerine, «devrimci» bir hareket olduğu, tıpkı sosyalizm gibi, Devleti ele geçirmeye, zaptetmeye kararlı olduğu, zaferin ancak yiğitlikle, «kara gömlekliler»in ya da «kahverengi gömlekliler»in gösterecekleri fedakârlıklarla sağlanabileceği yolunda birtakım hayaller de aşılamak zorundaydı. Bu yüzden de, büyük bir kavga sonunda Devleti zaptetmeye hazırlanıyormuş gibi görünerek, savaşçılık oynaması gerekirdi.

Fakat bu legal taktik sayesinde, gerekli geniş kitleleri etrafında toplamayı becerdiği, bütün psikolojik şartların olgunlaştığı andan sonra da, pek büyük bir güçlüğe uğramaksızın, en legal yollardan Devlet katına yerleşti. Oyun artık bitmişti.

İtalya'da :

Ağır sanayi kodamanları, hafif sanayi yöneticileri ve büyük toprak sahipleri, 1922 başlarından itibaren, faşizmi iktidara getirmak konusunda anlaşmışlardı. Faşizm, ordu ve polis şeflerini elde etmişti. 1922 yılında, temmuz ve eylül ayları arasında, 11 general açık bir şekilde faşist harekete katıldı. Fara ve Ceccherini adındaki iki general de, Roma Üzerine Yürüyüşün hazırlandığı 18 ekim tarihli Savaş Konseyinde hazır bulunuyorlardı. Faşizm, «küçük rütbeli subaylar arasında da hayli sempati» toplamıştı. Asker kişiler arasında bile bir çok faşist hücre kurulmuştu. Facta hükümeti üyelerine gelince, bunlar da, ya daha şimdiden Mussolini'nin gizli suç ortaklarıydılar ya da Mussolini kendilerinden iktidarı devretmelerini istediği gün, buna karşı koymayacak tıynette kişilerdiler.

Fakat faşizm, vasat kamu oyunun geniş kesimleriyle de uzlaşmak ihtiyacındaydı. Bu yüzden Mussolini, «bütün bölgelere, en önemli komünler başta olmak üzere bütün komünlere devamlı ve gittikçe daha fazla sızmak, ülke çapında ezici bir çoğunluk sağlamak, seçim kanununu değiştirip meclıste ve hükümette üstünlük elde etmek suretiyle, iktidarı legal yoldan ele geçirmeyi» kuruyordu.

3 Nisan 1922'de Mussolini, faşist parti Millî Konseyine bir gündem kabul ettirdi. Buna göre faşizm, faaliyetlerini Parlamento ve idarî müesseselerde yoğunlaştırmaya başlıyacaktı. 11 Ağustosta Napoli'de, söz konusu «Roma Üzerine Yürüyüş»ün yapılabileceğini, ama bunun, ıllâ da gerekli ve kaçınılmaz olmadığı»nı bildirdi. Ayın 13'ünde Milano'da Michele Bianchi, faşizme «ülke çapındaki siyasî önemiyle orantılı bir temsil» imkânı sağlıyacağı düşüncesiyle, yeni seçimlere gidilmesini önerdi. Ekim ayında bile, Mussolini hâlâ, faşizme bazı «kumanda aletleri» verildiği takdirde, Facta kabinesine «katılmaya» hazırdır. Hükümetin yeni bir seçim yasası hazırlaması ve derhal seçimlere gidilmesi konusunda ısrarla durur.

Fakat Mussolini aynı anda, blöf sıkmak, eyleme geçmek için sabırsızlanan milis üyelerine tatmin duygusu vermek zorundaydı. Gerçekten de, faşizm saflarında, «kanun dışı, askerî bir ayaklanma» tasarlayan, iktidarın kanun yollarından ve basit bir şekilde ele geçirilmesinden «çok daha yüce, çok daha devrimci bir iş olan, bir hükümet darbesi» yapma hayalleri peşinde koşan pek çok kişi vardı. Bu gibi kimseler için, **principi**lerin toplantı ve talimleri arttırılıyordu. 1922 Mayısı sonunda, Ferrare, Modena, Venedik vb. den gelen onbin «kara gömlekli» Bologna'da buluştu. Bunlar, meydanlarda ordugâh kurup, şehri adeta gerçek bir askerî işgal altına aldılar. Bütün Toscana faşoları 28 mayısta Floransa'da toplandı. Sayıları bir kaç bini buluyordu. Mayıs sonlarında Mussolini, **Popolo** gazetesinde şu satırları yazacaktı : «Bütün İtalya'nın faşistleri! Kendinizi şimdiden maddi ve manevi seferberlik halinde bilin. Gerektiği anda, yıldırım hızıyla, size gösterilen yerlerde toplanacaksınız. Sizin atılganlığınız karşısında hiç bir şey ayakta duramaz.» 29 Temmuzda, Meclisi, bir «faşist ayaklanma»yla tehdit eder. Bu dil, ve Roma Üzerine Yürüyüş konusunda girişilen bu kuvvet gösterisi bazılarını, Mussolini'nin, Hitler'in aksine, iktidarı şiddet yoluyla ele geçirdiğini sanmalarına yol açtı. Bu bir hatadır. Eğer Mussolini, iktidarı ele almak için yeni seçimlere gidilmesini ya da ülkenin mutlak çoğunluğunu arkasına almayı beklemediyse, bu hiç de, bir Devlet darbesinin gerekliliğine ya da hikmetine inandığından değildi. Mussolini, Hitler kadar, legalite taraftarıydı. Fakat yeni seçimleri bekliyecek zamanı yoktu. Mali zorluklar karşısında sıkışmış kalmıştı. Alman nasyonal-sosyalistlerinin elindeki büyük mali imkânlar onun elinde yoktu. Milis örgütünün ayakta tutulması işi, büyük masrafları gerektiriyordu. Faşizmin, geçiminden sorumlu olduğu onbinlerle işsiz insan vardı. «Düzenli gelir kaynakları»na acele ihtiyacı vardı, ve bunu da, «ancak Devlet bütçesi karşılayabilirdi.»

Bu yüzden de, Mussolini, legal taktiğinden vazgeçmeksizin, iş-

leri biraz çabuklaştırmak zorundaydı. 20 Eylülde, Venedik faşoları toplanıp bir araya geldiler. 16 Ekimde, sözde hükümet darbesini yönetmek üzere 4 kişi seçildi: Bianchi, de Vecchi, General de Bono ve Balbo. 18'inde, bu dörtlü yönetim «seferberlik planı»nı hazırladı, «Roma Üzerine Yürüyüş» için, faşist kolların nerelerde buluşup toplanacaklarını tespit etti. 24'ünde, 30 bin «kara gömlekli», 20 bin faşist «sendika» üyesi işçi, atlı ve bisikletli birlikler, Napoli'de toplanarak Mussolini'nin teftişinden geçtiler. 26'sında, faşist lejyonerlere, gizlice, «seferberlik» emri verildi. Bu emir 27'sinde, gece yarısından sonra yürürlüğe kondu.

Ancak Mussolini, blöf çekiyor olmakla birlikte, «legalitenin son kalıntılarını da yok etmemek için» özel bir gayret gösteriyordu. Ayrıca bunları yok etmekle kazanacağı bir şey de yoktu. Sonunda, demokratik Devlet, savaşa tutuşmadan teslim bayrağını çekti Bu ara, ufak bir komedi sahneye kondu: zevahiri kurtarmak isteyen Facta, sıkıtönetim ilân etti. Fakat Kral ,bu kararnameyi imzalamayı reddetti. Bütün kuzey İtalya'da askerî makamlar, «kara gömlekliler»in Devlet binalarını işgal etmelerine, kışlalara girmelerine, silah kaldırmalarına, asker ve subaylarla aşne fişne olmalarına göz yumdu. 29'unda Mussolini, Kral tarafından davet edildiği Roma'ya, konforlu bir yataklı vagonla gitti. Parlamenter teamüllere göre, kendisine, «kabineyi kurma» görevi verildi. Ancak her şey tamamen bittikten sonradır ki, «Roma Üzerine Yürüyüş» adı verilen gösteri başladı. 50 bin «kara gömlekli», özel trenlerle başkente taşındı ve burada geçit töreni yaptı.

Almanya'da :

Nasyonal-Sosyalizmi paraca destekleyenler, yani ağır sanayi kodamanları ve toprak sahipleri, 1930'dan itibaren faşizmi iktidarın fethine memur ettiler. Reichswehr şeflerine gelince bunlar da kahverengi milisleri açıkça destekliyorlardı. Mayıs 1932'de generaller, Başkan Hindenburg'dan, faşist bir darbe halinde, Brüning kabinesini savunmak için Reichswehr'den medet ummaması ricasında bulundular. Prusya Sosyal-Demokrat hükümetinin azledildiği 20 Temmuz 1932'den sonra, Nasyonal-Sosyalizmin, Prusya polisinin direnmesi diye bir korkusu da artık kalmamıştı.

Şu halde Hitler de, tıpkı Mussolini gibi, Devletin bastırıcı güçlerine toslamaksızın, iktidarı ele alabileceğinden emindi. Fakat hükümet etmek rizikosuna atılmazdan önce, kamu oyunun çoğunluğunu kendi safına çekmek istiyordu. Bu sebeple, 1930-1933 arasında, hemen hemen kesintisiz ve parlak bir seçim kampanyası yü-

rüttü. Reichstag'da, 1928-1930 arasında 12 koltuğa sahipken, bu sayı 1930 eylülünde 107'ye, 1932 temmuzunda da 230'a çıktı. Leipzig Yüce Mahkemesi önünde 1930 sonunda şöyle diyordu: «Bir ya da iki genel seçim sonra Nasyonal-Sosyalist hareket, Reichstag'da çoğunluğa sahip olacaktır. Dolayısıyla, o zaman artık, Nasyonal-Sosyalist devrimi hazırlayabilecektir (...). Partimizin etkisini hâkim kılmak için yasama organına sokulacağız. Anayasal yetkileri bir kere elimize aldıktan sonra da, Devleti, doğru bulduğumuz bir kalıba dökeceğiz.» Şüpheci Başkan da açıklık istemek için, «Şu halde, legal yollardan başka bir yol izlemiyeceğinizi söylüyorsunuz değil mi?» diye sorunca da, Hitler, duraksamadan cevabı yapıştırır: Elbette.»

Nitekim, Mareşal Hindenburg 28 Mart 1931 tarihli kararnameyle anayasal garantileri askıya alınca, Hitler partisinden, Başkanın bu iradesine harfiyen uyulmasını istedi. Partizanlarından bazıları şaşırıp sabırsızlık belirtisi gösterince de şu emri verdi: «(Başkanlık kararnamelerine) karşı çıkan her Nasyonal-Sosyalist derhal partiden çıkarılacaktır.»

Hitler amaçlarına legal yoldan varacağından o kadar emindi ki, gerektiğinde, iktidara gizli bir kapıdan geçerek gelmeyi dahi kabul edecekti: Reich hükûmetine «katılarak». Bazı aşırı partizanların protestolarına rağmen, Hitler 1930'da, Dr. Frich'in, Thuringe'nin gerici hükümetine, 1931'de de Dietrich Klagges'in, Brunswick hükümetine girmesine izin verdi. Hitler, eğer bir kaç kere, Nasyonal-Sosyalist bakanların Reich hükümetine katılmasına karşı çıktıysa, bu sadece, aşırı unsurların baskısı yüzündendi ve zevahiri kurtarmak içindi. Nitekim 1932 sonunda, kendisi bizzat Gregor Strasser'in Schleicher hükümetine girmesine izin vermek üzereydi ki, Goebbels ve Goering yetişip onu kararından caymaya mecbur ettiler.

Gerçekten de, Nasyonal-Sosyalizm, «devrimci» bir hareketmişçesine davranmaya, blöf sıkmaya devam etmeye mecburdu. Saflarında, iktidarın bir ayaklanma yoluyla ele alınması fikrini hâlâ taşıyan pek çok unsur vardı. 1931 Martında Berlin hüküm takımları yüzbaşı Stennes'in komutası altında ayaklandılar. Parti'nin siyasi yönetimini «burjuva ve liberal eğilimler» taşımakla, «Nasyonal-Sosyalist partiyi, diğer partiler gibi alelade bir parti haline» getirmekle suçlayıp eleştirdiler. Böylece, birliklerini istim üzerinde tulmak isteyen Hitler, savaşçılık da oynamak zorundaydı. Esrarlı komplolar düzenlendi. Partinin Walter Darré tarafından yönetilen «Tarım işleri Bölümü»nde, darbe planları hazırlandı. Darré ve dostlarının parlak fikri, bir «komünist ayaklanması»nı bahane

ederek, iktidarı şiddet yoluyla ele geçirmekti. 1932 Martında Prusya polisi, Pomeranya'daki hücum takımları bürolarında yaptığı bir aramada, tamamiyle bu amaç için hazırlanmış bir hükümet darbesi planı buldu. Aynı sıralar, Nasyonal-Sosyalizm açıkça kuvvet gösterilerine girişmişti. Düzenli bir birlik şeklinde, kışlalarında bir ordu besleyip yetiştiriyor, buna dev geçit törenleri yaptırıyor, havalarda uçak filoları uçurtuyordu.

Fakat, «kahverengi gömlekliler» ordusu bir göstermelik ordudur. İktidarı alacak olan o değildir. Devlet, kendisi, dövüşmeden teslim olacaktır. Şansölye Schleicher, ha yaptı ha yapacak denirken, bir türlü, Potsdam garnizonunu harekete geçirmez. Nihayet, 30 Ocak 1933'te, Mareşal Başkan, pek burjuvaca bir tarzda, Bay Adolf Hitler'i Reich'ın yeni hükümetini kurmaya davet eder. Her iş bitirilip koparıldıktan sonradır ki, «kahverengi gömlekliler», Berlin sokaklarında muzafferane yürüyüşler yaparlar.

4

Bu ikinci safhada, örgütlü proletarya, faşizmi başarısızlığa uğratmak için neler yapmaya çalıştı? Doğrusu, bu soruyu bu şekilde dahi sormamak gerekirdi? Zira, işçi önderleri, bir an için olsun, faşizmi iktidar yolundan geri çevirmek için bir çaba göstermediler. Son ana kadar, faşizmin zafer kazanabileceğine inanmak istemediler.

İtalya'da :

İtalyan faşisti Giurati, «faşizmin ve faşistlerin, ısrarlı bir şekilde ve aptalca küçümsenişi»nden söz edebilmişti. «Rakiplerimize bakılırsa, Mussolini, benzeri pek çok bulunan halk adamlarından biriydi (...). Hiç kimse, siyasî bataklığın durgun ve kokmuş suları altında, bir volkanın patlamaya hazır hale geldiğini görmüyordu.» İtalyan sosyalistleri kendilerini «parlamentarizm budalalığı»na kaptırmışlardır. Faşizmi, seçimlerde oldukça az oy aldığı, Parlamento'da sadece 35 temsilcisi bulunduğu için, bir tehlike olarak görmezler. Hatta, durup dinlenmeden habire, faşizmin çökmekte olduğundan, parçalanmakta olduğundan söz ederler. «Roma Üzerine Yürüyüş» öncesi günlerinde bile, parti şefleri, muhtemel bir tehlikeden söz edilmesini gülümsemeyle karşılarlar. Komünistlere gelince, bunlar da, burjuvazinin sınıf hakimiyetinin bütün şekillerinin, bu ister «demokratik» bir kılıfa bürünsün, isterse fa-

şist bir etiket taşısın, aslında bir olduğunu söyleyerek, kendilerini, faşizm tehlikesini görmemeye adeta mahkûm ediyorlardı. Nitekim 1922'de Komünist partisinin Roma'daki ikinci kongresinde Bordiga, faşizmin iktidara gelebilmesi ihtimalini kesinlikle yok sayar ve bütün burjuva partileri arasında bir uzlaşmaya gidilmesinin kaçınılmaz olduğuna inanır. 28 Ekim tarihinde «kara gömlekliler»in hareketi başladığında da, Komünist Partisi sekreterliği taban örgütlerine bir genelge göndererek, «Roma Üzerine Yürüyüş»ün asla gerçekleşmiyeceği»ni bildirir.

Almanya'da :

Alman sosyalist ve komünistleri de, aynı şekilde, Nasyonal-Sosyalizmin bir zafer kazanabilceğine inanmazlar. Dahası, habire, onun çökmekte olduğundan dem vururlar. Sosyalistler, her fırsatta, zafer naraları atarlar: 1932 ağustosunda Başkan Hindenburg Hitler'in taleplerini reddetti diye; 6 kasım seçimleri ertesinde, nazi oyları gerileme gösterdi diye... Bu tarihte **Worwarts** şöyle yazar: «Biz, Nasyonal-Sosyalizmin iflasını 10 yıl öncesinden gördük. Bunu gazetemizde açık açık yazdık!» Hitler'in iktidara gelmesinin arifesinde de, liderlerinden biri, Schiffrin, şunu yazar: «Burnumuza artık sadece, kokmaya başlamış bir ceset kokusu geliyor. Faşizm kesin olarak yıkılmıştır. Bir daha ayakları üstüne kalkamıyacatır.»

Komünistler de daha fazla kavrayışlı değillerdir. 14 Eylül 1930 seçimleri ertesinde **Rote Fahne** şunları yazıyordu: «14 Eylül, Alman Nasyonal-Sosyalist hareketinin en yüksek noktası oldu. Bundan sonra olacaklar ise, bu hareketin zayıflaması ve çökmesinden başka bir şey değildir.» 1932'de Thalmann, «Hitler faşizminin oportünist bir şekilde abartılması»na karşı çıkar. Bu 1932 yılı komünist literatüründe, baştan sona, faşist kamptaki gerilemeden, çözülmeden, parçalanmadan söz edilir. 6 Ekim seçimleri ertesinde **Rote Fahne**'de şu satırlara rastlanır: «Her yerde birçok S.A. Hitler'in saflarını terkedip komünist bayrak altında toplanıyor. Hitler, bizzat kendi hareketi içinde bile artık dikiş tutturamaz hale geliyor.» Hatta, faşizmin iktidara gelişinin hemen arefesinde, Thalman, «sınıflararası güçler dengesinin proletarya lehine değiştiği»nden söz eder.

Örgütlü proletarya, iktidara yürüyen faşizme hangi taktikle karşı koyabilirdi? Faşizmin iktidarı legal yoldan elde ettiğini unutmayalım. Faşist çeteler sadece birer «işçi düşmanı milis» rolü oynadıkları sürece, bunları yenmek için zorunlu olan işçi milisleri,

iş, faşizmin Parlamentoda koltuk kazanmasına, kamu oyunu elde etmesine, legal yoldan Devlete nüfuz etmesine engel olmaya gelince, bunda yetersiz kalırlar. Basit bir «genel protesto grevi de, ülke çapında yapılmış bile olsa, faşizmi iktidar yolundan çevirmeye yetemez - meğer ki bu, devrimci bir saldırının ilk adımı niteliği taşısın.

İtalyan reformistleri bu tür grevlerin denemesini yaparlar. 1922 temmuzu sonunda, bütün yarımadada bir genel grev başlatırlar. Fakat amaçları, hükümete, Parlamentoya, Saraya, «Anayasanın ve kamu hürriyetleri»nin korunmasını sağlamak için baskı yapmaktan ibarettir. Ancak, iş durdurma eyleminin yanında hiç bir saldırı eylem konmamış olduğundan, faşizm için bu hareketi kırmak gayet kolay olacaktır. «Sarı»larla birlikte, temel kamu hizmetlerinin görülmesi işini üzerine alır, sokağa hâkim olur. Bu başarısız genel grev, faşizme iktidar yolunu tıkamak şöyle dursun, aksine, moral bir zafer kazandırır. Böylece bu olay, İtalyan «işçi hareketinin Caporetto'su» (*) olur.

O halde, örgütlü proletarya ne yapabilirdi? Faşizm, iktidarı ele geçirmek üzere yola çıktıktan sonra, işçi hareketinin yapabileceği bir tek şey vardı: daha hızlı davranıp faşizmi geçmek ve ondan önce iktidara el koymak. Fakat ne İtalya'da, ne de Almanya'da, proleter partileri ihtilâlci değildiler. Amansız bir mücadele verip Devleti ele geçirmeyi bir an için olsun düşünmediler.

Faşizmin zaferinden önceki günlerde, işçi hareketi son derece zayıflamış ve moralce çökmüştü. Bunun sebebi, sadece işsizlikte, ya da faşist çetelerle her gün girişilen dövüşlerden, pısırıklık sebebiyle, yenik çıkılmasında değildi. Özellikle, sendikal örgütlerin işçi sınıfı tarafından elde edilen kazançları korumayı bilememelerindeydi. İtalyan C.G.T.si ne kriz sırasındaki ücret indirimlerine karşı çıkabildi, ne de metalürji sanayii işverenlerini işçi denetimiyle ilgili kanunu uygulamaya zorlayabildi. Alman A.D.G.B. (**)ye gelince, bu da üyelerinin Brüning kararnamelerine karşı mücadele etmelerine engel oldu. Öne sürdüğü bahane de, işçilerin günlük nafakalarını korumak için mücadele etmekle, Brüning hükümetini tehlikeye atacakları, Brüning'in ise Hitler'den daha iyi olduğu düşüncesiydi. Bu «ehveni şer» taktiği de emekçilerin moralini fena halde bozdu.

(*) İtalyan orduları 1917'de, Venetia'daki bu küçük kasabada, Avusturya - Alman orduları tarafından bozguna uğratılmıştı.

(**) Hür sendikalar merkezi.

Bu yüzden de, faşizm iktidara el koymaya teşebbüs ettiği sıralar, işçı hareketi felce uğramış durumdaydı ve faşizmden önce davranmayı bilemedi.

İtalya'da sosyalistler, ayaklanmayı hazırlamak yerine, kurulu düzenin savunucuları pozuna büründüler. Burjuva Devletinin yöneticilerinin ayakları dibinde sürüklenip durdular. İktidarı Mussolini'ye bırakmamaları için, Kraliyet askerlerine ve orduya yalvar yakar oldular. Temmuz sonlarında, liderleri Turati Kralın huzuruna çıktı; amacı ona «Anayasanın en yüce savunucusu olduğunu hatırlatmak»tı.

Almanya'da da reformist şefler, Hindenburg ve Reichswehr'e, «görevlerini yapmaları», iktidarı Hitler'e teslim etmemeleri için yalvarıp yakardılar. Papen, Prusya sosyalist hükümetini azlettiğinde de (20 temmuz 1932), bu «Anayasayı ihlal» işlemini protesto etmekle ve Leipzig Yüksek Mahkemesine başvurmakla yetindiler, Hitler'in iktidara gelmesinden 10 gün önce, A.D.G.B. bürosu, Başkan Hindenburg'un ziyaretine gitti. Sendikal önderler, kendilerini ,«Devlet kademeleriyle kurdukları ilişkiler çemberi içine hapsediyorlar, daima, Reich Başkanının yardımından medet umuyorlardı.» Hitler'in hükümeti kurduğu gün (30 ocak 1933), **Vorwarts** özel sayısında şunu yazacaktı: «Hükümet darbesi tehdidi altında bulunan hükümet karşısında sosyal-demokrasi, bir ayağı Anayasada, öbür ayağı da legalitede olmak üzere dimdik duruyor.» Komünistler de, lâfta devrimcilik yapıyorlar, reformistlerin bir şey yapmak istemedikleri ve bir şey de yapmadıkları mazereti ardına sığınıyorlardı.

5

Faşizm artık iktidardadır. Başbuğu, Devlet başkanı tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilir. Fakat son söz henüz söylenmiş değildir. Gerçek rakip, örgütlü proletarya, henüz yenik düşmüş sayılamaz. İşçi partileri, sendikalar elan ayaktadır ve legal varlıklarını korumaktadırlar. Şimdi, zaferini perçinlemek isteyen faşizmin, Devlet çarkından yararlanarak, işçi örgütlerini nasıl dağıttığını, diktatörlüğünü nasıl kurduğunu göreceğiz.

Bir önceki safhada, iktidara yürüyen faşizmin taktiği, esas olarak, legalistti. Kuvvet gösterileri için yaptığı hazırlıklar ise, birliklerini istim üzerinde tutmaya yarayan birer blöftü. Şimdi ise, bu ilişki tersine çevrilmiş bulunuyor. Legalist taktik artık düşmanı uyutmaya yarıyan bir savaş kurnazlığından başka bir şey değildir. Bu maske altında, faşizm legaliteyi çiğner, metodlu bir şekilde kuvvet darbesine hazırlanır.

İtalya'da :

Mussolini, Kral tarafından kabineyi kurmakla görevlendirildiğinde hiç konak-durak bilmeden koşturmanın kendisi için tehlikeli olacağını anladı. İşçi hareketi ölmemişti. Diktatörlüğün erken gelişi örgütlü proleteryanın olsun, demokratik ve liberal partilerin olsun, tehlikeli bir şekilde tepki göstermelerine sebep olabilirdi. Şu halde, proleteryayı uyutmak, öbürlerine deteminat vermek gerekir. Kurt, kuzu postuna bürünecektir. 31 Ekim 1922'den itibaren yeni hükümet başkanı, memurlarına şu telgrafı çeker: «Disiplini ve başkasına karşı saygıyı korumalıyız. Hiç bir durumda, kişi hürriyetlerini çiğnememeliyiz.» 9 kasımda, hürriyeti sağlamaya, işçi sendikaları merkezlerini yeniden açmaya vb. kararlı olduğunu açıklayan bir bildiri yayınlar. Hemen hemen aynı sıralar, «demokratik bir programa bağlı kalmak» yolundaki niyetini de açıklar.

Bu taktik amacına erişti. Mussolini, liberalleri kafakola getirmeyi becerdi. Bazı saf kimseler, kendilerini, faşizmin «daha da güçlendirilmiş bir liberalizm» olduğuna inandılar. Bunlara göre, faşizmin tek iddiası, demokratik rejime birkaç noktadan çeki düzen vermekti: yürütmenin güçlendirilmesi, otorite ile hürriyetin uzlaştırılması. İhtiyar Giolitti'nin yeni Sezar'a sevimli gülümsediği göze çarpıyordu. Bir mülakat sırasında Amendola, İtalya'da ilk defa olarak uzun soluklu işlere girişebilecek yetenekte, istikrarlı ve kalıcı bir hükümetin varolduğunu açıklıyordu. Zaten Roma Üzerine Yürüyüşü paraca desteklemiş olan masonluk, büyük üstadı Torrigiani'nin şahsında yeni rejime bağlanıyordu.

Mussolini'nin niyeti belliydi: liberallerin desteğiyle Parlamentoda mutlak çoğunluk sağlamak. 1923 temmuzunda Parlamentodan yeni bir seçim kanunu çıkartmayı becerdi. Bundan sonra Parlamentodaki sandalyaların 2/3'ü, oyların çoğunluğunu toplayan partiye verilecekti. Yeter ki bu partinin aldığı oylar, toplam oyların yüzde 25'inden aşağı olmasın. Liberaller bu kanunu kabul etmekle de kalmadılar, işi, 6 nisan 1924 seçimlerinde faşistlerle ortak liste hazırlamaya kadar vardırdılar. Mecliste sadece 35 sandalyesi olan faşizm, bu yolla 286 sandalye kazandı ve mutlak çoğunluğu elde etti.

Fakat, Anayasal oyun kurallarına uyan Mussolini, aslında, el

altından legaliteyi çiğniyor, diktatörlüğünü hazırlıyordu. Gerçekten de, yarımadadaki bütün mahalli faşist şeflerin, sosyalist, liberal ya da **popolari** (katolik) belediyeleri ele geçirmelerine ve birer zorba gibi davranmalarına göz yumdu. Bu sürüleri, örgütlü proletaryaya karşı giriştikleri kanlı saldırıya devam etmeleri için el altından destekledi. Kanunen serbest olan gazeteler bile müsadere edildi, basımevleri yağmalandı, işçi sendikaları merkezleri ve kooperatifler ateşe verildi. Mussolini devrinin birinci yılında gazeteler ,166 antifaşist militanın öldürülmüş olduğunu tespit ettiler. 1924 seçimleri, tam bir şiddet ve hilekârlık ortamı içinde cereyan etti. Sonunda, yavaş yavaş maske düştü ve diktatörlüğün yüzü belirdi. 6 Haziran 1924 günü Mecliste bir komünistin önünü kesen Mussolini şöyle haykırır: «Rusya'da, kendilerinden örnek alacağımız büyük ustalar var. Yapmamız gereken, Rusya'da yapılanı taklit etmekten başka bir şey değil (...). Bunların verdikleri örneği tastamam izlememekle büyük hata ediyoruz. Eğer bunu yapabilseydik, şimdi sizin yeriniz burası değil, kürek mahkûmlarının yanı olurdu (...). Sırtınıza bir kurşun girivermişti. Fakat, bizim de cesaretten yana bir eksiğimiz yok. Bunu da size, sandığınızdan daha kısa zamanda ispatlıyacağız.»

Mussolini de, etrafı daha uzun süre oyalıyamazdı. Su ile ateş, legalite ile illegalite, sonuna kadar bir arada yaşıyamaz. Bir kere şiddet yoluna girildi mi, artık sonuna kadar gitmek gerekir. Oysa, anayasal garantiler yürürlüktedir. Düşünce hürriyeti yok edilmemiştir. Sosyalist milletvekili Matteotti Meclis kürsüsünden, seçim kampanyası sırasında yaratılan şiddet olaylarını mahkûm eder (8 haziran). Mussolini'nin çevresinin cevabı, Matteotti'yi öldürtmek olacaktır. Bu cinayet, bütün İtalya'da büyük bir nefret dalgasının kabarmasına yol açar. Basın da buna katılır. Nihayet kuruntularından kurtulabilen liberaller, faşizmin gerçek yüzünü farkederler. Altı ay süreyle, henüz susturulmamış olan muhalefet, elindeki bütün anayasal silahları hükümete karşı kullanır.

Mussolini, diktatörlüğe gitmenin tam zamanı olduğunu anlar. 3 Ocak 1925'te Mecliste verdiği ünlü nutkunda, suratındaki maskeyi yırtar ve gerçek niyetlerini utanmazca açığa vurur. Ardından polis, Mussolini'nin şahsına karşı bir dizi suikast (!) tertipler. Bu suikast teşebbüslerini (!) bahane eden Mussolini, olağanüstü hal kanunları çıkartır ve rakiplerini ezmek, işçi partilerini ve demokratik partileri, sendikal örgütleri kapatmak, bütün hürriyetleri ortadan kaldırmak, diktatörlük yetkileriyle (özellikle, basit kararnamelerle kanun kuvvetinde kurallar koyabilmek) imkânını elde eder.

Almanya'da :

Hitler de, Başkan Hindenburg tarafından Reich'ın Şansölyesi olarak tayin edildiğinde, tez gitmenin pek de iyi bir şey olmayacağını anlar. İşçi partilerinin, A.D.G.B.'nin güçleri henüz sapasağlam ayaktadır Bir diktatörlüğün erken bir anda ortaya çıkıvermesi, proletaryayı genel greve, silâhlı ayaklanmaya itebilir. En iyi yol, Anayasaya saygı gösteriyormuş gibi yapıp, rakibi uyutmaktır. Bütün bir ocak ayı boyunca Hitler, legalist sözlerini tekrarlar durur, herkesi sulha ,sükûna çağırır. Böylece, Mussolini gibi, Parlamentoda mutlak çoğunluk elde etmek için, zaman kazanmak ister. Zor da olsa, Başkan Hindenburg'dan Reichstag'ın feshi kararını çıkardıktan sonra, yeni seçimlerin tarihi olarak 5 martı tespit eder ve partisini yeni bir seçim kampanyasına sokar.

Hitler, kuzu postuna bürünmüş kurt rolü oynarken, dostu Goering de, hararetli bir şekilde, kuvvet darbesi hazırlıklarıyla meşgul oluyordu. İtalyan deneyi ona çok şey öğretmişti. Uzun süre, iki ipte birden oynanamazdı: hem legalite hem illegalite. Mussolini'nin iki yılda aşabildiği safhaları, Hitler, bir kaç hafta içinde aştı. Prusya polisine hâkim olunca, ilk işi, burda temizliğe girişmek oldu. Bütün «Cumhuriyetçi» unsurların, Berlin Emniyet Müdüründen en ufak cinayet masası müfettişine kadar, işlerine son verildi ve yerlerine, denenmiş naziler geçirildi. 4 Şubat tarihli bir kararname ile polise hemen, her türlü muhalif gazeteyi ya da açık toplantıyı yasaklama imkânı verildi. Goering, «kızıllar»a karşı silah kullanacak her polisi şahsen korumayı taahhüt etti. Bir başka kararla, «Shupo«ya, S.A.'lar ve S.S.'ler arasından seçilen 50.000 kadar insandan kurulu bir «yardımcı polis» örgütü eklendi.

Aynı anda Goering, el altından, çetelerini proleteryaya karşı kanlı bir mücadele yürütmeye teşvik ediyordu. Naziler her yerde rakiplerine saldırıyor, bürolarını işgal ediyor, açık toplantılarını baltalıyorlardı. Berlin'de gece evlerine dönen işçileri izleyip dövüyor ya da öldürüyorlardı. Resmi rakamlara göre, 30 Ocakla 5 Mart arasında meydana gelen siyasî kavgalarda ölen antifaşist sayısı 51'di.

Kuvvet darbesini seçimler ertesine bırakmak imkânsızdı. Kuvvete başvurmadan, mutlak çoğunluk elde edilemiyecekti. Seçim tarihi olan 5 Marttan önce, her ne pahasına olursa olsun kararsız oyları etkilemek, birtakım olağanüstü olaylarla muarızları korkutmak, gerekli miktarda oy sağlanamaması halinde de, komünist mil-

letvekillerini, kayıtsız şartsız, yani Reichstag'dan sürmek gerekirdi. İşte bu noktada Goering bir kere daha provokasyonlara başvurdu. Darré ve hempalarının şu eski numarasını yeniden tezgahlayıp sahneye koydu: legalite kuralını bozmak ve proletaryaya karşı bir yıldırım harekâtına girişmek için, sözümona bir komünist darbesini bahane etmek. 24 Şubatta polis, komünist partisi merkezinde büyük bir aramaya girişti. Goering, pek yakında girişilecek bir komünist ihtilâliyle ilgili belgeler bulunduğu iddiasıyla ortaya çıktı. Fakat elde edilen ganimet o kadar zavallıydı ki, bunlar basına açıklanamadı bile. 26 akşamı, Berlin şatosunda bir yangın başlangıcı tespit edildi. fakat deneme başarısız kaldı. Nihayet, 27'yi 28'e bağlıyan gece, Goering'in tayfaları, saf bir teröriste, Reichstag'ı kundaklatmayı becerdiler. Hükümet bu yangını bir komünist ayaklanmasının işareti olarak göstermekte gecikmedi ve dakika sektirmeden, Reich Başkanına, bütün anayasal hürriyetleri kaldıran «olağanüstü hal» ilân eden bir kararname imzalattı.

Kırksekiz saat içersinde bütün yetkiler polisin eline verildi. «Yardımcı polis» haline gelen milis üyeleri, militan işçileri dövmeye, işkenceden geçirmeye ve öldürmeye koyuldular. Antifaşist partilerin seçim toplantıları yasaklandı, komünist milletvekilleri tutuklandı. Tezgahlanan bu oyun ve yaratılan terör sayesinde, naziler, 5 Mart seçimlerinde parlak bir zafer kazandılar. Mecliste 288 sandalye elde ettiler. Mutlak çoğunluğu sağlamaları için de, komünist partisini kanun dışı ilân etmeleri ve belli sayıda sosyalist milletvekilini de toplama kamplarına göndermeleri yetecekti.

Geriye ,diktatörlüğün temellerini sağlamlaştırmak kalıyordu. 24 Martta, toplantı salonu silahlı milislerin işgali altında bulunan Reichstag, 94'e karşı 441 oyla bir «tam yetki» kanunu çıkardı. Bu kanun sayesinde, bundan böyle Hitler, «Anayasasının öngördüğü usulle bağlı kalmaksızın», basit kararnameler yoluyla kanun koyabilecekti. İki hafta sonra da, işçi partileri, sendikalar kapatıldı ya da «yola getirildi».

6

Bu son dönem boyunca, örgütlü proletarya ne yaptı? Ne şekilde direnmeye çalıştı? İşçi önderleri, faşizmin görünüşte legalist taktiğine inanıp oyuna geldiler. Silahlara sarılma emri vermediler. Ayaklanmak için genel grev ilân etmediler. Bir seçim zaferi kazanarak, daha şimdiden iktidara yerleşmiş bulunan faşizmin hakkından gelebileceklerini sandılar.

İtalya'da :

Hâlâ gözü açılmayan İtalyan sosyalistleri, legalitenin ve Anayasanın esiri olmaya devam ettiler. 1923 Aralık ayında, C.G.T., Mussolini'ye yolladığı bir raporda, faşist çetelerin vahşetinden söz ederek, kendi birliklerine karşı sert tavır takınmasını istedi. Sosyalist parti, Nisan 1924 seçim kampanyasını pek ciddiye aldı. O kadar ki Turati, Torino'da, giriş-çıkışı «kara gömlekliler»in denetimi altındaki bir salonda, bir faşistle tartışmaya tutuşur. Matteotti'nin öldürülmesinden sonra da, bir isyan havası bütün yarımadayı sardığında ,sosyalistler bu durumdan yararlanmasını bilemediler. Nenni şöyle yazıyor: «Tam sokağa seslenmek ve ayaklanma çağrısında bulunmak gerektiği bir anda, hâkim olan taktik, adlî ve parlemanter alanda müacdele etmek taktiğiydi.» Muhalefetin yaptığı, protesto kabilinden, Parlamento'ya gitmemekten ibaretti. Muhalefet, tıpkı eski çağın plebleri gibi «Aventin'e çekildi». Mussolini alayla, «Rakiplerimiz ne haldeler, ne yaparlar?» diyordu Mecliste. «Genel grev, hatta kısmi grevler mi koyuyorlar? Sokak gösterileri mi düzenliyorlar? Ordu içinde isyan çıkarmaya mı çalışıyorlar? Hiçbiri değil! Basın kampanyalarıyla yetiniyorlar!» Sosyalistler şu üçlü sloganı attılar: hükümetin istifası, milislerin kaldırılması ve yeni seçimlere gidilmesi. Hâlâ Krala güven besliyorlar, onu Mussolini'den uzak durmaya teşvik ediyorlar, kendisini aydınlatmak için yazı üstüne yazı yayınlıyorlardı. Fakat, kralcıkları onları bir kere daha hüsrana uğratacaktı.

Almanya'da :

Alman sosyalistleri sulh ve sükûn çağrılarını arttırdılar. 7 Şubat 1933 günü partinin Berlin federasyonu başkanı Künstler şu nasihatta bulunuyordu : «Bilhassa, provokasyonlara kapılmayınız. Berlin işçilerinin hayatı ve sağlığı, bizler için, kumar masasına yatıramıyacağımız kadar azizdir. Bunları esas mücadele günü için elde tutup korumak gerek.» Parti de, seçimleri pek ciddiye alır. Otto Wels bir söylevinde şöyle haykırır: «5 Mart günü halk, mukadderatını bir kere daha kendi ellerine alma imkânını bulacaktır». Hitler Reichstag'a kundak sokturtup faşist şiddete yeşil ışık yaktıktan sonra da, A.D.G.B. bürosu, Hindenburg'a gözü yaşlı bir protesto çeker: «Sendikalar, daima, ne türden olursa olsun, terörcülüğün her çeşitine karşı çıktılar. Üyelerini, şiddete başvurmak-

sızın yeni bir sosyal düzen kurma yolunda mücadele fikri doğrultusunda eğittiler.» Nihayet, 5 Martı 6 Marta bağlıyan gece, Almanya'nın belli başlı şehirlerindeki Reichsbanner şubeleri yöneticileri motosikletlere atlıyarak Berlin'e gittiler, ve kendilerine, mücadeleye başlamaları için artık emir verilmesi ricasında bulundular. Bunlara verilen cevap ise şuydu: «Sakin olun! Hele, sakın kan dökülmesine meydan vermeyin.»

Komünistler de, direnişi daha fazla, daha iyi örgütlüyor değillerdi. Torgler daha sonra Leipzig davası sırasında şunu itiraf edecektir: «Komünist partinin silahlı bir ayaklanmadan beklediği bir şey yoktu. Tek özlemi, büyük bir başarı kazanacağını umduğu seçimlere kazasız belasız varabilmekti.» 23 Şubatta, parti önderlerinden biri, Pieck, şunları yazıyordu: «Hükümetin eline, komünist partiye karşı yeni tedbirler alabilmesi için bahaneler vermiyelim. Bu amaçla, işçiler ihtiyatlı davranmasını bilmelidirler.» Bizzat Dimitrov, Leipzig davası sırasında şöyle haykıracaktır: «Tanıklık etmek için bu salona gelen bütün Nasyonal-Sosyalist politikacılara, bütün polis görevlilerine, Reichstag yangını sıralarında, bir ihtilâl için girişilmiş ciddi hazırlıklara tanık olup olmadıklarını sorduğunda, hepsinin cevabı, üç aşağı beş yukarı, aynı oldu: hayır!»

Sendika önderlerine gelince, bunların davranışları daha da tuhaftı. Bunlar, sendikal hareketin, daha önceki hükümetlerle olduğu gibi, faşist hükümetle de uyuşabileceğini, sendikal hürriyetle diktatörlük arasında mutlak bir zıtlık bulunmadığını düşünüyorlardı. Farkında olmadan, baş eğe eğe, sonunda faşizmle uzlaştılar.

İtalya'da :

C.G.T. yöneticileri, eski Devletle giriştikleri ve kendilerine pek yararlı olan «işbirliği» siyasetini yeni Devletle de sürdürmeye hazırdılar. Mussolini bunların kafa yapısını iyi bilirdi. Bu sebeple, Roma Üzerine Yürüyüşün hemen ertesinde, Konfederasyon genel sekreterini, hükümetine girmeye davet etti. D'Aragona bunu kabul etti. Mussolini sonunda bu tasarıdan vazgeçtiyse, bunun tek sebebi, çevresinin buna karşı koymasıydı. Fakat sendika şefleri hizmet arzetmeye devam ettiler. Demiryolu işçilerinin organı **Tribuna dei Ferrovieri**, «Ard düşüncesiz» başlığı altında bir başyazı yayınladı ve faşist hükümete, demiryolları sendikalarıyla «işbirliği» etmesi teklifinde bulundu. Bir kaç ay boyunca, sendika önderleriyle Mussolini arasında doğrudan pazarlıklar yapıldı. 1923 Ağustosunda, C.G.T. Millî Komitesi d'Aragona, «işbirliği»nin asla siyasî bir nitelik taşımayacağını, sadece «teknik» bir seviyede kalacağını açıkladı.

C.G.T., Devletin istişari organlarına ve, emek ve üretim sorunlarının tartışıldığı bütün organizmalara katılacaktı. «Konfederasyonun siyasetine ön-fikirler hâkim olamaz.» Bu arada C.G.T., sosyalist partiyle olan ilişkisini de kesti.

Fakat bu köle ruhlu davranış C.G.T.'yi kurtarmaya yetmedi. 1926 sonunda kapanmak durumunda kaldı. Bunun yerine eski önderler bu defa da, «hükümetin sosyal icraatını tavsiye ve eleştirileriyle destekleyecek» bir Birleşme ve Kültürel Yardımlaşma Merkezi kurdular. Bu vesileyle çıkardıkları bir bildiride şöyle deniyordu: «Faşist rejim bir vakıadır, ve her vakıa da dikkate alınmak gerekir.» Geçmişteki sendikal hareket, diyorlardı, Devletten yana mı, yoksa Devlete karşı mı olacağına bir türlü karar verememişti. Oysa bu noktada bir seçim yapmak gerekir. Ya Devletin yıkılması için mücadeleye girişmek ya da, Devletle işbirliği yapmak, onun bünyesinde yer almak gerekir. İşte bu adamların seçtikleri de ikinci alternatif oldu. «Bunun tabii sonucu ,elbette, sınıf mücadelesi ilkesinin bir yana bırakılması» olacaktı.

Almanya'da :

Alman sendika önderleri de, İtalyan meslekdaşlarının sanki ikiz kardeşleridir. Bu yüzden de, bunları iyi tanıyan bazı nazi şefleri, 1932'den sonra, bunlarla uzlaşmanın yollarını aradılar. Gregor Strasser bir nutkunda, A.D.G.B. kongresindeki tartışmaların, Konfederasyonla Sosyalist Parti arasındaki ayrılığı ortaya koymasından duyduğu sevinci belirtir. «Bu, Almanya'nın bütün üreticilerinin tek bir cephe halinde toplanmalarının mümkün olacağını gösteren bir gelişmedir.» Ekim ayında Sportpalast'ta yapılan bir toplantıda da, Merkezin sekreterine daha açık davetlerde bulunur. Sekreter de kalkıp açıkça milliyetçi bir nutuk atar: «Eğer Leipart gerçekten böyle düşünüyorsa, en geniş imkânlar önümüzde uzanıyor demektir.»

Hitler iktidara geldiğinde de, Konfederasyon bürosu, «hükümetin icraatını görmek için bekliyeceği»ni bildirdi. A.D.G.B. işe, Sosyalist partiyle olan ilişkisini kesmekle başladı. 20 Martta yayınladığı bir bildiride de şöyle deniyordu: «Sendikal örgütler, reddedilmez bir sosyal ihtiyacın ifadesi, bizzat sosyal düzenin zorunlu bir parçasıdırlar (...). Eşyanın tabiatı gereği olarak, bunlar, gittikçe daha da büyük ölçüde Devletin bünyesine dahil olmuşlardır. Devletin rejiminin niteliği ne olursa olsun sendikaların sosyal görevi yerine getirilmelidir (...). Sendikal örgütler, doğrudan doğru-

ya Devlet politikasını etkilemek iddiasında değiller. Bunların bu yöndeki çabası, bu alanda elde edilen bilgi ve tecrübeleri, hükümet ve Parlamentonun istifadesine sunmaktan başka bir şey olamaz.»

7 Nisanda Leipart, bu açık arttırmada daha da ileri gider, sendikaların «hükümetle aynı yüce amaç peşinde koştuklarını, bunun da, milletin iç ve dış hürriyetini bütün halkın üretici gücü üstüne oturtmak» olduğunu buyurur. Ve 20 Nisanda Konfederal Komite, sendikalıları ,işçi sınıfının Nasyonal-Sosyalist Devlet bünyesine sokulmasının sembolü olarak sunulan 1 Mayıs şenliklerine hazır bulunmaya çağırır.

Troçki **Türkçesi : orhan suda**

FAŞİZMİ NASIL YENMELİ ?

Bugün Komünist Enternasyonal'in resmî basını Almanya'daki seçim sonuçlarını komünizmin muazzam bir zaferi olarak gösteriyor; bu zafer «Sovyetler Almanyası»nı gündeme getirecektir, deniyor. İyimser bürokratlar seçim istatistiklerinin ortaya koyduğu kuvvetler ilişkisinin anlamı üzerinde düşünmeyi reddediyorlar. Komünistlerin oylarındaki artışı, devrimci görevlerden ve objektif durumun yarattığı engellerden ayrı olarak tahlil ediyorlar.

Komünist Parti, 1928'deki 3.300.000 oya karşılık 4.600.000'e yakın oy almıştır. 1.300.000 oyluk bu artış, «normal» parlamento mekanizması açısından ele alınınca ve seçmen sayısındaki genel artış gözönünde tutulunca, muazzam bir kazançtır. Fakat faşistlerin aldıkları oyların 800.000'den, hızla 6.400.000'e yükselmesi karşısında komünistlerin kazançları pek sönük kalmaktadır. Sosyal - demokrasi'nin, önemli kayıplara rağmen, başlıca kadrolarını korumuş olması ve Komünist Parti'den çok daha fazla işçi oyları alması da seçimlerin değerlendirilmesinde büyük bir önem taşımaktadır.

Bununla beraber, işçi sınıfı bakımından iç ve dış şartların neler olduğu araştırılırsa, Almanya'nın bugünkü durumundan daha iyi bir örnek gösterilemez: ekonomik buhran, parlemantarizmin geçirdiği buhran ve iktidardaki Sosyal-Demokrasi'nin yüzündeki maskeyi korkunç bir şekilde çıkarması. 1.300.000'lik bir oy artışına rağmen Alman Komünist Partisi, ülkenin sosyal hayatında somut tarihî şartlar bakımından, sağlam bir temele dayanmıyor.

Komünizmin mevzilerinin güçsüzlüğü Komünist Enternasyonal'in politikasına ve iç yapısına sıkı sıkıya bağlıdır. Komünist par-

tinin bugünkü sosyal rolünü ve mevcut tarihî şartlar içindeki somut ve acil görevlerini kıyaslarsak bu güçsüzlük çok daha belirgin bir şekilde görünür.

Komünist Parti'nin böyle bir artışa bel bağlamadığı doğrudur. Fakat bu da, komünist partisi yöneticilerinin üstüste işledikleri hatalar ve uğradıkları yenilgilerden dolayı ileriyi görmek ve büyük hedefler peşinden koşmak alışkanlığını yitirdiklerini ispatlamaktadır. Alman Komünist Partisi, dün kendi imkânlarını küçümsüyordu, bugünse, karşılaştığı güçlükleri küçümsemekte. Böylece, bir tehlikeye bir başka tehlike daha eklenmiştir.

Oysa, hakiki bir devrimci partinin ilk niteliği gerçeğe dosdoğru bakmasını bilmektir.

Büyük burjuvazinin tereddütleri

Tarih yolunun her dönemecinde, her sosyal buhranda bugünkü toplumun üç sınıfı arasındaki ilişkiler meselesini tekrar tekrar gözden geçirmek gerekir: malî sermayenin başı çektiği büyük burjuvazi, başlıca iki kamp arasında yalpa vuran küçük burjuvazi ve nihayet proleterya.

Milletin sadece pek küçük bir kısmını teşkil eden büyük burjuvazi, şehir ve kır küçük burjuvazisinin yani eski orta tabakaların son temsilcilerinin ve bugün yeni orta tabakaları meydana getiren kitlelerin desteği olmaksızın iktidarda tutunamaz. Şu anda da bu destek, siyasî bakımdan birbiriyle çatışan, fakat tarihî açıdan birbirini tamamlayan başlıca iki şekle bürünüyor: Sosyal-Demokrasi ve Faşizm. Malî sermayenin kuyruğuna takılmış küçük burjuvazi, Sosyal-Demokrasi'nin şahsında, milyonlarca işçiyi peşinden sürüklüyor.

Alman büyük burjuvazisi, bölünmüş olduğu için, bugün tereddüt ediyor. İç anlaşmazlıklar, sosyal buhrana uygulanacak tedavilerle ilgilidir sadece. Sosyal-Demokrat tedavi, büyük burjuvazinin bir kısmının hoşuna gitmiyor, çünkü sonuçları belirli değil ve çok pahalıya mal olmak tehlikesini (vergiler, sosyal iş kanunu, ücretler) taşıyor. Faşist cerrahi müdahale, büyük burjuvazinin diğer kesimine çok rizikolu görünüyor ve mevcu duruma uygun düşmüyor. Başka bir deyişle. malî burjuvazinin tümü, durumu değerlendirirken tereddüt ediyor, çünkü, sosyal demokrasinin, kendi yerini faşizme terketmek zorunda kalacağı «üçüncü dönem»inin başladığını ilân etmek için yeterli sebepleri henüz bulamıyor; üstelik,

son hesaplaşmada, Sosyal-Demokrasinin genel bir kargaşalık süresince göreceği hizmetlere karşılık mükâfatlandırılacağını herkes biliyor. Büyük burjuvazinin -başlıca partilerinin güçsüzleşmesinden dolayı- Sosyal-Demokrasi ile Faşizm arasında tereddüt geçirmesi devrimöncesi bir durumun en açık bir belirtisidir. Bu tereddütlerin, gerçekten devrimci bir durum ortaya çıktığı andan itibaren, hemen son bulacağı kesindir.

Küçük burjuvazi ve faşizm

Sosyal buhranın proletarya devrimine yol açabilmesi için, diğer şartların yanısıra; küçük burjuvazinin, kesin bir şekilde proletaryadan yana olması gerekmektedir. Bu tutum, proletaryanın milletin başına geçmesini ve onu yönetmesini mümkün kılar.

Son seçimler tersine bir durum yarattı, bu seçimlerin temel karakteristik değeri de buradadır. Buhranın etkisiyle, küçük burjuvazi, proletarya devrimini değil, proleteryanın önemli bir kesimini de peşinden sürükleyerek, en keskin emperyalist gericiliği destekledi.

Nasyonal-Sosyalizmin muazzam gelişmesi iki temel olguyu : küçük burjuva kitleleri sarsan derin bir sosyal buhranı ve halk yığınları tarafından, şu andan itibaren, saygın bir devrimci yönetici diye kabul edilebilecek devrimci bir partinin yokluğunu yansıtmakta... Faşizm kitle hareketi olarak **karşı-devrimci umutsuzluğun partisidir.** Devrimci umut proletaryanın tümüne yayılınca, proletarya, küçük burjuvazinin önemli ve gittikçe artan kesimlerini, devrim yolunda mutlaka peşinden sürükler. Oysa, son seçimler bu alanda, özellikle ters bir durum yaratmıştır. Karşı-devrimci umutsuzluk küçük burjuva kitleleri, proletaryanın önemli kesimlerini peşinden sürükleyecek kadar güçlü bir şekilde sarmıştır...

Seçimlerden önce Alman Komünist Partisi'nin demeçleri, tamamen ve sadece, can düşmanı olarak nitelendirilen faşizme hasredilmişti. Bununla beraber, faşizm seçimlerden galip çıktı, sadece milyonlarca yarı-proleterin değil, yüzbinlerce sanayi işçisinin de oylarını topladı. Bu göstermektedir ki, Komünist Partinin seçimlerde kazandığı zafere rağmen, proletarya devrimi bu seçimlerde, tümüyle, şüphesiz kesin olmayan fakat uyarı niteliği taşıyan ağır bir yenilgiye, bir ilk yenilgiye uğramıştır. Eğer komünist parti, seçimlerdeki kısmî başarısını, devrimin bu «ilk» yenilgisiyle olan ilişkisi içinde değerlendiremez ve bundan gerekli bütün sonuçları çıkaramazsa bu yenilgi kesin ve kaçınılmaz olacaktır.

Faşizm Almanya'da gerçek bir tehlike oldu; faşizm burjuva rejimin saplanıp kaldığı çıkmazın, sosyal demokrasi'nin bu rejim karşısında oynadığı muhafazakâr rolün, ve komünist partinin ... gittikçe artan güçsüzlüğünün sonucudur. Bunu inkâr eden kimse, ya kördür ya da palavracıdır.

1923'de Brandler, bütün uyarılarımıza rağmen faşizmin güçledini son derece küçümsüyordu. Kuvvetler ilişkisinin bu yanlış değerlendirilmesinden bir savunma politikası, bir bekleyiş, kaçış ve korkaklık politikası doğdu. Devrimi yenilgiye uğratan da buydu. Bu tür olaylar milletin bütün sınıflarının bilincinde mutlaka izler bırakır Faşizmin komünist yöneticiler tarafından aşırı derecede değerlendirilmesi faşizmin ilerde güçlenmesinin sebeplerinden birini yaratmıştı. Aksine bir hata, yani faşizmin komünist partinin bugünkü yöneticileri tarafından küçümsenmesi, devrimi, uzun yıllar devam edecek olan daha da ağır bir yenilgiye uğratabilir.

.... Başka bir deyişle, olayların gelişmesi çok yakın bir gelecekte Almanya'da yeni bir tarihî durumu yaratabilir, yani devrimci durumun olgunlaşması ile devrimci partinin stratejik güçsüzlüğü ve yavanlığı arasındaki eski trajik çelişkiyi tekrar su yüzüne çıkarabilir. Bunu açıkça, ve özellikle, yeterince erken söylemek gerekir.

Komünist Parti ve işçi sınıfı

Almanya'da Komünist Parti'nin ortaya çıkışı çok eskilere uzanır. 1923'de, işçi sınıfının çoğunluğu, açık ya da kapalı bir şekilde, onun arkasındaydı. 1924'de, 3.600.000 oy almıştı, yani bugüne oranla işçi sınıfının daha büyük bir kesiminin oylarını toplamıştı. Bu demektir ki Sosyal-Demokrasi'den yana çıkan işçiler, tıpkı bu sefer nasyonal sosyalistlere oy veren işçiler gibi, sadece bilgisiz oldukları, henüz daha yeni bilinçlenmeye başladıkları, komünist partinin henüz ne olduğunu bilmedikleri için değil, fakat son yıllarda geçirdikleri tecrübenin etkisiyle, **Komünist Parti**'ye inanmadıkları için böyle bir tutum takındılar.

Unutmamak gerekir ki şubat 1928'de Komünist Enternasyonal İcra Komitesi toplantısında, «Sosyal-Faşistlere» karşı olağanüstü ve amansız bir mücadele açılmasına karar verilmişti. Alman Sosyal-Demokrasisi, bütün bu dönem boyunca, iktidardaydı ve eylemlerinin her biri, ne kadar olumsuz bir rol oynadığını geniş yığınlara gösteriyordu. Üstelik muazzam bir ekonomik buhran patlak vermişti. Sosyal-Demokrasi'nin güçsüzleşmesi için bundan daha

elverişli şartlar hayal etmek güçtür. Bununla beraber, Sosyal-Demokrasi, bir bütün olarak, durumunu korudu. Bu şaşırtıcı olguyu nasıl açıklamalı? Bunun sebebi, komünist parti yöneticilerinin güttüğü politıkanın, Sosyal-Demokrasi'nin işine yaramasıydı.

Bu, beş-altı milyon işçinin Sosyal-Demokrasi lehinde oy kullanmış olmasının, Sosyal-Demokrasiye tam bir güven besledikleri anlamına gelmez. Sosyal-Demokrat işçileri kör sanmamak gerekir. Yöneticileri konusunda o kadar saf değillerdir, ama bugünkü durumda başka çıkar yol göremiyorlar. Şüphesiz, işçi aristokrasisinden ve işçi bürokrasisinden değil, basit işçilerden söz ediyoruz. Komünist Partinin politikası onlara güven vermiyor. Buna sebep, komünist partinin devrimci bir parti olması değil, partinin devrimci bir zafer kazanamayacağına inanmaları ve kendilerini boş yere tehlikeye atmak istememeleridir. Sosyal-demokrasi lehinde, istemeye istemeye oy kullanmakla bu işçiler sosyal-demokrrasiye güven beslediklerini değil, komünist partiye güvenemediklerini ortaya koyuyorlardı.

Fakat güçlükler bununla kalmıyor, yöneticilere karşı, parti içinde özellikle de, partiyi destekleyen ya da sadece partiye oy veren işçiler arasında büyük bir güvensizlik başgösterdi. Bu da partinin etkisiyle, kadroları arasındaki «nispetsizliği» artırdı. Şüphesiz, Almanya'da böyle bir nispetsizlik vardır ve özellikle, sendikal faaliyetlerde açıkça görülmektedir. Bu nispetsizliğin resmî bir şekilde açıklanışı o kadar hatalıdır ki parti, etkisini, örgütler seviyesinde artırmıyor. Halk kitleri, Parti'ye katılıp katılmaması sadece parti sekreterinin her işçinin elini kuvvetle sıkabilmesine bağlı olan tamamen pasif bir nesne diye kabul edilmiştir. İşçilerin kendi düşünceleri, kendi tecrübeleri, kendi iradeleri olduğunu ve parti karşısında aktif ya da pasif bir politika izlediklerini bürokrat yönetici anlamıyor

Parti, kendine güvenmedikçe, işçi sınıfını kazanamaz. Proletaryayı kazanamayınca da küçük burjuva kitlelerin faşizme katılmalarını önleyemez. Bu iki olgu birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.

Lauro de Bosis Türkçesi: şemsa ilkin

ÖLÜMÜM

Lauro de Bosis, 1901 yılında Roma'da doğdu. İlkin, «Icaro» adlı lirik dramıyla ün sağladı. «Ölümümün hikâyesi»ni, geri dönmezsem yayınlansın diye bir arkadaşına bıraktı. Ve 2 Ekim 1931'de, Roma üzerine anti-faşist bildiriler dağıtmak için uçağına bindi. Ya vuruldu, ya da yakıt yetersizliğinden uçağı düştü. Lauro bir daha geri dönmedi.

Yarın, saat üçte, Côte d'Azur'deki bir ormanda **Pegassus**'la buluşacağım. **Pegasus,** gövdesi koyu kırmızı, kanatları beyaz uçağımın adı. Bir kırlangıç gibi ince olmasına bakmayın siz, seksen beygir gücündedir uçağım. Benzinin verdiği sarhoşlukla gökyüzünün koynuna atılır. Ama geceleyin, bir hayalettir bulutlar arasında. Hercynian ormanında buldum onu; sahibi Tirenyen denizi (1) kıyılarında bana verecek. Uçağını, avare bir İngiliz gencinin, zevk için kiraladığına inanıverdi zavallı. Bozuk İngilizcem de kuşkusunu uyandırmadı hiç. Umarım bağışlar yalanımı.

Aslında, ona söylediğim gibi, Nuh'un gemisini aramaya çıkmayacağım Pegasus'la; (görevimi açığa vurmamak için söyledim o yalanları) denizin ötesinde zincire vurulmuş bir halk yığınına özgürlük bildirisi götüreceğiz. Yeryüzüne bir konuşmanın bölümlerini atacağız gökyüzünden. Yedi yıldır yasaklanmış bu özgürlüğü dile getiren sözler serpiştireceğiz Roma üzerine. Boşuna değil bu yasaklamalar. Çünkü bunların söylemesine gözyumsalardı, faşizm denen işkence mekanizması birkaç saat içinde temelinden sarsılırdı.

Dünyadaki her rejim, hatta Afganistan'da ve başka ülkelerdeki rejimler bile, halklarına, sınırlı da olsa bir özgürlük tanımıştır. İktidarı koruyacağım diye düşünceyi yok etmek zorunda olan tek re-

jim faşizmdir.. Faşizm, yaşayabilmek için mecburdur buna. Binlerce vatandaşı, yargılamadan sürgüne gönderdiği, ya da birkaç bin yıllık hükümlülük süresini dört yıla sığdırdığı için suçlanamaz o. Anayasa'ya bağlı olduğunu ileri sürer çünkü. Parayla tutulmuş yüzbin askeriyle teröre başvurmazsa nasıl hükmeder halka? Ona inananlar, Mussolini hazretlerinin «özgürlük kokuşmuş bir leştir» sözüne sığınırlar. Faşizmin sürüp gitmesini kabullenenler, Matteotti'ni (2) öldürülmesini, katillerinin mükâfatlandırılmasını, İtalyan gazetelerinin yalanlarını, ajanlara, provokatörlere harcanan milyonları, kısacası, her vatandaşın başının üzerinde asılı duran Demokles'in kılıcını sineye çekmek zorundadırlar.

1850 yılında Avusturyalı Burbonların ve öteki İtalyan zalimlerinin bile bu kadar azgınlaşmadıklarını biliyoruz. Onlar vatandaşları yargılamadan sürgüne göndermedi. Onların dört yıl boyunca verdiği hapis cezalarının toplamı, hiçbir vakit yedi bin yılı bulmadı Her şey bir yana, onlar, faşizmin yaptığı gibi, paralı askerlerden kurulu ordularına liberallerin oğullarını almadılar. Oysa faşizm, sekiz yaşındaki çocukları ailelerinden koparıp alıyor (liberal ve sosyalist ailelerin çocuklarını bile), cellatların üniformalarını giydirip barbar ve savaşçı bir eğitimden geçiriyor. **«Tüfeği seviniz, makinalıya tapınız, ve kasaturayı unutmayınız»** diyordu Mussolini bir makalesinde.

Şiddetten başka hiçbir şeye aklı ermez faşizmin. Çünkü faşizm varolmak için saldırganlığı övmek ve Toscani'nin suratına yumruğu indirmek zorundadır. Matteotti'nin öldürülmesi bir kazadır diyorlar. Tutukluları konuşturmak için, faşizmin işkenceye başvurduğu bir uydurmacadır diyorlar. Ama faşizm, kendi varlığını ancak böyle sürdürmek zorundadır. Yabancı basın anlamalı bunu. Faşizmden barışçı ve insancıl bir anlayış beklenemez. Faşizm, ayakta durabilmek için bu anlayışı yok etmek zorundadır. Faşistler bunu çok iyi biliyorlar ve iktidarı ellerine geçirdiklerinden beri, İtalya, çocuklara zincirlerini sevmenin, özgür olanlara acımak gerektiğinin öğretildiği büyük bir hapishane haline geldi. Bugün yirmi yaşında olan gençler bu ortam içinde yetiştiler. Matteotti'nin adı onlara yabancı. On üç yaşına basdıklarından beri, insanların, devletin kendilerine tanıdığı haklardan başka hakları olmadığı öğretildi onlara. Pek çoğu inandı buna. Mussolini'nin İtalya'yı sosyalistlerden kurtardığı yalanı tartışmasız kabul edildi. Ama İtalyan halkının bu yutturmacaya kandığı düşünülmemelidir. Halkın anti-faşist oluşu, yöneticilerin fısıltılardan korkmaları, özgürlüğü dile getiren en masum bir düşüncenin bile cezalandırılması bunun ispatıdır.

1930 Haziranında, bütün hukuk adamlarının ve yöneticilerinin, faşizmin kendi mezarını kazdığını anlatan mektuplarını yayınlamaya başladım. Faşizmin, «arkamızdan boran gelir» diye ortalığı birbirine kattığı o günlerde, fırsattan istifade, boranı kar topuna tutarak, binlerce mektup dağıttım elden ele. Bir çığ gibi büyüdü bu mektuplar. Beş ay tek başıma yürüttüm bu işi. Her on beş günde bir «Antifaşist cephe» adına altı yüz mektup gönderdim. Her alıcıdan, mektubu altı kopya çoğaltıp başkasına yollamasını istedim. Aralık ayında yurt dışına çıkmak zorunda kaldım. Mektupları postalamayı üzerine alan iki arkadaşı polis tutukladı. İşkence gördü arkadaşlarım ve on beş yıl hapis giydiler. Biri İtalya'nın tanınmış yazarlarından edebiyat ve sanat eleştirmeni Mario Vinciguerra'dır. Mario, o vakitler, hasta olmasına rağmen, bütün bir gece (hem de Aralık ayında) Roma polis merkezinin damında çırılçıplak bırakıldı sabaha kadar. Kafasına yediği coplardan kulağının biri sağır oldu. İki metrekarelik bir hücreye kapatıldı. Oturacak bir sandalye bile yoktu hücrede. Yatağı gece koyar sabah alırlardı. İngiliz ve Amerikan gazetelerinin ve nüfuzlu politikacıların protestoları üzerine, işkenceler azaltıldı. Mussolini, af diledikleri takdirde, ikisini de serbest bırakacağını söyledi, ama onlar böyle bir şeye yanaşmadılar.

Arkadaşlarımın tutuklandığını duyduğum gün, İtalya'ya dönmeye karar vermek üzereydim. İlk aklıma gelen Roma'ya gidip onların kaderlerini paylaşmaktı, ama bir askerin görevi, teslim olmak değil, sonuna kadar savaşmaktır dedim kendi kendime. Hemen Roma'ya gitmeye karar verdim. Amacım teslim olmak değil, dört yüz bin mektubu uçaktan atıp Anti-faşist Cephe'nin gereğini yerine getirmekti. Sonra, ya savaşa katılacaktım ya da başka çarelere başvurmak için birliğime dönecektim. Roma göklerinde düşman uçakları uçmadı hiç. İlk ben yapacağım bunu, dedim kendi kendime, ve hemen yol hazırlıklarına başladım. Karar yerinde, ama uygulaması güçtü, çünkü bir şairin günlük ekmeğini kazanması zorken, üstelik de sürgündeyken, bu işler için gerekli parayı ve imkânları sağlaması daha da güçtür. Hem, ben bırakın uçak, motosiklet bile kullanmadım ömrümde. Rue de Pont'da, Hotel Viktor Emmanuel'de kapıcı olarak çalıştım bir süre. Cumhuriyetçi arkadaşlarım, başına iş açtın dediler. Doğrusunu söylemek gerekirse, yalnız kapıcı değil, aynı zamanda muhasebeci ve santral memuruydum da: Sık sık, üç dört zil birden çalardı. Ben yukarı kata avazım çıktığı kadar bağırırdım: «İrma 35 numaraya iki porsiyon tereyağ.» Roma üzerindeki saldırıma hazırlanmaktan uzaktı bu uğraş. Ama postanenin faturaları ve müşterilerin makbuzları arasında Tirenyen Denizi haritasını inceliyordum. Hazırlığımın geri kalan

bölümü, hikâyenin en ilginç yanı, ama ne yazık ki, gizli kalmak zorunda.

Mayısta, Versailles yakınlarında bir Farman uçağı ile ilk uçuşumu yaptım. Sonra sırrımın faşistlerin kulağına gittiği haber verildiğinden, ortadan kayboldum ve İngiltere'de takma bir adla ortaya çıktım. 13 Temmuz günü, bir İngiliz uçağıyla ve seksen kilo broşürle Cannes'dan hareket ettim. Sadece beş saatlik uçuş talimi yaptığımdan, başka bir arkadaşın hayatını tehlikeye sokmak istemedim; tek başıma yola çıktım. Ne yazık ki, Korsika sahilinde başıma gelen bir kaza, serüvenimi sona erdirdi. Uçağımı bir tarlada bırakarak kaçmak zorunda kaldım. Sırrım açığa çıkmıştı şimdi. İtalya'da esrarengiz pilotun kim olduğunu anlamakta güçlük çekmediler. Hem öyle bir çaba harcadılar ki koltuklarım kabardı. Portremi bile yapmaya uğraştılar. Verdiğim zahmet için özür dilerim onlardan.

Bundan böyle, tesadüflere bel bağlayamazdım artık. Başarımın en büyük şartı buydu oysa. Aslında, Uçan Hollandalı için Umut Burnu neyse, Roma da benim için oydu şimdi: mutlaka varmalıydım oraya. Bütün tehlike dönüş uçuşundaydı. Dörtyüzbin mektubu teslim etmeden ölmeyeceğim. Mektuplarda söylenenler öneri olmaktan öte gitmeyen şeyler. Vatandaşlarıma, vatandaşlığın ne olduğunu göstermek ve içinde bulundukları durumu anlatmaktır amacım. İnanıyorum ki, İtalyanları uyarmak uğruna ölüm göze alınmazsa, faşizm son bulmayacak. Risorgimento döneminde binlerce genç ölümü göze aldığı halde bugün parmakla sayılacak kadar az böyleleri. Babalarından daha inançsız ya da cesaretsiz oldukları için değil, faşizmi ciddiye almadıkları için. Hepsi de, başta önderleri olmak üzere, faşizmin hızla çökmesini bekliyor, eninde sonunda devrilecek bir rejimi çökertmek için canlarını tehlikeye atmayı saçma buluyorlar. Yanlış bu. Ölmek gereklidir. Umarım ki, birçokları beni izleyecek ve hiç olmazsa halkı uyandırmayı sonunda başaracaklar.

Mektuplarımdan başka, Bolton King'in **İtalya'da faşizm** adlı kitabından da birkaçını atacağım yeryüzüne. Nasıl açlıktan ölen bir kente ekmek atmak gerekirse, Roma'ya da tarih kitapları atmak gerek.

Korsika ve Monte Kristo adası üzerinde bin iki yüz ayak yüksekte uçtuktan ve son yirmi kilometreyi süzülerek katettikten sonra aşağı yukarı saat sekizde Roma'ya varacağım. Tek başıma yedi buçu saatlik uçuş yapmama rağmen, düşersem, pilotluğu beceremediğim için olmayacak bu. Uçağım saatte yüz elli kilometre hızla uçabilir. Mussolini'ninkilerse üç yüz kilometre. Dokuz yüz uçakları var böyle. Hepsi de, her hangi bir sahilde, şüpheli bir uçak gördüler

mi makinalıyla düşürme emri aldılar. Beni iyi tanımıyabilirler, ama birinci teşebbüsten sonra vazgeçmeyeceğimi anlamışlardır. Arkadaşım Balbo görevini yaptıysa beni bekliyorlardır. Böylesi daha iyi: ölümüm yaşamamdan daha değerli olacak.

ANTİ-FAŞİST CEPHE

— 1 —

Vatandaşlar!

Özgürlüğün bilinmeyen bir kahramanına tapıyorsunuz, ama özgürlüğe inananları hapse atanların, onu her gün biraz daha çiğnemesine ses çıkarmıyorsunuz. Kara gömlekli bu faşist, ölülerimizin üzerine basarak, kuruldu tahtına. Onların, uğrunda can verdikleri özgürlüğe, kara gömlekli faşist «kokuşmuş ceset» diyor ve karşı koyan çıkmadığı için, özgürlüğü, dokuz yıldır çiğniyor ayaklarının altında.

İki kentin kurtarılması uğruna altı yüz bin vatandaş öldü. Bütün İtalya'yı köleleştirmiş bir adama daha ne kadar dayanacaksınız?

Dokuz yıldır, güçlü ve işbilir bir hükümet için, vicdan özgürlüğünün feda edilmesi gerektiği söyleniyor size. Dokuz yıl sonra, bu hükümetin sadece en gaddar bir hükümet haline gelmekle kalmadığını, aynı zamanda, hükümetlerin en pespayesi olduğunu da gördünüz. Aranızda yabancı bir garnizon gibi duran faşizm, sizi sadece silik bir yaratık haline getirmekle kalmıyor, elinizden varınızı yoğunuzu da alıyor. Memleketin ekonomik hayatını felce uğratıyor. Savaşa hazırlanmak ve sizleri baskı altında tutmak için milyarlar harcanıyor. Millî gelir çarçur ediliyor. Gözü dönmüş efendilerin yemliği haline getiriyorlar ülkeyi.

Vatandaşlar!

Cebinizden çıkan paralarla beslenen bu haydutlar sizi korkutmasın, bu «1848 Radetzky» de, ikinci Risorgimento da, birincisi gibi zafere ulaşacaktır. Anti-faşist Cephe'nin liderlerine verdikleri ölüm cezaları, onların nasıl bir korku içinde bulunduklarını göstermektedir. Cumhuriyetçi İspanyollar ülkelerini özgürlüğe kavuşturdular. Kendi vatanınızı bundan yoksun kılmayın.

— 2 —

Vatandaşlar!

Kim olursanız olun, faşizmi şiddetle yeriyorsunuz ve faşizmden utanç duyuyorsunuzdur. Ama hiçbir şey yapmadığınız için sizler

de sorumlusunuz. Yapılacak bir şey yok diye kendinizi haklı çıkarmaya kalkışmayın. Doğru değil bu. Yürekli ve şerefli her insan, özgür bir İtalya için sessizce çalışmakta. Bizimle birlik olmak istemeseniz bile her vakit kendi başınıza yapabileceğiniz **DOKUZ ŞEY** vardır Yapabilirsiniz bunları, öyleyse yapmalısınız :

1 — Hiç bir faşist törene katılmayın.

2 — Hiç bir vakit faşist bir gazete almayın! Hepsi yalan doludur.

3 — Faşist rejimi övücü tek söz etmeyin.

4 — Rejimin tüm uşaklarını kendi özel yaşantınızda ve iş hayatınızda boykot edin. Onlar sizden yararlanmakta çünkü.

5 — Atılan her faşist adıma, her ne pahasına olursa olsun, karşı çıkın. En iyi adım bile size vurulan zincire bir halka eklemek içindir. Bottai, «şimdiye kadar bulduğumuz en iyi polis tedbiri korporatif (faşist) devlet idaresidir» demişti.

6 — Faşizmden hiç bir şey kabul etmeyin. Size ikram ettiği her şey köleliğinizin bedelidir.

7 — Anti-Faşist cephenin broşürlerini elden ele dolaştırın. Elinize geçen en küçük gerçek haberi çevrenize yayın. Gerçek, her vakit anti-faşisttir.

8 — Zor günlerde güvenebileceğiniz zincirleme bir arkadaşlık ilişkisi kurun.

9 — İtalya'ya ve özgürlüğe inanın. İtalyan halkına yenilgiyi benimsetmek faşist rejimin temel felsefesidir. İnandığınız ve savunduğunuz düşünceleri başkalarına anlatın. Yeni zalimler eski zalimlerden daha gaddar ve daha kötü. Ama geberip gidecekler eninde sonunda. Onların birleştiren fesatlık, bizi birbirimize bağlayan ise, özgür olmak isteğidir. Cumhuriyetçi İspanyollar ülkelerini kurtardılar. Kendi ülkenizi bundan yoksun kılmayın.

---

(1) Akdeniz'in İtalya ve Sardunya adası arasındaki kısmı.

(2) Matteotti, Giacomo (1885-1924), hukukçu, reformist sosyalist milletvekili. Faşizmin amansız bir düşmanı olan Matteotti, Mussolini'nin emriyle öldürülmüştür.

Abidin Nesimî

TÜRKİYE'DE SOSYALİZMİN TEORİK MESELELERİ

V

Her sosyal devrimci, reformcu öngördüğü düzenin, mevcut düzenden şu iki hususta üstün olduğunu ortaya koymak zorundadır :

a — Sosyal devrimcinin, sosyal reformcunun öngördüğü toplum düzeninde kişi başına düzen ortalama millî gelir payının, mevcud düzende kişi başına düşen ortalama millî gelir payından yüksek olduğunu göstermek.

b — Sosyal devrimcinin, sosyal reformcunun ön gördüğü sosyal düzende, millî geliri yaratan sınıfların millî gelirden aldıkları pay ile bunların millî gelire yaptıkları katkının birbirine oranının, yakınlığının, mevcut düzendeki yakınlıktan daha fazla olduğunu göstermek...

Pek doğaldır ki (a) ve (b) şıklarında ortaya konan hususlar somut nesneler değildir. Kamuoyu bunları görmez. Bunlar birer endisdir.

Bu endisler mevcud düzen ile sosyal devrimcinin, sosyal reformcunun öngördüğü düzende geniş halk yığınlarının ihtiyaçlarını ne oranda giderdiklerini, ne oranda sömürüldüklerini belirtir. Bu hususu biraz sonra ele alacak ve daha rasyonel bir düzenin hangi şartlarda gerçekleşebileceğini göstereceğiz.

Ancak bu iki husus gösterildiği takdirde, sosyal devrimcinin, sosyal reformcunun öngördüğü düzen, mevcut düzenden daha rasyonel bir karakter gösterir.

Hemen şunu söyleyelim ki, her devrimci, her reformcu öngördüğü düzenin, mevcut düzenden daha rasyonel olduğuna inanır, kamuoyunu inandırmağa çalışır. Kamuoyunu bu yönde etkilediği oranda öngördüğü düzen gerçekleşir.

Pek doğaldır ki, belli bir ekonomi kültürüne erişmemiş kişiler bu endislere bakarak düzenleri mukayese etmezler. Onlar somut durumların somut analizine dayanırlar.

Bir bakıma her sosyal devrimcinin, sosyal reformcunun iki görevi vardır:

1 — Mevcut düzenden daha rasyonel bir somut düzen önermek,

2 — Daha rasyonel olan düzeni reel kılmak...

Pek doğaldır ki, birinci hususun irdelenmesi teorik olacak, ikinci hususun irdelenmesi ise eyleme dayanacaktır.

Şimdi, kısaca gerçek (reel) ile rasyonel arasındaki ilişkiye değinelim; rasyonelin nasıl reel olduğunu, reelin rasyonelliğini nasıl yitirdiğini gösterelim; ondan sonra (a) ve (b) şıklarını irdeleyelim ve ekonomik, politik bütünleşmeyi, kıta sosyalizmini ortaya koyalım.

Gerçek ile rasyonel arasındaki bağlantı

Hegel'e kadar filozoflar reel ile rasyoneli birbirinden ayırırlar, hayatta mantık olmaz derlerdi.

Hegel, reel ile rasyonelin özdeşliğini öne sürdü. Hegel; ünlü «reel olan şey rasyoneldir, rasyonel olan da reel olur» ilkesini ortaya koydu. Şimdi düzen konusuna bu ilkeyi uygulayalım :

Mevcut düzen ,reel olan düzendir. Mevcut düzeni uygulayanlara göre de rasyoneldir. Kapitalist ülkelerde reel olan düzen, kapitalizmdir; egemen sınıflarca da bu düzen rasyoneldir.

Sosyalist ülkelerde reel olan düzen bürokratik sosyalizmdir. Egemen sınıflarca da bu düzen rasyoneldir. O halde kurulu düzen, yani reel olan, bu düzenden yana olanlara göre rasyonellikle özdeşleşir. Bu özdeşleşme kurulu düzenden yana olanların mantığına göredir. Buna Hegel **Objektiver Geist** der.

Demek ki reel'in rasyonel ile özdeşliği (Objektiver Geist)e göredir.

Objektiver Geist, egemen sınıfın egemen olmadan önce soyut olan Geist'in, egemen olunca objektifleşmesi yani pozitif olarak, hukuk, din, devlet teorisi, estetik, sosyal antropolojiye dönüşmesidir.

Tekrar edelim. **Objektiver Geist**, pozitif hukuk, pozitif devlet, pozitif din, pozitif antropoloji'dir.

Sosyal devrimciye, sosyal reformcuya göre, kurulacak düzen mevcud düzenden daha rasyoneldir. Sosyal devrimci, sosyal reformcu bu rasyonel olanı reelleştirmeğe, bir başka deyişle, rasyonel'i reel ile özdeşleştirmeye çalışacak ve bunu sağlıyacaktır. Bu özdeşleştirme kurulu düzene karşı olanların mantığına göre olacaktır. Buna Hegel (Volks Geist) diyor.

Demek ki, rasyonel'in reelleşmesi Volks Geist'e göredir.

Bu durum yani reelin rasyonel, rasyonelin reel, yeni reelin rasyonel, yeni rasyonelin reel... ilh olması süreci, **Objektiver Geist**'in **Volks Geist** ile sentezine kadar devam eder. Buna Absolut Geist denir.

O halde, Absolut Geist'de reel, bir sınıfa göre rasyonel olduğundan, bu sınıf için özdeş olan ve buna karşılık, yönetilen sınıf için rasyonel olan ve ileride bu sınıfın egemen olması halinde reel ile özdeşleşecek olan **önermeler süreci, belli bir dönemde sınıfların** ortadan kalkmasiyle, reel ile rasyonel bütün bir insanlık için özdeş olur.

Başka bir deyişle, sınıfsal gerçekler ortadan kalkar, mutlak ile reel özdeş olur. Bu süreci ortaya koymayıp da reel-rasyonel bağlantısını Objektiver Geist ve Volks Geist olarak düşünseydik, sistemimiz bir objektif relativizm, bir tür Kantçılık olurdu. Sağ oportünizm bu süreci yani doğrultuyu değil, momenti yani durumu esas aldığı için, Marksizmi Kantçılığa bağlar.

Biz, konuya sosyalist açıdan bakmak, yani sosyalizmin teorik konularını sosyalist açıdan ele almak eğilimindeyiz.

Türkiye, sosyalist bir ülke olmadığına göre teorik incelememizde, reel'in rasyonel olduğunu göstermek yani (Objektiver Geist)e göre hareket etmek zorunluğunda değiliz, aksine, biz rasyonel'in nasıl reel olabileceğini araştırmak yani (Volks Geist)e göre hareket etmek zorunluğundayız. Buna karşılık, sosyalist ülkelerde sosyalizmin teorik sorunlarını incelemek reelin rasyonel olduğunu gösterme doğrultusunda olacaktır. Veya reelin rasyonel karakterini izleme zorunluğu belirecektir.

Bundan evvelki yazılarımızda belirttiğimiz gibi, teorik incelememizin yönü, ideolojiktir, teolojik değildir ve daha önce açıkladığımız gibi, ideolojik amaç önümüzdeki ilk sentezin saptanmasını yapmadır.

Buna göre ideolojik çalışmaların Volks Geist'e teleolojik çalışmaların Absolut Geist'e göre olması gerekir. Biz bu incelememizi ideolojik alana tahsis ettik. Yani; Volks Geist'i esas aldık.

Şimdi Volks Geist açısından iki endisi inceliyelim:

1 — Kişi başına ortalama millî gelir payı,

2 — Millî gelirin sosyal sınıflararası bölüşümü.

Hepimiz biliriz ki, ortada hem somut bir nesne bulunmalıdır, hem de bu somut nesneye talip bir çok kişiler olmalıdır ki, bu somut nesnenin bu kişiler arasında nasıl bölüşüleceği irdelenmelidir. Şayet ortada bölüşülecek bir şey yoksa veya ortada bölüşülecek somut bir nesne olur, fakat ona hiç bir kimse talip çıkmazsa pek doğaldır ki, bölüşme söz konusu olmaz. Diğer taraftan, ortada sonsuz derecede somut bir nesne varsa, diğer bir deyişle o nesne miktarı o nesneye talip olanların talep ettiği miktarın üstünde ise (mesela, hava) yine onun bölüşümü söz konusu olamaz. Demek ki bölüşme maddî nesnenin miktarına, ona ihtiyaç duyanların ihtiyaç miktarına bağlıdır. Bu genel görüşü üretime uygularsak ürünlerin bölüşümü üretim miktarile; nicel ve nitel karakteriyle, üretimi yapanların ihtiyaçlariyle ilişkilidir.

Tekrar edelim;

Üretim, üretimi yapanların ihtiyacından fazla ise o zaman onun şu ya da bu tarzda bölüşülmesi söz konusu olamaz. Üretim miktarı üreticilerin ihtiyacından az ise, o zaman üreticilerin ihtiyaçlarından bir kısmını gidermemeleri, veya bir kısım üreticilerin, ihtiyaçlarının giderilmesinde fazla fedakârlık yaparak, diğer bir kısım üreticilerin ihtiyaçlarını tam olarak gidermesine imkân sağlamaları gerekir.

Pek doğaldır ki, hiç kimse diğer bir kimsenin ihtiyacını tam gidersin diye kendini perhize zarlayamaz. Böyle bir şey ancak zor ile olur. Bu da Devlet'i yaratır.

Bu açıklamaya göre, bölüşüm, üretimden sonra Devletin kuruluşu ile beraber gelir ve onun tarafından şartlandırılır. Kısaca bölüşüm **Post hoc et Poster hoc** bir birimdir.

Üretimin insan ihtiyacını ne oranda karşılayabileceğini saptama, pek doğaldır ki, üretimin tümünü, tüketicilerin önüne koyma ve onların bunu ne oranda tükettiklerini saptama ile, yani deney

ile saptanmaz. Bu husus endislerle saptanır. Bu soyut endisler yukarıda da kaydettiğimiz gibi iki tanedir.

Bunun birincisi, millî gelirin, millî geliri yaratan nüfusa bölüştürülmesi, yani kişi başına isabet eden miktardır.

Millî Geliri (Y), nüfus sayısını (M) ile gösterirsek, kişi başına düşen miktar (Y : M) dir. Bu miktarın çoğalması için ya (Y) artmalı veya M küçülmelidir.

Malthus ve benzeri kötümser iktisatçılar (M) yi azaltmaktan yanadırlar. (C.H.P.)de de aynı eğilim vardır. Oysa, kişinin evlenmesi, çocuk yapması, geliriyle orantılıdır. Yani M = f (Y) dir. Buna göre (Y : M) yi maksimum kılma, bunun türevini sıfıra eşitleme ile olur. Buna göre M — M'. Y = 0 veya Y = M : M' bağlantısı ortaya çıkar. **Yani bir toplumun nüfusu, millî gelirin, nüfusa göre değişmesi hızına bölüşümüne eşittir.** Bu devlet müdahalesine bağlı değildir.

Bir insanın fizik varlığını ayakta tutabilmek için günde 2000 kaloriye, 500 ünite vitamine ... ilh ihtiyaç vardır. Şayet kişi başına düşen miktar bundan az ise, orada bölüşümden söz edilemez. O toplumda pazar ekonomisi, gelir kavramı olmaz. İnsanlar mağarada yaşar, ormandan odununu, sudan balığını, yabani ağaçlardan meyvesini ... ilh devşirir.

Bir toplumun kapitalist üretim tarzında, ihtiyaçlarını gidermesi, kişi başına düşen ortalama millî gelir payının orta kültür basamağındaki bir insanın marjinal ihtiyacını giderecek katın üstünde olması gerekir. Şayet bu durum yoksa o toplumun çabası, ya kapitalizm öncesi üretim ilişkilerini devam ettirme, ya da kapitalizme gidebilmek için millî geliri bu kata getirecek kadar çoğaltmaktır. Bu da (M' = M : Y) bağlantısını sağlıyacak şekilde

olmalıdır. Bu da $A \log y = \wr \dfrac{df\ (y)}{f\ (y)}$ bağlantısını gerektirir. Burada (A, bir sabite'dir. Bunun ikinci endisi, millî gelirin sınıflar arasındaki bölüşümü, iki basamaklı olmalıdır. Birinci basamak, bütün sınıfların marinal ihtiyaç katını giderme olmalıdır. İkinci basamak ,bütün sınıfların marjinal ihtiyacını gideren katın üstü, sosyal sınıflar arasında, bunların sosyal üretime katkısıyle orantılı olmalıdır. Şayet bir toplumda kişi başına isabet eden millî gelir payı, orta kültür basamağındaki bir insanın ihtiyacının üstünde ise, orada ilk basamak millî geliri arttırmadan önce, mevcut millî gelirin marjinal had üzerinden bütün sınıflara bölüştürülmesidir.

İkinci basamak marjinal haddin üstünde kalanın, sosyal sınıfların üretime katılma payı üzerinde bölüştürülmesi olmalıdır.

Türkiye'de kişi başına düşen ortalama millî gelir payı, orta kültür basamağındaki bir insanın marjinal ihtiyacını karşılayacak katın altındadır. Buna göre, Türkiye'nin millî sorunu, kişi başına isabet eden millî gelir payını artırmaktır. İşte Türkiye'li sosyalistlerin temel teorik sorunu: kişi başına düşen millî geliri artırmak.

Oysa Türkiye'li sosyalistler tıpkı Türkiye'li burjuvalar gibi bu konuda susmaktadırlar. Bütün çabalarını Türkiye'li burjuvalar gibi, siyasî iktidarı ele geçirmeye, iktidar nimetlerine konmaya, millî geliri daha adil bölüştürmeye, sömürüyü kaldırmaya harcamışlardır. Millî gelir artmadan sömürü kalksa, millî gelir daha âdil değil, en âdil (yani eşit) bölüşülse ne çıkar! Genel sefalet ortadan kalkar mı? Kalkmaz!.. Ancak yaygınlaşır! Aynen millî gelirin eşit bölüşülmesi de en âdil bölüşüm şekli midir? Bu da bir tartışma konusudur.

Kuzey Amerika'yı ele alırsak, orada kişi başına düşen ortalama millî gelir payı orta kültür basamağındaki bir insanın marjinal payından fazladır. O halde Amerika'nın millî sorunu mevcut millî geliri asgarî olarak muhafaza etmek ve onu daha âdil şekilde bölüştürmektir.

Millî gelirin hakça bölüştürülmesi

Millî gelirin âdil bir şekilde bölüştürülmesi ilkesini yukarıda açıkladıktı. Şimdi bunu ortaokul matematik bilgisiyle somutlaştıralım :

Orta kültür basamağındaki bir insanın marjinal ihtiyacı değeri (l) olsun. Toplumda A. B. C. D sınıfları bulunsun. Bunların üretime katılma oranları da, karşılıklı olarak (a, b, c, d), Toplam millî gelir M olsun. Yukarıdaki ilkeye göre :

(A) nın payı [M — (A+B+C+D) l] . a : (a+b+c+d)
(B) nin payı [M — (A+B+C+D) l] . b : (a+b+c+d)
(C)nin payı [M — (A+B+C+D) l] . c : (a+b+c+d)
(D) nin payı [M — (A+B+C+D) l] . d : (a+b+c+d) dır.

Bu mekanizmayı (merkezî planlama) kınar ve **Pazar**'da regulasına kor. Biz, merkezî planlamalı ve Pazar regülatörlü ekonomiye Co - existance'lı ekonomi diyoruz. Buna göre biz co - existance'cıyız...

Hemen şunu söyleyelim ki, bir çok kişiler Co - existance deyince akıllarına kapitalist ve sosyalist üretim tarzlarının dünyada yan yana yaşaması biçimini anlarlar. Biz ise Co - existance'i sosyalist üretim tarzı içinde mütalea ederiz. Bu itibarla tanım farkımızı okuyucu aklından çıkarmamalıdır.

Bizce önemli olan millî gelirin bölüştürülmesi değil, millî gelirin artması, büyümesidir.

Şimdi bu konuyu inceliyelim :

Millî geliri artırmak

Kişi başına düşen ortalama millî geliri artırma, topyekûn millî geliri artırma ile bu da üretimi artırma ile mümkündür. Üretimi artırma üç şekilde ve bunların permutasyonu sayısında olur.

a — Tekniği geliştirerek,
b — Çalışmayı yoğunlaştırarak,
c — Üretim araçlarını çoğaltarak.

Bunlardan (a) şıkkı iktisatçıları değil makine mühendislerini ilgilendirir. Bu itibarla biz buna değinmiyeceğiz.

(b) şıkkına gelince, bu da iktisatçıları değil işletmecileri ilgilendirir. Bu itibarla biz bununla da ilgilenmeyeceğiz. Ancak söz sırası geldiği için şunu da kaydedelim ki, daha rasyonel bir işletme ile üretimi artırma iki şekilde mümkündür.

a — İnsanın reflekslerini makinaya uydurma (Taylorizasyon). Buna kapitalist rasyonalizasyon denir.

b — Makinaya insan reflekslerini uydurma. Buna sosyalist rasyonaizasyon denir.

Biz burada üretimi artırma derken, bu işletmeciliği de kastetmiyoruz. Fakat, sosyalist rasyonalizasyona taraftarız. Biz üretimi artırma derken, ekonomik büyümeyi kastediyoruz. Biz iktisatçılar ancak bu konuda mütalea beyan edebiliriz.

Şimdi üretim araçlarını çoğaltmayı, diğer bir deyimle ekonomik büyümeyi ele alalım:

Ekonomik büyüme

Ekonomik büyümeyi kavrayabilmemiz için şu dört ekonomik kavramı açıklamak gerekir:

1 — Osmanlıca'da (Temerküz = Concentration = yoğunlaşma)
2 — Osmanlıca'da (Merkezîleşme = Centralisation),
3 — Osmanlıca'da (İddihar = Accumulation = birikim),
4 — Osmanlıca'da (Tekarüp = Convergence)

Osmanlıca'da temerküz denilen ekonomik olay, büyük kapitalin küçük kapitali yutması, merkezîleşme denilen ekonomik olay ise tesislerin birleşmesi tekelleşmesidir.

Demek ki temerküz kapitalde; merkezîleşme tesislerdedir.

İddihar ise, mevcut kapital'e ve mevcut tesislere üretimi çoğaltmak için yeni kapitalin ve yeni tesislerin eklenmesidir.

Tekarüp mevcut kapital ve tesislerin üretimin devam ettirilmesi için bütünleşmesidir.

Demek ki temerküz mevcut kapitalin daha az ellere bölüşülmesi, merkezileşme mevcut üretim araçlarının daha az tesislerde toplanmasıdır.

Buna karşılık iddihar mevcut kapitalin mevcut üretim araçlarının artmasıdır. O halde iddihar ekonomik büyümeyi sağlar. Tekarüp mevcut kapital ve tesislerin üretimi rasyonelleştirmeyi amaçladığından bütünleşmeyi sağlar.

Pek doğaldır ki, biz ekonomik büyümeyi ve ekonominin güvenceye bağlamasını esas aldığımızdan kapitalistlerin ve tesis yerlerinin azalmasının ve çoğalmasının konumuzla ilişkisi yoktur. Bu husus temerküz ve merkezîleşmeyi ilgilendirir. Bizi ilgilendiren teraküp ve iddihardır.

Kapitalist üretim tarzı, evrensel olarak ele alınırsa, büyüme vardır. Buna karşılık kapitalizm ülke olarak ele alınırsa büyüme olabilir de, olmayabilir de.

Evrensel olarak dünya kapitalizminde büyüme, yıldan yıla değişmekle beraber ortalama yüzde üç civarındadır. Buna göre dünyamızın bazı ülkelerinde büyüme yüzde üçün üstünde, bazısında bunun altındadır. Hatta büyüme değil gerileme bile mümkündür.

Marx **Kapital**'inde büyüme bahsini Feuerbach'ın tezlerinde olduğu gibi aforizma halinde yazıp bırakmıştı. Engels bu tezlere göre büyüme bahsini tamamlamıştır. Marx'dan sonraki Marksistler genellikle temerküz ve merkezîleşme konularını işlemişler, büyüme konusuna değinmemişlerdir. Ancak, Rosa bu konuyu işlemiştir. Lenin de bu konuya değinmemiştir.

Şimdi temerküz'e, merkezîleşme'ye değinelim:

Kapitalizmde temerküz, yani kapitalin sınırlı ellerde toplanması geniş kitlelerin yoksullaşmasını, kapitalizmde merkezîleşme tesislerin azalmasını yani geniş yığınların proleterleşmesini doğurur. Serbest rekabetçi kapitalizm, tekelci kapitalizme, inisiyatör-

ler de gündelikçiliğe dönüşür. Sonuç olarak inisiyatörcü, rekabetçi kapitalizm yine kapitalizm olarak kalır; kendine yabancılaşır. Demek ki kapitalizmde yabancılaşmayı temerküz ve merkezîleşme yaratır.

Kapitalizmde iddihar ve teraküp müteşebbislerdeki kapitali artıracağından kapitalizmin inkârına (négation'a) yol açar. Çünkü:

Kapitalist, kâr mülahazasile üretim yapar. Kapital büyüdükçe kâr azalır. Kâr = S: (C+V) dır. (C) artınca kâr sıfır'a yaklaşır. Bu da kapitalizmin yıkılışı demektir. Hemen şunu tekraren hatırlatalım: Kapitalizmde kendi kendine yıkılma (autodestruction) yoktur. Zira büyüme kapitalizmi yıkıma götürürken temerküz, merkezîleşme ve kapitalizmin eşitsiz büyüme kanunu kapitalizmi değil bir kısım kapitalistleri yıkıma götürür. Diğer bir kısım kapitalistleri semirtir. Mevcut kapitalistler yıkılıp onların yerini yeni kapitalistler alır. Şimdi tekrar edelim: Temerküz ve merkezîleşme kapitalizmin yabancılaşmasını, büyüme kapitalizmin negation'unu doğurur.

Tarihen malum ve meşhur sosyalistler, Hilferding'den Lenin'e ve Lenin'den günümüze değin sosyalizmi hep kapitalizmin temerküzü ve merkezîleşmesi üzerine bina etmişlerdir. Diğer bir deyimle sosyalizmi, kapitalizmin yabancılaşmasının ürünü biçiminde ele almışlardır.

Biz ise sosyalizmi kapitalizmin temerküzü ve merkezîleşmesi üzerine değil, büyümesi ve bütünleşmesi üzerine bina etme eğilimindeyiz. Diğer bir deyimle biz sosyalizmi, kapitalizmin yabancılaşmasının değil negasyonunun ürünü olarak mütalea ediyoruz.

Ekonomik büyüme genellikle makro ekonominin, dinamik ekonomi politiğin belli bir gelişmesinden sonra formüle edilebilir.

TİP ve TSİP sosyalist yöntemi ekonomik büyümeyi, bütünleşmeyi gerçekleştirme değil temerküzü ve merkezîleşmeyi önleme, yani tekelleri ve finans kapitali yıkmada, emperyalistliği giderilmiş kapitalizmi gerçekleştirmede görürler; millî kurtuluş hareketlerini esas alırlar. Ş. Süreyya'nın, CHP'nin hayrül halefi olurlar.

Pek doğaldır ki, biz de tekellerin, finans oligarşisinin karşısında ve millî kuruluşlardan yanayız. Fakat, bu yolla sosyalizme gidilemez. Sosyalizme giden yol ekonomik bütünleşmeyi, ekonomik büyümeyi sağlayan yoldur. Ekonomik bütünleşmeyi şimdi bir yana bırakalım, ekonomik büyümeyi ele alalım:

Ekonomik büyüme iki şekilde söz konusudur:

a — Positif ekonomik büyüme,

b — Normatif ekonomik büyüme.

Positif ekonomik büyüme, yukarıda sözünü ettiğimiz kapitalizmin evrensel olarak % 3 oranındaki büyümesidir. Pazarın iç ya-

salarına göre bellileşen büyümedir.

Normatif büyüme, insanoğlu'nun faal, bilinçli, planlı müdahalesiyle gerçekleşen büyümedir. Diğer bir deyimle sosyalist büyümedir.

Geniş halk yığınları, normatif büyümenin kapitalist üretim tarzında gerçekleşemiyeceği, ancak positif büyümenin gerçekleşeceğini anlamıştır; positif ekonomik büyümeyi de yeterli bulmamıştır; normatif büyümeyi özlemektedirler. Böylece, sosyalizmin şartları belirlenmiş oluyor. O halde sosyalistlerin yapacağı şey, Volks Geist icabı olarak rasyonel bir normatif büyümeyi gerçekleştirecek planı programı saptamadır.

Bu plan ve programı gerçekleştirmede karşılaşacağı engelleri giderecek bir strateji ve taktiği uygulamadır.

Şimdi kısaca positif ve normatif büyümeyi inceleyelim. Bunun için daha önce bazı bilgilere (skala'nın, izomorf'un, sublimasyon'un, izotopluğun tanımlanması)na ihtiyaç vardır.

Skala, İzomorf, İzotrop ve Sublimasyon nedir

Üretim güçleri arasında değişir nitelikte olanı üretim araçlarıdır. Buna göre üretim güçleri farklı toplumlar deyince akla üretim araçlarının farklılığı gelmelidir. Üretim araçlarının ayrıntısı da bunların muharrik güçleri ayrıntısına indirgenebilir.

Ürün, ürünün bölüşümünü bu da üretim ilişkilerini vücuda getirir. Üretim ilişkileri üretimde bir ekonomik artığın belirmesi halinde söz konusu olabilir.

Üretim güçleri, üretim ilişkileri olmadan üretim yapamaz. Buna göre üretim güçleri ve üretim ilişkileri bir diftonk vücuda getirirler. Bu diftonga (Üretim Tarzı) denir. Üretim tarzlarını birbirinden ayıran husus ekonomik artığın nitel ve nicel karakteridir.

Üretim tarzı üzerinde sosyal güçler (kurumlar) yükselir. Sosyal kurumlar da sosyal ilişkileri vücuda getirir. Sosyal kurumlar ve sosyal ilişkiler de bir diftonk teşkil ederler. Bu diftonga da (Sosyal Tarz) denir.

Sosyal ilişkiler kendi aralarında bir kongrüans halindedirler. Üretim tarzı ile toplum tarzı da bir kongüans teşkil ederler.

Sosyal tarz ile üretim tarzı bir bütün teşkil ederler. Buna da (Sosyal Yapı) denir.

Sosyal Tarz, üretim tarzı üzerinde yükselir. Yani sosyal tarz, üretim tarzının **Post hoc - poster hoc** birimidir.

Sosyal tarz, üretim tarzı üstünde bir sıraya göre (yani skala'ya) göre yükselir. Bazı Markscılar analizlerinde skalaya değil şema-

ya önem verirler. Sanımca bu görüş isabetsizdir. Marksçı analiz skalaya göre olmalıdır

Bu açıklamaya göre, Marksçı analiz bir yapı analizi, bir skala analizi, zamana göre bir sıralandırma analizidir.

Söz sırası gelmişken şunu arzedeyim ki sıralandırma analizine Peano'nun aksiyomlarıyle başlamıştım. Bu itibarla incelemelerimizde istesem de, istemesem de onun etkisini hâlâ görmek mümkündür.

Bu skalanın tabanında üretim güçleri ve onun muharrik kuvveti vatar.

Kölelık çağının üretim gücü kas kuvvetidir. Bu kas kuvveti, kölenin kas kuvveti de olabilir, evcilleştirilmiş hayvanın kas kuvveti de. Bu çağın üretim aracı el değirmenidir, ekonomik artığı artık-emektir.

Feodal çağın üretim gücü tabiat kuvvetidir. Bu tabiat kuvveti, yel veya su kuvveti olabilir.

Bu çağın üretim aracı yeldeğirmenidir. Ekonomik artığı artık-ranttır.

Kapitalist çağın üretim gücü yakıt kuvvetidir. Bu yakıt kuvveti, buhar veya akaryakıt olabilir. Ekonomik artığı artık-değerdir.

Hemen şunu söyleyelim ki, kapitalist ve sosyalist çağın üretim gücü aynıdır. Yani kapitalist Amerika hangi üretim araçlarını kullanıyorsa, Sosyalist Sovyetler de aynı üretim güçlerini kullanırlar. Amma kapitalist dünya ile sosyalist dünya arasındaki üretim ilişkileri farklıdır.

Üretim güçleri aynı, üretim ilişkileri farklı toplumlara izomorf toplum denir. Buna göre Sovyetler ve Amerika izomorfturlar.

Üretim güçleri farklı, üretim ilişkileri aynı olan toplumlara biz izotrop toplumlar diyoruz. Buna göre ilkel komünal toplum ile sosyalist toplum izotropturlar, fakat izomorf değildirler.

Toplum skalası ilkel komünal, köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist toplum biçimindedir.

Toplumların tarih seyri içindeki gelişmeleri bu sırayı aynen izlemeleri zorunlu değildir.

Bazı toplumlar ilkel komünal toplumdan köleci topluma geçmeden feodal tarzına atlamışlardır.

Pek doğaldır ki, bunların feodal tarzı, klasik feodal tarzdan ayrıcalıklar, farklılıklar gösterir. Bazı Marksçılar bu ayrıntıya bakarak onu ayrı bir üretim tarzı (Asyaî Üretim Tarzı) olarak nitelerler. Oysa bu göüş sanımızca geçerli değildir. Zira bu üretim tarzlarının ekonomik artıkları aynıdır: Artık-Rant'tır.

Yukarıda açıkladığımız skalanın basamaklarını atlayarak ilerlemeğe sublimasyon diyoruz.

Sublimasyon Türkiye için çok önemlidir. Zira VII ilâ XV. yüzyılları arasında Anadolu'da esaslı sublimasyonlar olmuştur.

Anadolu'daki Sublimasyonlar :

Anadolu'nun Güneydoğu bölgesi dağlık halkı ilkel komünal üretim tarzını VII. bazı bölgelerinde XVI. yüzyılların kadar yaşamıştır. İlkel komünal toplumun dini de Yezdîlik (bir çoklarımız yanlış olarak Yezidîlik derler)di. İslâm orduları bu bölgeyi işgal edince, kendilerini peygamber sülâlesinden ilân eden bir aile (Merdasî) ailesi, kendini Emevî ailesinden ilân eden diğer bir aile (Mervanî) ve daha başka aileler bu ilkel komünal hayat yaşayan toplumları idareleri altına aldılar. Bu suretle ilkel komünal toplum üzerinde aile mülkiyeti; rant üretim tarzı belirdi. Bunun sonucu bu toplumlar kölelik dönemini yaşamadan feodal üretim tarzının orta basamağına geçtiler. Bunun en son şekli XVII yüzyılda Seyyid Ubeydullah tarafından Şemdinli'de (Nehrî'de), Şeyh Cilli tarafından Samandağ'da gerçekleşti. Aynı durum Türkmenlerde de oldu (XV). Bunun sonucu, belli ailelerin yönetiminde ilkel komünal toplum ortaya çıktı. Bu bir sublimasyondu. Şimdi ortaya şu sorun çıkabilir: kapitalist üretim tarzı feodal mülkiyeti (aile mülkiyetini) kaldırır. Türkiye'nin aktüel durumu aile mülkiyetini ferdî mülkiyete dönüştürme olduğuna ve mevcut aileler buna yatkın bulunmadığına göre, acaba kapitalizme uğramadan bir sublimasyonla bu toplum sosyalizme geçemez mi?

İşte Türkiye'li sosyalistlerin ikinci teorik sorunu budur.

Şimdi bu tanımlardan sonra tekrar büyüme konuşuna dönelim :

Positif Büyüme - Normatif Büyüme

Yukarıda kapitalizmde evrensel olarak üretim güçlerinden gelen bir büyümenin olduğunu, fakat pazara ve pazar yasalarına dayanan üretim ilişkilerinin bu büyümeyi belli bir dönemde (Azalan kâr haddi yasası gereğince) duraksatacağını belirtmiştik. Buna göre kapitalist üretim tarzında, belli bir döneme kadar üretim güçleri bir büyüme yaratır. Bu büyümeye positif büyüme denir. Sosyalizm, kapitalizmle izomorf olduğuna göre onda da positif bir büyüme vardır.

Pazar ve pazar yasaları üretim ilişkileri yerine merkezi planlamanın üretim ilişkileri ikame edilerek sağlanan büyümeye (Normatif Büyüme) denir. Sosyalist üretim tarzında hem positif, hem de normatif büyüme vardır. Oysa kapitalist üretim tarzında ise yalnızca positif büyüme olur. Kapitalist bir ülkede normatif büyüme olmaz, Kapitalist ülkede görülen normatif büyüme, büyüme değil, temerküzdür. Sosyalistlerin öngördüğü normatif büyüme, düzgün - dengeli, yalnızca kantitatif değil, aynı zamanda kalitatif bir büyümedir.

Pek doğaldır ki kapitalist toplumu sosyalist topluma dönüştürmede bu sözkonusudur.

Kapitalist toplumda büyümenin olabilmesi için, ilk önce tekrar üretimin diğer bir deyimle üretim ile tüketimin dengelenmesi gerekir. Buna göre büyümeyi iki aşamada incelemek gerekir.

a) Üretim ile tüketim arasında denge hali (Tekrar üretim - üretim)

b) Üretimin tüketimi aşması hali. «Büyüme»

Üretim tarzı ister kapitalist, ister sosyalist olsun bu iki aşamayı dikkate almak gerekir.

Eğer üretim tarzı kapitalist üretim tarzı ise büyüme positif, üretim tarzı sosyalist üretim tarzı ise büyüme normatif olur. Normatif büyüme positif büyüme üzerinde yükselir.

Bundan evvelki yazımızda üretimin, tekrar üretim olmasını (Emek + Tabiat + Kapital) yani aktif etken ile tüketim pasif etken birliğini de görmüştük. Eğer bunlar bir arada olmazsa ne üretim ne de tekrar üretim olabilir. Mesela, Arap dünyası petrol vermeyince Avrupa ve Japonya sanayii durdu. Bizde, şeker pancarı miktarca az olduğu için, bir çok şeker fabrikalarımız rasyonel değildir, yılda onbeş günden fazla çalışamazlar. Kömür olmadığı için bir çok çimento fabrikalarımız tam randımanla çalışamamaktadır. Keza yatırım bütçesi çıkmadığı için 1973 ve 1974'de bir çok çimento fabrikamız çimentosunu satamadığından gereği gibi çalışamamışlardır.

Kapitalist üretim tarzında normaltif büyümenin olamıyacağını Türkiye'den örneklerle açıklayalım:

Türkiye, tarımını artırmak için, devlet toprak mahsullerinde himayeli bir mübayaa izledi. Sonuç şu: 80 milyon dönüm ekilen toprak alanımız 230 milyon dönüme çıktı. Toprak mahsulleri bir hayli arttı. Fakat ona karşılık meralar ortadan kaltı. Süt, yağ, yün, deri, peynir ... ve emsali hayvan ürünleri azaldı. Pamuk, tütün taban fiyatları yükseldi. Bunlar fazla ekildi. Pancar ekilmedi. Şeker sıkıntısı ortaya çıktı ... ilh. Kısaca kapitalizmde normatif büyüme olamaz.

Bazıları Almanya'yı, Japonya'yı kapitalizmde normatif büyümenin olacağına örnek olarak gösterdiler. Bu, yanlıştır. Kısa zaman süreleri için bu doğrudur. Uzun zaman süresinde ancak positif büyüme olur. İşte Almanya, Japonya ne hale geldi? Yıkıldı gitti.

Pazar yasaları Almanya ve Japonya'da temerküz, merkezîleşme ve tekarübü gerektiriyorsa, orada bunlar olur. Fakat bunlar büyüme değildir.

Şimdi üretimin ve tekrar üretimin tam olarak gerçekleştiğini kabul edelim. Bu takdirde büyümenin olabilmesi için, **«Marksçı Açıdan Kapitalizmin Analizi»** kitabımızın (93) sahifesinde belirttiğimiz

$$a \Sigma k v = a \Sigma v - \Sigma dc + \Sigma dv$$

bağlantısının geçerli olması gerekir. Buradaki simgeler şunlardır : (a = Mehrwert'i, k = Mehrwert'in istihlâk edilmeyen kısım kat sayısı, v = değişen kapitali, dc = çoğalan üretim malı)

İşte büyüme bu şekilde olabilir.

Bütünleşmiş millet — egemen millet

Üretim ve tekrar üretimin olabilmesi için (Mesela, kumaş üretiminin) (Dokuma tezgâhları, dokuma ipliği, yün, koyun, işçi, kumaş alıcısı ...) birliğinin gerçekleşmesi gerekir. Yaşadığımız çağda, bu hususlar bir siyasî devlet sınırı içinde olmamaktadır. Örneğin: Almanya dokumalarını ele alalım. Yün Avustralya'dan İngiltere'ye gelmekte iplik olmakta, ipliği Almanya dokuma tezgâhları almakta, Almanya dokuma tezgâhlarını Çekoslovokya'dan getirtmekte, elektriği Arap dünyasından getirtilen akaryakıt ile işletilmekte, Türkiye'li işçiler bu tezgâhlarda çalışmaktadırlar. Görülüyor ki bu üretim (Australya 1, İngiltere 2, Almanya 3, Çekoslovakya 4, Türkiye 5... ilh) gibi muhtelif ülkelerin birliğinden vücut bulmaktadır. Ülkeleri M ile, ülkeyi de yanındaki rakam ile ifade edersek, üretimin ve büyümenin olmasını, matematiksel olarak

1) (M1 U M2 U 3 U M4 ...)

2) (M1, M2, M3, M4 ...)

1) biçiminde gösteriliş bütünleşmeyi = integration'u, 2) numaralı gösteriş birleşmeyi = unification'u ifade eder.

Ülkelerin toplanmasiyle vücuda gelen, bütünleşmiş cümle halini alan ülkelere (Bütünleşmiş ülke), ülkeleri eleman olarak kabul eden cümleye tekabül eden, farazî ülkeye (Birleşmiş ülke) denir.

Yukarıdaki misalimizde Avustralya yünü İngiltere'ye veriyordu. Oysa İngiltere'ye değil de doğrudan doğruya Almanya'ya verebilirdi.

Almanya Türkiye'den değil Yunanistan'dan işçi alabilir, mamul malını Türkiye'ye değil İspanya'ya satabilirdi. Buna göre bütünleşmeler, ya da birleşmeler şöyle olabilir:

(1) (M1 UM2 UM3 UM4 UM5)
(2) (M1 UM3 UM4 UM6 UM7)
(3) (M1 UM3 UM4 UM5 UM7)
(4) (M2 UM3 UM4 UM6 UM7)
(5) (M3 UM4 UM5 UM6 UM7)

Bu cümleleri ele alalım. Bu cümlelerin arakesiti şöyle olacaktır :

(1) n (2) n (3) n (4) n (5) → (M3 UM4)

Bütünleşmiş cümleler yerine birleşmiş cümleleri de kullanabiliriz. Bütünleşmiş ya da birleşmiş ülkelerin cümlelerinin arakesitine egemen ülke denir.

Bütünleşmiş ülke halkına bütünleşmiş millet, birleşmiş ülke halkına birleşmiş millet, egemen ülke halkına egemen millet diyeceğiz.

Bütünleşmiş ya da egemenleşmiş ülkede kapitalizm

Üretim tarzı ister sosyalist olsun, ister kapitalist olsun egemen ülkede hiç bir suretle pazara dayanan üretim olmaz. Bu itibarla egemen ülkelerde ne kapitalizm olur ne de sosyalizm. Kapitalizm ya da sosyalizm ancak iktisaden entegre olan ülkelerde olur.

Egemen ülkeler entegre olmazlarsa onlar ancak rant ile yaşayabilirler. Bu rant ta bir jeo-politik rant olabilir. Şimdi egemen ülkelerin entegrasyonu ve rantı konusunu ele alalım.

Yukarıki örneğimizde: (M3 UM4) U (M1 UM4 UM5) (1)
(M3 UM4) U (M1 UM6 UM7) (2)
(M3 UM4) U (M1 UM5 UM7) (3)
(M3 UM4) U (M4 UM6 UM7) (4)
(M3 UM4) U (M5 UM6 UM7) (5)

durumlarından biri olmadıkça üretim olmaz. Buna göre M3 veya M4 ülkeleri ya yukarıda (1, 2, 3, 4, 5) şıktan birini tercih ederek entegre olma yolunu izlemek kapitalizme ya da sosyalizme geçmek veya (1, 2, 3, 4, 5) entegre şıklarından herbirine mavi boncuk vererek, fakat hiçbiri ile entegre olmadan rantla geçinmek zorundadırlar. Şayet M3 ve M4 egemen ülke olarak kalma isteğinde iseler ne kapitalizme geçebilirler, ne sosyalizme... Rant gelirlerini tüketim mallarına dönüştürerek yaşama yolunu seçme zorundadırlar.

M3 veya M4 ülkeleri entegre oldukları cümle, kapitalist ülke-

ler ise bunlarda kapitalist; sosyalist ülkeler ise sosyalist olma zorundadırlar.

İngiltere kapitalizmi veya sosyalizmi, Alman kapitalizmi veya sosyalizmi, Fransız kapitalizmi veya sosyalizmi ... olmaz. Amma Sovyetler Sosyalizmi veya kapitalizmi, Kuzey Amerika kapitalizmi veya sosyalizmi, Kıta Çini sosyalizmi veya kapitalizmi olabilir.

Buna karşılık İngiltere'de bir kapitalizm görünüyorsa, bu Büyük Britanya kapitalizmi değil Commonweath kapitalizmidir. Almanya'da bir kapitalizm görülmüşse bu Alman kapitalizmi değil Wehrmacht kapitalizmidir. Fransa'da bir kapitalizm görülüyorsa bu Fransa kapitalizmi değil Kuzey Afrika - Fransız entegrasyonu kapitalizmidir.

Bu ülkelerde kapitalizm, ancak kapitalizmin evrenelleşmesi halinde geçerli olabilir. Kapitalizmin evrenselleşmesi demek:

a) Gümrüklerin kalkması,
b) Pasaportun, vizenin kalkması,
c) Enternasyonal tek paranın kabul edilmesi ... ilh demektir.

Keza Küba'da, Şili'de, Arnavutluk'ta, Çekoslovakya'da, Türkiye'de ... ilh sosyalistlik de olmaz kapitalistlik de.

Bu ülkeler rantla geçinmek zorundadırlar. Bu zorunluk egemen üretim tarzı içindir. Yoksa egemen sektörü rant olan ülkede kapitalist üretim sektörü de olabilir. sosyaiist üretim tarzı da... Bu rant kapitalist ya da sosyalist bir üretim şeklinin özü olabilir. Örneğin: Arnavutluk rantla (jeo-politik) geçinen bir ülkedir. Ama üretim tarzı şeklen sosyalisttir.

Türkiye rantla (jeo-politik, sarrasin, transit) geçinen bir ülkedir. Ama üretim tarzı şeklen kapitalisttir.

Gerek Arnavutluğun ve gerekse Türkiye'nin üretim tarzı özü itibariyle feodaldir. Biri bu feodalliği sosyalist, diğeri kapitalist üretim şeklinde yürütür.

Bunu açıklayabilmek için evrensel çelişkilerine ve bunların çözümüne değinmek gerekir.

Toplumda temel çelişkiler

Yaşadığımız çağın temel çelişkileri beş noktada toplanır :

a) Emek - kapital çelişkisi
b) Metropol - sömürge çelişkisi
c) Kapitalist ülkelerarası çelişki
ç) Sosyalist ülkelerarası çelişki
d) Kapitalist ülkeler ile sosyalist ülkelerararası çelişki

a — İlk bakışta emek ile kapital arası çelişkinin antagonist

olduğu belli olmaz. Nitekim Nazi sürüleri Stalingrad ve Elalemeyn önlerine saldırdıkları zaman karşılarında Sovyet ve İngiliz emekçilerini buldular. Nazi sürülerindekiler de emekçi idi. Yani Stalingrad ve Elelameyn önlerinde kıyasına çarpışanlar emekçilerdi.

Emekçi, emekçi ile çarpışmıştı. Demek, her hangi bir ülkenin emekçisi kendisini diğer bir ülkenin emekçisine değil, kendi ülkesinin kapitalistine daha yakın görüyor. Emekçi, emek - kapital çelişkisini evrensel değil ülkesel alıyordu. Oysa, yukarıda açıkladığımız gibi üretimin, tekrar üretimin, positif ve normatif büyümenin olması evrenselliği gerektiriyor.

b, c, ç — Metropol - sömürge arası, kapitalist ülkeler arası, sosyalist ülkeler arası çelişkilerin antagonist olmadığı, belli düzeylerde çözümleneceği görüşünü benimseyenler vardır.

d — Kapitalist ve sosyalist üretim tarzlarını uygulayanlar arası çelişkiyi de antagonist görenler vardır. Oysa bu iki üretim sektörünün bir arada yaşıyabileceği görüşü yaygınlığını muhafaza etmektedir (Co-existance). Biz de co-existance'cı olduğumuzu biraz önce söylemiş ve bunun tanımını yapmıştık. Buna göre bizim coexistance anlayışımız bu doğrultuda değildir. Biz, bununla Merkezî planlamalı ve pazar regülatörlü üretim tarzını kastediyoruz.

Biz sosyalist ve kapitalist ülkelerin anlaşabileceklerini kabul ederiz. Kapitalist ve sosyalist ülkeler anlaşmasına en güzel örnekler Türkiye, İran, Afganistan ve Kıt'a Çini'dir.

1919-1923'de verdiğimiz istiklâl savaşı sömürge - metropol çelişkisi çözümü değil, kapitalist İngiltere ile Sosyalist Sovyetler anlaşması ürünüdür.

İkinci Dünya savaşından sonra İran'da Mahabad'da sosyalist Azerî Cafer Pişaveri idarelerinin kurulması ve yıkılması Sovyet - Amerikan arası ilişkilerin sonucudur.

Şöyle ki: Şayet İran'ın gücü yetmediği için İran'da Pişaveri ve Gazi Muhammed hükümetleri kurulmuşsa, bunların kuruluşundan sonra İran'ın gücünün artması söz konusu olamıyacağına göre, bu devletleri sonradan İran'ın temizlemesi bir mucize niteliğinde olur. Bu devletlerin kurulmasını da yıkılmasını da Sovyet - Amerikan ilişkilerine bağlamak gerekir kanısındayım.

Aynı görüş Afgan ve Kıt'a Çini için de geçerlidir.

Buna göre dünya sosyalizmini yukarıda saydığımız beş çelişkiyi, biri kendi içinde diğeri evrensel çapta bir senteze bağlama içinde ele alma gerekeceği kanısındayım.

Bütünleşen ülke içi sosyalizmi

İster kapitalist, ister sosyalist üretim tarzı uygulansın ekono-

mik büyümenin olması, ekonomik bütünleşmiş ülkeler için söz konusu idi. Şimdi bütünleşmiş ülkede sosyalizmin uygulanabilmesi için şu iki özelliğin bulunması gerekir :

1 — Bütünleşmiş ya da bütünleşmemiş bir ülkede, toprak altı ve üstü doğa şartlarından (yani ekolojik şartlardan) değil de üretim ilişkilerinden dolayı atıl duran üretim güçleri varsa,

2 — Yine bütünleşmiş ya da bütünleşmemiş ülkede ekolojik şartlardan değil de üretim ilişkilerinden dolayı efektif talep karşılanamıyorsa,

Hemen şunu söyleyelim ki, bütünleşmiş olsun ya da olmasın bütün kapitalist üretim tarzını uygulayan ülkelerde hem atıl duran üretim güçleri vardır, hem de efektif talep te giderilmemektedir. Hemen hemen şunu da hatırlıyalım :

Bütünleşmiş olsun ya da olmasın her kapitalist düzende düzenin değişmesi zorunluktur. Ama düzenin değişmesinin zorunlu olmasına rağmen düzen ancak o ülkenin ekonomik bütünleşmesi halinde gerçekleşebilir. Bütünleşmemiş bir ülkede kapitalizm yada sosyalizmi uygulamaya kalkarsanız, o ülkede kapitalizm ya da sosyalizm değil, kapitalizm yada sosyalizm şekli altında bürokrasinin merkeziyetçiliği hüküm sürer, sosyal-faşizm kol gezer.

Buna göre gerek kapitalist gerek sosyalist mücadele, ülkeyi bütünleşmeye götürme doğrultusunda olmalıdır.

Türkiye'de sosyal mücadele, Türkiye'nin de dahil olacağı bir Avrupa Birliğini, yasalarımızın meşruluğunu kabul ettiği yoldan gerçekleştirme olmalıdır.

BİTTİ

SABAHATTİN ALİ HİKÂYE YARIŞMASI SONUÇLARI:

Birinci : KIŞLAK (Duran Yılmaz)

İkinci : GÖKOVA'DA YALAZLAR (Celâl Özcan)

En başarılı hikâye :

KÜÇÜK ŞEHRİN SOĞUK GECELERİ (Aysel Özakın)

TUTANAK

«Yeni Adımlar»ın düzenlediği **1974 Sabahattin Ali Hikâye Yarışması**'na gönderilen 108 hikâyenin değerlendirilmesi için Seçici Kurul üyelerinden **Vedat Günyol, Metin İlkin, Orhan Suda** 18 Ocak 1975 Cumartesi günü saat 14.30'da biraraya geldi. Kurul üyelerinden Cemalettin Aykın Fransa'da görevli olduğu, Fakir Baykurt da Ankara'da bulunduğu için toplantıya katılamadılar. Bu iki arkadaşımız raporlarını postayla gönderdiler.

Önce Cemalettin Aykın'ın ve Fakir Baykurt'un raporları okundu. Toplantıya katılanlardan Orhan Suda'nın değerlendirme yazısı, Metin İlkin'in kısa değerlendirmesi okunduktan ve Vedat Günyol da görüşlerini açıkladıktan sonra, kurul üyelerinin önerdikleri hikâyelerin bir dökümü yapıldı: oyların dağılımı şöyleydi:

Birincilik için :

Fakir Baykurt, «Gökova'da Yalazlar»ı (Celal Özcan)
Cemalettin Aykın, «İfade»yi (Rüştü Kaşkaya)
Vedal Günyol, «Kışlak»ı (Duran Yılmaz)
Metin İlkin, «Kışlak»ı (Duran Yılmaz) ve «Gökova'da Yalazlar»ı (Celal Özcan)
Orhan Suda; «Gökova'da Yalazlar»ı (Celal Özcan)

önerdiler.

İkincilik için :

Fakir Baykurt'un, oyunu kullanmadığı
Cemalettin Aykın'ın, «Kışlak»ı (Duran Yılmaz)
Vedat Günyol'un, «Gökova'da Yalazlar»ı (Celal Özcan)
Metin İlkin'in, «Gökova'da Yalazlar»ı (Celal Özcan)
Orhan Suda'nın, «Kışlak»ı (Duran Yılmaz)

seçtikleri saptandı.

Bunun üzerine, kesin bir sonuca varmak için, önerilen hikâyeler üzerinde tekrar duruldu ve yapılan görüşmelerden sonra :

BİRİNCİLİĞİ : Duran Yılmaz'ın **KIŞLAK**
İKİNCİLİĞİ : Celal Özcan'ın **GÖKOVA'DA YALAZLAR**

adlı hikâyeleri aldı. Ve diğer hikâyeler arasında en başarılı olarak, Aysel Özakın'ın **KÜÇÜK ŞEHRİN SOĞUK GECELERİ** seçildi. Ayrıca başarılı görülen :

— **İfade** (Rüştü Kaşkaya)
— **Şehir değil ahır** (Abdullah Aşçı)
— **Aysel** (Şükran Topal)
— **Lokavt** (Lütfü Kaleli)
— **Boz tosun** (Hasan Kıyafet)
— **Elli lira** (Tülin Hoşgör)
— **Düdük sesleri** (Mehmet Güler)
— **Köşedeki ev** (Adem Atar)
— **Tutuşmak** (Rıza Zelyut)
— **Urgan** (Haydar Koyun)
— **Parça parça** (Bedri Karayağmurlar)

adlı hikâyelerin de Yeni Adımlar'da yayımlanmasına karar verildi.

18 Ocak 1975

Vedat Günyol	**Metin İlkin**	**Orhan Suda**
(İmza)	(İmza)	(İmza)

Orhan Suda

SUNUŞ VE DEĞERLENDİRME

1974 «Sabahattin Ali Hikâye Yarışması»na gönderilen hikâyelerin değerlendirilmesine geçmeden önce, katılanlar ve hikâyeler konusunda kısa bir özetleme yapmak istiyorum.

Yarışmaya katılan 54 kişiden 45'i erkek, 8'i kadın. Erkeklerin onu türkçe öğretmeni, biri İngilizce öğretmeni, biri meslek dersleri öğretmeni, dördü ilkokul öğretmeni, biri hikâyeci, biri matbaacı - hikâyeci, biri memur, biri teknik eleman. Yirmi üçünün ise mesleği belirtilmemiş. Birinin de adı yazılı değil.

Sekiz kadının biri ilkokul öğretmeni, biri Fransızca öğretmeni, biri avukat. Dördünün mesleği belirtilmemiş.

Bu arada Nusret Ertürk'ün gönderdiği «Topallıktan kurtulmak» adlı hikâye, «Oluşum» dergisinin Aralık 1974 sayısında yayımlanmış olduğu için yarışma dışı bırakılmıştır.

Görüldüğü gibi öğretmenler çoğunlukta. Geçen yıla oranla, yarışmaya katılan kadın hikâyecilerin sayısında büyükçe bir artış var.

Yarışmaya katılanların tümüne, Yeni Adımlar adına teşekkür etmek isterim. Uzunlu kısalı 108 hikâyeyi büyük bir dikkatle okuyup değerlendiren seçici kurul üyesi arkadaşlarımız Fakir Baykurt, Vedal Günyol, Cemalettin Aykın, Metin İlkin'e de yürekten teşekkür ederim.

Aslında «Seçici Kurul» toplantısının 28 Aralık 1974 günü yapılması kararlaştırılmıştı ama araya iki ay kadar devam eden Fransa'daki P.T.T. grevinin girmesi, hikâyelerin, Kurul üyesi arkadaşı-

mız Cemalettin Aykın'a ulaşmasını engelledi. Bu yüzden değerlendirmenin 18 Ocak 1975 günü sonuçlandırılmasına karar verdik.

Kendi payıma, 108 hikâyeyi okuduktan sonra şu sonuçlara vardım: Yarışmacılar gerçekten ilginç konuları işlemişler. Sosyo-ekonomik meselelere öncelik verilmiş. Köyden şehirlere gelenler, toprak meselesi, işçilerin hayatı, 12 Mart dönemi, tutuklamalar, tutukevleri başlıca konular arasında.

Ama açıkça söylemek isterim ki, yarışmaya gönderilen hikâyelerin büyük bir kısmı, hikâye tekniği ve anlatım bakımından bir hayli başarısız. Birtakım olayları sıralamakla, devrimci sloganları serpiştirmekle, ilerici bir hikâye yazılamayacağı apaçık bir gerçek.

Öte yandan, Türkçeyi bütün incelikleriyle kullanmasını bilen yarışmacılar pek az. Yarışmaya katılan bazı yarışmacıların hikâye yazmak şöyle dursun, Türkçeyi bile doğru dürüst kullanamadıkları görülüyor. Hikâyelerin köy ve köylülerle ilgili olanlarının birçoğu zorlama ve yapay bir dille yazılmış. Bu tür hikâyelerin bir kısmı, birer şive aktarmasından öteye gitmiyor. Sanki köylülerin konuşmalarını aynen banta almak gibi, amaç hikâye yazmak değil de, şive türlerini vermekmiş gibi bir tutum göze çarpıyor.

Sonuç olarak ilk elemeden sonra 12 hikâye seçtim :

— Gökova'da Yalazlar, Celal Özcan

— Kışlak, Duran Yılmaz

— Düdük Sesleri, Mehmet Güler

— Hürriyetci Demokrasi, Fikri Uysal

— Küçük Şehrin Soğuk Geceleri, Aysel Özakın

— Elli Lira, Tülin Hoşgör

— Lokavt, Lütfi Kaleli

— Kızamık, Hüseyin Bayrak

— Boz Tosun, Hasan Kıyafet

— Gelin, Baki Özdemir

— İfade, Rüştü Kaşkaya

— Parça Parça, Bedri Karayağmurlar.

Bu hikâyeleri de tekrar okudum. Bence, birinciliği Gökova'da Yalazlar'ın alması gerekir. Gerçi hikâyenin yazarı Celal Özcan, olayı, daha kestirmeden, çok lâfa boğmadan anlatmıyor, yani çok uzatıyor ama, gözlemleri derinlemesine; Türkçeyi büyük bir rahatlık-

la ve tüm zenginlikleriyle kullanıyor. Konuşturmalar çok canlı, yoksul insanların dünyasını bütünüyle yansıtıyor. Bu bakımdan, mevcut hikâyeler içinde, birincilik oyumu «Gökova'da Yalazlar'a veriyorum.

Duran Yılmaz'ın «Kışlak» adlı hikâyesi, yer yer aşırı duygusallığının ve romantizminin yanısıra, çok gerilerde kalmış bir toplum kesitini bütün gerçekçiliği içinde anlatması, çevre ve kişiler arasındaki bütünlüğün çok başarılı bir dille verilmiş olması ve yeterince işlenmemiş, ya da pek az bilinen bir sosyal olguyu hiçbir zorlamaya kaçmadan gözler önüne sermesi bakımından ikincilik ödülünü almalıdır.

Öte yandan, Aysel Özakın'ın **«Küçük Şehrin Soğuk Geceleri»** adlı hikâyesi de, duyarlığı ve anlatımı yönünden çok ilginç. Gözlemleri çok çarpıcı. Eğer üçüncülük ödülü olsaydı. Oyumu Aysel Özakın'ın bu hikâyesine verirdim.

İlerisi için büyük umutlar vadeden hikâyeciler arasında da :

—Lütfü Kaleli'nin «Lokavt»ını

— Mehmet Güler'in «Düdük Sesleri»ni

— Hasan Kıyafet'in «Boz Tosun»unu

— Fikri Uysal'ın «Hürriyetçi Demokrasi»sini

— Tülin Hoşgör'ün «Elli Lira»sını

— Hüseyin Baysülen'in «Kızamık»ını özellikle belirtmek isterim.

Fakir Baykurt

Sayın Orhan Suda,

Yeni Adımlar'ın yürüttüğü «Sabahattin Ali Hikâye Yarışması»nın 1974 uygulaması geçen yılkinden iyi gelişiyor. Bunun belirtilerini, yürütmeyle ilgili bazı öneri ve eleştirilerle birlikte aşağıda açıklayacağım.

28 Aralık 1974 günü yapılması gereken seçici kurul toplantısı için İzmir'den İstanbul'a geldim. Meğer C. Aykın arkadaşımızın durumu yüzünden toplantı ertelenmiş. Çektiğiniz telgrafı ancak gezi dönüşü eve geldiğimde gördüm. Şimdi kış. Birikmiş işler de çok. Bu yüzden toplantı için bildirdiğiniz ikinci güne gelme olanağım yok. Bu mektubun, benim 1974 raporum sayılmasını rica ederim.

Bana iki ayrı paket halinde 54 katılmacının 108 hikâyesini getirdiniz ve yolladınız. Dört hikâyede yazar adı yoktu. «Umut Kazası», «Panzer» ve «Güzel İstanbut Anıtı», «Gara Orman». Tabii bunları da okuyup değerlendirdim. Ayrıca, katılmacılardan Nusret Ertürk arkadaşımızın «Topallıktan Kurtulmak» adlı hikâyesi, «Oluşum» dergisinin Aralık 1974 sayısında yayınlandı. Bu durum, koşullara aykırı olduğu için adı geçen hikâyeyi de okudum, fakat değerlendirme dışı tuttum.

Toplam 108 hikâyenin okunmasından sonra vardığım genel yargılar şöyledir:

1. Konular yurdun bugüne kadar hiç yazılmamış bölgelerine kadar dağılıyor. Yeni yazarlar geliyor. Genellikle görüş, buluş, anlayış ve anlatış umulanın üstünde iyi. Toplum sorunlarını heye-

canla kavramış pek çok kimse hikâye yazmak istiyor. Bunlar arasında öğretmenler çoğunlukta. Ayrıca bayanlar artıyor. Bu da çok sevindirici.

2. Bir küme hikâyede toprak sorunu, köyde dirlik, işçi, grev, direniş, patron konuları ele alınıyor. 1971-72 sıkıyönetim uygulamalarına ,tutukevi kesitlerine de yer veriliyor. Toplum olaylarını, özellikle çalışan halkın yaşamını atbaşı beraber götüren bir edebiyat sağlıklı bir edebiyattır.

3. Ancak bu hikâyelerin önemli bir bölümünde, teknik çok aksıyor. Anlatımda genellikle karşılıklı konuşma yada tek kişinin konuşması yeğleniyor. Bunun yararları az, zararları çok görünüyor.

4. Hikâyelerde olay var, dış betimleme var, insanın içine bakış az. Bu durumu yadırgamıyorum. Çünkü katılmacılar içinde ustalaşma aşamasına gelmiş arkadaşlar yanında, hikâyeye yeni başlayanlar da var.

5. Dili iyi kullanan beş altı örnek yanında, imlâyı bile yanlış kullanan arkadaşlar çoğunlukta. Nedenlerini aramak gereksiz. Ama yarışmaya yollanmış hikâyelerde bile imlâ bozukluklarının çok olması iyi değil.

6. Sanırım nitelikleri belirli bir «Sabahattin Ali Hikâyesi» vardır. Ama katılmacılar içinde iki kişiden başka Sabahattin Ali hikâyesi yazan yok. Bunu olumsuz değil, olumlu buluyorum. «S. Ali» adı bir yanlış anlamaya yol açabilirdi. Gittikçe gelişen kimselerin her biri yarın kendi kişiliklerine uygun hikâyeler yazacaklar.

7. Bundan önceki maddede yazdığım noktayla ilgisi var mı, yok mu bilmiyorum, göze çarpan önemli noktalardan biri de şu: Hikâyelerin çoğunda devrimci içerik; gerekli gereksiz ilerici görüşler açıklamak, hattâ klişe sloganlar serpiştirilmek biçiminde yer alıyor. Bu belki katılma koşullarının ikincisi olan «hikâyelerin konuları ve kişileri devrimci açıdan işlenmiş olmalı» sınırlamasından ileri geliyor. Devrimci hikâye diye bir hikâye varsa o, herhalde işçinin köylünün halini genişliğine, derinliğine ele alan hikâyedir. Olur olmaz yerde okuyucuya ders veren, akıl öğreten hikâyeler inandırıcı olmuyor. Okunmuyor bile.

Yürütmeyle ilgili önerilerim şunlardır:

1. Gelecek yıllarda katılma tek hikâyeyle olmalı. İki hikâye ile katılma zorunlu değil. Bu, gelen hikâyelerin okunmasını zorlaştırıyor. Ayrıca oyların dağılmasına da yol açabilir.

2. Bir «önseçim» yapılsa iyi olur. Bu yıl 108 hikâye geldi. Gelecek yıl 500 hikâye gelirse nasıl okunacak? 1000 gelirse...

3. Konu ve içerikle ilgili sınırlama anlamına gelebilecek olan «b» koşulu kaldırılmalıdır. Sabahattin Ali Hikâye Yarışmasına isteyen istediği biçim ve nitelikteki hikâyesiyle katılabilmelidir. Bu koşul, 1973 birincisi Zehra Tunç'un bile 1974 için gönderdiği hikâyelerde kendisini zorlamasına yol açmış gibi görünüyor.

Değerlendirmede vardığım sonuçlar :

1. İlk elemede 24 hikâye seçtim. Sonra bunlar içinden seçtiğim 14 hıkâyenin adları ve yazarları şöyle:

— Gökova'da Yalazlar, Celâl Özcan

— Şehir Değil Ahır, Abdullah Aşçı

— Düdük Sesleri, Mehmet Güler

— Lokavt, Lütfi Kaleli.

— Boz Tosun, Hasan Kıyafet

— Urgan, Haydar Koyun

— Aysel, Şükran Topal

— Küçük Şehrin Soğuk Geceleri, Aysel Özakın

— Kışlak, Duran Yılmaz

— Utandı, Leylâ Beşer

— Sevda, Zehra Tunç

— Bakırlar, Behzat Baştürk

— Tutuşmak, Rıza Zelyut

— Köşedeki Ev, Adem Atar.

2. Birincilik oyumu bu hikâyelerden «Gökova'da Yalazlar»a veriyorum. Konunun seçimi, bütün boyutlarıyla anlatılması, dilin ustalıkla kullanılması, zenginliği, ayrıca yazarın işçiden, köylüden, ezilmek, hep ezilmek istenen yoksul insanlardan yana tavrı, oyumun gerekçesidir. Celâl Özcan'ın ikinci hikâyesi olan «Suçlu» da başarılı bir çalışmadır.

3. Seçici kurul toplantısına katılamayışımın en derin üzüntüsünü ikinci hikâyenin seçimiyle ilgili olarak duyuyorum. İstanbul'da bulunan üyeler çoğunluğu oluşturmaktadır. İkincilik için, onların verdiği oylarla benim listede yer alan hikâye ve yazarların birleşmesini dilerim. Aksi halde ikincilik için oyum yoktur.

1975'in hikâyecilerimize ve Yeni Adımlar'a başarılar getirmesi dileğiyle Vedat Günyol'a, Metin İlkin'e, size selâmlar, saygılar sunarım.

Cemalettin Aykın

YENİ ADIMLAR «SABAHATTİN ALİ HİKÂYE YARIŞMASI» DEĞERLENDIRME RAPORU

Değerlendirme ölçüsü :

Bilindiği gibi Sabahattin Ali'nin sanatını belirleyen toplumsal koşullar 1930-1940 yılları Türkiyesinin koşullarıdır. Bu dönemde feodal değerler sisteminden çağdaş liberalizme doğru bir kültür değişmesi süreci yaşanmaktadır. Bununla birlikte, az-gelişmiş Türk buruvazisi feodal güçleri tasfiye konusunda yetersiz kalmaktadır. Çağdaş büyük kent uygarlığının sorunları, endüstrileşme ve «halklaşma»nın ileri dönemlerindeki sınıfsal sorunlar henüz tam olarak yüzeye çıkmış değildir.

Bu ortamda Sabahattin Ali, döneminin köy ve kasaba ekonomisine hâkim güçlerini, hükümetin yüzeyde kalan «teatral» halkçılığını, orta tabakaların, köylü ve yoksulların yaşayışlarını gerçekçi, halkçı ve devrimci bir görüşle anlatan ilk Türk yazarı oldu. Bu özellikleriyle onu Türk hikâyeciliğinde sosyalist gerçekçiliğin ilk habercisi saymaktayız.

Bugün toplumumuz ve hikâyeciliğimiz 1930-1940 yıllarının konularını ve yorum ölçülerini aşmış bulunmaktadır. Bu nedenle Sabahattin Ali'nin hikâyelerindeki konuları işlemek, onu yinelemek, onun devrimci gerçekçiliğine aykırı bir tutum olacaktır.

Yazarın ulaştığı son ideolojik çizgi, ikinci dünya savaşı sonrasındaki Türkiye koşullarının belirlediği ve «Marko Paşa» gazetesinde ifadesini bulan bir anlayıştır. Bu yöneliş, baskılarını artırmakta olan emperyalizm, gelişmekte olan Türk burjuvazisi ve onun savaş sonrasındaki demokrasi anlayışı karşısında, zehirli alaylarla ezici, fakat karşı önerilerde bulunamayan bir eleştiridir. Sabahattin Ali, amacı gerçek demokrasi ve gerçek ulusal bağımsızlık olan

bu yargılamanın sanatını verebilme olanağını bulamamıştır.

1947'lerden beri tarımda kapitalistleşme sürecini yaşamakta olan köy çevrelerinde, proleterleşmeye paralel olarak, tutucu ve gerici çabalara rağmen, geleneksel ölçülerin zayıflamakta olduğu görülmektedir. Feodal ağalık gücünün yerini tarım burjuvazisi almakta, büyük kent proletaryasıyla köy emekçileri arasındaki farklar azalmaktadır.

Sabahattin Ali adına düzenlenen bir yarışmada kuramsal temelin bu gelişime ters düşmemesi gerekir. Sabahattin Ali'nin hikâye ölçülerini benimseyen bir yazarın günümüzdeki yönelim doğrultusu tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye amacını güden bir devrimci işçi-köylü birliği olarak belirlenebilir. Ancak, kuramsal doğruların, hikâye için gerekli temel ögelerden sayılsa bile, iyi bir hikâye yapısı için yeterli olmadığı da bilinen bir gerçektir. Önemli olan, toplumbilim, ekonomi ve felsefe dilinde, politika dilinde, bu dillerin amaçlarıyla sınırlı olarak söylenen şeylerin, hikâye dilinde söylenmiş, «hikâye diline çevrilmiş» bulunmasıdır.

Yarışmaya katılan hikâyelerin özellikleri

Yarışmaya gönderilen 108 hikâyeden birçoğunda toplumumuzun önemli gerçekleri anılmaya ve övgüye değer devrimci bir bilinç ve duyarlıkla kaleme alınmıştır. Özellikle 21 hikâyede, yaşadığımız son çalkantılı yılların toplumsal gerçeklerinden ilginç örnekler verilmektedir. Ancak, bu devrimci gözlem ve yorumlara rağmen, hikâye tekniği bakımından iyimser bir dil kullanmak maalesef mümkün olamamaktadır. Yarışmaya katılan yazarlardan yaklaşık olarak dörtte üçü orta değerde bir hikâye düzeyinin oldukça altındadır. Çoğunda konunun yeterli bir hikâye dili ve yapısı içinde verilmediği görülmektedir. Birtakım doğruları anlatmak, gözlemleri kaydetmek hikâyecilikten önce gelmektedir. Bu durumda, makale ya da röportaj yerine, niçin hikâye türünün seçildiğini sormak okuyucunun hakkıdır.

43 hikâyede konular doğrudan doğruya köyden alınmıştır. Köy ve köylü yaşantısıyla ilgili gözlemlere dayanan bu hikâyeler genellikle yeterli bir hikâye işçiliğinden yoksun denemelerdir. Köy dili, yerel deyimler ve sözcüklerle çoğu zaman çağdaş kavramları vermeye yetmeyen bir anlatım, bu hikâyelerin ortak niteliğidir. 27 hikâyede doğrudan doğruya yerel söyleyiş biçimleri kullanılmıştır. Yüzeyde kalan bir dil gerçekçiliği, kimi yerde bir gülümseme havası yaratabilme, ya da duygusal bir populizm adına, gerçeklerin

derinliğine inebilme olanağı yitirilmiştir. Oysa, anımsamak gerekir ki köyü anlatan büyük yazarlar dilde köye benzemek, öykünmek yerine, köy dilinin mantığını, kültür yapısını ve ideolojik eğilimlerini vermeyi önemsemiş olanlardır. Dilde yüzeysel bir benzerlik sağlama çabası, bir bakıma, toplumcu gerçekçiliği yanlış yorumlama anlamını da içerir.

Kişileri ve olayları ile köy çevresinde gelişen kimi hikâyelerin devrimci nitelikleri özel bir önem taşımaktadır. Yakınlara değin köy öğretmenlerinden öteye geçemeyen devrimci ölçüler, bilinçlenme, köylüler arasında yayılmakta, Türk hikâyesine öğretmen dışında yerel devrimci tipler girmektedir. Daha önceleri de birkaç hikâyede örneklerini gördüğümüz, toplumsal gelişmelere bağlı bu yenilik hikâyeciliğimiz bakımından önemli bir olaydır. Ancak, yazarların kuramsal, aceleci ve kimi yerde duygusal olan tutumları, gözlem ve anlatım yetersizlikleri, şimdilik, bu hikâyelerin başarılı ve etkin bir sanat ürünü düzeyine ulaşmasını engellemektedir.

15 kadar hikâyede köyden kente gelmiş kişilerin yaşantıları anlatılmıştır. Ama bu hikâyelerin hiç birinde, 1950'lerden beri süregelen ve toplumumuzun önemli bir değişimini ve yönsemesini gösteren kente göç olgusu yeterli bir değerlendirmeyle verilememiştir.

Pek de önemsenerek, vurgulanarak belirtilmiş olmamakla birlikte, birkaç hikâyedeki kent düzenini, insanını toptan köyün ve köylünün karşısına koyma eğilimi, ayrıca dikkate değer görünmektedir. Bu, kimi köycü yazarlarımızın köy romantizminden, köycü idealizmden kalma bir bakıştır. Ama bu değerlendirme, bu köycülük temelindeki haklılıkla birlikte, ve daha derinlerde, kentlerde yenildikten sonra birtakım ekonomik imkânları ve kültürüyle köylere çekilmiş olan Osmanlı feodalizminin kente hâkim olan burjuvaziye karşı tarihsel duygularıyla da benzerlikler göstermektedir.

Kent yaşamını konu alan 50 kadar hikâye çoğunlukla işçi çevrelerini ve sorunlarını yansıtmaktadır. Ancak çoğu zaman sosyal, ekonomik ve politik yaşamın kavramları hikâyeciliğin koşullarından önce gelmektedir. Monolog ya da diyalog düzeninde, devrimci düşünce ve duyguları anlatan yazıların çokluğu da dikkat çekicidir. Ancak, kişileri yalnız adlarını anarak, soyut birer ideolojik birim olarak vermek, kişinin, çevresinin ve olguların ayrıntıları, özellikleri yerine düşüncelere ve bunların anlatımına öncelik tanımak, bu hikâyeleri sönük ve cılız birer deneme haline getirmiştir.

Sonuç :

Değerce ortanın altına düşmeyen hikâyeler arasında özellikle ilgi çekici bir sanat ürünü niteliği taşıyanlar oldukça azdır. Başarılı görülen hikâyeler üzerinde yeniden yapılan incelemelerden sonra:

Rüştü Kaşkaya'nın «İfade» adlı hikâyesi,

- Devrimci sanat anlayışını doğru bir biçimde yorumlayan özü ve bildirisi,
- Anlatım biçiminin konuya uygunluğu ve sadeliği,
- Hikâye için gerekli gerilimi, konu, olay ve süre bütünlüğünü sağlamaktaki başarısı dolayısıyle birincilik ödülüne aday niteliğinde görülmüştür.

Duran Yılmaz'ın «Kışlak» adlı hikâyesi,

- Toplum gerçeği olarak aşılmış bir dönemi tarihsel dramı içinde veren konusu,
- İlk paragraflardaki duygusallığa ve romantizme rağmen, gerçekçi bir temel özerindeki canlı doğa gözlemleri,
- Verdiği toplumsal çevre ve kişilerle anlatımının uygunluğu ve yeniliği dolayısiyle ikinci ödüle aday olarak seçilmiştir.

Bir noktanın özellikle belirtilmesi yerinde olacaktır :

Yarışmalarda derece almak çoğu zaman yazarın yetisiyle birlikte seçicinin beğeni ölçülerine de sıkı sıkıya bağlı bir durumdur. Ve bu beğeni ölçüsü şaşmaz bir ölçü de değildir genellikle. Bu bakımdan önemli sayılabilecek gerçek, belki herşeyden önce, seçiciyi düşündüren, duraksatan yazarlardan biri olabilmektedir. Bu nedenle yarışmaya katılan yazarlar arasında özellikle dikkati çeken hikâyecilerin adlarını bildirmeyi seçicilik görevinin gereği sayıyorum.

1 — Aysel Özakın: Kazaya Uğrayan Mutluluk, Küçük Şehrin Soğuk Geceleri,

(Bu hikâyelerde bir kadın yazara ait olmadıklarını düşündüren bazı özellikler vardır. Müstear ad kullanılmışşa yarışma dışı bırakılması gerekir.)

2 — Mehmet Güler: Düdük Sesleri,

3 — Fikri Uysal: Hürriyetçi Demokrasi, Bey,

4 — Hüseyin Baysülen: Kızamık,

5 — Tülin Hoşgör: Elli Lira,

6 — ....? : Güzel İstanbul Anıtı,

7 — Bedri Karayağmurlar: Parça Parça,

8 — Baki Özdemir: Gelin.

Bu yazarları geleceğin usta hikâyecileri arasında görebilmemiz mümkündür.

Saygılarımla,

Aix-En-Provence 2 Ocak 1975

Metin İlkin

ÖZETLE

Hikâyelerde genellikle toplumsal sorunların konu edilmesi sevindirici olmakla birlikte konunun işlenişi, başka bir deyişle yaklaşım ve tavırdaki sığlık başarılı olmalarını engellemiş. Öyle ki, Aysel Özakın'ın (Kazaya Uğrayan Mutluluk ve Küçük Şehrin Soğuk Geceleri) hikâyeleri duru, temiz bir anlatım özelliği göstermekle birlikte (bütün hikâyeler içinde bu bakımdan en başarılısı) realitenin karmaşık mahiyeti içinde bocalaması, tavır belirsizliği yüzünden estetik bütünlüğü sağlayamamış. Tek tek üzerinde durursak ilerki yıllar için umut veren pek çok hikâyeci var.

Şimdi elimizdekilerle, görece bir seçim yapınca Duran Yılmaz, Celal Özcan, Hasan Kıyafet, Adil Gülvahapboğlu, Abudllah Aşçı, Tülin Hoşgör, Mehmet Güler, Bedri Karayağmurlar en önlere çıkıyor. Ben bunların içinden Duran Yılmaz ile Celal Özcan arasında birinciliğin paylaşılmasını öneriyorum:

1. Duran Yılmaz (Kışlak)
2. Celal Özcan (Gökova'da Yalazlar)

Duran Yılmaz

KIŞLAK

Sarı Beserek (1) ölmeye yatınca Çayır koyağına bir yas kümelendi, çöreklendi. Anamas koyaklarında yaylayan tüm yörükler döküldüler Çayır koyağına. Gün görmüş, yokluk çekmiş, sarı sakallı dedeler atlarına bindiler. Geldiler. Uzun Kerime «geçmiş olsnn» dediler. Sarı Beserek'e türlü otlardan yakılar yaptılar. Her meyveden şurup çıkardılar, içirdiler. Derin hocalardan muskalar getirdiler. Kızgın demirle dağladılar. Devenin iniltileri dinmedi, Yavaşlamadı hiç.

Deve bir çocuktur yörüğün gözünde, yüreğinde. Deve bir kardaştır: çadırı, yükü yurt yerinde koyup gitmeyen. Deve bir kuştur. Çiçekler dünyayı süslerken yörüğü Teke'den yaylaya, göğün gözü buğulanınca yayladan Teke'ye uçurup duran...

Ak saçlı, susuz toprak gibi kara yüzlü nineler, kına yakmadılar saçlarına. Kaymak döşlü gelinler, sülün boylu kızlar, kaytan bıyıklı yavuklularının sevilerini çıkardılar yüreklerinden. Sarı Beserek'in iniltilerini doldurdular .Anamas koyakları ormanıyla, kuşuyla bir kara yasa gömüldü. Tam göç zamanı.

Sürüler, üç dudaklı develer, gelinlik kızlar, seven erkek yürekleri «göç, göç» diye sızladı. Bir yel esti Teke'den yaylaya, serince. Koyunları, kuzuları çekti, yededi Teke'ye doğru. Çobanlar her şafakta sürüyü Torosların Teke'ye bel verdiği Çökek gediğinden çevirdiler. Bir Sarı Beserek kaldırıp bakmadı başını. Bir onun içini yakmadı Teke özlemi. İnledi durdu, yaralı kaplanlar gibi. Çavuşlar obasının ayağına tuşak oldu, dolandı. Yayla koyaklarında yörük kalmadı. Aktı Teke'ye. Kara bulutlar birer yama oldular mavi yorganın yüzünde. Çavuşlar obasının yüreğine tuz, biber...

Tüm Çavuşlar obası toplandılar Sarı Beserek'in çevresine. Boyun büküp elaçtılar, yakardılar. Yas tuttu Gök Emine, Fatma Ana, İrebiş Nine...

«Kara yas ile yola gidilir mi
Sarı Beserek'siz göç tutulur mu
Ak döşlü bacılar yurtta konur mu.»

Sürüler bent tutmaz ırmak oldu. Aktı Teke'ye Teke'ye. Zora geldi Çavuşlar obası, bir şafak tuttu göçü. Göç geceyi delerken Uzun Kerim Ali Çavuşa sordu usulca:

«Çavuş emmi nerede kışlayacaksınız? Deve iyi olunca, ya da ölünce bulayım obayı Teke'de.»

Ali Çavuş akıp gelen akça şafağa verdi gözlerini. Sustu uzun süre. Düşündü. Senitli kayasında bir keklik ötüyordu yanık yanık, korkulu. Alayını yitirmiş. Seher yeli inceden sürüp getiriyordu kekliğin sesini. Salıyordu koyağa. Develerin sırtlarında topalan kara çadırlara, seven yiğit, dişi, kederli, yanık yüreklere saplanıyordu kekliğin sesi. Koyak keklik sesinin altında pusuyordu. Uzun Kerim hıçkırıyordu usul usul. Ali Çavuş dilinin bağını çözdü :

«Ah bir bilsen kışlağımızı emmim. Ah bir bilsen! Bilmez misin Teke orospu yatağıdır. Bilmez misin aç köpeklerle doludur, yörüğün sürüsünü bekleyen. Arama bizi Teke'de Kerim. Bul bir yer. Az ver, çok ver, sok başçağızını. Biz belki Solak, belki Kundu, belki de ta Tugaylar ovasında kışlarız .Belki de konacak bir yer bulamayız. Gezer dururuz ovanın çamurunda kılavuzunu yitirmiş turna katarı gibi. Sen, şu ötüp duran, alayından tezikmiş yavru palaz gibice geçir emmim kışı. Öte, öte... Haydi, bize izin, sana sabır...»

Öpüştüler tüm obayla. Tüm obanın gözlerinden keder akıyordu şafağa. Göç usuldan yürüdü. Bir yılan gibi sessiz. Bu, daha da dokundu Uzun Kerim'e, Gök Emine'ye, Sarıca Zeynep'e, Güllüce'ye. Onların yüzündendi göçün suskusu. Çanların, zillerin, kavalların, boğazların... suskusu. Bir ağıt kurdu Gök Emine inceden. Sızı gibi. Çam kokularını koyağa sürüp gelen seher yelini zehire çeviren. Şafağın önünde, yele karıştı gitti oba. Susa susa. Uzun Kerim ocağı arada bir şafağın gümüş örtüsünü yırtan köpek sesleri yitinceye kadar oturdular çadırın önünde. İçiktiler, durdular. Yalnız uyuyan bir Gülsün kız vardı. Güllüce'nin yetim kuzusu.

Sabahın ışıkları Çayır koyağını göze verince yüreklerindeki saplalı hançer bir daha yekindi. Yalnızlık büyüdü, büyüdü yuttu Uzun Kerim ocağını. Uzun Kerim sıçradı, kaptı baltayı. Yürüdü devenin üstüne.

«İyileşeceksen iyileş, öleceksen öl bir eveli! Dinini...»

Gök Emine yetişti, tuttu kocasını.

«Dur Kerim,» dedi. «İyileşecek Sarı Kızım benim.»

«Pok iyileşecek! Başıma türlü belalar getirmeyecek de! Yaylada yayla itlerine, Teke'de orospu Tekelilere sürümü pay - kuduz ettirmeyecek de! Teke çamurunda süründürmeyecek de! İyileşecek! Onun iyileştiğine çakayım ben! Duydun mu Gök Emine!»

«Duydum. Duydum ya. Sürü gitmiş eğrekten (2).»

Uzun Kerim tez bindi al celebe. Çökek gediğinde, göçün ardında tuttu sürüyü. Getirdi, saldı koyağa. Karısına, gelinine, dul bacısına:

«Akıp gidermiş sürü göçün ardından,» dedi gözlerini saklayarak. «Beni önlerinde görünce, tüm sürü başını kaldırdı. Bana baktı. Ben «kös!» diye bağırınca hepsi de boyunlarını büküverdiler. Başladılar burunlarını çekmeye. Yumuluverdiler kirpi gibi. İçim yarıldı. Sorma. Şu devenin de anasını ...mezsem!»

«Dur Kerim! Dur! Sarıca Zeynep gelinimin hatırı için dur!»

Uzun Kerim gene bıraktı baltayı elinden. Gelinini çok severdi. Kaşının eğildiğini istemezdi.

Kuru ayaz bastırdı koyaklara. Yayla bir soğuk cehennem oldu. Kış, kar korkusu doldurdu Uzun Kerim ocağının yüreğini. Sarı Beserek gün geçtikçe kötüleşti. Bir gözlerinde kaldı ışık. O da koca gövdesinin eriyip gidişi gibi eriyip gidiyordu. Tam bir ay gözlerini kesmediler Sarıca Zeynep, Gök Emine, Güllüce, devenin gözlerindeki o incecik ışıktan. Uzun Kerim bir onulmaz öfkenin elinde çırpınıp duruyordu. Çayır koyağı bir damdı kapısı olmayan.

Kara bulutlar ötelerden süründüler, geldiler dağların doruklarına. Tünediler. Kışı muştuladılar Uzun Kerim ocağına. Yayla dağlarına bulut tüneyende kış geldi demektir. Hemen boşanır, deli taylar gibi koşar yayla dağlarında. Ardından da akça karlarla örter, koynuna alır, uyutur yağız toprağı. İşte o zaman bir büyük dam olur yayla. Yol vermez, geçit vermez...

Uzun Kerim uykusunu böldü ortasından. Kalktı. Usulca sokuldu Sarı Beserekin yanına. İnleyip duruyordu deve. Gözlerini yumdu. Büktü devenin boynunu. Oturdu üstüne. Devenin soluğu kesildi az sonra. İçi buruk bir sızıya oturdu Uzun Kerim'in. Bir yandan da bunu daha önce yapmadığına pişman oluyordu. Çocuğunu öldürmüş bir babanın suçluluğuyla geldi, sokuldu yatağa. İçike içike ağlamaya başladı.

Sabahın hançer gibi batan ayazına attılar kendilerini Gök Emine, Sarıca Zeynep, Güllüce, Fadime, Cin Ali, Deli Memiş, Kara Yusuf ve ötekiler. Toplandılar Sarı Beserek'in çevresinde. Deveyi boynu uzalı, gözleri yumulu görünce bir ince ağıt kuruverdiler hemen. Koyak uğuldadı...

«Sürüye bakın!» diye gürledi Uzun Kerim devenin gönünü almaya başlarken. «Uluşup durmayın! Sürüyü çarptırırsınız yaylanın itlerine!»

Cin Aliy'le bacısı Topacık Fadime birer tabanca alarak çıktılar sürünün ardından. Vakit kuşluğu kucaklarken çan sesleri aktı koyağa. Uzun Kerim baktı. Sürünün ardında dört kişi görünce irkildi. «Hayırdır işallah» diyerek uğraşına daldı. Bir süre sonra gene kaldırdı başını. İyice süzdü gelenleri. Biri Cin Ali, öteki Topacık Fadime'ydi. Ya öteki ikisi? Bekledi elinde bıçakla. Az sonra Bağcıklı Kel Osmanla, Yaka Köylü Nallı Musa dikildiler karşısına: Sırtlarında birer koyun ölüsü vardı. Giysileri apal kana bulalı. Başları yerde. Arkalarında Cin Ali'yle Topacık Fadime duruyorlar elleri tabancalı. Birer öfke şimşeği gibi. Uzun Kerim her şeyi anlayıverdi hemen. Korktuğu başına gelmişti. Usulca yürüdü. Geldi, Nallı Musa'nın çenesini kaldırdı iki parmağıyla. Gözlerinin içine baktı, baktı... Sonra Kel Osman'a geçtı. Onun da gözlerinin içine baktı, baktı. Sonra ik: adım geriledi. Durdu. Gerildi:

«Tuu! Sizin yüzünüze! Ülen ne bu hal! Bunca kemiksediniz de neden gelip demediniz bana? Keserdim size bir kuzu. Tuu!» Geri dönerken söylendi. «Yaylalısı, Tekelisi, yörüğü bekler aç köpekler gibi. Yörük gelecek de, sürüden bir koyun çalacaklar da, dişleri ete değecek. Oğlum Ali! Bunları kat önüne. Teslim et köyüne. Leşleri de götürsünler. Bilirdim edeceğimi ya... Kör olsun obadan ayrılık.»

«Muhtar yaptırdı bize Kerim Emmi,» dedi Kel Osman ağlayarak. «Cehennem edin yaylayı Uzun Kerim'in başına, dedi. Yoksa dövecekti bizi...»

Cin Ali adamları önüne kattı. Koyağın aşağısında kayboldular.

Uzun Kerim hemen göçü tuttu akşamın karanlığında. Çanları, zilleri susturdu. Gecenin karnına süzüldü yılan gibi. Yılanlı ovasına gelince geriye döndü saklıca. Bağcık muhtarının bahçesine girdi. Şafak yeli sökene kadar bıçtı bıçtı devirdi ağaçları. Dağlardan, yamaçlardan keklik sesleri saçılmaya başlayınca doğruldu. Bahçenin içine baktı: Ağaçlar 'yat emri' almış askerler gibi seriliydi yerde. Yalnız iki tane vardı dikilen.

«Siz ikiniz nöbetçisiniz,» dedi. «Koyunların bedeli tamam. Yürü Kerim.»

Bir çırpıda koca ovayı geçti. Beli aştı. Güneşin ilk ışıklarıyla bile konalgaya geldi. Karnını doyurdu. Yattı ardıçın altına.

Sürü, son güz sıcaklarının altında geviş getiriyordu Sannı'da. Sannı, Tekeyle yaylanın arasıdır. Her gelen yörük bir konar Sannı'ya. Beş, on gün kalır, dinlenir. Gene sürüdürür göçü. Sabah yeli, koyağa ardıç, çam, katran kokularını getirip salıveriyordu. Koyak on beşinde bir kız tutkusu gibi kokuyordu.

Gök Emine kınalı kır saçlarını geri attı. Gelini Sarıca Zeynep'in açtığı yufkaları çevirmeye başladı. İkisi de obayı düşünüyor-

du. Tekenin neresine kondular ki. Bulabilecekler miydi? Yoksa katardan tezikmiş turna gibi Tekenin çamurunda dolanıp duracaklar mıydı. Koyaktan Deli Memişin kavalı akıp geliyordu yele karışarak. «Dolan Ümmühan» türküsünü çalıyordu Deli Memiş. Emmisinin kızının tutkusuna düzmüştü bu türküyü. Kavalı nokta nokta söyletiyordu.

«Ümmühan koca Tekenin neresindedir kim bilir ay oğul,» dedi içikerek Gök Emine. «Belki de Tekenin itleri sürüyüp kopardılar yüreciğinden Ümmühanımı...»

Sarıca Zeynep hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Çok severlerdi biribirlerini Ümmühanla. O da sarıydı. Kavil kurmuşlardı aralarında Uzun Kerimin gelini olacaklarına. Sarıca Zeynep olmuş, dada Ümmü olamamıştı. Gelecek seneyi bekliyordu.

Bir el silah patladı aşağıdan. Uzun Kerim derin uykusundan fırladı, mavzeri kaptı. Pusulandı ardıçın çatalına. Gelin, kaynana da hamurlu ellerine birer tabanca aldılar. Beklediler. Koyağın alt ucundan iki ormancı şapkası göründü. Sakladılar silahlarını. Kadınlar ekmeğe otururken Uzun Kerim gelenleri karşıladı.

Ormancılar geldiler, oturdular ardıcın altındaki keçeye. Şapkalarını çıkardılar, dengildiler. Kara, kuru olanı «devlet ormanından, orman kanunundan» sözü açtı. Daha sözünü bitirmeden nar gibi kızarmış kuzu eti önlerine sürülünce sesini kesti. Üç gün aç kalmış gibi saldırdılar, parçaladılar kuzuyu.

«Durabildiğin kadar dur burada emmi,» dediler giderken de.

Gün geçtikçe, birer ikişer ormancı çıkıp gelmeye başladı. Her gelen kanundan, ormandan' söz açtı. Kuzuları yeyince ağızlarını silip gittiler. Tam on iki kuzu oldu yedikleri yirmi günde Uzun Kerimden.

«Leş kokusu almış kuzgunlar gibi çokaştı sürüye bu ormancılar Kerim,» dedi bir sabah Gök Emine. «Göçelim hemen. Yoksa sürü bitecek...»

Göç akşamının alacakaranlığında indi Kozan köye. Teke ovası aşağıda, kurşun rengi akşamın altında uyukluyordu. Ta ötede, Antalya'nın ışıkları pırıldaşıyordu, ovanın bitiminde.

«Ben sabaha gelirim uşak. Tasalanmayın,» dedi Uzun Kerim. Döndü Sarınıya.

Sarını ladin, sedir, çam, kekik, kokuyordu gecede. Soludu, Koku ciğerlerine dolunca bir hoş oldu. «Bir öfkeye yakacağım sizi. Af edin beni yeşilce ağaçlar...» diye mırıldandı. Kuşağının arasından kav, çakmak kesesini çıkardı çaktı. Tutuşan havı gömdü kuru çam pürlerine. Bastırdı üstünü. Koca koyağın on iki yerine soktu kavları. Döndü geri. Sarını belinin Tekeden yüzüne devrilirken söylendi:

«On iki kuzumu yediniz, semirdiniz. Kanunu sürdünüz önüme. Açın şimdi o kanunuzu. Yazar nasıl söndüreceğiniz. Sizin yüzünüzden yazık oldu fidanlara...»

Çadıra girdi şafak ucunu ışıtırken. Kekik kaynattı, içti. Başını taşa koyacağı sırada bir ses duydu. Doğruldu içinden söverek. Gelen Kozan köy muhtarıydı. Buyur etti. Muhtar oturdu. Az sonda da dengildi hemen. 'Tekelinin huyudur. Kıçı yere değer değmez hemen devriliverir' diye düşündü Uzun Kerim. Gök Emine geldi, «Hoş geldin,» dedi Muhtara. Sonra Uzun Kerim sordu:

«Muhtar ağa Çavuşlar obası nereye kondu. Hiç duydun mu?»

Muhtar yanıt vermedi. Iraklara, ta Bozburun dağının doruklarına baktı. Sofra geldi. Kızarmış but tatlı bir koku saçtı. Muhtar yutkundu. Başladı yemeye. Kahveyi içmeye başlayınca hatırladı Uzun Kerimin sorusunu.

«N'apacaksın Kerim obayı, mobayı. Ver şuraya on bin. Otur Gökveliler ovasında. Eski yok, bir şey yok. Sürün de rahat eder, sen de. Sığın dalıma.»

Uzun Kerim düşündü muhtarın sözlerine. Bir oyuna gelme korkusu büyümeye başladı içinde. Ali Çavuşun sözleri uğuldadı, titredi kulaklarında: «Bilmez misin Teke orospu yatağıdır. Sığın bir yere...»

«Canım Kerim neden düşündün kaldın? Altı üstü otlak bunun. Kimse bir şey diyemez sana ben sağken. Burasını diyeyim.»

Beş bine anlaştılar. Bir kâğıt yazdı, mühürledi muhtar. Uzattı Uzun Kerime.

«Olur mu böyle?» dedi Uzun Kerim kuşkulu. «Parası, şartı filan yazılmamış. Azalar da mühürlememiş. Hiç görmedim böyle senet ağa. Vaz geçtim ben.»

«Sen neden korkuyorsun yav? Sana kancıklık mı edeceğiz. şimdi al bunu. Yarın gel. İstediğin gibi bir senet yazarız azalarla birlikte. Oldu mu şimdi?»

Uzun Kerim çaresiz aldı kâğıdı. Muhtar da parayı cebine sokarak çıktı çadırdan. Durdu. Dağlara baktı. Sannıdaki yangını gördü. İrkildi.

«Kerim saklan,» dedi. «Yangın var. Şimdi gelir ormancılar. Saklan.»

«Yansın anasını satayım,» dedi Uzun Kerim içinden. «Ormancılar söndürür.»

Kış geldi. Uzun Kerim'in içi rahattı. Ağılını, yapmıştı. Ağzının tadı yerine geliyordu. Bazan kavalını alıyordu çadırın orta direğinden. Eski türküleri dillendiriyordu. Ova epey aşağılarda yağ-

mur gülleriyle ışıl ışıldı. Ta denize dek uzanıyor, bir çizgide eriyip gidiyordu ova. Yağmur dinmek bilmiyordu. Teke bir başlayınca dinmek bilmez, soluk almaz, gözünü açmaz...

Yağmurun soluklandığı bir gündü. Uzun Kerim'le karısı oturuyordu çadırda.

«Anasını avradını...» diye sövdü Uzun Kerim. «Burada da mı buldunuz beni...»

Gök Emine başını çevirdi, baktı. Sambılda (3) ıslanmış iki ormancı geliyordu.

Buyur ettiler çaresiz. Karınlarını doyurdular. Kavurmanın yağı çenelerinden aktıkça yüzleri gülüyordu. Uzun Kerim burada kışlayacağını, beş bine kışlak tuttuğunu söyledi ormancılara. Karınları doyunca sarı bıyıklı gök gözlü olanı:

«Amca bizi buraya orman şefi yolladı,» diye başladı. «Seni şikâyet etmiş muhtar. Onun için yolladı şef bizi. Kaldırın yörüğü ormandan, dedi bize.»

«Yaa!» dedi Uzun Kerim iç geçirerek. Sevinçleri, umutları kırılıverdi birden. «Efendiler. Kopup gelen bir azılıca kış. Yağmurdan, çamurdan nere gideyim ben? Ova çamur. Batan çıkmaz. Sürüm, çocuklarım perişan olur. Bakın size biner lira para. Her gelişinizde de kuzu kebabı, rakı... Namustan başka ne isterseniz; hepsine de he. Yaylada yayla köylüleri, Sarıda or... Tekede işte böyle... Sayın ormanı teslim edin; sayın, alın baharın. Ama etmeyin. Allahım olun, koruyun beni bu kış. Ben de Türküm oğullar. Askere gideriz, vergi veririz, kanunu sayarız... Bir var ki yörüklükten ayrılmamışız senelerdir. Paylaşamamışız ovaları, tarlaları... Etmeyin oğullar. Uzun Kerim bu yaşın sahibi oldu. Kimseye yalvarmadı böyle...»

«Amca biz seni kollasak, muhtar gene şikâyet eder. O zaman bize de bulaşır çamur. Tatlı dilin için bir hafta kal. Hava düzelince göç. Ne yapalım?»

Uzun Kerim dondu kaldı ormancılar giderken. Elleri koynunda, taş gibi...

Yağmur soluk almadan kırbaçlamaya başladı ertesi sabah Tekeyi ve Torosları. Ormancıların verdikleri süre aktı, gitti bulanık sellere. Yağmur gözünü açmadı. Mahkeme kapılarından çok korkuyordu Uzun Kerim. Bir gün, ala sepkenli bir havada sardı yükü. Islana ıslana yürüdü rasgele. Ta Aksaza indi, kurdu çadırı... Sürü hemen sığındı çamların altlarına, dağıldı Yağmur bastırdı. Gökten bir deniz akıyordu yere. Uzun Kerim habire sövüyordu yağmura, esene, insanlara, muhtara, kendilerini hiç düşünmeyenlere... Bir sigara yaktı. Çömeldi. Baktı yağmura.

Uzun Kerim yağmura verdi sırtını. Kepenek ötüyordu yağmurun şamarında. İki pilli elektriği Kozan yolunu ışıtıyordu. Var-

dı, muhtarın evine, ahırına, samanlığına, ağılına, arı çatmasına birer çomak yalımlı çıra soktu, döndü geri.

«Al pezevenk,» dedi. «Yaptır bunları beş bine.»

Aksazlılar üç koyun çalmışlardı sabaha dek. Uzun Kerim buna da razıydı.

Sabahın erinde sardılar gene yükü. Başı kesik yılan gibi yürüdüler rasgele.

Gülsün çocuğu semerin ortasına oturtmuşlar. Sağında tavuklar sallanıyor. Eşeğin yürüyüşüne göre sarsılıyor çocuk. Sağ koltuğunun altındaki sökükten mora kesen körpe teni görünüyor. Yağmur bir başlıyor, bir açılıyor...

Çocuk birden bağırdı. Uzun Kerim koştu. Çocuğu kaldırdı. Diken, akrep olur diye baktı giysisinin arasına. Bulamadı. Döndü yerine, katarın ardına.

Cin Ali, Deli Memiş, Sarıca Zeynep suskundular. Sürünün kenarında yürüyorlardı ölgün, bezgin. Kara köpek kuyruğunu döşüne saklamış, yürüyordu yağmurda. Çocuk gene bağırdı. Koştu, kaptı dayısı. İyice baktı her yerine. Yoktu diken, filan. Oturttu yerine çocuğu öfkeyle. Başladı sövmeye yağmura, insanlara...

Sürü Necip ovasını ortasından bölerek geçti. Çamura battı sürü ovada. Çatallar köyünün aşıtına çadırı kurdu Uzun Kerim. Öfkesi dağları devirecekti. Sürüye titiz bakıyorlardı. Yağmur dinmiyordu. Yerler vıcık vıcık çamur... Dikelecek yer yok ayak üstü. Sabahı zor ettiler. Sürü oldu ilk baktıkları: Yedi koyun çalmışlardı Çatallarlılar. Uzun Kerim yeniden başladı sövmeye. Gücü ancak sövmeye yetiyordu. Sürüyü hırsız çukurundan kurtarmayı düşünüyordu hemen. Ama bulamıyordu, hatırlamıyordu böyle bir yer. Yağar eser hemen sardılar yükü. Bir gece daha kalsa sürüyü yarılayacaktı Çatallarlılar. Aksuyun kenarını uzaktan izlemeye başladı. Çocuk gene bağırdı. Koştu dayısı. Bir güzel dövdü.

Güllüce yutkundu kuzusu dövülürken. Doluktu. Gözlerini taktı, bir daha ayırmadı çocuktan.

Sürü Aksudan geçerken yıkandı. Kındıra düzlüğüne saçıldı. Olta gibi geçmişti sürü. Her koyunda bir ince öksürük vardı. Sürü perişandı...

Mahmut Ağanın arazisinde çadır kurdu. Bilmiyordu kimin yeri olduğunu.

Sabahın erinde çadırın önünde bitti Kındıralı Mahmut Ağa. Bir kaplan gibi yırtıcı. Al bir at vardı altında. İki butunda kırmızı kaplı iki tabanca asılı.

«Heey! Köppek yörük!» diye gürledi. «Kime danıştın da kondun buraya! Şorada bir deveni vurdum. Gönünü alana dek izin sana. On dört de koyununu aldım otlakiye. Yoksa gösterecektim

sana Mahmut Ağanın mülküne konmayı. Tez yık çadırı!»

Uzun Kerim hemen sardı yükü. İçinde bir yangın başlamıştı. Gözüne kandan başka şey görünmüyor, aklı kandan başka şey düşünmüyordu. Solak ovasında bir adam gördü. Yaklaştı adama, sordu:

«Kardaş, Çavuşlar obasını görsen, duysan...»

«Bilmem arkadaş. Bu kış yörük kondurmadılar beyler buraya.»

Göç asfalta doğru yürürken söylendi Uzun Kerim: «Ey Mahmut Ağa Alacağın olsun! Bir ova pamuğunu yakmazsam. Ne ola ki öleyim.» Gülsün kızın bağırtısına fırladı.

«Ta şimdi yoldum başını orospu! Bir de sen çıktın başıma!..»

Güllüce koştu, tuttu ellerini Uzun Kerim'in.

«Ece (4)!» diye haykırdı. «Etme sen bilin. Çocuktur o. Bişeyden korkuyor.

Kollarını salıverdi Uzun Kerim, bacısını karşısında görünce.

Göç asfalta girdi. Doğuya verdi burnunu. Asfalt kenarındaki köylüler bakıyorlardı göçe. Şaşıyorlardı. Kışın tam ortasında göçen bir yörük görmemişlerdi hiç. Ölümü demekti yörüğün kış ortasında göçmesi. Göç Serik ovasını geçti.

«Emmi bilsen, duysan Çavuşlar obası nere kondu ki?»

«Bilmem emmim. Görmedim, duymadım bu sene onların Tekeye indiğini.»

Göç Köprü çayını geçti. Tugayoğulları çiftliğine düştü. Tekenin burası kara topraktır. Kömür karası, zulum karası... İki ırmak arası, denizden Toroslara kadar Tugayoğullarınındır. Tugaylar hep doktor, mühendis, tüccar, fabrikacıdır. Bu ovaları Tekenin eğri çizgi şapkalı, yırtık şalvarlı, kuru yüzlü insanları ortak ekerler Tugayoğullarıyla. Tugayların ne zamandan beri bu toprakları tuttuğu bilinmez. Bilen yoktur, yaşlılardan bile. Eğik şapkalı yarıcılar kaldırır, Tugaylar yer bu toprakların ürününü. İşte Uzun Kerim'in ocağı bu topraklarda şimdi.

Önünden gelen birine obayı sordu gene Uzun Kerim. Bilen yoktu.

Yağmur aldı inceden sızı gibi. Yağmura aldırmadılar. Yürüdükçe açılıp genişliyordu ova. Bitmek bilmiyordu. Ovanın değerini biçemiyordu Uzun Kerim. Sağır in dağları kadar para yığıyor, gene değerini bulmuyordu ova Uzun Kerim'in gözünde. Sürünen yörük çok iyi biliyordu bir çadırlık yerin değerini. Toprak demek devlet demekti insanlara hükmeden...

Göçü kuzeye çekti Cin Ali, Sağır in yamaçlarına. Sürü boğulacak yoksa çamurda. On beş gündür bulanıyordu solucan gibi... Yüzü aşkın kayıp vermişti. Uzun Kerim'ın içi cızır cızır yanıyordu. Bir gücü yetse, ah bir gücü yetse... Ocağın irisinin ufağının yüzü kapkaraydı. Yağmur tek düze çiseliyordu.

Güneş güneyden, bulutların eteğinin altından ışıtıyordu ovayı. Ova, güneşle yağmura yıkanıyor bir anda. Büyük bir duşun altında yıkanıyor ova ve Toroslar. Sürü şipildek çamurda bulanıyor, çabalıyor. Çocuk gene haykırdı. Koştu Uzun Kerim beline davranarak. Sarıca Zepney kaptı kaynatasını belinden. Duruttu. Güllüce geldi.

«Ece horoz ditti,» dedi çocuğun koltuğundaki yırtığı göstererek. «Aha şuradan.»

Uzun Kerim kollarını yana bir daha indirdi. Gözlerini horoza taktı. Islana ıslana yürümeye başladı. Bacısının tek kuzusuydu Gülsün. Eniştesi Kor Ali'yi sel alıp gitmişti bir kış gecesi Mandırlar bükünde. Kor Ali'den kalan tek anıydı bu kız, bacısında. Çamura batarak yürüyorlardı durmadan.

Horoz başını kaldırdı. Gülsün'ün koltuk altındaki yırtıktan gagaladı. Çocuk bağırdı. Uzun Kerim atladı. Tuttuğuyla bile kopardı horozun başını. Güllüce al kanların fışkırdığını görünce «kuzum!» diye haykırdı. Dondu, kaldı kederden yerinde. Çocuğunu bıcakladı sanıyordu Uzun Kerim'i. Çocuk birden kana bulanıverdi. Horozun boynu kırmızı bir bıçak gibi uzanıverdi. Ucundan kanlar fışkırıyordu.

Gök Emine kaptı çocuğu. Soydu, baktı bedenini. Bir çizik bile bulamadı. Yalnız koltuğunun altı kıpkırmızıydı. Horozun didiklediği yer.

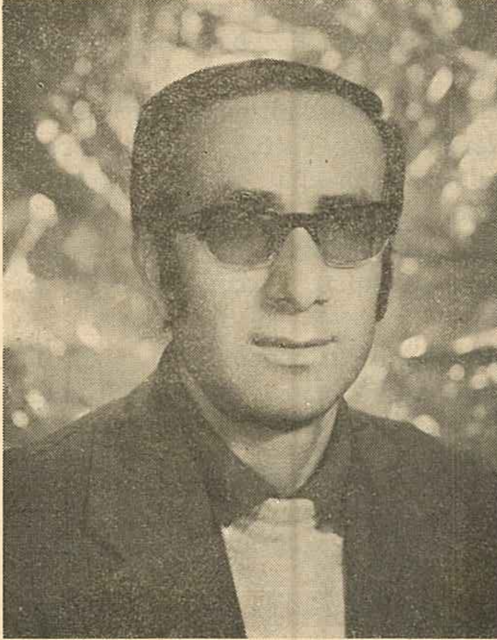
«Anasını, dinini!..» dedi Uzun Kerim nice zaman sonra. «Az kaldı çocuğun başını yolduracaktı bana...»

Sağ elinde kalan horozun kopuk başı ağzını açıp kapıyordu bazan.

Yağmur gene hızlandı. Sopaları indirmeye başladı sürünün, Uzun Kerim'lerin sırtına. Tıpkı Tekenin insanı gibi kaypaktı yağmur. Tüm ova büyük bir duşun altında yıkanıyordu. Uzun Kerim yağmura aldırmıyordu artık. Elinde öylece sıkıyordu horozun kopuk başını. Sürü çamur batağından kurtulmak için çabalıyordu, emekliyordu. Bir bitkın, bir ölgün....

Sağır in dağları bulutların altında bir büyüyor, bir silinip gidiyordu, ufalanarak. Sağır in dağları yağmurun ninnisinde uyuyordu.

Celal Özcan

1941'de Mudurnu'nun Elmacık - Gökören köyünde doğdum. -Orman köyünün ekonomik bunalımından kurtulmak için olacak- ailemle birlikte 4-5 yaşımda iken İstanbul'a göçettik.

İlk ve ortaokulu Çatalca'da okudum. Necatibey Öğretmen Okulu'nu ve Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümünü bitirdim.

Bir yıl ilkokul öğretmenliği; -Çoğu Doğu Anadolu'da geçmek üzere- yurdun çeşitli ortaokul ve liselerinde, yöneticilik, Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yaptım. Evliyim, 2 oğlum var.

Köyümle ve -görevimi gereği- Anadolu'nun birçok yöresiyle ilgi kurmak olasılığı buldum. Sürüyor da bu. Çeşitli gözlemler, okuma ve incelemeler yurdumuzun, insanımızın sosyo-ekonomik gerçekliğine yönelik, ordan kaynaklanıp beslenen birikimlerle sanatla ilgilenmeye zorladı beni.

Önce şiir, sonraları hikâye ve roman çalışmaları yaptım. Çağrı, Kemalist Ülkü, Güney, Varlık, Yansıma, Töb-Der, Oluşum dergilerinde, Yeni Ortam'da ve çeşitli yıllarda şiir, -daha çok- hikâye ve kitap tanıtma yazılarım yayımlandı.

Sosyo-ekonomik koşulların belirlediği toplumsal hayatın bir görünüşünü temsil eden sanatın yararına inanıyorum. Özünü, esinini yığınların yaşamından alan Sanatın, kişileri mutlu geleceklere yönelik güçle beslemeyi de amaçlama durumunda olduğu düşüncesindeyim. Ancak bu amaca erişmede biçimle özü uygun estetik ölçülerle sunmanın da sanat adına boşlanmaması gerekli bir özellik taşıdığını belirtmek isterim.

GÖKOVA'DA YALAZLAR

Mayıs geldi de bağı bahçeyi dumanlar kapladı mıydı, deme gitsin keyfimize; eşşekte bilem yoktur vallaha! O vakit sabahın er saatlarında Morpet'in doruğundan Mercan düzüne doğru bir aydınlık vurur. Gün dediğin öpülesi, demin devranın tek kurban olduğum güneşi Çayırlı ovasını bi okşamaya geçer ki, hadi bakam kıpırdama yerinden! Hadi bakam huylanma!.. Gökova'da koyun kuzu, dağda belde türkü sesi...

Ne var, bu yıl bir başka başladı ilkyaz. Morpet'in deşeleyip, ilkyaz coşkusuyla taşırdığı bulutlar başımızdan çekilmez oldu. Onbeş gün var ki, dinmesi yok; yağmur, yağmur, yağmur!.. Her yan su, çamur, bulut, gökgürültüsü. Günler geceler hep dam loğlamak, su geçiren delikleri tıkamak, sızıntılar altında kova, testi, tencere koymakla geçiyor. Dualara durduk, yaşlı genç, günlerdir, namazlara durduk...

Bereket ilkyaz'dı. Ürpertilere bulanmış uykularımızı haram eden şu boşanıp da kuruyası göklere biz de kargış yağdırıyoruz... Ya kış olsaydı!.. Evler birer sığınak değil, damlı çatılı, yataklı döşeli birer gömüt olurdu üstümüze. Bereket ilkyaz'dı. Yapılar kerpiç olduğuna, çöktü çökecek korkusu içindeyiz. İşte Dudugiller'in, Koca Saffetler'in, Sultan Ana'nın haneleri tam tamına göçeli günler oluyor. Arada çoluk çocuk damlara, duvarlara sırt verip dayak destek olma telâşesiyle ev bark kurtarmada yarışıyor dersem yeri. An olmuyor ki bir çığlık, bağırtı duyulmasın komşulardan. Dudugil'in Güllü Kız hastanede, ayağı mı kolu mu kırılmış, kafası mı ezilmiş? Hâlâ doğru haberi alamadık. Maldan davardan, yatak ney gibi ev eşyasından hayır kalmadı çoğunda. Her bir şey, suya çamura bulanmış. Kötü!.. Konu komşuda sığıntı olmanın kahrı, bir kaç haneyi yıktı bitirdi.

Hepimizde aynı korku sürüyor. Göklerin dualarımıza, namazlarımıza kulak astığı yok. An geliyor bıkıyoruz yaşamaktan. İyice bir boşalsa da hepten toprak olsa diyenin hesabı belli değil.

Arada kaçamak da olsa kayfelere daldığımızda, biz gençlerin dünyaya aldırasımız yok. Ne yapak ki başka! Hep gam, hep kasavetle mi soluklayalım yok olası yaşamaları! Deli Dursun'un kayfe-

de altıkolu çevirip uykuyu yedeklenince bir koşu eve varışımız da bir âlem işte.

O gece de öyle olmuştu. Kara İbram'la, 'Hadi artık gidek de yatak.' deyip evlere vardıktı. Pederin horultusu, yağmur ney dinlemez bir yoğunlukta. Dış kapıdan girer girmez ilk duyduğum ses o. Koca camışın soluğunu bilem aşmış. Hayatın iki yanında iki kapı. Birinde mallar, iki baş sağmal ineklen iki koyun, bi de var yok bir camış; ötekinde bizimkiler. Çoluk çocuk sığıştığımız bir göz oda. Köy yeri işte. Kasaba dedikse köydür aslında bizim Çayırlı. Bi yanda malların tepinmeleri, kokuları, bi yanda yılların teri kokusu sinmiş, samanı toza çamura dönüşmüş, yatakların kokusu... Buna babamınan anamı, beşikteki Güldene'yi, Murat'lan Hatçe Kız'ı ekledin mi benimle ne eder hesabı!.. Horultunun, ossuruğun, öksürüğün bini bir para!.. Kodumun dünyasında!..

Esinti mesinti, gürültü patırtı, uykuya geçmişim herhal...

Dedim ya, uykular haramdır bize gayrı. Gecenin bir yerinde, günlük güneşlik düşlerle birlikken, sarsıntılarla uyanmak, suya çamura bulanmış odalar içinde çığlıklara katışmak varımış. Tanımı güç bir durum ki kötü! İşte felâket, de bakalım Kâzım! Hadi!.. «Kalkın hele, çabuk toparlanın; ev çöküyor.» / «Şuraya, hayattaki odunu dayasana Hatçe Kız. Hadi Kâzım, sen de yardım et.» Don gömlek bir telâşın ortasındayız. Sanki, üstümüz loğlanmış, kapanmış bir damla örtük değil. Tümden açık yağmura, sele, çamura... Anam, diline kurban, bir taraftan çığrışır, bir yandan da yatakları denkler. Hatçe Kız'la dışarı bir göz atalım dedik. Bir de ne görek. ortalık şimşek şavıltısı, gökgürültüsü, rüzgâr uğultusundan, insanların oraya buraya koşuşmalarından, malın hayvanın başını alıp böğürtüler içinde kaçışmasından karmakarışık.

Morpet tam karşıda. Sanki top top olmuş bulut orduları karalara bulanmış giysiler içinde doruğunda kavgaya geçmiş. Şimşekler, patlamalar, her ne oluyorsa, bir karışma ki. anlatımı olanak dışı.

Bir dakka bile geçmediydi. Çığlıklar arasında bizimkiler de dışarı fırladılar. Yağmur, rüzgâr ve gece karanlığının yarattığı korkunç ürpertilerle nereye gittiği, nereye varacağı bellisiz bir telâşa bürünmüşüz. Anam Güldene'yi kucağına sıkıştırmış fırlamış, Hatçe Kız içeriye girip yorganına sarılmış gelmiş, babam malları zorlamada. Karşıdaki alanda ellerinde fenerler, elektrik lâmbaları bir yığın kalabalık birbirine karışmış. Kaymakamlıktan getirilen Kızılay'a ait çadırları kurma telâşesindeler. Malı neyi bırakan camiye doluşuyor. Hacı Osman Emmi'nin duaları ortalığı yatıştırmıyor, avutamıyor. Sanki cami de yıkılacak üstümüze. Kaç yıl içinde, nice harcamalara geçip yaptırdığımız bu sağlam yapı tek umudumuz

oysa. Evlerden, odalardan kurtarılan bazı eşya neyi yanına almış, bulduğu köşeye sığınmış kadınlar, yaşlı analar, nineler, ağlayıp vahlamalara durmuş. El avuç açmışlar, dualara... «Çöktüüü, yıkıldııı!...» diye ağlaşanlar, «Yandıııık, mahvolduuuuk!...» diyesi bağırmalarla ortalığı inletenler az değil. «Herhal kıyamet budur, ha komşuuu!?» / «Günahımız çok ki, indirdi hepimize bunu Tanrııı!»

Durum anlatılacak gibi değil. Aşşağ Mahle, tam tamına göçmüş Kaymakam, Tahrirat Kâtibi Nihat Bey, Belediye Başkanı kalın paltolarına sarılıp da şemsiyelerinin altında, dolayı incelemeye koyulduğunda sabahın ilk aydınlığı ortalığa vurmuştu. Yağmura karşın alev almış bir iki kapı da vardı. Herkes kendi evi başında tepinir durur. «Veli Dayı ölmüş.» / «Kaşıkçıların tek malı bile kurtulmamış.» / «Evi neyi göçmeyenler de camiye doluşmuş. Onun bunun eşyasına neyine göz dikip de işi birşeyler çalmaya kadar götürenler dahi olmuş.» / «Allah kahretsin!..» / «Ağalar Beyler 'Oh' diyesi bir sevince bürünmüşler. Halimize sevinmişler.» / «Ne olacak köpekleeer!.. Unu kuru tuzu kuru itlerin!..» / «Damları saç, duvarları tuğla olanda elbet...» / «Şu Lâzlar akıllı adamlar he mi?» / «He yaa, ev dediğin onlarda. Adamlar herbirşeyi biliyorlar.» / «Kasabaya geldiklerinde beğenmiyorduk herifleri...» / «Kaymakam ev ev arama yaptıracağmış.» / «Kaç hane göçüp oturulmaz hale gelmiş? Sayım varmış.»

Ben askerden yeni geldim sayılır. Gözüm hep babamda. Hani, «hadi» dedi miydi, yürürdüm ardından ya, baktım bir garip titreme adamda. Anamın bağırtısına kulak verip de devinir.

— Yürü heriif!.. Herkesler gibi olamıyon mu? Haydar Bey'e mi, Lâzlar'a mı, Balabangil'e mi nereye varırsın; tez davran ki ötekilerden önce yardım ney alasın.

Babam, çöküntüye, ardından bana, anama, bir de çığrışmaların geldiği camiden yana bakar. Sesi soluğu yok gibi. Gökte kurşun ağırlığınca yığın yığın bulut. Sanki gene çökecek. Bu kez bizi de yutup götürecek.

— Ne duruyon huu!.. Yürüsene heleee!.. Batmanın dahası mı var şu dünyada? Var git birine itin köpeğim olam, de. Yularımız zaten onların elinde heriif! Git hele; birşeyler et.

Adam, acınası bir garip. Bense çaresiz, ona bakar dururum. Ne yapam ki! Evin yetişkin iki eri de, herbir şeye razıyız. Onurlanıp kaçınmanın yeri olmadığını da biliyoruz.

Bazam, başını önden kaldırıp da bana bakınca, seslendim:

— Anam doğru der baba. Gene de sen bilirsin ya...

Ne acılar içinde kıvranıp gün devşirdiğimizi, yaşayan bilir. Dört mevsimi arkalamak kolay değil ki. Hele bundan geri hiç değil.

Şimdi babam, yediği elinde, yemediği belinde namussuzların

ayağına varacak, kurumuş bağına su bağlatacak, dilenecek!.. Ölme eşşeğim ölme!.. Göle su gelenece kurbağanın canı çıkar, derler ya, bizim hesap da o. Bekle ki, şu gümbürtünün ortasında, Beylerin birisi 'He' diye. Diye de, sülâlemizi, çoluk çocuğumuzu, geçmişimizi geleceğimizi borca boğa da kökümüze ede!..

Kaymakam sayımı yaptırmış. Tam tamına, öncekilerle birlik 'elli-iki' ev oturulmaz duruma gelmiş. Bizimki de tabiy. Acı görünüşün dökümü kötü. Kaymakam gittikten sonra, Asker Şubesi'nin erleriylen, jandarmalar komutanlarının buyruğuyle yardıma koşmuşlardı. Ağlaşmalar azdan aza yerini konuşmalara, konuşmalar da pis bir sessizliğe bıraktı. Arada bir iki büyüğün bağırtısı... Elli-iki haneden aşa-yukarı 'üç-yüz'ü aşkın kişi açıkta kalmıştı. Kimi çadırlarda, kimi zarar zıyan görmeyen komşularda, kimi de camiylen Belediye'de ayrılan bölgelerde barındırıldı. Biz, camide kalanlardandık. Evimiz hemen dibinde olduğuna gece orada bir yer bulmuştuk. Ayırmalarda da dokunmadılardı.

Yeni umutlarla gelmiştim askerden. Evin ardında bir göz oda daha yapacağım. Böyle bir karar vermiştim. Askere giderkene köşe bucak buluştuğum, sevdiğim sevdiceğim Zeynep Kız'la anlaşmışım. Gelir gelmez istetecem seni, diye. Bereket büyüklerimiz zorlamadı da bu sorun yoluna girdiydi. Yolunca töresince nişanımız yapıldıydı. Bugün yarın diyorum, şu pancar iyi bir ürün verirse, Şeker Şirketi'nin kapısından yüz aydınlığı cep dolgunluğuylan döner varırım dünürümün kapısına, «Hele hadin bakam, nikâhı kıyalım gayrı. Alın başlığınızı...» İyi ürün alamazsak kötü. Şirket'in yöntemine göre her yıl ekim için ayrı bir yöre seçiliyor. Bu yılki yer bizim kendi tarlamız değil. Zaten, bir iki parça tarlamız var; biri Belen'de, dağın annacında, biri teeh kodumun körfezinde, ne gün görür ne bulut, Lâz'ın kürdün, ağanın paşanın kapısına varıp da, ekmeye ortaklığına tarla istemelere kaldık yıllardır. Geçimin başka bir tutar yolu da yok. Pülk sırtının hemen berisinde, Gökova'ya az eğimli bir yer, bu yılki. Ama o talih neredee! İşte bir belâ sardı ki kör talih başımıza, çözebilinmesi bir yana, neresine el sürecen belli değil. Bu pancar yeri Haydar Bey'in. Gökova'nın büyük bir kesimi zaten onun. Kötü neyi var, şeher yerlerindeki malının ve de parasının hesabını kendi bilem bilmezmiş, ne bilem?.. Pülk'te oturur, kasabada gün doldurur. Sık sık da Erzurum, Erzincan, Ankara, der, gider gelir... Gün gelir şu Lâzlar onun da, öteki beylerin de kökünü kazır. Kazır ya, bizim de tencerenin dibini deler. Ondan, geri, Çalı-dibi'nde mezerliğe kadar gidip gömütü hazırlamak düşecek bizlere tabiy.

Asker dönüşüm Zeynep Kız'la sevincimize diyecek yoktu. Ha bugün ha yarın diyoruz. «Kampanya bi gelsin... Parayı bi alam.

Bak ki gör kız!..» / «Ya Haydar Bey'in parasını neydeceniz? Duyduğuma babanın ona daha bir sürü borcu varmış.»

'Daha'sı da ne Zeynep Kız!.. Benim bildiğim, on yıldır babam sıkıştıkça ondan da ötekilerden de borç alır. Sanki senin baban almaz, ötekilerin babaları almaz sanki! Şu Aşşağ Mahle'nin tümü gün olmuyor ki eşiklerine el ayak sürmesin, bu deyyusların. Faizinen hem. Bunu bilmeyen mi var!.. Neypacan pekiy? Ne bok yiyecen? Yazıya çiziye vurup hesabı, boyun büküp dönecen. «Alnımızın çizisi böyle, ne yapak oğul?» derken babama kızışımda haklı mıyım ki!...

Dam, tam tamına göçmüş. Yağmur sürüyor. Islanmalardan kaçtığımız yok. Yok da, içim bir kötü. Bi dökülebilsem! Şu kendi kendime fısıldadığım küfürleri bi haykırabilsem dünyaya! Zeynep Kız'ı düşünmeden olmuyor. Pancarı akla takmadan olmuyor. Bir kuyruk belirleniyor gözlerimin önünde, taa Şirket'in kapısına değin... «Yarısı şimdi, gerisi de sonra.» diyorlar. Haydar Bey'in, bir başka beyin, bir Lâz bakkalın yüzü, yüzleri, sert ve çatık kaşlar altında 'Hadi bakam, zaman geldi.' demelere gelen bakışları, uzanan elleri gözlerimin önünde. Ortaklığına tarla işi bir belâ: Ürün iyi verse de vermese de, vermişçesine yapılacak hesap ve de para tam tamına zamanında ödenecek. Günü vakti belolduğuna kaçması, yalanlaması da yok. Hadi bakam! Dünürlerin başlık parası, şu göçen yerin onarımı, damın çatılıp da evin içine insan alır duruma getirilişi için gereken para, eski borçlar, bakkal çakkal, ıvır zıvır, daha da ne bilem ,bilmediğin zamanda çıkıveren bir zorluk daha... Anamın babama seslendiği sözler kulağımda: «Yürü herif, herkesler gibi olamıyon mu? Haydar Bey'e mi, Balabangil'e mi nereye varırsan var, tez davran hele!..» 'Tez davranması' da ne, «Aman beyim, görüyon durumu işte, eğer pancar da yardım ederse, azıcığını bu yıl, kalanını... artık emrin, insafın bilir. Şu damı bi çatak da, gerisi evvelallah sonra zâtın, kulun kölen olmak yazıldıysa, eh ne yapak, her ne dersen Ağam...» Varıp diyeceği bu işte... Patlayacağım! Gücüm kuvvetim yerinde ya, ne gelir elden! Hangi birinle başa çıkar benim isyanım!

Bu adamların herbiri bir partiden. Tam sırası deyip gözümüze girerek gönlümüzü almak da var tabiy. Bunu da iyice bir beceriyorlar, deyyuslar!

«Vilâyete telefon etmeye çalışıyoruz. Ama hatlar kopmuş. Tez PTT onarımı yapmaya koyuldu. Elbet bir çaresi bulunacak.»

«Haydar Bey'le Balaban Ağa merkeze gitmişler. Vali'yi getireceklermiş.»

«Adamlar Kaymakam'ın birşey beceremiyeceğini söylemişler.»

«Zaten hiç bir Kaymakam beğendiremedi ki kendini bu heriflere.»

Sözler ağızdan ağıza dolanıp duruyor ya, bizim lâf söz dinleyecek halimiz yok. Gene de bir 'umut', Vali mali, bir 'büyük' gelse de görse durumu, diyoruz. Ardından da, «Görse ne olur!» Karamsarlığı yüreklerimize oturuveriyor, «... bi bok olacağı yok işte. Sanki babalarının damı mı çökmüş. Bir iki lâf eder dönüp giderler babam!.. Gördüğümüz alıştığımız böyle değil mi ki!..» Öyle de hani. Biz bu 'büyükler'i daha çok yaz aylarında, yayla eteklerinde, ırmak boylarında, çam gölgelerinde, göze başlarında ağırlamaya alışmışız. Bunun için gelirler, uğrayıverirler bir yol. Gerisi yalanın ta kendisi ki, bütün Çayırlı yöresi tanıktır.

Öğlenin hemen ardından «Vali» dediler, «gelmiş.» Dedikleri doğru çıktı. Yanında şeher müdürleri, memurları... Kaymakamı da takmış peşine. Bizim Aşşağ Mahle bir 'Vali' gördü neyse! Baktılar ettiler, bir iki bişey konuştular, notlar aldılar. Kaymakamımız Vali Bey'in yanıdibinde el ovuşturup topuk vuruşturmada. Bizim Balabanlıylan, Haydar Beyler, eller götte, kıravatlı şeher beylerine taş çıkartıyorlar ki, hoşumuza da gitmiyor değil hani! Valiylen rahatça konuşuyorlar. Helâl be!.. Haydar Bey'in sesi kalın:

— Vali Bey, dediğini duyuyorum. Bizim bura, ötedenberi hep boşlanmıştır. Başımıza bu felâketler gelmese, bi de keyifleri tutmasa bizim yerimizi yurdumuzu arayan soran yok gibidir. Şükür ki, sizin gibi kıymetli, devletli büyük valilerimiz var da, arada, çağırdığımızda bizleri kırmıyorsunuz.

«Çağırdığımızda» derken, bizlere bir göz atıyor, daha bir kasılıyor kâfir! Yakışıyor da hani! Ne olacaksa!..

İşte bizim, 'kalabalak' birbirimize bakıyor, dudak büküp omuz dokunduruyoruz. Göz kaydırıp da «Gördün mü ula, işte sana Bey'...» diyoruz.

Vali de zorlu adam haa!..

— Sağolun Haydar Bey, deyip de Haydar Bey'e, yanıbaşında dizilmiş kasaba eşrafına, fotör şapkalı Lâz tüccarlarına, Balaban Ağa'ya, daha bir kaç birine bakıyor şöyle. «sizlerin sayesindedir ki, görevimizi, vatan, millet yolunda ve de böyle ilgiye muhtaç köy, kasaba halkımız uğrunda lâyıkıyla yapmaya çalışıyoruz. Kasabanız halkının dertleri bizim de derdimizdir. Bunu iyi bilesiniz. Hemşerileriniz içlerini rahat tutsunlar. Hemen harekete geçeceğim, bu kötü duruma geçerli bir çare aramak için elimden geleni yapacağım.»

Alkışlarımız görülmemişinden tabiy! Bütün kasabalı, bu konuşmaların hemen ardından alkışa geçip, duaya durmuş olanların imama uyuşu gibi, âmine benzer bir ton ve içtenlikle «Sağolun paşam varolun!» diyoruz.

Onların göğüsleri şişiyor ya, bizlerin bir soluk alıp verinceye

umudumuz. Şu durumlara bakıp da, ötedenberi olagelenleri ansıyıncası 'umut'un yeri m'olur ki!..

Vali ney gidince, yağmur da yel de hızını kesmişti. Vakit ikindiyi aşıp gün ovadan çekilende, akşam alacasında daha bir kötü görünen evlerimize yan zor bakarak kaldığımız yerlere ayrılıyoruz.

Devresi gün, sessiz soluksuz bir ılık sabahla açtık gözlerimizi. Sabah ezan vakti dışarı adım atarken ilk baktığımız Morpet'in doruğu. Bulutu neyi defedip de bir maviliğe yaslandı mıydı Morpet, içimiz rahattır. Şimdi olduğu gibi. Dün, Vali nutkunu deyiverip alkışımızı topladıktan sonra dönüp gidende, Haydar Beyi geri kalmıştı. «Hemşeriler, bizim uşaklara tembihledim, ova berisindeki harman yerinde hemen kerpiç dökmeye başlayacaklar. Çoluk çocuk sizler de adam katıştırın yanlarına; çamur harçlasınlar, yardım etsinler de bir an evvel işe başlayın... İyi mi?..» / «Sağol Bey'im, Allah eksik etmesin sizleri,» dediydi Hacı İmam.

Haydar Bey, öyle demişti ya, bizim kasabanın adamı azbiraz tembel ve de akılsızdır. Durumu iyi bellemiş Lâzlar, iki gün içinde tepeleme kerpiç yığdılar alana ki, Haydar Bey'in adamlarıylan bu işten anlayan öteki bir iki usta, ağzı açık, biraz da memnun, kayfeleri boyladılar. Altıkol iskambilinin başına çöktüler. Lâz dedikte, kişinin usuna ticaret gelecek tabiy. Kaçırır mı eloğlu! Tanesi bilmem kaç kuruştan. Ödemesi 'pancar sonu, Şirket önü' hesabı ve de sözüylen, yazıp çizdiler deftere. Az azdan da, zamıylan tabiy... Ne yapak, adamlar haklı, biz ihtiyaçlı...

Dualarımızın etkisiylen mi, gönlümüzün temizliğiylen mi bilinmez, belki de bir başka nedeni vardır, günler günlük güneşlik sürdü de, borç harp kerpicini, taşını toprağını bulup buluşturup damı çattık. Hem de hemen tüm komşular... Yorulmalarımızı nasıl alıp götürdü bu durum, tanımı güç. Seviniverdik, hafifleyiverdik... Artık bir böyle belânın gelmemesine dualı, rutubet kokan yataklarımızda uyku işlemeye, gün düşlemeye başladık.

Ne var ki, Zeynep Kız'ın umudu bitik. Benimki de tükenmiş ya, sesedemiyorum. Tüm çözüm pancara kalırkene, şimdilerde o da çürük. Hapı neyi yuttuk sayılır, sevdiği, sevdiceğimin derdi bu. «Ula, del'oğlan, kıçına çalıyı bağladın mı şimdi, hadi gir bakalım deliğe! Bir tarla ne verir ki! Başlıktan vazgeçtik, ben sana kaçsam ne ki!.. İyice gömüldünüz borca. Biz, dersen daha beter. Ağlamak istiyom, n'olacaksa olsun gayrı, n'olacaksaa!..» / «Kız Zeynep, deme öyle...» / «Demesi mi var ki... Dolayımız Lâzlar, Beyler, Ağalar'la çevrilmiş. Bir sıkımlık canla nasıl gün doldurur, ev döşeyip de çocuk büyütürüz? Bilebiliyon mu? Ha?» / «Sus hele!» / «Benimki de yazgı işte. Gönül düştü bir boka, o da gül gibi koka! Ne diyem yani başka? İstediğin kadar kız...» / «Kız, sana neye kızam

ki! Haklısın bi tanem. Ama n'olur, umut kesip de beni de yaralama. Görüyon işte, değneğin iki ucu da boklu... Sen bari umudumu arttır ki, az bişey biraz olsun kendime gelem, çalışıp edem, bu işi iyiliklen, rahatlıktan hal yoluna koyam. Ha?..»

Uyku tutmaz gözlerim...

Beklemeye dayanasımız yok. Ama, kararı verdik. Dünürlerle başbaşa gelip düğün için bu bir yılın ardından bir yıl daha ertelemeye geçtik, beklemeye durduk. Ekim, söküm, kesim zamanları dışında hısım hemşeri yazıya yabana, Erzurum, Trabzon, Sıvas, Ankara, en çok da Istanbul kentlerine çalışmalara yollanırdık ya, gene öyle oldu. Kazanıp getirdiklerimizin yararı neye? Al Ağa, buyur Bey hesabı ona buna. Elimizde kalan bir kuruş bilem yok ki, hanı, yüz güldürmeye, umut diriltmeye söz konusu olsun. Öyle bir batak ki bu, üç veriyon, iki batıyon; dipsiz bişey... Kayfeye çıkasım yok. Duyduğuma banka borçları bir yıl ertelenmiş. Bu iyi. Daha iyisi, -sonu hayrola-, bir başka haber; Aşşağ Mahle'de yağmurla zarara uğrayıp evleri oturulmaz duruma gelenler için 'konut kredisi' çıkacakmış. Önce, bir yer 'istimlâk'ı kararlaştırılmış. Ohoo!.. Biz evi neyi yapıp damı çattıktan sonra! 'Ne yapak artık evi birader.' İşte ya; ne güzel oturmadayız. Yeni bir dert mi çıkaracaklar gene?' diyoruz ,dudak büküyoruz. Sevinenler de var tabiy...

Babam sevinenlerin başında. Benimse pek aldırdığım yok. Ama, Zeynep Kız kafama takılanda, beni de alıyor bir heves. Dur bakam. Anam, oralı değil, istekli de görünmez. «Bir kuş bir çalıya daldalanır. Yeter bize bu yuva.» der.

Bu, yirmi yıl içinde ödenmek üzere verilen kırediymiş. Haberi getiren Hayraı Bey. Yaymada başı çekense Balaban Ağa. Yarış halindeler. Kararı verdi kasabalı, vakti gelende Balaban Ağa'yı Belediye Başkanı, Haydar Bey.i de milletvekili yapmak için uğraşacak. Herifler, faiz maiz boş döndürmüyorlar ya bizi, ne yapsak az. Artık farzımız bu, deyip de her yerde bu soruna alıştırıyoruz milleti.

'Konut kıredisi', 'istimlâk' haberinin çıkışıyla karıştı herşey desem, yeri.

Haydar Bey'i, koydunsa bul gayrı. Her gün Vilâyette. Gelince dolayını alırız. «Bir haber var mı, Bey?» Habarı mabarı, adamın kovaladığı iş başka. Sonunda anladık ya, geç anladık. 'İstimlâk' için duyduğumuza, bir haneye -dört yüz metrekare- yer verilecekmiş. 'Elli-iki' hane için 'yirmi dönüm'ü aşıyor tabiy. Şimdi kasabalının tartışması bu. Yanyana, iyi-kötü yeri olan bazı garipler birleşip yer vermek hevesi içindeler. Ancak ne var, hepimize 'malûm' olduğu üzere bu iş de Ağaların, Beylerin sözüylen bağlanacak gibi. Öyle ya. Örneğin Haydar Bey'in bir yeri var ki Gökova'da, tam ye-

ri. Zaten ovanın yarısından çoğu onun. Fırsat bu fırsat deyip de bu kadar geniş toprağın 'yirmi' dönümünü satmakla parasını çoğaltmayı düşündüğü her halinden belli. Arada konuşanda, «Bu iş hükümet işidir ve de konuşması şimdilik bizlere düşmez. Gelecekler, bakacaklar, beğenip seçecekler. Değil mi ya. Kaymakam'a, Belediye'de, kasabanın eşrafına danışacaklar, he mi, bir iki bilirkişi de isteyip sorup zabıt tutacaklar. Ancak ondan sonra...» sözülen bağlıyor konuyu. 'Öyle ya.' diyesi dudak büküşlerle kabulleniyoruz biz de.

Zaman gelip çattı. Vilâyetin memurları kasabaya indi. Gelenler sanki kırk yıllık buralı. Kodumun gavatları, bir garibin yerini alıp da onu nasiplendireceğine, tutup eliylen koymuş gibi Haydar Bey'in Gökova'daki topraklarına adım vurmaz mı! De gör! Kaymakam da, Reis de, bilirkişi diye seçilen Kel Rızaylan, Saffetgil'in Koca Dursun ve Dava Vekili Hakkı Öneş 'He' demezler mi bi de! «Tam da yeri.» demezler mi!..

Seçilen toprağın karşılığı metrekare hesabı mı, dönüm hesabı mı bilemeyiz, ama, bir fırıldak döndürdü ki Haydar dürzüsü, milyona yakın parayı cebe indirdi. Aylarca da konu oldu bu. Ses mi çıkarabilinir! Aş pişmiş Bey'in önüne sunulmuş. Yemesin mi gayrı! Hele bi de Haydar Ökkeş oluncası!..

Herifin çalımı daha bir camlı çerçeveli ya, şu ipn'oğlu gavat bilirkişilere ne demeli! Onları da 'görmüş' ki Beyleri, adamların yüzlerine renk gelmiş. Ama, ne etseler, hele bundan geri, şu kasabada herbirini derleyip cuğurlayıp arpaya katsan at yemez, kepeğe katsan it yemez! İşte o denli iğrenç olup çıktılar göz önüne.

Neyise, işin o yanı öyle, bu yanı azbiraz iyi çıktı gibi .Felâkette evi çöküp de zarara uğrayan 'elli-iki' haneden biri de bizdik. Hadi ula, dedik, indik Kara İbram'lan Kürt Hüseyin'in lokantaya. Bi güzel dumanladık kafaları. İbram yaştaşım, kasabada sırdaşım. O, evli. Zeynep'ten sözettik. 'Konutlar'dan, 'kıredi'den konuştuk. Kürt Hüseyin'in pikabında sevdadan, gamdan yana ne varise koydurduk, geçmişine yandığımının!.. Gecenin bir yarısını buldurduktan sonra ki, sallana sallana yürüdük uykuya. Masa başı hayaller yatakta oldu bir düş. İki oda bir salon, mutfağıylan banyosu da var. Hacetimizi ötedenberi dışarlarda gördüğümüzden buna dudak bükmüşüm. Alışacağız artık... Dam, kiremit. Bir çıkması da var öne doğru. Geriye kocaman bi de bahçe kalıyor... Plan işte bu. Zeyneb'im!.. Kadınım, işte sana ev. Sana lâyık odalar. Dön dolan içerlerde. Tertemiz. Kokusuz. Tıpkı Istanbul 'konutları' gibi. Hey gözünü sevdiğim Morpet, hani kırk yılda bir kustun üstümüze, çöktün çöküştürdün ama, iyi de ettin hani!.. Hele az daha ses etme, şu iş bi bitsin! Aman tut biraz bulutunu neyini.

'İstimlâk' işi bitip de durum 'resmiyet'le saptanınca olduk bir kötü de biz. Hanı, sevincimiz kursakta öyle durur. Evi barkı çökmeyenler, bu kez selâm sabahı da kesmeye geçmezler mi! «Etme kardaş, gel hele!...» / I-ıh!...»

Küçük yerin işi bu. Düneyin ağlaşan bizidik. Damımız çöktü, hayatımız iyice bir batağa girdi diye. Bugün, bunları dert aldı. Allah'ın işine, kulunun düşüne bak. Hay batası dünya!..

'Sorun'un karnını deeşledin miydi, aslında bizdik huzursuz olan. Saniyelerle değişen sevinç, umut, sıkıntı, şu, bu gibi duygular içinde öyle bir dert olmuştu bu konu, hemen hepimize. Duraligil, Emmigil, İbramlar, Hıdır Dayılar, Keçi Mustolar, Del'emne'nin Bayram'ı... sevinecek yerde üzüntüdeyiz. Dertler üstüne bir yenisi daha eklendi desem yeri. Zeynep'imle kurduğumuz hayaller için iyi ama, gene de bir beter işte. Anamlan babamda hayır kalmamış.

Ertelenmesine karşın 'banka borcu', Lâzoğlu'nun bakkalına biriken veresiyeler, faizinin faiziylen bin beter battığımız Beyler'le ilgili borçlar, bi de şimdi bu... Pancar çok verse, iyi verse ne ki!.. Hiç mi başka ihtiyacımız yok! Giyime kumaşa, yiyime pişime bi şey istemez mi! De bakam!..

Anam pancar çapasına yövmiyeye çıkacak; babamlan ben yabana yazıya işe gideceğiz. Demin devranın durası yok, günler gelip geçiyor. Durması haram... Söküm zamanı dönüp pancarı kantara ileteceğiz. Gün verecek Şeker Şirketi, gidip alacaz. İyi ama, şu yeni 'konut' işi çıkıncası? Gide mi bilinir ki!.. Hepimiz el ele verip güç birleştireceğiz ki yapı çabuk bite. Oysa şimd oturduğumuz yer yetyor bize. Yıllar yılı nasıl olduysa, gene öyle olabilemez mi ki? Komşuların hepisine dert oldu bu. Alamanya sırası gelenler var, ha geldi ha gelecek diye bekleyenler var.

Aradan bunca zaman geçip de 'kıredi'yi bugüne erteleyenlerin hesabı da bell'oldu. Seçimlere üç ay var. Haydar Beylen, Balabanzade elleri kıçlarında kasıla kasıla kasabanın ortasında dolanıp, kayfelere girip çıkıp «İşi hallettik, ve de daha iyisini yaptırmak borcumuz...» diyeler. Kancık yalanmayınca köpek dolanmaz derler ya, biz yalandıktan kelli, bunların dolanıp durmaları olağan bişey. Fırsat bu fırsat, seçim-meçim boku hatırına borçların bir kısmını sildiriveririz sevdası kafamıza çöreklenmiş işte. Herifler şeytanın yanında ilim görmüşler zaar. Gide gele işi o biçim ayarlamışlar ve de kırediler 'gelmiş'miş. Kasabanın Ziraat Bankası Müdürü bir süre sonra haberi doğruladı. Eh, tamam, dedik.

Haydar Bey'in adamları ev ev dolanıp haber iletiyorlar şimdi. «Bizim partiye oy verirseniz banka borçlarınızın yarısı silinecek, kalanı da bir yıl daha ertelenecek. Yeni konutların yapımında yar-

dım yapacağız, eski alacaklarımızı da faizsiz hesaplayacağız. Bu güz pancardan para ney istemiyeceğiz; hemşerilerimiz dahat bir mevsim geçireler. Hem, senet menet, ne isterseniz yapılır.»

Fena da değil. Kodumun dünyasında, hangi parti olursa olsun diyesi gelince dilimize haksız mıyız yavı!.. Bana yarar getirene can kurban. Şu kahpe dünyada üç-beş orospu dölünün, namussuz dürzünün eline düşürmüşler ki bizi, gayrı kaldırıp yola düze çıkaracak yok gibi. Onun için işte, «İyi ya Beyler, siz öyle dedikten ve de istedikten kelli, nere olursa olsun birdir yavı... Soluğumuzu ot tıkanmış; azbiraz gevşer belki. Reyimiz sizedir. Senedini de sstir etmişiz; sözünüze güvendik.»

Hem böyle dedik, hem de içine fışkı dolası küçücük karınlarımızın hatırına, anamızın babamızın, bacımızın kardaşımızın selâmetine, millet ve de memleket çıkarına, deyip herbir adımda «partimiz»in puropogandasını da yaptık durduk. İşte çarşı alanının çamuruna Pülk suyundan çakıl getirip taşladılar. İki gırayder vilâyete giden yolda birkaç kez gürüldedi. Başköy bucağı, Mercan istasyonu yollarına kum döşenmeye başladı. Aşşağ Mahle'nin sokaklarına da bir iki kamyon kum ney serpiştirdiler. Gökova'nın bir yerinde, ortamektebin tam ardında ayrılan bizim 'konut' yerlerinin parsel ayımı da bitirildi. Kazıklar, çizikler tamamlanınca kuraylan herkesin yeri bell.oldu.

«Hadin bakam.» dediler. «Temel kazımına başlayın. Üçer bin lira, bölüm bölüm ödenecek. Önce temeller, sonra birer metrelik bölmeler... Yirmibeşer bin liraylan bitecek iş. Yirmi yıl vadesiylen ödenmesi. Hem de faizsiz. Daha ne olsun!

Temel kazımı başladı. Köşe kazıklarını iyice bir çaktık, yeniden. Kazıklar arasına ip gerdik. İpleri gerince sanki ev tamamlanmış gibi geliyor insana. Sevincimiz depreşti. Lâzlar gene ne edip ettiler, fırsatı kullandılar. Yapılara gerekli taşı, tuğlayı, çimentoyu, kiremidi yetiştirmek için 'müzayede'yi kazandılar. Hep bizim için seferber olmuş kodumun gavatları! Yapılar yığma olacağından demire falan gerek yoktu. İşçilik bizden, ustalık da hemen hemen öyle. Bizim yerin uşağı zaten hepten yapı işlerinde, sıva duvar yapmalarda çalışır koca kentlerde. 'Elli-iki evin' işi başlayınca, Çamurdere'nin ustaları da bitiverdiler. Bizler de, yeni düşlerimizi tuğla, harç eşliğiyle örgüleyen yeni dünyamızla iç içe terlemelere devindik. Kökova'nın kasabaya dayalı kıyısında Pülk suyu. Çağlaması türkü, esintisi tam bir ezgi mübareğin. Ben Zeynep'imin hatırına bir kat daha hızlıyım. Sevecen ter türküleri alnımın koyaklarına inmeye koyuldu artık. Toprağı kazıyordum. Arada doğrulup Morpet'in doruğundaki kar topağının aklığına göz atıyordum. Ardındaki maviliğe bakıyordum. Alnıma uzanan el sırtımın hareketi kar

beyazlığınca, gök maviliğince hoş bir dünyayı oluşturuyordu sanki. Zeynep'im, gönlünü hoş tut. Güz yaklaşıyor!..»

«— Odanın birisi bizim dey mi Osman'ım?»

«— He ya...»

«— Sedir yeri de var mı? Olsun he mi?»

«— He...»

«— Metresini de'de, örtüsünü neyini yapam. Yastığını işleyem. Perde dantellerini örüyom, çok beğenecen.»

«— Sahi mi kız?»

«— He...»

«— Karyola da alacam, kodumun evine. Pancar parasıylan... Haydar Bey'i bi seçiverdik mi tamamdır gayrı. Borçları belki de almaz. Durum iyice bir belli ki, seçim bizde...»

— «Nelerin hatırına itin köpeğin peşine takılıyoruz dey mi?»

«— Neypacan Zeynep. Kalleş dünyada birinin sapanına taş olacan ki, konduğun yerde bir pay da sana düşe...»

Zeynep Kız iyice bir akıllı. Hele işi bir üsteleyek, hele güzü neyi aşak koyacam ben Haydar'ına da huydarına da! Amaa, nassıl konur ki? Olmaz'ı var işin bir yerde. Çamura iyice bir batmışız. Elimiz de onlarda. Bıraksa dibe gittik. Çıkmamacasına hem. De gör!...

Temeli kazıp da sıra para çekmeye gelende haberi nassıl alıyorsa Ağalar, Beyler, Lâz patronları ortalıkta görünmeye başlıyorlar. «Az daha kazmalı. Bu toprak yumuşaktır. Yerimiz zelzele yeridir. Temel derin olmalı.» akıl vereninden, «Eee, hadin bakam, hayır ola; Morpet'in yeli, bereket yılı...» / «Pancara da az kaldı. Bu yıl ilk defa, kışa sefa...»

Delegelerin boynuna vebalı-günahı, Haydar Bey, ön seçimde -üçüncü- sırayı aldı. Bu kez, daha bir tozutmaya geçti aramızda. Hem kızgın, hem daha bir umut biler. Ben kendi hesabıma sevinçli de değilim hani. Kodumun gavatı, iyice bir diklenecek belki. Seçilende daha da bir kötü olacak. Biline mibilir? Sanki seçilmiş gibi, günlerdir vurulmadık tilkinin postunu pazarlık edip duruyorduk. Ne 'pazar' hem!.. Ula bu gavat etmediği bülbülün sesini mi dinler!.. Teövv!.. Bunun evi kövü Pülk köyünde. Köşk gibi. Kasabaya cipinlen gelir, her günün erinde. Akşamın alacasında Gökova'nın kıyıcığından homurtuyu çıkarır. Şimdilerde biz malı davarı salanda, çobanlar Morpet eteklerine yayılmaya koyulanda Pülk ardından doğan bir belâ mı ne desem, artık şuramıza geldi!.. Gün, koca Keşiş'in kar gümüş alnın avurup da üstümüze yansıdı mı, bunun homurtusu ocaya iner. Bir iki itin kuyruk sallaması da bi sinir ki, ne sinir!.. İt ite...

«— Kolay gele bakam. N'ettiniz, ilerlettiniz mi? Hele bi bitsin, kasabamız şenlenip... Hemi de seçimlerden sonra daha bir 'Elli-iki' tane yaptıracağız, ki sözünü aldık.

Ulaa!.. Morpet'e bakıyoruz. Bu adam iyice bir azıtmış ki, Morpet'len bile anlaşmış sanki. Bir yağmur daha indirtecek herhal?.. Tuu!.. Hele bak!..

Kura çekilende en bir güzel yer, şansımıza, bize çıktıydı. Gavat Haydar'ın gözü burda. Gelip gelip de babama bakası. «Tam da yeri ha ula Hıdır. Şansına bak.» / «Eee, neypacan Ağam, öyl'oldu.»

Bir ara durur, sonra babamı sesler. «Hele gel şöyle bi bakam.» / «Geleyim tabiy, buyur Bey.»

Bakarım yolun kıyıbaşındaki cevize kıç vermiş bu. Bir defter kalem çıkarmış. Konuşur. Beni bir terlemedir alır. Kazmayı neyi vuramam, küreği harca sokamam. Babam ikidebir bu yanna bakar. Bir çaresiz garip. Kurdun ağzında koyun!..

«Ne dedi bu baba?» / «Sstir et!..» / «Ama görünüşünüz pek de iyi değildi.» / «Diyem de, sen de herslen, he mi?» / «Ne ki baba?» / «Bilmez gibi konuşma. Kötü bir söz edecem şimdi! Bu adama olan borcumuzu bildin değil mi?» / «Bilmesine bildim de, baba, bunca yıldır, neden bu kadar birikti ki?» / «Sizi de görecez!.. Al kalemi eline de yap bakam boğazınan soluğunun hesabını. Yap hadi!..» —Az durdu, derin bir soluk geçirdi.— «Yalnız o mu ki!..» / «Pekiy, n'etmeli şimdi? Ne diyor?» / «Açık söyleyem de seçik düşe oğul. Bu adama tekmil borcum, faizinen beraber onbeş-bin'i geçiyor. Şimdi bankaya var üç-bin, Lâzların dükkânına, tuğla ve de kiremitine de koy o kadar. Ne eder hesabet.» / «Bu herif, şimdi, para mı istiyor?» / «Para ney istediği yok hele... Ama bişey istediği belli gavatın!..»

Babam cıgara sardı. İnce kemikli çenesinde kırarmış sakalları, iz yol alıp yorulmuş yüzü gözü üfürdüğü dumanlar ardında gizleniyordu sanki. Gizlenmek istiyordu daha doğrusu.

«Başka bişey istediği de ne ki?» / «Seçim için çok uğraşmalıymış. Balaban'ı reis yapmalıymış.» / «Bu mu dediği? Defter falan çıkardıydı, o da ne pekiy?» / «Korku vermek için. İlle dediği olsun diye... Bi de dedi ki: «Hıdır, yavu, hiç aklıma gelmedi hani... Şu kasabaya mı yerleşsem ha? Ne diyon?» dedi. / «Bize neymiş? Akıl danışacak başka bir Bey bulamamış mı ki?» / «Sen bilirsin Ağa, dedim. 'Hadi çabuk bitirin de, şuraya gelelim, evinizde kiracı kalıp oturalım.' diye de eklemez mi itoğlu!..»

'Kiracı ney gelelim.' dedi ha?!. Ne demek bu?

Zeynep geliyor aklıma. Yeni evimizde kuracağımız yeni dünya geliyor.

«Elli-iki evden bula bula bizimkini mi bulmuş bu? Gitsin ötekileri tutsun.»

«'En güzel yer bura. Bize de burda oturmak yakışır, değil mi ya!' diyor. 'Nasılsa geçinip gidiyorsunuz aşşağda. Buraya çıkıp da düzeninizi mi bozacaksınız Hıdır? Ha?.' diyor gavat.» / «Orası bizim evimiz baba! Siz anamla oturmazsanız da, ben otururum. Tek başıma. Tamam mı? Bunca kan ter döktükten, bunca umutlandıktan sonra, o adama veremem evi!..» / «Ama oğul, borcu neyi ödemek için birşeyler yapmalı.» / «Yani, gelip de üstümüze mi otursun? Herbişeyimizi ona mı teslim edelim? Kulu kölesi mi olalım? Borcumuz var diye yaşama hakkımızı tümden ona mı teslim edelim?» / «Eve kiraynan girerse, borçları geç alacak. Bir zaman kira vermeyecek. Borca sayacak. Dar günümüzde gene odur arkalayanımız. Başka hangi kapıya varabilir de...»

«Baba, babaa!.. Ben razı değilim buna. Hem de hiç! Ah şu Alamanya kâğıdım bi gelse, ah bi gelse!..» / «Gelse tabiy. Hergün dua ediyoruz ananla amma, yedirmesiz de olmuyor.»

Belki babam çoktan razıdır, bana kalsaydı teey baştan, temele başladığımız gün, tutar bir yolunu bulur şu evi sağlam bir el senediylen Ağa'ya verir bitirirdim işi. «Kes şu hesabı bakam Bey. Kes de, bir daha, daha bir denk olalım yüz yüze göz göze. El yanında da tutup bel bükmelerden, dil dökmelerden kurtulalım gayrı. Yetti be! deyip de. Bana kalsa öyleydi ya, şimdi iş değişti. Bunca yorulup bittikten sonra, bunca kurduğum hayallerden sonra, bi de bu Bey olacak gavatın şeytanca pilanlarını belledikten geri dikleşmek bize farz oldu ki, döndürmesi Allah'a kalmış.

İşe bak ki bu durumda yalnız değiliz. Başkalarına da kancalar takılmış, de görün bakam Aşşağ Mahleliler! Dudugil'in, Kınalar'ın, Kaşıkçılarla Bal Mehmetler'in, Keçi Musto'ların evlerine Lâzlar heveslenirmiş. Onlar da yatkınlarmış vermeye. Ula bu ne biçim iş? Devletin parasını, size verilmiş bir hakkı bir kaç soyguncuya ne diye yediriyorsunuz? Bi de terleyip yorularak enayi gibi iki üç ay güneşin alnında emek harcadınız? Tuu!.. Göçüp giden 'eski yeri' 'kullanılmaz' diye verilmedi mi size bu hak! Durumu anlayıp da cezalandırmazlar mı adamı? Aşşağ Mahle'nin çamurundan, gelecek öteki belâlarından kurtarmak için açılmadı mı bu kıredi size?.. Hadi, memur takımı neyse ne. Bu adamlar, bir, bilemedin iki üç yıl için kirada kalıp tayinleri çıkıncası basıp gidecekler. Ev sizin, han sizin. Ama iş, bu Ağa, Bey, tüccar soysuzlarının eline düşünce, kaptırıp da almaması var, bunu bilemediniz mi akılsızlar!

Şu deli Kâzım ne derse desin, para etmiyor. Yapısını gizli el senetleriylen zenginlere satanın da sözü ağızdan düşmüyor. Öyle ya, ateş olmayan yerden duman çıkar mı! Kel Ramazan'ı, Pınar-

cıklı Al'Osman'ı öyle diyorlar, günah boyunlarına. Tapusu senin, kendisi elin!.. İşe bak!.. Hangisine varıp sorsan, «Ne yapak be Kâzım? Yazgımız çizgimiz bu bizim. Hem fena da değil be.» diyorlar. «Morpet bir verdi, pir verdi ha... Allah üstümüzden eksik etmeye. Başı dik dura ve de bizi gözete. Yağdırıp, evi barkı göçürdü amma, bu evlerde de nasiplendirdi bizi. Başka nasıl öderdik borcu neyi? Şükür ki böyle oldu.»

Ula 'yarın'dan haberi olmayan dürzüler!.. Bugün böyle, pekiy ya yarın? Gün bitmiyor ki; belâ tükenip de dertlere kilit vurulmuyor ki Gene kışlar gelmeyecek mi? Gene açlık, gene giyim, hastalık dizilmeyecek mi kapılarda? Pancara, buğdaya, davara sığıra çıkanda, çift çubuk salanda ne ilen hareket edecek el ayak? Bir daha banka eşiklerinde, Müdür kapılarında, Ağa, Bey ayaklarında bükülü bellerle dudak gezdirmeyecek mi hiç kimse? Hiç mi kız evermeyecek bu gavatlar? Hiç mi er oğlan delikanlılarını askere yollamayacaklar?

Arkadaşım sırdaşım Kara İbram'ın da aklına yattı bu gerçek. Ama, hak veriyor ya, Pülk'ün suyuna kulak kaldırıp da, kaşına yukarı bir gözünü açıp ötekini indirende tartıya vuruyor, «Cıh!..» diyor, «I-ıh..» «Ne yapsak kötü. Değneğin iki ucu da boklu! Bu yanını daha bi boklu. Dediğin iyi belki; varıp da uyararak, tutup direnmelere geçirsek ya, sonra başımıza iş açarız ki, bir daha yaşamak haram olur bize şu Çayırlı düzünde. Yaa, Kâzım. Cıh, I-ıh arkadaş, ben yokum!..»

Zeynep'e varıyorum. Kavaklığın ardını dolanıp köprünün siperinde ona da açılıyorum. Sadece kendi evim değil, tüm Aşşağ Mahle'nin işi dert oldu bana. Ne bilem ki, iş bitmiş aş pişmiş. Daha teey baştan olacaktı bu. Tuu!.. Düğünü neyi ertelemek olası değil gayrı. Dayanması güç bu Zeynep'e. Kızı ya alacağım, ya da bırakacağım peşini. Doğrusu da bu. Ama nişan yapılmış, karar verilmiş, bir deli kor içimize oturup da tutuşmalarını arttırmışken a-ah!.. Dönmek olası değil, hem de beni kimse döndüremez.

«Alamanya sıram nerdeyse gelir. Ama gelenece, eve biz gireriz. Biz çıkınca kime verirse versin babam.»

«Baban kor mu ki? Haydar Bey'e madem umut vermiş...»

«Komam kimseyi. Ben oraya senin için emek verdim.»

«İyi ya, elinde mi bu, Kâzım?»

Elimde tabiy, n'olacaksa! Elimde, kodumun dünyasında. İşi deliliğe vardırmasınlar, evi neyi tepelerine geçiririm vallaha!..

Çatı çatılıp da, badanaya geçtiğimizde babamla kavgamız daha bir kötüleşti. Kafasına takmış ve de o herifle anlaşmış gitmiş.

«Baksana, konukomşuda, hiçbirinde bir niza-miza var mı? Herkesler işini böyle hal yoluna koymuş. Neye diretip duruyorsun?» deyip bağırıyor. Anam da onunla. Hayçe Kız'la öteki ufaklıkların konuşası yok tabiy.

Kavgalar alıp yürüyende, ille de Zeynep Kız kafama takılıp kalınca razılıktan yana yaklaşasım yok. Olabilemez de. Tuttum, Aşşağ Mahle'deki eve de, şu batası Gökova yerine de uğramaş oldum. Kara İbraham'da geceledim bir süre. Akıl devşirdik. İstanbul'a kaçacağız. Çalışacağız. Dönmeyeceğiz de hem.

«Ama, ya Zeynep?» / «Dedim ona. Beni seviyorsa, varmakta gönlü yüceyse o da gelir benlen.» / «Evlenmeden ,nihâk kıymadan mı?» / «Kıymadan tabiy, n'olacaksa!.. Oralarda yaparız nikâhı neyi. Hem de iyi olur.»

Bu karar içimde iyice yer etti, ama kimseye renk verdiğim yok şimdilik. Kör küskün, arada bir yeni yapıya da uğruyor, ötesine berisine yardım ediyorum. Zaten bu iş iki gün içinde tamamlandı gitti.

Seçim gününe de az kalmış. Puropagandalar alıp yürüyor ortalıkta. Herkes işini bırakmış Tercan'a, Erzincan'a, Erzurum'a hattâ Boyabat'lar'a kadar koşuyor, 'büyük adamlar'ı dinlemeye gidiyor.

Gün gelip çattığında «Vali gelecek, hem de vilâyetimizin milletvekilleri kurdele kesip yeni mahleye hayırlar dileğiyle adım attıracaklarımış. Ev sahiplerine de tapuları verilecekmiş,» dendi.

Geldiler. «Bizim zamanımızda...» deyip de sözü alan ve kendine yontan Morpet belâsını kasaba, köy kalkınmasına deşviren; köylüyü, evsizi ev bark sahibi kılan; su, çeşme, okul, yol lâfları edip de mutlu gelecekler, aydınlık günler muştulayanları dinledik. Alkışlar her cümlenin sonunda birbirini izleyip Gökova'ya yayılıyor, ordan bir yol bulup Morpet duvarında yankılanıyordu.

Balaban, Haydar Bey, bir iki Lâz tüccarı, 'büyükler'in arasında. Durali, Kel Hüseyin, Hakkı Öneş, Kadıgil'in Rıza... hep bizim beylerin kuyruğunda. O, dönüp de «Nasıl, konuşma nasılmış bakam, ha?» gibilerden bir göz oynatınca, «He ya, zorlu adammış vesselâm, sana da az biraz yakınmış, Bey!.. diyeler. Alma verme, yeme yutma dünyası. Kodumun dünyasıı!..

Aylarca kan ter dökmüş, bir umut, bin umutla tuğla taşımış, harç karıp duvar örmüş, güneşin alnında dişini tırnağını bir lokma dünyalık, bir baş sokumluk yer için kanatmış Aşşağ Mahleliler, heey!.. Bu, sizin gömütünüzün açılma törenidir, iyi belleyin ki öyle. 'Yazgı mazgı' deyip de dualara durduğunuz, kapılara eşiklere, hoyrat ayaklara vardığınız çizinin bir yeri işte. Gömüte kurdele kesiyor bu şeher beyleri, başkent çakalları! Annadınız mı! Annamadınızsa...

İyice bir olmuşum! Bozulup da bitmişim. Şu, tüm evleri yerle

bir etmek isteği dolmuş içime. Haykarıp da, çıkıp ortalığa, tümüne inat... Böylesi bir aldatmacaya bulanmış törenle garibi garibanı, yoksulu yoksunu Aşşağ Mahle'nin yüzyıllık çamuruna kilitlemelerden sonra daha ne yapmalı ki!..

Eni sonu, anlaşıldı, babam olacak adam, evi tutup Haydar Bey'e senetlemiş. Tapusunu da, öyle, kurdelesiylen beraber bir hâtıra olsun diye herhal, evin bir köşesine saklamış... Hadi bakam. İbramgil'in evinden çarşılara, sokaklara çıkamaz oldum. Belki beceriksizliğimden, belki hayvanlığımdan. Bir bok yapamamışlığımdan... İçimde kocca bir taş, Morpet tepesince büyüyor, sığmıyor. Patlatacak gibi beni. Fenayım.

Kararımı verdim. Ne söküme gideceğim, ne sandığa seçime. Artık durasım da yok buralarda. Zeynep'e varıp durumu açtığımda rızalı göründü. İçim rahat. «İstanbul olsun da, ölüm olsun. Şu belâdan kurtulak, belki daha iyi olur,» der.

Akşamın güz yeli kavak dallarında hışırdarken Zeynep'i ilk kez daha bir sert ve kararlı öptüm. Birbirimize sarıldık. «Hadi artık git,» diyende yatsı ezanı okunuyordu. «Yarın gelip bu vakit herbişeyi iyice konuşacağız, he mi?» / «He...»

Köprüyü geçtim. Adımlarımı Gökova'ya döndürdüm. Elli-iki Evler'in bazısında ışık var. Savcı şurda, yargıç İlhan Bey de aha, şu Osmangil'in evinde, kirada. Ortamektebin hocalarıylan Lâz tüccarlarından ikisi de yerlerine yerleşmişler. Dışarda kimseler yok. Tapusu bizim, mülkü Haydar dürzüsünün olan, kanımı terimi yiyen eve doğru yürüdüm.

Pencerelere gazete kâğıdı gerdirmiş. Bir aralık buldum. Küçük elektrik fenerimi sıktım. İçeri bakam diye. Duyduğum doğruymuş; adam Erzurum'dan yeni 'mobilye' getirtmiş. İşte, serip yerleştirmemiş ama, içeri komuş. Halı da var galiba... Yine bir kötüyüm. İçimde bir kasırga, şu evi koltuğunun halısının üstüne göçürecek gibi hırslı. Koca koca yalazlar canlanıyor gözlerimde. Yalazların içinde bir Bey gavatı koltuğuylan, sandalyasıylan, halısı, kilimiylen iç içe tutuşuyor. Çığrışıp bağrışıyor. Ama yalazların kıskacından kurtulması olası değil.

Dolaya bakındım. İn cin yok. Birşeyler yapmalı, diyorum.

«Evet, ben yaktım Yargıç Bey. Ben!.. Gazı neyi alıp da akşam karanlığında Ortamektebin yüznumarasına saklamıştım. Zeynep'in suçu yok bu işte...»

O gün herbişeye karar vermişim. Zeynep'le İstanbul'a kaçacaktık. Kabul etti. Akşamınan buluşup da Morpet'in eteğinden Keşiş'i

aşıp Cimin'e, oradan Erzincan'a varacaktık. Vakit iyiden kararanda, uykuların orta yerinde vardım Gökova'ya. Gaz tenekesini kaptım. Gene kimseler yok. Karanlık işime göre. Doğru eve yanaştım. Bir iki it uluması, karşıki kavakların hışırtısı, Pülk suyunun çağıltısı dışında ses yok... Babama acıyasım kalmadı gayrı. Anamınan girmişler bir batağa, gitti giderler. İyice bi gitsinler bakalım. Gitsinler ki anlasınlar. Ne bilem, canım öyle ister, öyle der. Kızgınım. Fenayım. Ana baba tanıdığım yok gayrı. Günahı boynuma. Madem ki öyle. Bunca emeğime karşılık... Hadi bakam Haydar Bey!.. Buyur, otur ula!.. Hem de koltukları halı, ha? Hadi bakam!.. Arkada, salona bakan pencerenin camını kırdım. Yine bakındım şöyle. Gelen eden yok. İyi... İçeri zor belâ geçtim. Ev tek katlı bir yapı olduğundan, adım kaldırdın mı ayağın pencerenin denizliğinde. Gürültü ney çıkarmamaya çalışıyorum ya, heyecanım çok... Neyse, tenekeyi koltuğa, halıya, masaya, sandalyeye, sehpaya, kapısına köşesine, heryerine yettiğince yettiğince boşalttım. Hırsım yetmedi. Çakımı çıkardım, bi güzel kestim koltuğun neyin yüzlerini. Al ula, koduğumun kavatı! Al!.. Ardından kibriti çaktığımlan atladım dışarı. Sine çöke koşuyorum. Pülk suyunun çağıltısını aşıp gelen bir yel yüzümün terine iyi geliyor.

Köprüye vardığımda Zeynep Kız da geliverdi. İyi ki tam tamına karşılaştık. Yoksa aksiliğin daniskası dolanır durur ayaklarımıza. Onun yaptığım şeyden haberi yok. Heyecanımı kaçmamıza yorar, belli.

«Hadi...»

Çamurdere yoluna adım vurduk. Gizlene ede kaçıyorduk. Hacıkadın sırtını aşıp Morpet eteğine vardığımızda kan ter içindeydik. Selâmete çıktığımız için az duraklayabildik. Soluklamalara geçtik ki, ne hal!.. Ben ancak o an geri, buradan iyice bir açık görünen Gökova'ya, kasabaya göz atabilmiştim. İçimde bir rahatlama, işi bitmiş, isteği olmuş kişilerin gevşemesi... Morpet'in soğuk etekleri sımsıcaktı sanki. Orda, taa 'Elli-iki Evler'de bir yangın gecenin karasına meydan okuyan yalazlarını büyütüyordu. Nice yücelmiş bir yalaz yığını, benim utkumu kutlayan bir coşkuya geçmiş gibiydi.

Zeynep yere uzanmış. Dünyadan haberi yok.

«Evet Yargıç Bey, ben yaktım. Ben!.. Ben!.. Zeynep'in suçu yok...»

Zeynep Kız'ı dürttüm. «Kalk hele. Kalk da şu aşşa bi bak bakam.»

Kalktı, bir adım attı öne. Yönünü Gökova'ya çevirdi. Morpet'ten yana arkasındayım. Bu durumda, Zeynep taa Gökova'da devinen diri yalazların al rengine çizilmiş büyüleyen bir resimdi sanki. Bir an, öyle, hareketsiz durdu. Sonra birden bana döndü. «O ne ki Kâzım??» diye ünledi.

«Ne olacak kadınım; Haydar Bey'in cenneti!.. Güle oynaya otura! Allah daha çok vere inşallah!..» deyip de yukarı adım vurduğumda, Zeynep duruverdi yine:

«Yoksa?.. Yoksa sen?!?..» dedi.

«Evet Yargıç Bey, ben yaktım...»

«Yürü hadi. Anla işte!.. Yanına mı koyacaktım kavatın!.. Deli!..»

Ağlamaya başladı. Diz çöküp de ayaklarımın ucuna yığıldı. Elimi uzattım. Titremesi geçmiş, kararlı, sert parmaklarımı saçına sürdüm. Çöktüm, sardım sarıldım Zeynep'ime.

«Hadi artık, kalk... Daha beter etmeliydim! Hadi, şu Keşiş'i aşmalı. Cimin'e inmeli. Belki yarını orada, asker arkadaşım Nurigil'de geçirip geceye kalmak var. Sonrası kolayın hası... İstanbul yolu açık bize. Korkma; yakalanmak olası değil. Yakalansak da ispatı zor. Yürü!..»

Yekindi...

«Hadi madem...» dedi.

Aysel Özakın

KÜÇÜK ŞEHRİN SOĞUK GECELERİ

Tepelerdeki çam ağaçları duru akşam göğünü ince kıvrımlarıyla işliyordu. Sis ağaç diplerine yumak yumak inmişti. Pas rengini almış yamaçlarda küçük beyaz badanalı evlerin kararmış bacalarından çıkan duman tepeye doğru kol kol yükseliyordu.

Düzlükte akan su evlerin önünü, kayalıklı yol kıyılarını, ağaç diplerini tok bir uğultuyla dolanıyordu. Ağacın ve suyun insanları sarıp sarmaladığı bu küçük taşra şehrinde hayat uzun yıllardır içli bir türkü olarak sürüp gitmişti. Küçük pencerelerde beyaz patiskadan üstlerinde bir saksı, bir kayık, iki kuş işlenmiş etekleri dantelli perdeler vardı.

Çocuklar yollara rasgele konmuş iri tomrukların üstünde birbirlerine sokularak oturmuşlardı. Sokakları lâstik toplar gibi savrulan gülüşleriyle dolduruyorlardı. Erkekler kara kaba kumaştan pantolonları, egik sırtlarıyla sessiz ve ağır ağır evlerine dönüyorlardı. Yoksullukları kabuk bağlamış gizli bir yara gibiydi. Bir ıhlamur ağacının dibinde, kayalara çarparak köpüren suyun kıyısında biri kara, biri beyaz iki at karşılıklı durmuş, birbirlerine yumuşak parlak boyunlarını yaslamışlardı. Karşılıklı yorgunluk kahvesi içen, terkedilmiş, acılı iki yaşlı dostu andırıyorlardı.

Küçük şehri başka şehirlere bağlıyan asfalt yolun iki kıyısındaki yeni dükkânlarda güzel desenli perdelikler, porselenler, çamaşır makineleri, buz dolapları, elektrik süpürgeleri, kremler, kolonyalar satılıyordu. İki mandanın çektiği kırık bir araba ise üstünde yumak gibi büzülmüş, takkeli küçük sürücüsüyle dükkânların önünden tembel tembel geçiyordu. Yaşlı, yorgun, tüyleri yer yer dökülmüş iri bir teke de topallıyarak ve sık sık uyuklar gibi durarak kaldırıma parketmiş özel arabaların arasından geçiyordu. Dükkân-

ların sırasında büyük şehirdekileri aratmıyacak kadar konforlu apartmanlar şehrin tezek kokan arka sokaklarına sırtlarını dönmüştü. Beyaz sarıklı, kilot pantolonlu esmer tenli dağlılar dalgın dalgın dükkânların vitrinlerine bakıyorlardı.

Şehir bir turistik otelle son buluyordu. Otelin güzel salonu apartmanlarda oturanların akşamlarını neşeyle ve toplu halde geçirmeleri için çok elverişli bir yerdi. Büyük şehirlere bir türlü benzetilemiyen bu inatçı şehirde böyle bir kuruluş içaçıcı oluyordu. Çoğu akşamlar şehrin modern gençlerinden oluşan orkestra bu mahrumiyetler içinde dans ederek neşelenen avunan çiftlere eşlik ediyordu.

Otel şehri bir biblo gibi süslüyordu. Uzakta ise şehrin kalbi olmaya başlıyan fabrika sık sık kara bir duman püskürtüyordu. Uzun bacası arkadaki dağları ikiye bölüyor, göğe saplanan bir hançer gibi uzayıp gidiyordu.

Gece vardiyası başladı.

Ali küf rengi iri bir mineral parçasını kucakladı. Mineralin diş diş sivri uçları göğsüne batar gibi oldu. Her mineral parçasının biçimi, rengi başka başkaydı. Onların eriyip sıvılaşmaları, belli kullanımlara hazırlanmaları Ali için artık olağan ve gündelik bir olay olmuştu. Aç bir hayvan ağzı gibi görünen dev kazana doğru eğildi. Yüzünde yol yol kara izler bırakan ter korkunç kaynamaya doğru aktı. Elleri gerildi. Isı azgın bir rüzgâr halinde yüzünü yaladı. Mineral kazana düştü, gevşedi, esnedi, yayıldı, fokurdadı. Ali geriye çekildi. Eline uzun saplı iri kepçeyi aldı. Kazana daldırdı. Karıştırmaya başladı. Gözlerini kızgın sıvının sıçramalarından koruyan gözlüğünü alnına doğru çekti. Lekelerle kaplı iş gömleğinin düğmelerini açtı. Ter bedenini kara çizgili bir gömlek gibi sarmıştı. Yorgun gözlerini kazandaki fokurdamaya dikti. Zaman zaman eflâtuna, yeşile, kızıla dönüşen duman ağır ağır bacaya abanıyordu. Arkasındaki camı kırık pencereden görünen gökyüzü anaç bir mendil gibi ensesindeki teri kurutuyordu. Öteki mineral parçalarına doğru gitti. Kazan ateşinin aydınlığında bir süre onların yanıp sönen parıltılarına, toprağın akıl almaz bir ustalıkla oluşturduğu biçimlerine baktı. O anda sırtındaki kemiklerin ağır bir yükün altında eziliyormuş gibi sızladığını duydu. Ayağının dibine koyu, yapışkan bir tükürük fırlattı. Sonra gelinciklerle kaplı bir tepeciği andıran minerale doğru eğildi. Sıkı sıkı sarıldı.

Kazandaki uğultu hafifliyordu. Yeniden kazana yaklaştı. Küreği daldırıp çevirdi. Dipteki koyu sıvının iri oluktan ağır ağır akışının sesini duydu.

Dışarda aydınlık ve soğuk, içerde azgın bir ateş ve rengârenk bir aydınlık vardı. Saatler geçti.

Ali pencereye doğru döndü. Elindeki iri kepçenin sapına yaslanarak yüzünü buz gibi havaya verdi. Ter damlaları yüzünde boncuk boncuk soğudu. Gökyüzü kat kat örtüsünü sıyırıyordu. Tan bir süt çocuğunun ağzı gibi taze ve güleçti. Sis dağları ince bir keçiyolu biçiminde dolanıyordu. Kırağı çamlara nokta nokta konmuştu. Ali bir an ayakta, yüzünü dondurucu havaya yaslıyarak uyuma isteği duydu. Silkinerek yeniden kazana yaklaştı.

Şakacı bir el yakaladı arkadan omuzunu. Ali döndü. Pencereden süzülen gün ışığının tozlu aydınlığında birbirlerine baktılar. Yeni gelen, yeni yıkanmış ve soğuktan kızarmış, derin çizgili ince yüzüyle gülümsedi:

«Hey sabah oldu! Dalmışsın. Düdüğü duymadın mı?»

Öteki kararmış dudaklarıyla, dökülmüş ön dişlerinin kara çürük köklerini göstererek güldü:

«Oh be!» dedi, «üç gün bana çalışmak yok!»

Yeni gelen şakacı bir yumruk savurdu Ali'nin göğsüne:

«Helâl be! Dünya evine giriyorsun!» dedi. Sonra iş gömleğini giymek için ceketini çıkardıktan sonra gözlerini arkadaşına dikerek, alçak sesle konuştu:

«Niye üç gün verdiler yahu? Üç gün az değil mi evlenen adama? Üç günde terin kurumaz. Hem ulan en ağır iş be bu. Üç gün ne ki? Evlendiğini anlamaz adam yorgunluktan!»

«E n'apalım?» dedi öteki.

«N'apalım'ı var mı? Dikleneceksin patrona. Yetmez diyeceksin.»

«Tatsızlık çıkmasın.»

«Yazık be, yazık sana! Sen adam olmazsın. Az mı anlattık? Çekinme ulan, patron senden çekinsin. O senin işine bir gece dayanabilir mi? Geceleri otelde kendisi çalgıda, dansta, karı, içki... Tatsızlık çıksın! Tatsızlık çıkmasın dersen her şeye razı olacaksın demektir. Diklenin de adam olun be yahu! Üç gün nedir evlenen adama? Bu yorgunluktan, uykusuzluktan sonra adamın kalkar mı kuşu be?»

Öteki ağırlaşan gözkapaklarının altından yorgun bir şaşkınlıkla arkadaşına baktı.

Dağlardan ve sert kışlardan gelen gelin boş bir iskemlenin yanında ayakta duruyordu. Üzgün gözleri saçaklarda donmuş suyu andırıyordu. Evliliğin kutsal tekkesine girebilmesi için böyle beş

gün, büyüklerinin yanında oturmadan, söze hiç karışmadan, sevincinin boğulduğu, donduğu sessiz yüzüyle zorlu bir sınavdan geçmesi gerekiyordu.

Küçük ahşap oda loştu, sıcaktı. Yeni dokunmuş bir kilimle örtülü divanda sıkışarak oturmuş olan yaşlı kadınlar, ellerini göğüslerinde kavuşturmuşlardı. Birbirlerine mırıltılar halinde sorular soruyorlardı. Yer minderinde, yeni parlak şalvarlarıyla ince kaşlı genç kadınlar ayaklarını altlarına alarak oturmuşlardı. Kendi aralarında evcil şakalar yapıyorlar, birbirlerinin bluzlarından, terliklerinden sözediyorlardı. Genç kızlar ayakta, daha güneş görmemiş yemenileriyle böyle bir günde iş görmeği, hizmet etmeği onurlu bir görev sayarak dolanıyorlardı. Sık sık dondurucu soğuğa çıkıp tulumbadan su çekiyorlar, odayı ısıtan ocakta köpüklü kahveler pişiriyorlar, lokum tutuyorlar, düğün yemeği hazırlığına katılıyorlardı. Sessiz ve saygılıydılar.

Gelinin göğsünde kavuşturduğu elleri çatlak, kemikli, esmerdi. Odayı gülüşler doldursa da o dudaklarını iki taş arasında ezercesine kapalı tutmalıydı.

Odadaki her kadın törelerin sadık bekçisiydi. Şehir genişliyor, değişiyordu. Yeni yollar, yeni evlerle birlikte yeni insanlar, yeni davranışlar yerleşiyordu. Erkeklerin çoğu toprağı bırakıp fabrikaya girmişti. Daha yorgun, eski alışkanlıklara daha kayıtsız olmuşlardı. Evlerde kalan kadınlar değişen şehirden, değişen erkeklerden ürküyorlardı. Törelerin eski sağlam duvarlarının çatladığını görüyorlardı... Oysa töreler onları birbirlerine yaklaştırıyor, yabancı olan herşeye karşı bir korunak oluyordu. Hastalıklara, yokluğa ve yaşlılığa karşı bir direnç sağlıyordu. Kadınlar direniyordu. Genç kızlara, gelinlere karşı katı ve hoşgörüsüzdüler.

Gelin bu evin, bu şehrin töresine alışacaktı. Yeni büyüklerine, yeni bir ocağa, yeni bir tulumbaya, yeni kaplara ve örtülere alışacaktı. Buradaki hayatı köydeki sert hayatından daha rahat olacaktı.

Ali ütülü kara elbisesini sırtına geçirmişti. Kapıyı açıp odaya her girişinde gelini görmezlikten geldiğini odadakilere özellikle sezdirmekteydi. Elmacık kemiklerinde, alnında kaynayan minerallerin bıraktığı küçük yanık izleri seçiliyordu. Kirpik diplerine kan oturmuştu. Büyüklerin ellerini öpüp odadan çıktı.

Gelini iskemleye oturttular. Gelin ellerini dizlerinin üstüne koydu. Bir süre önce ayni çileli sınavdan geçmiş genç bir kadın onun saçlarını çözdü. Gelinin kızıl saçları bir oluk kan oldu, omuzları boşandı. Ötekiler bir tapınakta gibi kurbanın süslenişine hiç kıpırdamadan, konuşmadan bakıyorlardı. Gelin kurbanlığından onur duymak zorundaydı. Sessiz ve inatçıydı. Dört genç kadın ayak-

ta gelinin saçlarını parça parça ellerine alıp bukle yapıp tokalarla tutturdular. Yüzünü kremlediler, ovdular. Gelinin gergin, kar yanığı yüzü bu bilgiç, öcalan ellerin altında uysal ve yenikti. Gözlerini yumdu. Gözkapaklarına koyu yeşil gölgeler koydular. Gelin bir süre gözlerini bu gölgelerin altında dinlenir gibi açmadı. Onu süslenen bir kurban olarak görenler onun bir an ağladığını düşündüler. Daha ağlama zamanı gelmemişti. Karanlık basacak, gelinin başına iri yapma güllerden tacı yerleştirilecek, sonra gelin dantelli mendilini iki parmağı arasında sıkıştırarak göz pınarlarına yaklaştıracaktı. Genç kız da el değmemiş bir minerale eş tutulmaktaydı. Toprağın altındaki ilkel ve gizli güzelliği şimdi hayat boyu değiştiremiyeceği bir kullanımı yüklenecekti. Onu kullanacak olan erkek şimdi kadınları kullanmanın, onları işleyip eskitmenin onurunu kutlayan öteki erkeklerle yukarda sert bir dağ içkisi içiyordu. Erkeklerin kadeh kaldıran yara ve yanık izleriyle kaplı elleri ise kadınlara açıklamadıkları kendi boyun eğişlerini dile getiriyordu.

Güneş şehre dağıttığı öte berisini topladı. Bir çıkınla dağları ağır ağır tırmandı. Bacalarındaki dumanla mendil sallar gibi onu uğurlayan küçük beyaz evleri son bir kez süzdü.

Gelini odasına götürdüler. Kemikli, dirençli bedenini yumuşatan beyaz gelinliğini giydirdiler. Eline aynayı verdiler. Gelinin gözlerinde ilk olarak utangaç bir sevinç dolaştı. Tacının iri güllerine dokunma isteği duydu. Konuklara, akrabalara gösterilmeğe hazırdı. Etekleri dantelli karyolanın önünde ayakta duruyordu. Yatağa bakması kınanabilirdi. Sırtını karyola demirinin öpüşen iki kuşuna döndü.

Yeni gelen kadınlar saygıyla beton taşlıktan içeri süzüldüler. Erkekler kaba kaba elbiseleriyle düğünün ürkek havasını şakalarıyla hafifleterek onları izlediler.

Erkekler yukarı çıktı. Kadınlar yanaklarını birbirlerine üç kez yaklaştırarak, üç kez sordular:

«Nasılsın, iyi misin? Nasılsın iyi misin? Nasılsın, iyi misin?»

Yere sarı işlemeli örtü serildi. Üstüne alçak tahta sofra yerleştirildi. Kadınlar dizdize, birbirlerine gülümsiyerek sofranın çevresine dizildiler. Ortadaki büyük çorba kâsesine kaşıklarını dinsel bir saygıyla daldırdılar.

Gelinin ağlama saati geldi. Gözlerini yumdu. Gül suyu kokan, ipek mendilini ağır ağır kirpiklerinin gölgesinde gezdirdi. Pencerenin ardındaki yıldızlı göğe başını yaslamış gibiydi.

Küçük şehrin ince sarhoş delikanlısı, yatağına sığmıyan taşkın su soğuk gecede ayışığıyla örtündü.

Ali, yakalarında dağ çiçekleri, bu toplanmayı ortak bir dinlenme ve sevinme olarak gören öteki erkeklerle omuz omuza bir oyu-

na kalktı. Ayaklarının altında tahtalar çıtırdadı. Hep birlikte hovarda bir türküye başladılar.

Aşağıda ise kadınlar, boşalmış baklava tepsisinin karşısında ellerini açarak ve gözlerini yumup, yüzlerini yukarı doğru kaldırarak bir duayı mırıldanıyorlardı.

Gelin yorgun gölgesiyle, fenerin aydınlığında oyundan çıkarılmış, yalnız, küskün bir çocuktu.

Fabrikanın bacası geceyi dinamitler gibi duman püskürttü.

Erkek konuklardan bazıları kadehlerinde kalan içkiyi iri, çatlak elleriyle bir yudumda tükettikten sonra bağdaş kurarak oturdukları sofra başından ellerini dizlerine vurup doğruldular. Üç günlük izine hak kazanmış damadı teker teker kucaklayıp öptüler. Kulağına kaba saba ama babacan şakalar fısıldadılar.

Hep birlikte yakalarını kaldırıp, karanlık, taşlıklı, her girintisini, çıkıntısını, duvarlarını, çukurlarını tanıdıkları dar sokaklardan geçtiler. Artan soğuğun etkisiyle suyun uzun ince bacakları yatışmış, uğultuları ağırlaşmıştı. Adımları hızlandı. Bir yandan da ağızdan ağıza eklenen kısık, çarpık ama keyifli türküyü mırıldandılar. Sonra ,birbirlerine yaslanarak, sarılarak uyumakta olan küçük beyaz evleri geride bırakıp asfalt yola çıktılar. Apartmanların önünden geçerken türkü söylemeyi kestiler. Otelden, otelin kapalı perdelerinin ardından yabancı, karışık bir müzik taşıyor, soğukla birlikt yüzlerini ve düşüncelerini kamçılıyordu.

Şehrin dışında, yaprakları dökülmüş cılız kavakların çevirdiği fabrikaya yaklaştılar. Fabrikaya mineral taşıyan teleferiğin vagonları dağlara doğru ağır ağır yol alıyordu. Kapı kalabalıktı. İşten çıkanlar uykulu, kısık gözleri, erken çökmüş, fildişi renginde yüzleriyle yorgun yorgun şakalaşıyorlardı. Küme küme ayrılıp evlerine gidiyorlar, bazıları da düğün evine yöneliyordu.

Düğün evinde büyük çorba tenceresi yeniden ocağa yerleştirildi. Ali yeni gelen is kokulu arkadaşlarıyla yeniden kadeh tokuşturdu. Genç kızlar alınlarında ince bir sızıyla kahve cezvelerini boşaltıp boşaltıp doldurdular.

Gelin titreyen bacaklarıyla, gelin odasına bir türbeye girer gibi sessizce süzülenlerin ellerini öptü.

Ali kravatını çözdü. Yerdeki kilime fırlattı. Kollarını kaldırdı. Ayaklarını var gücüyle yere vurdu. Kendi erkekliğini, şenliğini kutlayarak, tek başına hep bir ağızdan söylenen bir oyun havasının eşliğinde hızlı bir oyuna başladı.

Gelinin arkasındaki pencere camında damlalar dondu.

Fincanları yıkayıp raflara yerleştiren genç kızlar da elele, utangaç bir oyuna başladılar. Yaşlı kadınların başı oldukları yerde, ge-

riye yaslandı, yana düştü. Oğlan anası kalaylı büyük tencerede taze ot kokan sütü ocağın üstüne yerleştirdi. Sütün buharı yüzlerine yayıldı. Genç kızlar oyunda terledi.

Ali aşağıya, kapı önüne indi. Tulumbanın buz gibi suyunu yüzüne çarptı. Bir an ayakta gözlerini yumdu. Kulakları hâlâ kendi ayaklarının çılgın vuruşlarıyla çınlıyordu. Dili ağır ve paslıydı.

Birden uzaklarda fabrikanın tok ve buyurgan borusunu duydu. İrkilerek fabrikanın koyu mavilikte seçilen uzun bacasına baktı. Dev kazanın sıcak soluğunu yüzünde duyar gibi oldu. Buz gibi soğukta gözlerinin içi yandı. Sonra bir yıkıntıyı andıran çürük dişlerle dolu ağzını açarak dağa doğru esnedi, gerindi. Gülerek dağlardan gelen yaban, çıplak, yaşama iştahı veren kokuları içine çekti. Yakasının düğmelerini çözdü. Önündeki üç günü düşündü. Güneşin ilk aydınlığı göz kapaklarının üstünde gezinebilecek, gece, yıldızlar alnının üstünde kar taneleri gibi serpilecekti.

Arkasında ayak sesleri duydu. Sabah vardiyası için evden ayrılanlardı. Onları elleri belinde, gülümsiyerek uğurladı. Kendisinden sabahları işi devralan arkadaşı ona yaklaştı. Bir an aralarına sokulan mavilikte birbirlerini süzdüler. Kucaklaşmaları sert, sağlam bir kucaklaşma oldu. Kısa sürdü.

«Böyle sık sık evlenenler olsa da neşelensek!» dedi arkadaşı. Hem Ali'ye hem de arkadaki dağlara, fabrikanın bacasına baktı.

«Adamlar her gece neşeleniyor. Biz de düğünden düğüne...» diye sürdürdü. Birden omuzlarından kavradı Ali'yi, sarstı:

«Gelme ulan! Senin izni bir haftaya çıkaralım! Ben bu işe taktım. Konuşurum bizimkilerle. Hele seni işten çıkarmaya kalkışsın patron... O zaman fabrikanın altı üstüne gelir! Gel ödleklik etme! Başlatalım şu işi. Ne kaybederim?»

Ali önce güleç bir şaşkınlıkla arkadaşına baktı. O da sabahın kışkırtıcı kokularını yeniden içine çekti. Birden diri, taze bir sevinç bir atar damar halinde dolaştı kafasının içinde. Düşünceleri hızlandı, kabardı açıldı. Elini arkadaşına uzattı. Birbirlerini kavrayan bu iki elde ateşli bir karar onaylandı.

«Yengeyi hoş tut!» diye bağırdı arkadaşı taşlıklı yolda yürürken.

Ali onun arkasından yeni, taşkın bir heyecanla baktı. Onun ırmak kıyısında öteki karaltılara karıştığını gördü. Yeniden yüzünü dağlara döndü. Birden kasıklarına doğru bir kırkayak gibi yol alan isteğin tırmalayışlarını duydu.

Kapının olunu kavradı. Duraksadı, sonra birden açtı. Gelin kıyısına saklıca iliştiği yataktan doğruldu hemen. Bu gül suyu koku-

lu, yanık şeker kokulu odada onu beklediğini unutmuş gibiydi. Ona ürkek ürkek baktı. Ali gülümsüyordu.

Gelin ayağının altındaki yerin kaydığını, kır çiçekleriyle kaplı bir uçurumdan ağır ağır yuvarlanır gibi olduğunu duydu. Gözlerini yumdu. Tek istediği artık kıvılcımlar halinde yanan bacaklarını bir dereye girer gibi yatağın serinliğine salıvermekti. Yorgunluk, suskunluk ve törelerin ağırlığı altında içi boşalmış, duygusu, düşüncesi sıkışıp ezilmişti. Çığlığı umulmayan bir petrol yatağı gibi bedeninden fışkırdı. Kendisi bu sesi tanımadı.

Ali omuzuyla gelinin çığlığına yüklendi. Bu geceyi toprak kokulu keskin dişli mineral parçalarından ve bir karabasan gibi hatırladığı azgın kazandan uzak geçireceği bu dinlenişini ve başkaldırışını annesinin uzak bir köyden getirdiği, daha sesini taımadığı bu suskun dağlı kıza borçlu olduğu için onu çılgın bir sevinçle, istekle kavrıyor, eziyordu.

«Bir haftaya çıktı izin!» diye mırıldandı kızgın, aç, tutkulu soluğuyla. «Bir hafta! Bir hafta!»

Yüzünü gelinin alev alev yanan yüzüne bastırdı. Birden bu yüzdeki ıslaklığa şaşkınlıkla baktı: Niye ağlıyordu gelin?

Abdullah Aşçı

ŞEHİR DEĞİL AHIR

Ben hayvan değilim, karım da değil, ama bir hayvanla evliyim. Şimdi biz dört kişilik bir aile kaldık. Evimde onla yedi yaşlarında kızla oğlan iki çocuğum var, ilkokul öğrencisi iki küçük hayvan. Her Allahın sabahı kahvaltı sırasında çocuklarım birbirlerine girerler. Kavgaların nedeni aynıdır. Bardaklardan birindeki çay suyu yüksektır, bir peynir dilimi kalınca kesilmiştir, falan filan. Gelsin savaş. Çaylar dökülür, toz şekerler yerlere saçılır, kara zeytinler ak margarinlere saplanır. Sıcak çay suyuyla ıslanan ekmekler soğuyunca neye yarar?

Kahvaltı çatışması karım bir eksiği getirmek için mutfağa gittiğinde yapılırmış. Yıllar önce yalnızca bir ilkokul yüzü görmüş karıma ne akıllar vermişimdir. Sofraya gerekli şeylerin teker teker değil, bir tepside tümden getirilmesini söylemişimdir. Süprüntü tenekesini boylayacak her parça besinin varlığımızı azaltacağını, bizi kısadan yoksulluğa sürükleyeceğini anlatmışımdır. Sen söyle sen dinle.

Gürültüye uyandığımı önce sezen karım, sesini artırıp çocukları suçlu çıkarmaya uğraşır. Karımın akıl yaşı çocuklarımınkine denktir.

Kimseye el kaldırmam ya, bağırır çağırırım, ağzıma küfür alırım. Bağırıp çağırırken insan gibi uyanıp evlerinden insan gibi çıkan çocukların okullarda daha başarılı olacaklarını düşünürüm. Arada, ufak memur oluşumu da, kalışımı da unutmam.

Her sabah böyle patlamalarla uyanışım, duyularımın alıncalarını öylesine sivriltir ki sokaktaki, komşu evlerindeki bütün sesleri, bütün aykırı sesleri kaçırmadan kaparım. Sokakta, bir komşu evinde bir kadın, çocuğunu patakhyordur, ya kaynana, ya bir baş-

ka komşu kadın, anaya çıkışıyordur. Yüzlenen çocuk, avaz avaz bir ağlama tutturmuştur ya da anasının elinden kurtulup evlerinin kapısını taşlıyordur. Çocuğun sesi de, taşı da beynimi nişan almaktadır sanki. Evimin içinde çaresiz dolanır dururum. Yoldan geçen adamların çocuğu terbiye etmek için işe karıştıklarını duyunca yüreğime biraz su serpilir. Bu sırada kulağıma anıran eşeklerin, eşinen tavukların, asmalarla dutlardaki serçelerin sesi gelir. Birkaç tavuk yumurtlamışsa, arkası yırtılan tavuklardan fazla gıdaklayıp yarışa çıkan ve dünyayı ayağa kaldıran horozların sesini de duyarım. Yolda, komşu evlerde radyolar da bağırtılmaktadır.

Elimi yüzümü yıkamak, ayakyoluna gitmek için girerken çıkarken kapıları çarparım. Gürültü artınca bizim hayvanlar sinerler. Sinme az sürer. Kavganın nedeni, nedenleri açıklanmak istenir. Kafası sabah sabah allak bullak edilmiş bir babadan yargıçlık beklenmesi, doğrusu ayrı bir işkencedir. Gürültüde patırtıda sağlıklı düşünce mi yaşar hiç? Elimi yüzümü nasıl yıkadığımı, giyindiğimi, tarandığımı, traş olduğumu, kahvaltıda neler tıkındığımı asla bilemem. Öfkeler, pişmanlıklar içinde sokaktayımdır.

Evimden her gün böyle ayrılırım. Ayrılırken ceplerimi yoklamaya alışkınımdır. Gene ceplerimi yokladım. Pantalonumun cepleri şişkindi. Kısa kollu gömleğimin tek cebi de şişkindi. Kolsuz kazağımda cep yoktu Ceket giymiyordum. Sigara, mendil, şu bu ceplerimi doldurmuştu ya, güneş gözlüğü unutulmuştu. Gözlüğümü getirirken basamakları ağır ağır inip yanıma isteksiz gelen karıma bir şeyler söyleyeyim dedim, vazgeçtim. Ben nasıl gözlük unutuyorsam, karım da mutfakta bir şeyler unutuyordu. Hem çocuk dediğin şimdi kavga ederdi, bir dakika geçince barışırdı. Hele büyüyünce, ablam kardeşim diye, birbirini arardı.

Aynadan beri süregelen öfkeli yüzümü, deli yüzümü değiştirip yürüdüm.

Bizim sokak, bizim yokuş pistir. Anaların dışarıya salıverdiği oğlanlar, toz kaldırarak çaput top teperler, kızlar, ev önü betonlarında lâstik top oynarlar. Kirli bir köpek bir paslı süprüntü tenekesini devirmişse, tavuklarla horozların saçılanlara üşüştüğü görülür. Taşları yer yer sökülmüş döşeme düzlükte eşinen tavukların arkaya savurduğu, topların kaldırdığı toz, genzimi gıcıklayıp beni öksürtür. Gene öksürdüm. Mendilimin daha sabahtan dolmaya başlaması canımı sıktı. Oynayanlara bir şey demedim. Bizimkiler de birazdan sokağa karışacaklardı. Çocukların arasına kırgınlık girmemeliydi. Akıl etmezdi karım böyle şeyleri, çocuk kavgalarına karışırdı, akşamları da bir sürü ıvır zıvırla kafa ütüler, komşu kötülerdi.

Dumanı üstünde ya da samanı sırıtan at, eşek, sığır pisliklerine basmamak için yoldan dikkatle geçerken küçüklere gülümsedim. Yol otla çöple, atılmış kâğıtla, sebze artıklarıyla, güneş yansıtan cam, şişe kırıklarıyla kaplıydı. Serçelerle tavuklar taze pislikler ardındaydı.

Köyden göçüp burada değirmen uşaklığı yapan, daha yüzünü görmediğim bir komşunun dört yaşlarındaki sevimli oğlu, her sabah yolumu keserek küçük kardeşini gösterir: «La dayı, gaydeşimi dövmeyom heç!» der. Onlara da gülümsedim. Büyük oğlana: «Çok güzel... Paşa çocuksun, cici çocuksun...» dedim. Sümüğü ışıldayan küçük, tozlu bir elma eşiğini: «Attaaa!» diyerek bana doğru fırlatınca hopladım. Bütün piçler cıvıldaştılar.

Yolumun üstünde bulunan yıkık, bakımsız, kiracısız eski derebeyi konaklarının önünden geçerken bir kez daha yıllar öncesini, daha önceleri düşündüm. Şehrimizin eskiden nasıl yaşadığını bir türlü gözümde canlandıramadım. Şehrimiz eskiden de mi pisti, yoksa yarın daha mı pis olacaktı? Kestiremedim.

Çocuklarımın okuduğu, on beş yirmi gün sonra yeniden açılacak okulun yanından geçtim, çayı da geçip asfalta çıktım. Yer yer yamalıklı, tatlı bir yükseliş yapan asfalt, toplu dağınık hayvan pislikleriyle süslenmişti. Burada da vızır vızır taşıtların ezdiği pisliklere serçeler konuyordu. Gübre evlere çökerdi, şehrin tarlaları güneş altında boşuna kavrulurdu. Asfalt kıyısındaki evler bizim sokağın evlerinden daha düzgünceydi.

Odun depolarını arkada bırakarak dörtyol ağzını, kahveleri geçtim, Cumhuriyet Alanına yaklaştım. Bir temizlik işçisi toz duman içinde asfaltı süpürüyordu. Bizim şehirde sabahları alandan geçmek incelik ister. Kaldırım değiştirerek yolu uzatırım, nezle korkusuyla az toz yutmaya bakarım. Doktor belediye başkanı, yerlerin nasıl ne zaman süpürüleceğini temizlik işçilerine hiç öğretmez. Acı soğan iki buçuk lirayken iki yüz elli lira aylığa he diyen bir temizlik işçisinden daha iyisi beklenemez.

Mobilya mağazasının önündeki meraklı birikinti, anlaşılan dünden beri can çekişen bacakları kırık atı, iri, doru paytoncu atını seyrediyordu. Alanı geçtim. Zavallı atın sulu gözleri gözlerimde, körük soluğu kulaklarımda, kalkmaya çabalarken kıpırdayan göğüs kasları yüreğimde. Ata çarpan kamyonun sürücüsüne içimin hıncını boşalttım.

Alan parkı sandalyelerinde güneşlenen, belki birini bekleyen insanlar, çaylı simitli kahvaltı eden yabancılar oturuyorlardı. Bol camlı bir turist otobüsü kaldırım dibine çekilmişti. Bizim ahır şehirlerimizi ne diye görmek isterlerdi bu gâvurcuklar? Parkın parmaklığına abanmış yeniyetme öğrencilerin, aylak adamların açgöz-

lü bakışları, turist kadınlarla kızların yel, su, güneş yanığı sereserpe, çıplak tenlerindeydi. Bilgili, varlıklı yabancıların bizim yaşama korkumuzu hiç tanımadıklarını da düşündüm. Biz şehirlerimizin ahırlığına katlanıyorduk ama, yabancıları seyrederken de avunuyorduk.

Atatürk'e başımı çevirmeden yürüdüm. Çevirsem, koyu neftî tunçla kuş pisliklerinin akıtmalarını göreceğimden çekindim.

Şeker Fabrikası Caddesinde evlerin seyrek oluşu, buradaki arsa fiyatlarının keseleri zorlayışındandır. Birkaç okulun sırlandığı caddede yürürken adlarını öğrenemediğim, unuttuğum banka memurlarıyla, tüccarlarla, yaz tatilinden sıkılan öğretmenlerle selâmlaştım. Balkonlarıyla pencere denizlikleri çiçek saksılı, betonarme, temiz yapıları da geçtim.

Çevresi taş örgülü, tel kafesli çalıştığım şeker fabrikası, kocaman yapılarıyla geniş bir alanı kaplar. Saman rengi badanalı, çelik karkas ya da betonarme yapılar, yemyeşil çimlerin, çitlerin, çamların parkların ortasında yükselir. Fabrika alanının arkası da göl şeridine dek bağlıktır, sonra bulutlara göre açıklaşıp koyulaşan damar damar mavi sudur, daha sonra kırmızı kayaları, tarlaları seçilen mor sisli, mavi sisli dağlar duvarıdır.

Bekçiyi selâmlayıp sütunları hanımeli çiçekli, yediveren güllü, demir parmaklıkları yeşil boyalı fabrika giriş kapısını da geçmiştim ki başbekçi koşup yetişti, bir adım geriden yürümeye başladı.

«Günaydın,» dedim.

Başbekçi dalgındı anlaşılan. Epey sustuktan sonra dudaklarını kıpırdattı:

«Yusuf, bekçi Yusuf, soyundu bugün beyefendi... Var mıydı haberiniz? Ne demirbaşı varsa üstünde, gocuk, palaska, tabanca, her bir şeyini sabahtan kapıya teslim etti... Odanızda şimdi sizi bekliyor.»

«Ya.»

«Çok iyi, eşi bulunmaz arkadaştı... Yeni alınan torpilliyi nasıl adam edeceğiz, bilemiyorum beyefendi... Söz dinler, işine düşkün, temiz arkadaştı canım, bekçi Yusuf...»

Başbekçinin gelirken de, ayrılırken de topuk vurarak tam askerce verdiği selâm, fabrikaca ilişiği kesilen bekçi Yusuf'a uygulanan işlemin, kendisine de uygulanabileceği ürküntüsünü taşıyordu. Hoyratça her hesap kesiş, çalışanların işe bağlılığını azaltırdı. Fabrika gerekçesiz herkesin işine, benimkine de son verebilirdi. Kafam bulanık, çit boyunca yürüyordum. Yapraklarda yaban arıları vızıldıyordu. Karşı fidanlığın iri elmalarıyla tüylü şeftalileri kızarmıştı. Domates bostanında satış mağazası için domates toplanıyor ta demiryolu girişine dek uzanan pancar tarlasında on gün

önceki sağnağın yeşerttiği otlar ayıklanıyordu. Lâstik tekerlekli arabalarıyla dolaşan iki temizlik işçisiyse, kaldırımlardaki dişbudaklardan düşecek yaprakları bekliyorlardı.

Karşı kaldırımdan başka memurlar geçip gittiler. Evinin önündeki otomobilinin orasını burasını kurcalamaktan bıkmayan bir müdüre uzaktan selâm sarkıttılar. Selâmlamadığım müdüre otomobiliyle ilgili lâf da atmadım.

Ardımdan hızlı hızlı bir ayak sesi daha yaklaştı. Pancar muhasebesinden bir arkadaş, başbekçiden öğrendiğini bir de benden duymak istiyordu. Fabrikayı savunur yollu konuşan arkadaşa: «Düşenin dostu hikâyesi!» dedim, «Vurunca sanki koltuğun sağlamlaşacak!» Arkadaş kızdı, yolunu değiştirdi.

Bayrak direğini, havuzunda kuğuların yüzdüğü parkı geçip çalıştığım yönetim yapısına girdim. Cetveli imzaladıktan sonra veznedeki arkadaşlara, koridorda rastladığım odacılara, telefon santralındaki kıza birer gönülsüz günaydın dağıtarak bodrum merdivenini indim. Neşeli günlerimde aynasında saçlarımı düzelttiğim ayakyoluna uğramadım. Merdiven altındaki kahve ocağında bulunanlara da günaydın dedim.

Otuz beş yaşlarındaki, kara kabarık saçlı, kısık gözlü, kara sırım bedenli bekçi Yusuf, odamda, masamın karşısındaki koltukta oturuyordu. Başını kaldırdı, fakat gözlerini kaçırdı. Yadırgadığım sivil giysisi içinde beş on yaş inmiş gibiydi. Odamın tek penceresini kapayıp yerime geçtim.

«Günaydın bay Yusuf. Çok oldu mu bekleyeli?»

«Eh.»

«Bu serin akımda nasıl durursun böyle? Söyledin mi kendine çay ,kahve?»

Kahve ocağına iki çay seslendim. Yusuf'a sigara tuttum. Gözlüğü çekmeceye, sigarayı, çakmağı, ağızlığı, dolmakalemi masanın gözüne koydum. Yusuf, cama bakıyor, beni de, koyduklarımı da camda ikişer görüyordu. İçimden: «Oyalanıyor zavallı.» dedim. Ağızlığa taktığım sigarayı yaktım. Hesap makinesinin kolunu rasgele döndürmeye başladım. Yerimden kalkıp etajerin üstünde duran kara kaplı ince uzun Yıpranma Payı Defterlerinden birini önüme getirip açtım. Kendi oyalanışıma içimden güldüm.

Yusuf, İlişkisiz Kâğıdını uzatırken çaylar geldi, kâğıdı elinde bekletti, sonra masaya bıraktı ,çayı aldı.

«Başbekçi pek üzülüyor senin işe,» dedim.

«Sağolsun... Size bir şey diyeyim mi ağabey, bu fabrikada yıllarca namusumla çalıştım da kimseden tek söz işitmedim... Ah, bir ipsiz olaydım... Yanmazdım hiç... Ekmeğimiz, suyumuz kesilmiş demek... Bir ay önce uzman bey, yani Sivil Savunma Uzmanı, dedi

bana Demirhaneye gideceksin, dedim Onarım Atölyesine gideyim, dedi Demirhane... Huzuruna çıktığım fabrika müdürümüz beyefendiyse, dedi senin amirin işletme müdürüdür, derdini yeni amirine anlat...»

«İlişiğini kesen ya fabrika müdürüyse, yani koca patronsa, ha?»

«Fabrikanın kuruluşunda iki yıl demirhanede çalışmıştım. İlk kampanyadan sonra doktor raporuyla bekçiliğe geçmiştim. Doğup büyüdüğüm bizim ilçede ağabey, toprak kıt olduğundan bıçakçı yetişiriz biz. Benim de gözlerim alev götürmüyor. Hem kapı gibi raporum da var. On iki yıl bekçilik yapmış birine demirhane demek, dök gözlerinin karasını ateşe demektir. Ankara'ya, Genel Müdürlüğe de bu yüzden gittim.»

«Ne dedi Genel Müdür?»

«Çocuk avutur gibi beni oyalayan genel müdürlükteki bir odacı, vardığımın ta onuncu günü, göster bakalım dört yüz liranın ucunu demez mi, zindan oldu yer gök bana. Cebimdeki yüz ellinin dedim ellisini bırakın, dönüş parası yapayım, burun kıvırdı, hıh dendi... Böyle ağabey, ardıma bakına bakına döndüm geldim... Bir başka fabrikanın bir aşevi hizmetlisi, genel müdürlük makam odasını görmek için aylığının iki katını, tam sekiz yüz lirayı gözden çıkarmış...»

«Milletvekillerinizden birine gitseydin bari?»

«Seçimde bizim ilçe tek milletvekiline bile sahip olamadı.»

«Desene sizin ilçe Meclise tek milletvekili soksaydı, sen de şimdi Ankara'nın bir yanına sahip olacaktın?»

Bekçi Yusuf, dediğimi kavrayamadığından sustu. İlişiksiz Kâğıdına baktı. İmzaladığım kâğıdı alıp cebine soktu: «Tıpkı bunun gibi,» dedim. «Cebine soktuğun kâğıda şimdi nasıl sahip olduysan genel müdürlüğe böyle sahip olacaktın.»

Kara Yusuf odadan çıkarken ağladı.

«Sok ki gözyaşına sahip olasın. Üzülme yardım eder elbet Allah!» dedim.

Bekçilikten de, fabrikadan da koparılan Yusuf'a kimsenin yardım etmeyeceğini biliyordum. Ekmeğini de, katığını da insan sağken bir başına kazanacaktı. Yusuf'a kıyanlara ne söylemeliydim ki, kalayı bastım.

Ayağa kalktım. Daracık oda daha da daralmıştı. Sıkıntımı atmak için bir şeyler yapmam gerekiyordu. Kapıyı kapayıp pencereyi açtım. Kazağımı askıya götürdüm. Biraz önce sahip olduğum kazağa askı sahip oldu, diye düşündüm. Sokmakla ,sokulmakla sahip olma arasındaki ilinti, kafamı iyiden kurcalamaya başladı. Doğup

sokulan insan, dünyaya sahip oluyordu. Yüksek sesle: «Yaşasın! Bu bir kural!» dedim.

Yerimde oturup deftere yazı yazarken aklımdan, defter boyu uzayan boş çizgilerin, yazdığım rakamlara sahip olduğu geçti. Sokma, sahip olma ilintisini, deftere birkaç hatalı rakam yazana dek sürdürdüm. Hesap makinesi yanlışlarımı önüme serdiğinde: «Muhasebeci, kolay bakkal hesabını, başkasının anlamayacağı şekilde arap saçına çevirendir.» diyen eski bir arkadaşımı andım. Kimsenin bulunmadığı odada kahkahayı koyuverdim.

Ayakçı birden kapıyı açtığında teke indirdiğim yanlışı arıyordum Ayakçı şaşaladı, bir şeyler geveledi, içerde bulunduğumu dışarıya bağırdı.

Odaya terden sırılsıklam odacı girdi. İki saattır bakılmadığım vagon kantarı bile kalmamış. Muhasebede bekleniyormuşum. Pancar ihalesinin ziyafeti için bütün memur beyler muhasebe salonunda toplanıyorlarmış. Denetçi bey özellikle beni rica ediyormuş.

Sigaramı migaramı alıp odadan çıktım. Yukarı koridorda yüzleri gülen memur arkadaşlar, yetişeyim diye salonun kapısını açık tuttular. Kapı açık kalınca içeriye bir büyük giriyor sanısıyla muhasebe hemen sesini keserdi. İçeriye girdim. Her ağızdan bir Oho! çıktı. Yoğun bir sigara dumanı dil sivriliğinde pencerelere uzanıyordu. Az önce kısılan radyo da inadına bırakıldı.

Denetçi el etti. Vezneye açılan iç kapının yanındaki tek masaya doğru yürüdüm. Dolmakalemim yanımda mıydı? Değildi. Fiyakalı yazımla başlarına Sayın, sonlarına Setaşın Bir Armağanıdır ekleyerek denetçinin hazırladığı listedeki adları önümdeki kesilmiş kâğıtlara geçirecektim.

Memur adlarının bulunduğu listeye göz attıktan sonra, denetçiye hem listeyi, hem kâğıtları gösterdim. Denetçi, elimdeki dolmakalemi işaret edip çekmeceyi çeker gibi yaptı. Listeyi aldı. Dört müdürle yardımcılarının hizasına Shaffers'e, şeflerin hizasına Kaweco, benim gibi tahtabacak memurlarınkine Kalem diye yazdı. Başımı salladım. Bir kâğıda koca patronun sayınlı adını döktürdükten sonra Bu Shaffers'e SETAŞ'ın Size Bir Armağanıdır diye yazdım. Denetçi keyifle sırıttı, hele bu ekleyişime, Setaşı da büyük harfle yazışıma bayıldı.

Terin derime yapıştırdığı pantalonumu arada havalandırırken çevremi gözden geçiriyordum. Veznede vezneciler, Kantin Defterini tutan memur arkadaşla daktilo hanım arkadaşlar, bizim için çalışıyorlar, tepsi tepsi pastayı bölerek tabaklara yerleştiriyorlardı. Limonata bardakları bir masayı kaplamıştı. İçi kokakola şişesi dolu bir iki kova gözüme ilişti.

Her ağustosta, Pancar Taşıma İhalesi günü Setaşın, yani Sanayi Eşyası Taşıma Anonim Şirketinin tabak tabak pastasını yer, şişe şişe kokakolasını içerdik. Dolmakalem armağanı işi bu yıl ortaya atılmıştı. Veznedeki arkadaşlar da arada bana bakıyorlardı. Dağıtım bana bağlıymış diye bileğimi hızlandırdım.

Elim yazarken kafam hesap ardındaydı. Shaffer'sler iki yüz, Kawecolar altmış, biz memurlara olsa olsa Çin Kalemi verilirdi, Çin Kalemleri on iki buçuk liradan, başkimyacı da, denetçi de Shaffer'sçiydi, sekiz kez iki yüz, eder bin altı yüz, kaç şef adı yazılı, bir iki üç, öf be, çarkına üfürürüm hesabın kitabın, dur oğlum, kalemler yuvarlak hesap üç bin tuttu diyelim, ya Shaffer'sler üç yüzerdense, hadi dört bin olsun, pastayı, kokakolaya da beşyüz, de bin, eder beş bin... Setaşın fabrikaya gelivermesi beş bine patlıyordu ya, avantadan götürdüğü gümrüksüz tam bir milyon liraydı...

Adımın başına Sayın yazmayışım denetçinin gözünden kaçmadı. Gülümsedim. Telefon çaldı. Salon bir anda gürültüyü kesti. Elimdeki kalem, kantarması tartılmışçasına yavaşladı. Denetçi, boştaki elini telefonun ağızlığına bastırarak şu anda fabrikamızda, koca patronun odasında bulunan setaş muhasebe müdür yardımcısı sayın Çelik beyefendinin bütün memur arkadaşlara selâm söylediğini, eskiden fabrikamızda birlikte çalıştığı memur arkadaşları bulunuyorsa, onların da ayrıca teker teker gözlerinden öptüğünün duyurulmasını rica ettiğini bildirdi

«Neymiş neymiş Çelik beyefendinin soyadı?»

«Çolakoğlu.»

«Şaziye hanım hey, Suat bey hey, Çelik Çolakoğlu beyefendi bizim Çelikçomak be!»

Şaziye hanım doğrularak telefona selâm verdi. Levazım şefi Suat yanımıza yaklaşarak telefonu işaret etti. Denetçi kaşlarıyla olmaz dedi, adlarımızı ağızlığa okudu. Çelik beyefendi vakit bulabilirse bizleri arayacakmış. Omuzlarımı silktim. Şef Suat sandalyesine dönerken kırgınlığını, gözlüklerini çıkarıp takmakla giderdi. Denetçi de anlaşılan çelikçomak diye bağırarak konuştuğumdan bana gücendi.

İşim bitince Şaziye hanımın masasına yöneldim. Şaziye hanım, çektiği masasının çekmecesine koltuğunun minderini koydu.

Çok şey anlattım Şaziye hanıma. Biz eski dört memurun öğrenimi aynı olduğu halde Suat Şefliğe, Çelikçomaksa şefliği, denetçiliği aşıp yardımcılığa yükselmişti. İkisinin de aylığı artarken gideri düşmüştü. Bu düpedüz haksızlık, bizim dürüstlüğümüzden, onlarınsa yağcılığı seçmelerinden ileri gelmişti.

Getirilen pastayı da, kokakolayı da beğenmedim. Hem yedim içtim, hem yediğimle içtiğimin aleyhinde bulundum. Kutusunu açmadığım dolmakalemi cebime soktum. Kalemin kutusunu açan Şaziye hanım, yazımın cidden güzel olduğunu belirtti. Yiyip içerken, kalemi cebime korken aklım sokma sahip olma kuralına takılmıştı. Setaş hakkında verip veriştirdim. Kuralı Şaziye hanıma da açıkladım. Setaş, şunu bunu babasının hayrına dağıtmıyordu. Beş bin harcıyordu ya, fabrikadan bir milyon kaldırıyordu. Pastalar falan sus payıydı. Bizimkiyle birlikte her yıl bir ay içinde on beş on altı fabrikanın pancar ihalesini dolaşıyor, taşıyıcı firma olarak bir milyon yükseğine ihaleyi üstüne alıyor, bir milyon eksiğine yerli taşaron firmalara devredip, on beş on altı milyoncuğu da yüksenip aradan çekiliyordu. Setaş burnunu sokmasa fabrikalara sahip olabilir miydi? Sahip olmanın koşulu sokmaktı. Bugün Setaş, değil bir kamyona, el arabasına bile sahip değildi. Yılda on bir ay uyuyan bir anonim ortaklık, kayırılma yüzünden işlerimize burnunu sokmakla milyonları topluyordu. Pancar taşıma hesapları muhasebelerimizde tutulmuyor muydu? Setaş bu işi bile bizlere gördürüyordu. İşte bir günün on dakikasında yediğimiz bu pastalar, yılın üç yüz altmıs dört gününde ağzımızı kapatıyordu. Genel müdürlüğümüzse, hizmetli atamasıyla, yoksul bir bekçinin ilişiğinin kesilmesiyle oyalanıyordu. Bir torpilli türemişti. Burnunu fabrikaya sokmuştu. Bekçi Yusuf'un işine, aylığına sahip çıkmıştı. Sahip çıkmanın sokmaktan başka koşulu yoktu. Bütün dalavereler bu sözcüklerle gizleniyordu. Midemize, cebimize soktuğumuz için yediğimizle içtiğimizle, dolmakaleme sahip olmuştuk. Hükümetlerin gördüğü iş bile bu kuralın dışında değildi. Adına vergi deniliyor, eller ceplere sokuluyor, emeklere, paralara sahip çıkılıyordu.

Odacılardan biri beni çağırmasaydı, Şaziye hanıma daha çok şey anlatacaktım. Bekçi Yusuf'un Ankara gezisini, başbekçinin soğumuşluğunu, şehir diye fabrikaya denileceğini, asıl şehrin durumunu, pancar ekicisinden topladığı parayı kaptırmakla fabrikanın asıl şehre zarar verdiğini anlatacaktım.

Salondan çıktım. Koridorda memur arkadaşlardan Gider Yerleri Defterini tutan, Şaziye hanımın bir gerisindeki masada çalışan Tekin, beni göğüsledi. Gülüyordu. Kulağıma: «Sıfır numara hergelesin be, sen ağabey!» dedi.

Tekin övüyor muydu, sövüyor muydu, anlayamamıştım. Setaşı konu edinmekle yoksa yakışıksız bir şey mi yapmıştım?

«Övüyor musun, sövüyor musun?»

«Övüyorum ağabey, üstüne analar doğurmaz, diyorum.»

«Hele hele? Açıklar mısın nedenini arkadaş?»

«Açıklaması mı kaldı bunun yani ağabey? Şaziye hanıma öyle şeyler anlattın ki dayanamayıp buraya kaçtım, seni çağırması için odacıyı gönderdim... Yani ağabey, hani hiç kekelemeden, lâfı ağzına hiç bulaştırmadan bir hanımın yanında, sahip olmanın koşulu sokmaktır, diye nasıl söyleyebildin? Vallahi beynim dondu! Pes ki pes! Varsa üstüne domino!»

İçine yuvarlandığım yanlışlığı kavramıştım ya, iş işten geçmişti Yok geçmemişti, tam zamanında uyarılmıştım. Odama götürüp Tekin'e çay kahve ısmarlamak istedim. Kokakoladan sonra çayın kahvenin yüzüne mi bakılırdı? Tekin teşekkür etti, yürüdü. Ben de ayrıldım. Bodrum merdivenini inerken sırıtıp duruyordum ya ,odamda kapıyı örtüp kahkahayı salıverdim. Bir yandan da yerlere geçmiyor değildim.

Şükran Topal

AYSEL

«Orospu Aysel'in babası evleniyor,» dediler. Şaşmamaya çalıştım, şaşmadan da olamadım. O adama, o eve bir yeni kadın... Orospu Aysel'in babasına, yakınlarda ölen delice Fatma'nın kocasına bir yeni kadın... Adamı pek tanımam, adını da bilmem ama orospu Aysel'in babası işte. Kir pas içinde bir adam. Uyuşuk uyuşuk yürüyen, sağına soluna bakmaya üşenen bir adam. Üşenmek miydi sağına soluna bakmayışının gerçek adı? Yoksa...

Evleri geldi gözümün önüne. Kapısı bacası kırık, içinde yaşandığına bin tanık ister insan. Camlarının herbiri tutulmuş güneşi ardından gösterebilmek için hazırda. Pencerelerin kiminde perde var, kimi de yok. Birzamanlar bu evin kadınıydı deli Fatma. Ölmüşün ardından şöyleydi, böyleydi demek güzel değıl ama, geldi bi kez gözlerimin önüne; insan kendi kendinle de yalanlaşamıyor ki. Ne temiz kadındı, ne hoş kadındı, yürüyüp geçti mi ardında kokunun en güzelini bırakırdı diyemem ki kendikendime. Gözlerimin önünde taptaze duruyor bizim kapının önünden geçişleri. Dirseklerinden bileklerine uzanırdı kirden çizgiler. Bir soyut ressam, fırçasıyla oynamıştı sanki, çıplak kalan her yanında. Kaç kez görmüştüm, aybaşı kanının bacaklarından süzülüp, ayaklarına ulşmış çizgilerini, çamur rengi çizgilerle birleşip te. Saçları için ne demeli ki? Günlerce tarak görmemiş desem yetmez, aylarca taranmamış desem yetmez. Abartmak gibi olmasın ama, sanırım en son gelin olduğu gün gerçek bir taranma görmüştü saçları. Yanından bir geçmesin insanın, dayanılmaz bir sidik kokusu bırakırdı ardında yağ kokusuyla karışmış. Bilmem nasıl becermiş. o Aysel'i, o Ali'yi doğurmayı, onları bezlemeyi, onları, beslemeyi...

«Öldü,» dediler birgün. «Deli Fatma öldü,» dediler. Kapısının

önüne, arkasına basıp basıp yürüdüğü ayakkaplarını koyup, bir kara kazanda su ısıttılar, hemen ayakkaplarının yanında.

Kim götürmü sonra, kim ağladı ardından?.. Ne denli zorlasam da belleğimi, sanımsıyamıyorum ötesini. Ama belleğimin sıkı sıkıya not ettiği birşey var: Aysel'in yolunu şaşırdığı günler. Toplumun bir parçası olmak kolay mı? Böyle birşeyi ne gözüm kaçırır ne kulağım. Böyle zamanlarda belleğim de görev başındadır işini bilir her yazman gibi not tutmak için...

«Duydun mu?» demişlerdi. «Aysel orospu olmuş. Bir evde basmışlar, hastahanedeymiş şimdi.» Duymamaktı güzel olan belki. Ama olur mu ya? Duymak görevimdi. Duymak, duyup ayıplamak...

Çıkagelmişti bir gün elinde bir kâğıtla. Körpecik dudaklarında bir mutluluk, sokak boyu yürümüştü, bağıra, bağıra: «Temiz çıktım. Temiz çıktım.»

«Duydun mu?» demişlerdi köşebaşlarında, bakkalda. «Temiz çıktım,» diye yürümüş sokaklarda bağıra bağıra. Ayol! O «şey» hastahanesinde yatanın temizliğinden ne ola ki? Kökleri kuruyasıcalar! Anaları deliydi, neyse ne. Bu karı sokağımızın adını kirletecek. Ya kardeşi? O çipil gözleriyle akşamacak cigara artığı arıyor yerlerde, toplayıp toplayıp içiyor. Piç! On yaşında daha, beş seneye kalmaz neler eder kimbilir.»

Duymuştum. Hepsini duymuştum. Duyup görevimi yapmıştım. Ayıplamıştım bol bol, izmaritçi sidikli Ali'yi, şey hastahanesinde bir hafta alakonan Aysel'i. Hastahanenin adı mı? Ne bilirim canım! Hiç birimiz bilemeyiz zaten öyle bir hastahanenin adını. Erdemin doruğunda oturan kişileriz bizler.

Saştık maştık ama, gerçekten evlendi adam. Kadın eteği belinde birşey. O isli camları pırıl pırıl etti daha ilk gününden. Evin kapısı bacası yerine geldi. Aysel'in babası ustaymış, bilmiyorduk yıllardır. Evini onarınca öğrendik. Evlerinin yanındaki bahçeye asılan çamaşırlar beyaz mı beyaz. Başörtüleri gibi kadının. Omuzlarına eren bembeyaz başörtüler örtüyor hep. Seher'miş adı. Parası pulu da varmış diyorlar.

«Duydun mu?» dediler, köşebaşlarında, bakkalda, «Karı gece gündüz dövüyormuş Aysel'i de, Ali'yi de. Üvey ana ne olacak!»

Duymamak olur mu? Ya duyup acımamak? İnsanım ben, toplumun bir parçasıyım. İçim parçalandı doğrusu. Bir üvey anadan ne beklenirdi ki başka?..

Şu televizyonlar evlere gireli, damlardan hayır kalmadı. Kırk yıllık babadan kalma evin taş gibi damı sulu gözlü çocukları geçti. En ufak bir yağışta olan bana oluyor. Damın üstü pıtırak gibi alıcı dolu. Bizimki, aşağıdakilerinki, daha aşağıdakilerinki... Kiremitler bozuldu herhalde. Yazdayız daha, kış gelince ne olur benim

halim? Hacıbeyi çağırmaya gittim, gelip dama bir baksın diye. Öyle becerikli, öyle usta ki, birgünde düzeltiverir deliği, çukuru.

Aysel taşlığı yıkıyordu gittiğimde, «Gel abla,» dedi bir koca içtenlikle, topukları aı ap sabunu köpükleri içinde, yanakları al al. Başında bir beyaz tülbent aklığı alnında süren. Gene gebe sanırım, karnı büyükçe göründü gözüme. «Hacıbey yok mu?» dedim, «Namaza gitti abla.» dedi. «Nerdeyse gelir buyur bi kahve iç.»

Biliyorum içtenliklerin en yücesiyle çağırıyorsun beni. Ama ben nasıl içerim o kahveyi Aysel? «Orospu Aysel» olduğun günlerde, seni görünce başımı başka yerlere çevirdim ben hep. Ama, suçun tümü bende değil inan buna. Anımsıyacaksın, seni oyunlarımıza aldırtmazdı büyüklerimiz hiç. «Deli Fatma'nın kızının yanına gitmeyin. Bit geçer, çıban geçer; kaka sözler de bilir o.»

«Aysel orospu olmuş,» dediklerinde, seni ayıplamak, nedendi, niçindi demeden seni ayıplayıvermek, senin olduğun yerden kaçmak pek doğal gelmişti bana.

Sonra, «üvey ana» deyip damgalayıverdiğimiz bir kadın geldi evimize. İlk kocasından olan biricik oğluna nikâhladı seni. Dünü düşünmedi bile; yarınaysa güvenmesini bildi, daha doğrusu sana güvenmeyi bildi o kadın. O yabancı kadın.

Kolları bilezik doluydu geldiğinde, iyice anımsıyorum. Babanı hacıya onları satıp da gönderdi belki de. «Onu Hacıbey etmenin görkemi yanında, şıngır şıngır ses çıkaran iki kol nedir ki?» diye düşündü kuşkusuz.

Ali'yi gördüm geçenlerde, mis gibi bir keten pantolon, pırıl pırıl pembe bir gömlek vardı üstünde. Ne çabuk büyüdü, sağlık fışkırıyor heryanından. Efendi bir bakış gözlerinde fabrikaya gidiyordu. Eniştesiyle aynı yerde çalışıyormuş. İyi. Çok iyi.

İyisin hoşsun da Aysel, o eski inceliğin bozuldu haberin var mı? Doğurma artık. Ne yapacaksın bir sürü yumurcağı? Kızın da var oğlun da.

Neyse. Sözü ordan oraya dolaştırmak boş. Şunu diyeceğim sana Aysel: Kahveni içemem ben. Utancımdan boğulurum ilk yudumda. Ama bir isteğim var, onu yapıver, bana anneni çağır içerden. O üvey ananın ellerinden öpmek, öpüp başıma koymak istiyorum. Ondan sonra birgün belki bir kahveni içebilirim Aysel.

Lütfi Kaleli

LOKAVT

İşçilik mi, hamallık mıydı yaptığı iş? Ne olduğunu kendi de bilmiyordu. Şöyle makina başında durup çalışmayı çok düşlemişti ya, ulaşamamıştı henüz o düzeye. Sırtında deri taşıyordu dışardan içeri, içerden dışarı. Çoğu zaman omuzladığı derilerin sızan suları heryanını ıslatırdı. Yapış yapış olurdu üstündeki giysiler bedenine. O zaman canını dişine takar, zorlardı kendini. Hele, Anadolu'dan toplanan ucuz deriler kamyonlarla yığılınca fabrikanın önüne, hamallıktan da zor olurdu işi. Ne var ki, işi sallamak aklından bile geçmezdi. Tez bitirme kiçin yarış ederdi kendi kendiyle. Yardımcı tutulan hamalları bile 'az yükleniyorlar, yavaş taşıyorlar' diye kınardı. Kinlenir, daha bir sıkı sürdürürdü çalışmasını. Oysa, bir gariplik vardı şimdi üstünde. Durgundu. Güçlükle tırmanıyordu basamakları. Başından aşağı naylon geçirmiş, sırtındaki derinin altında bir tek bacaklarının hareketi görülen hamalların bile geçişlerinin farkında değildi. Niğdeli Zülfi'nin sürtülmesiyle kendine gelebildi Ali. Ayaklarının ağırlaşmış olduğunu ve sol bacağındaki sızıyı yeniden duydu. Kimi zaman ta topuktan başlar uyluk sokumuna dek kapatırdı sancı. O an adım atamaz, olduğu yere çökerdi. Yine öyle bir duruma geleceğini düşleyerek irkildi. Toparlanıp hızlanmak istedi. Güç aradı kendinde. «Ya Hak!» dedi boğuk bir sesle. Sızılı bacağını, üst basamağa attı. Basamakları bitirirken soluk soluğa kaldı. Baldırındaki kaba etin içinde binlerce iğne oynaşıyor sanki, acı dayanılmaz hal alıyordu. Adım atamıyordu daha. Sırtındaki derilerin ağırlığı artmıştı iyice. Dişlerini sıktı. Alnında biriken ter tanecikleri, deriden sızan sarımtırak sulara karışıyordu. Katılaşan bacağı üzerinde duramıyor, tüm ağırlığını sağ bacağında topluyordu. Gözleri karardı, bir an yıkılacağını sandı. Başını güçlükle kaldırıp çevresine bakındı:

— Murtaza! dedi, kızık bir sesle.

Gelen derileri belirli aralıklarla askıya alan Murtaza, kendi âlemindeydi, duymadı Ali'nin sesini. Kurutma bölümünün sıcak kokusuyla bir hoştu Murtaza. Ancak Ali'nin ikinci seslenişi feryat biçiminde çıkmıştı. Göz göze geldiler birden. Bakışlarında bir yalvarış vardı Ali'nin. Durumu kavramıştı Murtaza. İşi bırakıp koştu hemen. Ne var ki, geç kalmıştı, önleyemedi Ali'nin yıkılışını. Ancak, üzerindeki derileri kaldırıp tez aldı onu yerden. Ali'nin gerilmiş yüz hatları, duyduğu acıları bütün çıplaklığıyla ortaya koyuyordu. İri pençeleriyle sol bacağını tüm gücüyle sıkıyordu. Odun gibi sertleşmişti bacağı. Kımıldayamıyordu. Koltuklayıp kaldırmak istedi Murtaza. Kupkuru bir söyleyişle:

— Bırak! dedi Ali. Oturmaya çalıştı. Altındaki betonun soğuğunu, ıslaklığını duymadı hiç.

Ali'yi öylece bırakıp alt kata inen Murtaza, camekanlı bölmenin kapısını saygıyla açtı:

— Ali'nin bacağı... dedi, gerisini getiremedi. Sözünü ağzına tıkadı masanın kenarına göbeğini yaslamış olan kırmızı yüzlü kişi:

— Yine mi o Allahın belâsı?

Murtaza yutkundu. Şişman adam bakışlarını yanındakine çevirirken, yılan ıslığını andıran soğuk, ısırıcı bir sesle buyruk verdi:

— Yapın şunun çıkışını be! Onunla mı uğraşacağız hep.

Sağ yanındaki masada oturan yüz kemikleri dışa çıkık karayağız kişi 'olur' anlamına başını eğdi.

Sert bir kaş hareketiyle Murtaza'yı kovan şişman adam, söylendi öfkeyle:

— Köpekler! Bir de merhamet beklerler ha?

Sigarasından duman aldı. Kapı yeniden açıldı. Saygılı bir ses:

— Murat beyler geldi efendim, dedi.

Kızgınlığını yenmeye çalışan şişman adam:

— İyi ya! Alın içeri, geliyorum, dedi, ağzının içinde homurtuyla. Sonra, sigarasını küllükte ezerek söndürüp doğruldu. Kafası karma karışıktı. Muhasebesi güçlü olmayan bir müessesenin uzun ömürlü olmayacağına inanıyordu. O nedenle sıkı tutuyordu işi. İki saatten beri sürdürdüğü çalışmalarını henüz olumlu bir sona bağlayamamıştı. Gerçi gücüne inanıyordu ama, işin matematiksel yönüne de önem veriyordu. Her şeyi olduğu gibi bırakıp dalgın dalgın yürüdü. Kendi odasına gelince hareketlerine canlılık verip neşeli görünmeye çalıştı. Gelenlerle tokalaşıp döner koltuğuna gömülürken büyük bir yorgunluğun izlenimini belirtmek ister gibiydi.

Odanın ortasında alaca bir inek postu seriliydi. Oturduğu koltuğun gerisinde çatal boynuzlu bir geyik postu sarkıtılmıştı duvara. Sol köşeye yerleştirilmiş şarap fıçısını andıran bir saksıdan boy

vermişti yeşil kauçuk. Radyodan hafif batı müziği yayılıyordu odaya. Şişman adam ayağıyle zile dokundu. Tığ gibi yağız bir delikanlı belirdi kapıda. El bağlayıp emir bekledi.

— Yorgunluk kahvesi içeriz, değil mi? dedi, orta yere şişman adam.

Kimi az şekerli, kimi sade söyledi. İnce uzun yabancı sigaradan ikram ederken söylendi şişman adam:

— Bulamıyorum birader!

— Buradan yakalım, dedi Murat bey.

— Değiştirmeyeyim, öksürtür.

Sigara üzerine konuştular bir süre. Sonra konuya girdiler:

— Sendikanın grevini lokavtla göğüsleyelim ama, deri işkolu çok dağınık. Başarabilir miyiz acaba? dedi Murat bey.

Yarım bir gülümseme belirdi şişman adamın yüzünde. Alaycı ve biraz da kendine güvenli duruşu vardı Sigara dumanını burnundan dışarı verirken söylendi:

— Başarılı olmak zorundayız.

— Dayanma gücümüz? dedi, kenardaki koltuğa gömülü olan Hayri bey.

Birbirinin gözlerini aradılar. Şeytani bir oynaş vardı şişman adamın gözbebeklerinde. O alaycı gülümseyişine ısırıcı bakışlarını karıştırarak geriye yaslandı. Bir sağa bir sola döndü koltuğunda. Göbeği yaylandı yayık gibi: «Dayanma gücü ya!» dedi içinden: «Gücü olan yaşayacak bu işte. Her önüne gelen fabrikatör kesilmeyecek başımıza. Kuyruklar kısılsın bakalım, el mi yaman beğ mi? Hele bir yıkılanla yaşayan belli olsun...» Uzayacak lokavt karşısında piyasadan silinecek olan küçük sermayeyle, dayanma gücünü yitirip dize gelen işçilerin önünde eğilmelerini düşledi. Kabardı, kendine güveni daha da arttı. Rakipsiz kalmanın keyfi içinde, derinin desisine yapacağı zammın hesabını geliştirdi hemen. İki ayın değil, iki yılın bile zararını kısa zamanda çıkarmanın zevkine daldı. «O gücü kendinde bulamayanlar düşünsün» derken, tatlı bir düş âleminden uyanırcasına doğrulup sigarasının dumanını tavana üfledi. Sonra ayağa kalkıp ellerini kalçalarına koydu, kararlı ve ser bir tonla:

— Unutmayalım ki, deri altın yılını yaşıyor şu an, dedi.

Sessizlik çöktü odaya. Derinin altın devri, hepsinin düşlerini zenginleştirdi. Gerçekten de Avrupalıdan sonra yerli giyiciler de çoğalıyordu. Yılı yarılamış oldukları halde geçen yıla kıyasla çok fazla iş çıkartmışlardı. Alıcısı sırada ve de peşinciydi. Kösele çalışanlar bile süet ceket pantolonluk üzeırine dönüştürmüşlerdi düzenlerini. «Derinin altın yılı» sözü, olumlu etkisini göstermişti. Tar-

tışma uzun sürmedi. Gün ikindiye erende karar alıyorlardı işverenler sendikası olarak.

Talihine kızıyor, bacağındaki acıyı yenmeye çalışıyordu Ali. Murtaza'nın işi bırakıp Ali'yle ilgilenmesi uzun sürmedi. Ustabaşının sert çıkışıyla döndü işinin başına. Ancak, deri taşıyan hamallarla haber ulaştırdı sendika temsilcisine Murtaza. Yiğit çocuktu Orhan. Arkadaş canlısıydı. Bu özelliğiyle seçilmişti temsilciliğe. Ali'yi ıslak beton üzerinde uzanık görünce beyninden vurulmuşa döndü. Kıvranıyordu Ali. Koltuklayıp omuz verdi. Güçlükle ayakta tutabildi. Murtaza, içi burkularak bakıyordu. Canı gidiyordu ama, ustabaşının sertliğini çiğneyip geçemiyordu. Çevresine bakındı Orhan. Gözgöze geldi ustabaşıyla. Hiç sevmezdi. İşverenin kuyrukçuluğunu yapıyordu açıkça. Bakışlarını kaçırdı ondan. Murtaza ilişti gözüne. El etti hemen. Ok gibi fırladı Murtaza. Ustabaşına bakmadı bile. İsterse kızsındı, umurunda bile değildi. Orhan'la el tutuşup Ali'yi kolladılar. Merdivenleri özenle indiler. Ali'nin katılaşmış bacağı sarkıyordu. Sağ kolu Orhan'ın, sol kolu Murtaza'nın boynundaydı. Camekanlı bölmeye gelince, Orhan ayağıyla itekleyip açtı kapıyı. Gürültüye başını çevirdi içerdekiler. Karayağız, kuru yüzlü adam çıkıştı hemen:

— Hana mı giriyorsunuz be?

Orhan, burnundan soluyordu. Ali'yi yere indirirken nefeslendi:

— Hana girmiyoruz Tacettin bey, dedi. «Bura sizin olduğu kadar bizim de sayılır. Ali'nin durumu iyi değil, hemen hastaneye gitmeli.»

Tacettin bey, muhasebeciydi. Mesai arkadaşlarında gezdirdi bakışlarını. Patronun emri gereğince çıkış işlemini yapıyorlardı.

— Olmaz! dedi sertçe.

— Neden? diye gözlerini kıstı Orhan. «Bu hak Ali'nin değil mi?»

Yutkununca yemek borusu bir inip bir kalktı Tacettin Beyin. Boğuk bir ses çıktı hançeresinden:

— Onun çıkışını yapıyoruz şu an. Yeter idare ettiğimiz...

— Ama, dedi Orhan. Ali'yi bu hale getiren, buranın çalışma koşulları oldu. Durakladı. Sonra sesine ağırlık verdi: «Hemen, zaman geçirmeden hastaneye gidecek Ali. Çıkışını sonra görüşürüz...

Orhan'ın sözleri kesin ve kararlıydı. Dönüp yanındaki kâtibe vizite kâğıdı doldurmasını söyledi karşılık beklemeden. Genç kâtip, şaşkın bakışlarını Tacettin beye çevirdi. Muhasebeci ikircilikte kaldı. Patronun önemli toplantısı olduğunu bildiğinden onu rahatsız

etmekten çekindi. Kendi kendine bir karar verememenin ezikliğini duydu. Sarsıldı. Donuk gözleri, Ali'nin kıvranan bedeninde saplanıp kaldı. Acıma duygusu gelişti, kuşattı heryanını. «İnsanlık öldü mü be?» dedi. İç geçirdi derinden. İsterse işinden atsındı patronu, hiç önemi yoktu. Nihayet insandı karşısında kıvranan. Hastaneye göndermeye kararlandı Ali'yi. İstenileni yapmasını işaretledi kâtibe. Rahat bir nefes aldı. Ağır bir yükün altından kurtulmuş gibiydi.

Ali ,hastaneye yattığında gün akşama göz kırpıyordu. Sendikanın da son toplantısı bugündü. Sözleşmenin olumlu sonuçlanmaması, greve dayandırmıştı işi. O nedenle temsilcilerin de katılacağı bir toplantı yapılacaktı akşama. Orhan, grevden yanaydı. Zaten başka da yapılacak iş yoktu. Dayanmalı, sıkmalı birkaç ay dişlerini, hak vermeyen işverenleri dize getirmeliydiler. İlle de kendi patronları! Orhan, kendi patronlarını anımsayınca öfkelendi birden. Haftalık ikiyüz liraya sağlıklarını bile yitiren insanları düşledi, Ali geldi gözlerinin önüne Öfkesi kine dönüştü. Ali'nin işini yapabilecek o denli kişi kapıda sıra bekliyordu ki... Dişlerini sıktı, çene kemikleri sızladı. İş saatını zor bitirdi.

Üç işyerinde grev oylamasının yapılacağı gün, işverenlerin altmışbeş işyerinde birden almış olduğu toplu lokavt kararı, kapkara bir bulut gibi kuşattı tüm işçiyi. Anlaşmazlık yaratan üç büyük işveren, irili ufaklı altmışbeş işyerini peşlerinden sürüklemesini bilmişlerdi. Greve katılacak işçileri destekleme hevesini taşıyan öteki işyeri işçilerinin birden bire kapı önüne konulmaları, şaşkına çevirmişti herkesi.

Orhan, lokavtın greve galip gelmesini bir türlü kabullenemiyordu. «Sermaye bu kadar mı acımasızdı? Emeğin değeri bu muydu?» diyor, hele Ali'nin kesilen bacağı gözlerinin önüne gelince öfkesi daha da artıyordu. Bir alıcı kuş olup atılmak, işi zora koşan kendi patronunu parçalamak geçiyordu içinden. Bu öfkeyle lokavt karşısında direnen işçilere daha fazla moral vermek için çırpınıyordu.

Ürkütücü bir sessizlik çökmüştü koca Kazlı'ya. Motorlar çalışmıyor, dolaylar dönmüyordu gacur gucur. Bugüne dek hiç böylesine ağır ve de kötü gelmemişti deri kokusu. Burun kemikleri sızladı Orhan'ın. Adımlarını sıklaştırdı. Küme küme işçiler arasından geçti. Kendine güvenli halleri vardı hepsinin. Selamlaşırken saygı gösteriyorlardı karşılıklı. Orhan onurluydu:

Bir kamyon deri gelmişti beş gün önce. Engel olmuşlardı ta-

şınmasına. Kıyametleri koparmıştı patronları. Polis çağırtıp zor kullandırınıştı ardından. Cop yarası almıştı başından, acısını duymamıştı o an. Ilık ılık kan sızmıştı yanağından aşağı. Bir, bir daha vurup dünyasını karartmışlardı. Sonra da alıp götürmüşlerdi biryerlere. Gözlerini açtığında daracık dört duvar arasında bulmuştu kendini. Beton üzerinde uyuşmuştu her yanı. Beyni zonklamıştı. Elini başında gezdirdiğinde pıhtılaşmış kan tortularının kurumaya yüz tutmuş olduğunu anlamıştı. Toparlanıp kalkmıştı güçlükle. İçerinin küf kokan havasında nefesi daralmıştı. Kör bir ampulün ışığında duvarların nemli oluşunu farketmişti. Uğultular, arada bir pat pat sesler işitmişti dışardan. Gelen sesleri herşeye yorumlamış, kafasında şekillendirmişti kendi durumunu. Ondan sonra anımsamıştı başından geçenleri. Midesi bulanmıştı. Saatına baktığında gecenin mi, gündüzün mü ikisi olduğunu bilememişti. Bir türlü ilerlemek bilmemişti yelkovan. Ayak değiştirmişti durmadan. Dışardaki uğultular biribirine karışmıştı çoğu zaman. Ürpermişti hep. Daracık yerde dönüp durmuş, uyuşukluğunu, ürperişini dağıtmaya çalışmıştı. Saatına bakmaya çekinmiş, her bakışta ilerlemeyen saatı kırmak gelmişti içinden. Yelkovanı, umut muştalamayan bir ibre kabul edip öfkesini onda yenmek istemişti. Gözlerini yummuştu. Saniye saniye, dakika dakika, saat saat dönmüştü yelkovan, yine aynı yerine gelmişti. Sanki bir yıl geçmişti aradan. Mide bulantısı salyaya dönüşmüştü ağzında. Acıkmıştı. Kazan gibi olmuştu beyni Vın vın etmişti dışardaki uğultular beyninin içinde. Kapı açılmıştı birden. Sendika başkanının kollarında bulmuştu kendini. Yaşaran gözlerini silmeye çalışırken öteki arkadaşlarını sormuştu hemen. «Hepsi çıkacak» demişlerdi.

İşte oradaydı kamyon. Lastikleri inmiş, tam yük duruyordu, tıpkı beşgün öncesi gibi yüklü. Murtaza'yla birlikte dört kişi nöbetteydi başında. Bir sevecenlikle bakıyorlardı kendine. Sigarasından nefeslendi. Eli kaydı başındaki ak sargıya. Pıp pıt ağrı yayılıyordu başından bedenine. Hemen çekti elini. Başının sarılmış olmasına kızdı. «Arkadaşların arasına böyle karışmamalıydım» dedi. Moral bozuculuğundan korktu. Sonra güçlü görünmeye çalıştı. Gülümsedi. Onlar da gülümsüyorlardı. Hatta ayrı bir saygı gösteriyorlardı.

— Merhabalar! dedi yürek kabarmasını tutamayarak.

Gelip boynuna sarıldı Murtaza. Bir süre öyle kaldılar.

— Durum nasıl? dedi Orhan.

Küçük işverenlerin yakınmalarını taklit etti Murtaza. Gülüştüler.

Lokavt'ın uzayacağını anlayan DERPAK'ın sahipleri Aydın'la Saim'in işçilik yapmak üzere İzmir'e gitmesi, öteki küçük işveren-

lerin de geçici iş edinme telaşına kapılmış olmalarını anlattılar. İşveren kesiminde başlayan bu erken yılgınlık, umut salmıştı işçilerin yüreklerine. Direnmede inat eden üç işvereni de dize getireceklerine inançlıydılar.

— Arkadaşlar nasıl? dedi Orhan.

Pazularını şişirdi Murtaza:

— Demir gibiyiz!..

Söz, dalga dalga yayıldı çevreye. Murtaza'nın güvenli duruşunda takılı kaldı Orhan'ın gözleri. Sonra içten gelen bir coşkuyla üzerine atılıp yeniden kucaklaştılar. Öylesine hafiflemişti ki Orhan, Murtaza'nın kollarında ne başındaki sızıyı, ne de bedenindeki acıları duydu. Tatlı bir rüzgâr, Kazlı'nın yıllanmış deri kokusunu yalayıp geçiyordu üzerlerinden...

Hasan Kıyafet

BOZ TOSUN

«Öküz olacak dana bokundan belli olurmuş.»

— Vallaha billaha doğru avrat. Aha bu Bozo var ya. İşte taa o zamandan belliydi. Belliydi daşşağını yidiğimin bokundan belliydi!..

Gazi, sabanın ökçesine çöküp tutağı bıraktı. Saban bulgurlanan tavlı toprakta bir süre öyle devrilmeden kendi kendine gitti. Göksünü gerip, omuzlarını dikerek, Bozo'nun sıçışını taklit etti. Bir gözü karısı Eşe'nin hayran bakışlarını yokladı:

— Yattığı yerden şöyle gerinerek bir kalkar. Tepeden yöresini süzer. Süpürge kuyruğuylan sırtını döğer. Kaz duruşu bacaklarını gerer. Sırtına döğen döşü, tatlı bir kanburluk verip, başlardı galıp galıp dökmeye. Çook bir ağırdan eder işini. Gatı gatı tam yedi kıvrım sıçar. Sanarsın ki mubarek şeher yerin gurabiyesi. En birinciye aşçıbaşı dikmiş ucundaki imameyi. İsterse günde kırk kez sıçsın, tahreti bozulmaz. Dersin ki Ellez Bey'in Ebesi silmiş götünü. Temizdir mübarek, sür yüzünü git Cuma'ya korkma...

Eşe katı ellerindeki bir tutam ayrığı karanfil gibi okşadı. Açık ağzı çarpılmış, kara gözleri kocasına saplı, öyle donmuş kalmıştı Gözleri kocasından Bozo'ya kayınca, kuru dağarcık göğüsleri kıvançla doldu. Kara taşların kemirdiği yalın ayaklarının yangınını unuttu. Mutluluk bir tas soğuk pınar suyu olup, ataşlanan dabanlarına serpildi.

Gazi evleğin başında çifti eğlemiş, düşük bıyıklarının ucundan taşan övünçle bir cuvara doluyordu. Çoban aldatanların taze sürülmüş toprakta debelenen solucanlar üstüne kurulmuş şamatası, onun sesini de yükseltti:

— Gız, gız biliyon mu Bozo'yu anası buzularken, sen de Bilal'e

sancı çekiyordun. İkisi gün be gün yaşıtlar. Kalamıgadim'in içine tevellüt düştüm. «Mayıs bir, acer ay celep boynuzu». O zaman kendi kendime dedim ki:

— Ehey, kurban olduğum yaradan! Bana iki muradı bir verdin. İnek tosun buzaladı, avrat oğlan doğurdu. Oğlan senin kulun haşa ona karışamam. Emme şu tosunu, ay boynuzlu ve de dik başlı yap. Yap ki bir eş bulup çifti düzeyim. Yap ki, ata armağanı sabanımın boyunduruğu yerden kalksın. O yerde kaldıkça el önünde, ev önünde benim de başım yerde. Yeter el kapılarında çektiklerim. Yeter gultar allahım» dedim. Dedim ve besmeleylen çaldım elimi yüzüme. Eh işte, hacet kapısı açıkmış. Duvam kabul oldu. Yürü kulum dedi, çiftimiz yürüdü. Boyunduruğumuz yerden, kendimiz el kapısından kurtulduk. Bu günü gösterene şükrolsun...

Gazi, mesesi kapıp coşkuyla bağırdı:

— Haydi oğlum, haydi kurbanım. Haydi Bozo'm, Sürmelim diye sabanı döneğin başından salladı. Nacağı bulgurlanan tavlı toprağa gömdü, çekti.

Akşam üstü hava umulmadık bizimde bozdu. Yükseklere, Çopurlu'ğa yumurta iriliğinde dolu düştü. «Dedelerin cennet kırık tutmuş, Ese.nin Ümüş, Dolaklı Türbe'den cenabet geçmiş ondan» dediler. Kim ne derse desin yazı yabanda mal güden çobanlar hoşnuttu bu işten. Az bir erken düştüler köye. Çocuk omuzlarının taşıyamıyacağı dek ağır sorumluluklarını, analarının üstüne atıp, köyün çamurlu sokaklarında, yitik çocuklarını aramaya koyuldular...

Gazi'nin büyük oğlan Bekir, giysilerini kurutmağa ocağın başındaki yatağa anadan doğma girince gevşedi. Yüzünü, yalama dudaklarına dokunmayan yarım bir gülücük kapladı:

— Aga, bizim Bozo var ya? Dün ne yaptı biliyon mu?

Evcek kulak kesildiler. Gazi öyle avrat uşak sözü dinleyenlerden değildi. Fakat Bozo'nun sözü edildi mi iş değişiyordu. Elindeki saban demirini, kayışı rasgele bıraktı:

— Hee n'olmuş yani ?

— Ellez Bey'in Çakal'a bi godu, götüstü oturttu. Arkasından bi de kızılkoltuktan taktı. Çakal, vallaha bangır bangır bağırdı. Yetişmeseler öldüreceğidi. Karnını deşeceğidi. Oraya toplanan bütün millet «Prafo şu Gazi'nin Bozo'ya» dediler.

Bekir, gerçekmiş gibi anlattığı düşünü bitirmeden Gazi ahır sekisinden aşağı yürüdü. Taa beriden elini uzatarak, ağırdan yaklaştı Bozo'ya. Katı elleri bir süre onun sırtında, kıçında, taşaklarının arasında dolaştı. Bozo övüldüğünü anlamışçasına gerindi. İvmesiz kuyruğunu dikip, aralıklı sidiğini serpti. Dönüp anlamlı Gazi'nin gözlerinin içine baktı. Az ötede çöplenen Sürmeli kıskançça huysuzlandı.

Tüm ev horantası Bozo'nun çevresine halka olmuştu. Bozo'nun yiğitliği üstüne her kafadan bir ses çıkıyordu. Bozo'ylan gün bugün yaşıt Bilal bile eline geçirdiği bir tutam mercimeği kendi yememiş onun ağzına tutuyordu. Bekir dayanamadı. Yarı çıplak yataktan doğruldu. Kıvançtan çatallanan bir sesle:

— Ağa, var ya, ötöğün n'oldu?

Tüm yüzler yine ona çevrildi:

— Çöküğün kara-kağnı Kurucaöz'de mazısına dek çamura oturdu. Kağnı ki, dağ gibi yaş kavak yüklü. Kaç öküz koştularsa tutmadı. Ellez Bey'in Sarı bile yattı. Sonunda bi yana Veli'nin Camızı, bi yana bizim Bozo'yu koştular. Gözüne köle olduğum, bi ılgadı camızı yamılttı. Bi daha ılgalayınca söktü attı. Bütün millet «'Prafo' şu Gazi'nin Bozo'ya» dediler.

Bekir'in beyninde çimlendirdiği düşün tatlı heyecanı kendi bedenini sarmış, kesik kesik soluyordu. Gazi'nin çok seyrek duyulan kahkahası tüm evi sardı. Eşe gözlerinin çevresini ıslatan sevinç yaşlarını, eteğinin ucuylan silerken:

— Bunun anası da pek cinsti. Benden başkasına öldür allah memesini elletmezdi. Bir gün Kötü Gamer, sağayım demiş de süt kovasını bi tekmede başına geçirmiş.

Eşe'nin sözü neşeyi körükledi. Gazi bile karısını onayladı:

— Dabii, öyle olacak gız. Bozo gibi bir oğul ancak böyle anadan doğar. Şindicin söz gelimi atalar ne demiş: «Ossuran gancıktan gurtcu enik doğmaz» demiş. Helbet de doğru bi söz bu...

Yılın ağzı kötü geldi. Boz tosunun kuyruğuna takılmış yarım yamalak bir mutluluk, Gazi'nin eve çok görüldü. Ne olduysa, Alaman haberinden sonra oldu. Ağızlarının tadını o haber kaçırdı. Boz tosuna kimse kıymadı, Alaman haberi kıydı... Devran bir ters döndü, Boz Tosun Ellez Bey'in kapıya çekildi. Peşin para ancak ondan çıkardı...

Gazi'nin evde çolçocuğun ağzını bıçak açmaş olmuştu. Artık dar dünyalarının güneşi sönmüştü. Akşamları düşlerini süsleyen, alınmamış öclerini alan bir kahraman yoktu. Ellez Bey'e baş kaldıran yiğitleri yitmişti...

Gün güneden kötü geldi. Gazi İstanbul'da varını yoğunu, kâğıt, mühür ve imzaya döktü. Fakat olmayınca olmuyor işte. Gazi tam işlerini bitirirken bir kara haber duyuldu: «Alamanya işçi alımını kesti» diye...

Gazi köyde el içine çıkamaz olmuştu. Kendi horantasının bile gözünden düşmüştü bir hoş. Akşamları ortalık kararmadan, kötü mitili başına çekip karanlığı tezleştiriyordu.

Bekir Ağa'sından ürkerek, anasına:

— Ana gız var ya, bizim şey, Bozo ne etmiş? Ellez Bey'in arkadan bi takmış şalvarını yırtmış atmış. Az kalsın öldüreceğimiş. Ana gız biliyon mu, ötüğün yine nasıl kaçıp bize geldi? Ellez Bey'in çırakları, ben olmasam götüremiyeceklerdi. Onların kapıya hiç alışmadı...

Eşe oğluna katıldı:

— Elleri kırılsın o Ellez Bey'in. Dün hayvanı nasıl da döğdü. İçim parçalandı. Tüm bize inadına yapıyo. N'olacak kanlı dürzü, merhamet yok ki zaten!..

Gazi hiç bir şey duymak istemiyordu. Öğleye yakın uyuşuk kalktı Bezgin, çevresine bakındı. Canı yüzünü bile yumak istemedi. Uzamış sakalını dalgın karıştırdı. Bu sıra çocuklar, yine yolda Bozo'yu gördüklerini anlatıyorlardı. O kulakları tıkadı. Ahıra inip eline rasgele bir ağaç aldı. Astardan keseri çekip yontmaya durdu. Bu kez Bilal gelip Bozo'nun boş hatılına oturdu. Sanki öğütlenmiş gibi, o da çocuksu bir neşeyle Bozo'yu anlatmaya başladı. Eskiden agasını en çok mutlu eden öyküyü...

Gazi keseri eline kaçırdı, canı yandı:

— Yeter ulan yeteeer... Geçmişi boklunun dölleri yeter dedik. Siz başka bir söz bilmez misiniz yahu? Bozo, Bozo. Öf be, cana yetti gayrı!..

Ellez Bey'in, Bozo'yu eneteceği haberi Gazi'yi yıkmıştı. O gün akşamı edemedi. Evin içinde döndü durdu. Yüreği bakır göksüne sığmaz oldu. Akşam-üstü kalkıp harman yerine aşağı, başı yerde yürüdü. Ellez Bey'in mallarının geleceği yola gözünü dikip öyle dondu kaldı.

Ellez Bey, sap kağnısıyle mezarlığın ucundan görününce gövdesini bir üşütme aldı. Karakış ayındaymışçasına dişleri şakırdadı. Ellez Bey, en önde eşeğe yan binmiş, peşinde malı davarı, çırak çobanı vardı. Gazi'nin gözü acele Bozo'yu buldu. Özlemişti onu. Uzaktan gözleriyle okşadı. Kayış atmışlardı hayvana. Tüm yükü omuzlamıştı yokuş yukarı ıkınıyordu.

Ellez Bey Gazi'yi seçince, eşeği yana alıp Bozo'ta soldan iyi bir dürttü. Bozo alışık olmadığı bu davranışla şaşkın «Böö» etti. Gazi yarı düşte kağnıya yanaştı.

— Selamın aleyküm Bey...

O bir süre duymazlandı. Neden sonra:

— Ohooo, sen misin Alamancı? Neo bişi mi diyon?

Gazi ezik:

— Bey bana bir babalık et. Oğlunu öldürüp ocağına düştüm. Bozo'yu bana geri ver. İstersen iki misline sat!

Ellez Bey eşeğinin başını çevirdi. Bir süre Gazi'yi tepeden yercesine süzdü. Bıyık altı bir gülüşle :

— Ulan sen Ellez Bey'in kapısından mal alacak adam oldun mu lan? Hemi de olsa bile senin gibi bir cıbırın ona gücü yeter mi lan? Hı, yeter mi?

Gazi'nin başı iyice düşük :

— Herneyse, borcumun kölesiyim, borçlanır öderim Bey.

Ellez Bey içe işleyen paslı bir sesle, iri iri güldü:

— Vaay, borçlanır ödermiş. Borçlanır ödersin ha? Hı hı hı...

Ellez Bey gülüşünü hırpadan kesti. Gözlerini irileştirip:

— Bana bak Sümüklü'nün Gazi, Bey kapısından yallanıp yetişip de Bey'e karşı çırak öğütlemeyi bilirsin. Ellez Bey'e çırak olacağıma kendi işimde köpek olurum demeyi bilirsin. Şimdi böyle kır kır kıvranırsın ya nasıl? Haydi yallah. Yıkıl karşımdan. Seni Alamanın kurtarsın. Benim aleyhimde meşveret ettiğin baldırı çıplak, eski çıraklarım kurtarsın...

Ellez Bey, bir süre gittikten sonra, eşşeğin başını çevirip yine Gazi'nin önüne dikildi:

— Bana göğürüp gezen tosun Bozo değil, inek gibi uysal çalışan başı yerde bir Bozo gerekli. Hemen şimdi bu akşam yıktırıp taşşağını burduracağım. Gel istersen, taşşağını sana tuttururum. İyi mi, hı hı hı...

Gazinin gövdesi tere kesmişti. Soluğu körüklendikçe körüklendi. Oğlu Bekir'le, Bilal yanı başına bitmişler, bir Ağalarına bir Bey'in ağzının içine umutla bakıyorlardı. Gazi enenmiş başı yerde, inekleşmiş bir Bozo'yu görür gibi oldu. Bozo sanki kendisine yalvaran gözlerle bakıyordu. Gazi perişan, sıtmalı bir sesle son kez:

— Bey enettirme Bozo'yu, diye inledi. Bozo inekleşecek can değil...

Ağa huysuzlandı. Elindeki mesesi Gazi'ye mızraklandırdı. Bu kez Gazi, çağların uykusundan uyanırcasına silkindi. Beyin elindeki mesesin imballı ucunu, Bey'in karnına şimşek gibi çevirdi. Meses süngülenen bir keskinlikle, Ellez Bey'in karnından girip sırtından çıktı...

Tülin Hoşgör

ELLİ LİRA

...Zıııırrrr...Zırr...Zırr...

«Anneee!.. Baksanıza kapıya!.. Dur kız dur diyorum sana! Canım burnumda zaten!..»

«Babacığıııım!»

«Sus çarpıcam şimdi bak!»

«Baba-cığım!..»

«Babanın da allah cezasını versin!»

...Zıırrr...Zıııırrr...

«Anne... İnciii... Duymuyor musunuz allahaşkınıza! Sağır oldu mübarekler!..»

Anne mutfak kapısını araladı. Yanık soğan kokusuyla birlikte sesi uzandı:

«Incii!.. Koş bak kapıya... Bırak onu... Sana diyorum, koş bağırtma ablanı!..»

İnci'nin tiz sesi duyuldu:

«Gidiyorum... Çığrınmayın öyle canım!.. Ablamın da cinleriyle arası iyi bu sabah... Şu çocuğu kaçıncı dövüşü?..»

«Söylenme de yürü... Kolay mı yavrumun yuvası yıkılıyor!» Anne kızdı.

...Zıııırrrr...Zıırrrr... Onyedi numaranın zili üçüncü kez çaldı.

«Geldim... Geldiiim!»

Kapı gürültüyle açıldı, sessizce kapandı.

«İncii... Kadın mı gelen? Gönder buraya!..» Banyodan sesi geldi Nermin'in. İnci, Hatçe'ye:

«Ablam banyoda. Oraya gidecekmişsin önce!..» dedi. Hatçe, alışık davranışlarla, dışarlık terliklerini kapının önüne bırakmıştı. İşde giydiği terlikleri elindeydi. Onları giydi. Sonra pazen giysisinin eteklerini topladı, iş şalvarının içine doldurdu. On dört numaranın verdiği eski örtüsünün, çenesi altındaki düğümünü çözdü.

Uçlarını, arkada, kara örgülerinin altından geçirip bağladı. Banyoya yöneldi terliklerini şıpırdata şıpırdata. Bir yandan da giysisinin kollarını katlıyordu dirseklerinden yukarıya. Kapı kapalı idi. Tıkırdattı.

«Buyur abla?» dedi. İçerden tanıdık fakat sinirli ses yanıt verdi: «Gel, gel!..» Hatçe banyoya girdi.

«Bak şuraya çamaşırları ısladımdı, geceden... Elde yıkanacaklar. Önce onları yıka. Sonra oğlanın bezlerini... Yalnız, bak biliyorsun iyice durulayacaksın. Kaytarma!..»

Hatçe ses etmedi. Nermin'in uyarısını duyup duymadığı belli değildi. Gözleri sıkıntı ile kısılmıştı. Dalgın eylemlerle, köşedeki kutudan temizlik tozu paketini aldı. Leğenin önüne çömeldi. Yatkın ve güçlü elleri işlemeye başladı.

«Anneciğim... anneciğim n'olur yeter artık...» Çocuk çırpındıkça, sıçrayan sular iri damlalarla Hatçe'nin sırtına düşüyordu. Aldırmıyordu Hatçe.

«Anee... gel al şu kızı!.....» Nermin kapıyı aralayıp bağırdı. Anne, ellerini önlüğüne kurulayarak geldi. Kapıyı aralayınca yoğun buhar güçle yüzünü yaladı.

«Öff... Nermin! Çok buharlanmış burası kızım!...» dedi yaşlı kadın. Nermin küçük kızı uzattı.

«İnci giydirsin bunu anne... Sen de oğlanı getir de, bitirelim şu işi!...»

Büyükanne, kundağından kurtulmuş, tombul bacakları özgürlüğün sevinci ile çırpınan küçük torunu kucağında döndü.

«Korktu bu yavrucak da!..»

«Çocukları görecek gözümüz mü kaldı!»

Yaşlı kadın kızına acınarak baktı. Uykusuz geceler gözaltlarını morartmış, yorgun ve acılı yüzü yaşlı ve çirkin bir görünüm almıştı. Kadın: «Şanssız yavrum!.. Alınyazısı kara yavrum!...» diye sessizce dövündü.

Kadınların üçüncüsü, beli kütürdeyerek doğruldu. Çamaşırların ilk suyu alınmıştı. Bir süre ne yapacağını unutmuşçasına eylemsiz kaldı. Nermin, kadının şaşkın davranışlarını gördü. Sordu:

«N'oldu Hatçe?» Hatçe irkildi. Dört çocuğu beslemeden doyurmuş iri düşük memeleri Nermin'in başı üzerinden geçti. Kutuda yine birşeyler arandı, bulamadı.

«Abla... İlâçlı su yoğ mu?»

«Kutuda yok mu?»

«Galmamış galiba...»

«İyi baktın mı?.. Bugün aklın başında değil senin!..»

«İyi baktım... Yoğ...»

«Anne dün İnci alacaktı, almamış mı?» Nermin sordu. Anne seslendi :

«İnciii... İnci!»
«Ne var?»
«Utanmaza bak!» Kızdı kadın içten içe. Yeniden seslendi: «Bak buraya!»
«Söyle?» İnci kafasını uzattı. Anne ters ters baktı saygısız küçük kızına.
«Çamaşır suyu almadın mı dün?»
İnci yapay bir tasalanma ile kendini savundu:
«Ayy!... Unuttum. Bir sürü şey ısmarlarsanız böyle olur işte!... Benim zaten kendi derdim, yüküm kendime yetiyor!...»
«Hadi... hadi oyalanma«... Seslen bari kapıcıya...» Yaşlı kadın kızgın, söylendi. Hatçe terli yüzünü ivediyle çevirdi:
«Salih'i dışarı yoladılar... Yoğ şimdi...»
«Salih ne zaman yerindedir zaten!...» Nermin'in sinirli sesi araya karıştı. Hatçe seslenmedi. Çoktan işine dönmüştü bile. Yaşlı kadın İnci'ye bu kez:
«Çocuklardan birini yolla... hadi!... dikilip durma koş!... Kadın bekliyor...»
Hatçe'nin ıslak yüzü yine göründü.
«Çocuklar okulda... Ben gidem bari!...»
İnci içerden parayı getirdi.
«Hadi Hatçe'cim... bi koşu alıver. Ben alırdım ya. Şimdi kafamda bigudilerle çıkamıyorum...»
Hatçe hiçbir tepki göstermeden doğruldu. Terin yüzüne boncuk boncuk olduğunu, memeleri arasından sicim sicim aktığını duydu. Eteklerini dışarı aldı, terliklerini değiştirdi. Düşünceli, merdivenleri inmeye koyuldu. Öylesine kaptırmıştı ki, birden evinin kapısında buldu kendini. Söylene söylene yeniden iki kat yukarı çıktı. İçi bunalıyordu. Çocuklarının şimdi ilk derslerine girmiş olabileceklerini düşündü. Güçlü bir ağlama isteği duydu. Solukları düğümlendi. Yeğni yeğni çiseleyen yağmur, yüzündeki ter damlacıkları ile karıştı. Banyonun buğulu sıcağından sonra, dışarının nemli keskin soğuğu ile karşılaşınca ürpermişti. Bedenini yalayan ter soğumuş, bir buz tabakası olup donmuştu. Birden Salih ile karşılaştı. Elleri dolu dönüyordu. Karısını görünce, kara kaşlarını çatarak çıkıştı:
«Ne işin var senin bakim dışarda?»
«Bakkala gidiyom... Onyedideyim de. İlaçlı su alıcam...»
«Ben sana bakkal işine gitmecen demedim mi gız?»
«Nedeyim?.. Sen de yoğdun.»
«Terlimin sen?» Tasayla sordu adam çabuk çabuk.
«Birazçık!» Yanıtladı kadın korkarak.
«Hay gadın!... Bak nasıl attırıyo benim tepemi! Dön geri bakiim!.. Ben alırım...» Parayı kadından alırken söylenmesini sür-

dürdü: «Başımın belası!.. Gendi canının gıymetini mi de bilmiyon?.. A akılsız gadın!.. Bu terle, bu havada çık dışarı da eyi!.. Yat yine... Daha galkalı bi ay olmadı. Bu akılsız gafan yüzünden gendin de çektin, bize de çektirdin!.. Seni işe de göndermeycem ya...» Gerisini getiremedi. Gözden yitti. Kadın da içindeki sıkıntı yoğunlaşmış, geri döndü. Merdivenleri tırmanırken o da içinden söyleniyordu: «Güya beni goruyo... Ge bakalım, nedecen ben camları silerken. Ordan gapıyom esas soğuğu... Gızgın rüzgâr çarpı çarpıverdikçe!.. İşe göndermeycekmiş! Netçen? Gitmeycem de netcez?... Görüyon işte, çocukların içi kurudu iki gündür!.. Yavrularıma gahvaltı bilem yaptıramadım bu sabah!» Ağlamaklı, kızdı. Bu kızgınlığı kime yönelteceğini kestiremeden onyedi numaraya vardı. Hatçe'nin eli boş döndüğünü gören Nermin sordu:

«N'oldu Hatçe?.. Neden almadın?»

«Geliyoo abla. Salih getiriyo.»

«Nerde gördün ki Salih'i?.. Hani yoktu?»

«Valla yoğdu abla! Aşada garşılaştık... Dönüyorum.» Tez yanıtladı Hatçe.

«Aşağıya kadar indikten sonra iki adım öteye gidip alıverir insan!.. Şimdi sen bekle Salih'i...»

«Yoğ... Şimdi gelir abla valla!.. Ben, biliyon geçende hastalandığım için, gorkuyo yine, diye... Terli görünce beni... Dışarı da soğuk...»

Ses etmedi Nermin. Ancak Hatçe'nin son sözleri yaşlı kadına dokunmuştu. Kızının ivedi çağrısı ile yeni geldiği için, Hatçe'nin iki ay önce zatürreeden çektiklerini bilmiyordu. Kadına dokunan, bir kapıcı karısının bile erkeği tarafından böyle korunması idi: Kızına bakıp, damadını düşünmüş ve Hatçe'yi içten içe kıskanmıştı. «Elin köylüsü bile ne kadar kıymetli!» Gözucuyla, kızını belki bininci kez süzdü. Nermin'in yüzünde öyle bir anlamsız yitmişlik belirtisi vardı ki! «Bitti, bitti yavrum!» Sessizce dövünüyordu yaşlı kadın düşündükçe. Kızına belli etmekten kaçınıyordu, fakat kendisi daha da çok üzülüyordu. Üstelik, çocukları içinde en çok sevdiği idi Nermin. Ne kadar: Evladın ayrısı gayrısı mı olurmuş! Beş parmağın beşi de bir... Hangisini kessen aynı acı...» dese de... En çok Nermin'i severdi ve kendisi de bilirdi bunu. Belki de, en çok kendisine bağlı olan ve en çok kendine benziyen o olduğu için... «Oğlanlar hayırsız çıktı. Gelinlerin herbiri birer köpek!.. Atman adımımı eşiklerinden kolay kolay, o da kırk yılda bir...» Böylece tüm umudunu kızlarına bağlamıştı. Küçük de büyüdükçe, giderek anasından kopmaya başlamış, o da Nermin'e daha çok yönelmişti.

«Bu ahır zamanda yarabbim nedir bu başıma gelenler?...» Yaşlı kadına göre, biricik umudu, övüncü de yitmişti. «Çocuklarımın

içinde hiç değilse Nermin beni üzmedi diye avunuyorum!..» Aslında, kadının bir başka avuntusu da vardı. Gerçi İnci bazen, o dobra dobra deyişiyle anasının yüzüne vururdu. Fakat kabullenmezdi kadın :

«Hadi ordan!.. Hiçbirinizden birşey beklediğim yok benim... Kimseye de muhtaç değilim çok şükür!..»

İnci diretirdi bazen. Aslında, anasını kızdırmak için değil, onun baskın kişiliği karşısında başkalaşan kendi varlığını kanıtlamak için diretirdi. Kadın kızına söylenir, hatta bir süre konuşmazdı da. Fakat içten içe de: «Evet... Ne var bunda?.. Ne için büyüttüm hepinizi... Onca eziyeti el kızları için çekmişim!.. Hiç değilse biriniz borcunu ödememeli mi? Bunu beklemek hakkım değil mi?..» diye savunurdu kendini. İnci de hayırlısı ile başgöz olduktan sonra elbette düşünürdü Nermin'le oturmayı. En rahat edebileceği yerin burası olduğuna inanmıştı. Yaşlılığının son demlerini, yalnız evlerde değil, kızının ve torunlarının sıcak yakınlığında geçireceğini düşünüp, mutlu olurdu. Bir gün Nermin'in yuvasnın yıkılacağını düşünemezdi bile kadın. Kötü çocuk değildi damadı da, bu son olaya kadar. Acısı içtendi kadının. Kolu, kanadı kırılmış gibi görüyordu kendini...

Depreşen sıkıntılarıyla iyice bunalayan yaşlı kadın boğulacak gibi oldu. Havlulara sarılı küçük torununu kucaklayıp, kendini dışarı attı. Nermin de çocuları yıkadıkları leğeni boşalttı, yeni çıkan kirlileri de Hatçe'ye uzattı, çıktı. Banyo boşalınca Hatçe biraz rahatladı. «Ruhunu» sıkan derdi uzaklaşmasa da. Banyoda, yaşlı kadının yanında açılamamıştı .Biraz sonra «abla»yı yalnızken bir köşeye çeker, bir oluruna getirir söylerdi. Dibine sokulduğu alafranga helâdan uzaklaştı .Soluklandı güçle, tüm sıkıntısı da boşalacakmış gibi. Öne kayan saçları ıslak yüzüne yapışıyordu. İlaçlı suların, tozların yıprattığı elleriyle, onları geriye itti. Ne güzel, hasta yattığı sürede iyileşmişti elleri: Yarılıyorlardı derin çizgilerle, kızarıyorlardı. Bazı geceler sabahlara dek, şiş ellerinin yanması, içten içe sızlaması ile dönenip dururdu yatakta. Bir zamandır beli, bacakları da başlamıştı. «Herhal ağır galdırmaktan, ıslak sularla akşamlara dek dövüşmekten» diye düşünüyordu.

...Zıııırrrr...Zıırrr...

Hatçe fırladı, açtı. Salih ilaçlı suları getirmişti. Paranın üstü ile şişeleri verirken, karısının yüzüne baktı.

«N'oldu?.. Söyledin mi?» Sordu adam. Hatçe başını geri atıp, gözlerini yere indirirken «cık» etti.

«Deyemedim... Bi oluruna gelmedi... Hem bugün onlar da bi sıkıntıda gibiler...»

Salih başkaca söz etmeden gitti. Hatçe, ilaçlı suyla başladı bu

kez çamaşıra. Suya giren elleri kavlanıverdi bir an. Hatçe duymadı bile. İçindeki kurt iyice canlanmıştı.

Ne kadar zaman, nasıl geçti?... Ama çamaşırlar bitti. Hatçe holdeki ipleri sildi, astı çamaşırları. Kararlı, içeriye yöneldi.

«Ablaa...» Yavaşça seslendi, kendince en uygun tonuyla.

«N'oldu Hatçe?. Ha... Bitirdin mi? Şimdi yerlere geç! Bu kez pencere, kapı kalsın... Yalnız önce süpür, sonra sil!..» Nermin'in yöneten sesinde, alışık olmadığı kızgın titreyişleri sezen Hatçe ürktü. Tam kararlılığını ve gücünü yitirdi yeniden. İçi öncekinden fazla karardı. Kendi kendine somurttu.

Misafir odasına yöneldi kadın bıkkın. İnci kanepenin üzerine uzanmış, önünde enli, koca bir kitap okuyordu. Hatçe'nin girişine aldırmadı önce. Ancak, kadın halıları toparlamaya başlayınca sordu:

«Ne yapacaksın?»

«Silecem yerleri... Önce süpürecem şimdi.» Gitti, süpürgeyi getirdi. Makinenin üzerindeki kırmızı düğmeye ayağı ile bastı. Bir daha bastı. Makinenin çalışmadığını görünce fişi sokmamış olduğunu anladı. Hırsla fişi prize soktu. Makine gürültüyle çalışmaya başladı. İnci okumayı kesti. Sıkıntıyla dönendi, toparlandı ve odadan çıktı. Çok geçmedi, söylenerek geri döndü:

«Onların gürültüsünden yeğdir buradaki!..» Hatçe'ye döndü: «N'olur fazla oylanma! Çabuk bitir şu odanın işini. Kaç gündür çalışamıyorum zaten!..»

Hatçe hızlandı. İçinden de: «Ben pek mi hoşlanıyom sanki uzatmaktan diye sözde kıza kızdı. Bir yüreklense isteyebilse, işini hemen bitirip eve koşacaktı zaten. Yavrularının kursaklarını bu gece ısıtmak istiyordu. İnci, bağdaş kurmuş, onu izlerken süpürge işini bitirdi. Daha sonra içi su dolu leğenle döndü. Suyu köpürttü, bezi yuğdu. İyice sıktıktan sonra da dizleri üzerinde başladı ileri-geri devinmeye. Kadının güçlü kollarına imrenerek baktı kız. «Köy toprağı!» dedi içinden. «Alışkın bunlar toprakla uğraşmaktan... Kimbilir, erkek gibi nasıl pazuludur kolları?..» Hatçe'nin yanakları da pembeydi. Her sabah okula giderken allıkla kızarttığı solgun yanaklarını düşünüp, takılmak istedi Hatçe'ye:

«Yanaklarına ne sürüyorsun böyle Hatçe?»

Hatçe suçüstü yakalanmış gibi ürkek baktı.

«Biz bişey sürmek öyle suratımıza, oramız buramıza!..»

«Eee... Nasıl böyle kırmızı kırmızı oluyorlar?» Üstelik, kapıcı dairesini de görmüştü bir kez. Havasız, nemli ve ışıksız tek bir odayı. Hatçe, yorgun, ağırlaşan başını öne eğip, işini sürdürdü.

«Kaç yaşındasın sen?» İnci sordu.

Hatçe duraladı, düşündü bir süre. İçinden konuşmak gelmiyor-

du pek bu sabah. İçi de yorgundu. İsteksizce konuştu:

«Bak şimdi... Gelin olduğumda onüç-ondördündeydim... Bir yıla varmadı en büyüğe kaldım... Şimdi onikisine vardı. Var sen hesabet... Salih ediyo ya, unutuyom ben yine...» İnci düşündü, yirmialtı-yirmisekiz olmalıydı. Çok şaşırdı. Bu durumda ablasıyla yaşıt olması gerekiyordu. İnanmaz inanmaz baktı kadına. Bu kadın en azından otuzbeş-kırk gösteriyordu. Ablası bunun yanında kızı gibi duruyordu!

«Doğru mu söylüyorsun?.. Sen şimdi yirmialtı-yirmiyedi falan mısın?»

«Öyleye mi varıyo hesabın?..»

«Yaşını sen de saklıyorsun namussuz!» Takılmasını sürdürdü İnci. Hatçe gücenmiş gibi:

«Neye saklıyam abla!.. Alan almış, satan satmış. Dört çocuk vermişim!...»

«Köylü müsün sen?» Sordu kız.

«Köyden göçtük üç kış eveli.»

«Niye geldiniz?»

«Napak rençberlik yoğ köyde... Toprak da olmayınca!... Salih geldi önce, inşaatlarda falan rençberlik etti. Sonra apartumana gapıcı girince bizi de getirtti...»

«Daha mı iyi şimdi durumunuz?»

«Eh... gapıcılık ne kadar eyi ise o kadar eyi!..»

«Senin için daha kötü olmadı mı ama?.. Hemen hergün işe gidiyorsun...»

«Köyde de boş durmazdık ki biz!»

İnci kadının durumundan yakınmadığını sanıp: «Bunlar böyle!.. Bir lokma ekmek, bir hırka...» diye söylendi kendi kendine. Ablasını düşündü. Şu anda kendini dünyanın en mutsuz kadını olarak gören ablasını!.. Oysa, şimdi Hatçe'ye sorsa mutlu olup olmadığını «Eminim, bön bön bakar yüzüme!» İçten içe kıvranan, sızlanan kadının yüzünü titizlikle araştırdı. Hiçbir anlam çıkaramadı, incelemekten vazgeçti. Ablasını düşünüp yeniden, kızdı ona: «Kendi yanlışlarının bedelini ödüyor!.. Tüm evrenini aşkı ve evliliği ile ördü... Şimdi onlar yıkılınca ortada kalıverdi .Budalaca bir şey bu!..» Bigudelerini çıkarmaya başladı bir yandan da. «Fakat o kadın karşısına çıkmasaydı eniştem onu aldatmayabilirdi de... Ve ablam seven bir eş, iyi bir anne ve mutlu bir kadın olmaya devam eder, bu rolü sonuna kadar oynayabilirdi isteyerek... ... Yoksa, bir başka yerden açık verir miydi yine?... Evet... evet, inanıyorum verecekti... Temelden yanlıştı... Sakat olan kurumun kendisi olunca... Sonra... biricik evreni evliliği oldu... tüm varlığı ve ilgisi onunla sınırlandı... onunla var oldu, onunla onaylandı. Bu yüzden enişteminin üzerinde çok düştü. Ve sevgisiyle, ilgisiyle yük oldu ona...

Evet bence budur temel çelişkileri!...»

Hatçe'nin yanakları giderek daha da allanmış, solukları hızlanmıştı. İnci ilgisini yine kadına çevirdi. Hatçe'nin yüzünde, yalnızca yorgunluğun gözlenebildiğini düşünüp bir kez daha düş kırıklığına uğradı. «Hele bunlar daha da acınası!.. Ne insanlıklarının, ne de kadınlıklarının bilincindeler... Üretme makinesi gibi de çocuk doğuruyorlar!..» Yüzündeki acıma görünümünü küçükmeseyle pekiştirdi. «Oysa ben başkayım! Kadınlığımla birlikte insanlığıma da sahibim!..» Madeni kıskaçlarından kurtulan saçlarını okşadı. Arkasından vuran ışığın çizgisinde, kıvrımlarının parıltısını aradı. Ürküye kapıldı birden... Oh!... hayır yaramamıştı bu şampuan saçlarına!... Donuklaştırmış ve bir de yumuşatmıştı üstelik! Elli lira da para vermişti o küçücük şişeye. Verdiği paraya acımıyordu. Alt tarafı elli liraydı! Ancak saçlarına çok üzüldü.

İnci'nin düşünceleri, tasası saçlarından, iki aydır arkadaşlık ettiği gence kaymıştı. Yüzündeki hoşnutsuzluk belirtisi artmış, gözlerinin çevresinde çizgiler dalgalanmaktaydı. Bir an tüm umutsuzluğu canlandı. «Gerçekten biz kurban bir kuşağız!... Bu topluma, değerler sistemine aykırı düşmekle daha da mutsuz olmadık mı?.. Tüm kurumları ile bu yapı yaşadığı sürece, onu aşmamızın önemi ne olabiliyor ki?... Ben ve benim gibiler yarınların, ama çok uzak yarınların kadınlarıyız! Giderek mutsuzlaşıyoruz, çünkü giderek uyumsuzluğumuz artıyor... Toplumun hem en şanssız kesimi, hem de en mutsuz kuşağıyız! Bugün üçümüz de aynı olursuzluk düğümünde buluştuk, fakat yine de en mutlu olanımız anam oldu.» Özlerdi İnci, zaman zaman annesi gibi olabilmeyi!.. Tanrı yazgısı deyip, törelerimiz deyip, büyüklerimizin öğretisi bu deyip herşeye boyun eğen annesi gibi!.. «Böylece de yaşamının çirkinliklerine ve haksızlıklarına kolayca katlanabilmişti. Oysa ben katlanamıyorum! Fakat ne yapacağımı da tam olarak kestiremiyorum. Karşı koyduklarımı, yadsıdıklarımı, tüm istemediklerimi bilememekle beraber...»

Hatçe ilerleye ilerleye İnci'ye yaklaşıştı. Hohladı. Yorgundu, ancak aldırmıyordu buna. Bunalıyordu ve kızın hiç değilse, bunu anlamasını istiyordu. İnci'ye bir göz attı. Kızın da sıkkın duruşu, Hatçe'nin olursuzluğunu artırdı. Başı çatlayacak gibi ağrıyordu. Örtüsünü öne çekiştirdi, daha sıkı bağladı. Yavaşça işini sürdürdü. İnci sabırla iş gören kadının durgun yüzünü çok yakınında gördü. Zamanından önce yaşlanmış bu çehrede hiç bir anlam göremedi. Ne bir tasa, ne bir coşku belirtisi!.. Ne ablasının yüzüne egemen olan yıkım, ne anasının bakışlarındaki tükenmişlik ne de kendi görüntüsü!.. «O halde» diye kararını verdi kız: «Bu kadın şu anda ne mutlu, ne de mutsuz olabilir!.. Allah bilir ne seviniyor, ne de üzülüyordur!.. Kafasını kurcalayan sorunları bile yoktur bizim gibi. De-

mek ki... İnsanın evreni küçüldükçe, kişilik boyutları da dar oluyor. Bireysel sorunları ve kaygıları da azalıyor, gönül rahatlığı artıyor!..» Nerdeyse imrenerek baktı kadına. «Bu yüzden onun yerinde olmayı isterdim...» Hatçe, kızın kendini süzdüğünü görünce bir yandan huzursuzluğu arttı, öte yandan umutlanırken. Kız aslında onun ötesinde birşeylere bakıyor gibiydi! Çekinmesini bastırmaya çalışarak:

«Abla...» Doğrulup, topukları üzerinde oturdu. Suçlu, ürkek bekledi birkaç saniye Tıkanan soluklarını tutmaya çaba göstererek:

«Bişey deyecem... ya...»

İnci, kadının durgun ve anlamsız çehresinin yerini alan yenisine şaşkın baktı. Yanakları alevlemiş, iri ellerini oğuşturuyordu.

«Sen de mi sıkıntılın abla?» Tüm söyleyeceği buymuşçasına tez soruvermişti. İnci'nin şaşkınlığı arttı.

«Amaan... Hatçe!.. Bizim sıkıntımız biter mi hiç? Düşündükçe artıyor insanın dertleri. Sen bunu mu söyleyecektin?»

«Şey...»

«...»

«Diyecektim ki... Biliyon mu... Ablama deyemedim. Pek sıkıntılı, öfkeli... Sen söyleyiverirmin ona?... Yani... şimdi... ben işim bitince alıyom ya... Bu gün, yani şimdi alsam? Soluklandı, yutkundu. «Şimdi gerekti de, biliyonmu... Tüp bitti, çocuklar sabah çay içemediler, biliyonmu... Hiç değilse, Salih şimdi gider tüp alırsa, bişeyler de alırsa, biliyonmu... akşama ısıcak bişeyler yaparım...»

Kız, kadının güçlükle konuştuğunu ve çok utandığını açıkça gördü. Sonra da ağlamaklı susmuştu. İnci, ne diyeceğini bilemeden baktı bir süre. Bir an beyni boşalmış gibi bir duyguya kapıldı. Kadına bakmadan yerinden kalktı. Kızın hiç yanıtsız odadan çıkışını hayra yormayan Hatçe'nin ezikliği arttı.

Çok geçmedi, kız döndü. Yine hiç birşey söylemeden, kadına elli lira uzattı. Hatçe sevinçle kaptı elli lirayı.

«Hay allah razı olsun ablam!.. Biliyon mu, sabahtan beri nasıl deyeceğim diye içim içimi yeyordu... Doğru dürüst iş de göremiyordum...» Varlığı büyük bir yükten kurtulmuşçasına rahatlamıştı. Olduğu gibi fırladı. Sevinmekte olduğu açıktı. Ne kadar boş bulunduğunu, kendini dışırda bulunca anladı. Geri seğirtti.

«Ablam sorarsa... şimdi geliyom... Bi koşu Salih'e vereyim şunu, şimdi geliyom...»

İnci'den yine hiçbir yanıt gelmedi. Hatçe, kapıyı açık bırakarak gözden yitmişti çoktan. Hiç ayak sesleri duyulmadı. Uçtu sanki. Hatçe mutluydu elli lirayı koştururken. İnci'nin suskunluğunu da görmedi.

İbrahim Osmanoğlu

ANILARLA YAŞANMIYOR SEVGİLİM

Uyandım günün ilk ışıklarıyla
Güvercinler sevişiyor
Camlarda çatılarda
Dinmiş akşamdan beri
Durmadan ağlayan yağmur
Çekilmiş bulutlar göğün yücesine
Katar katar
Yerde karıncalar kervanı
Buğday taşımanın telaşında
Bakıyorum seferberlik resimlerine
Mermi taşıyan anaların bakışları
O günlerin tazeliğinde

Şimdi ne güzeldir o dağlar
Dağları aşan yollar
Anılarla yaşanmıyor sevgilim

«Bu sevgi alemidir korkma kimseden güzelim»
Büyülü korosunda bu türkünün
Çeyizsiz kızların elleriyle toplanan
Akdeniz'in aralık güllerini
Öpüştürsem Karadeniz'le
Kuzeyin zorlu yollarını aşarak
Oysa gözlerimin önünde
Sıçan toprağı gibi öbek öbek
İlkel açlığında 'çağdaş kondular'
Sessiz bir çığlıktır durur
Sessiz bir çığlık sabah-akşam
Güneş duvarlarında kusmuk lekesi
Sonu gelmez göçü Anadolu'nun
Sonu gelmez göçü ekmeğin-aşkın
Hasta kalbimin üsünde uyuyor kızım
Yanakları allanmamış Gümüşane elması

Şimdi ne güzeldir o dağlar
Dağları aşan yollar
Anılarla yaşanmıyor sevgilim
Dur desen durur mu hiç
Atan nabız
yürüyen kan damarda
Akıp gider gümüş dereler
Dikenli yollarda inceden
Devrimin büyüyen denizine
Yağmurlu
karanlık
pis sokaklarda
Bağrına basmış bebesini dilenen
Kara saçlı kadınların
Sabah yıldızıyla uyanan
İş dönüşlerinin akşam yorgunluğunda
Bir köpeğin güneşli öğlen uykusunu
(özleyen
İşçi kızların öyküsüyle

Şimdi ne güzeldir o dağlar
Dağları aşan yollar
Anılarla yaşanmıyor sevgilim

Kulağımda rüzgârın uğultusu
Beynimde kurşun sesleri
Yavuz gemiler çarpıyor
fosilleşmiş kayalara
Sayısız güneşler doğuracak
Yaşanılır bir dünya özlemiyle
Daha kaç kez çarpacak
(sabırla
Parçalamak için o kayaları
En güzel sevişmelerin sabahında
Ev sevişemiyenler
Sıcak yatakların rahatsız kişileri
Yürekleri karanlık
Korkak general pozundakiler
Bilesiniz mutlak susacak
Geveze ağzınız
ve silahlarınız
Uluyan radyolarınız
Jurnalcı gazeteleriniz
Siz mantık okumuş orospu çocukları
(iyi bakın

Ellerinde zemheri gülleri açmış
Beton söken şu işçilere
Yemin ediyorum devrim adına
Boğamıyacaksınız osmanlı rüzgârıyla
Onların şiirini
Onların türkülerini

Şimdi ne güzeldir o dağlar
Dağları aşan yollar
Anılarla yaşanmıyor sevgilim

Katar katar olmuş kuşlar
Uçup gider bulutlara koşut
Kanatları özgürlüğe eleden
Gönlümün göçmen kuşları
Haberler bekliyorum sizden
Aydınlık bir yürekle
Baltasız yürünmez
(karanlık bir ormandır
Yaşadığımız bu düzen
Ey kavganın uzağında masalların çocuğu
Uykusunu yamalarında büyüten halkım
«Ağrı dağı çehmez meni
Değme kotan söhmez meni
Devr-i Adem'den beri
Bege yaman olmuş eloğluyam men»
Diyen sen değil misin
Kahrın hasıllaşmış hamuru
Ağalar
aşiretler
kirveler
Bir bölüğü yaban elde çöpçüler
Dostunuz tanışınız tanığınız bu dağlar
Doruklarında buğulanan baharla
Kan döktüğünüz
Koynunda gerdeğe girdiğiniz
Ağrılar Nemrutlar Palandökenler
Çetin kış gecelerinde
Tezekle ısınan canlar
Dilimizde Karacoğlan
Pirsultan
Emrah
Söyleşiriz Dadal'ı

(Köroğlu'yu
Küheylan atların sırtında
Yiğit Kaçak Nebi'yi
«Kaça kaça hal olduk
Bir goncaya yar olamadık»sa
Umut içimizde geleceğin goncası
Yekin de doğrult koca gövdeni
El mi yaman bey mi yaman görelim

Şimdi ne güzeldir o dağlar
Dağları aşan yollar
Anılarla yaşanmıyor sevgilim

Kavgamız uzun sürmüş
sürecek daha
Ey düşleri diken diken
Bahçeleri güller açan cellatlar
Tek çiçeğin adını bilemezsiniz
(sorsam
Çiçeklerin baharında
Bir boğaza «otuz üç kurşun» akıtanlar
Kalır mı yanınıza ha
Soğuk baltalarınızla devrilen
Gencecik fidanların öcü
Onların kanıyla yeşerdi
Şu algüneşlere boyalı çınarlar
Dikmişler başlarını büyüten toprağa
Toprak doğurgan bir Asyalı kadın
Memeleri ağzımızda
Ölümdür yas tutarak susmak
Tükenecek bu geceler sevgilim
Bu eşkıya suratlı geceler
Devrimin yalım yalım ateşiyle
Kanla da olsa büyüyecek ağaçlar

Şimdi ne güzeldir o dağlar
Dağları aşan yollar
Anılarla yaşanmıyor sevgilim

İsyankâr ressamların tablosundan
(güzel
Bozkırlarımızda
«Sevip sevilmeye öz iktidarımız» olsun
Kavgamız bunun için sevgilim
Gülen gözlerinde tomurcuklar
Mutlak açacak

Alıyla
yeşiliyle
moruyla
Özsuların yürüdüğü baharda
Büyüdü yalnızlığımın kırmızı gülü
Sayısız sorularla
Dağlar da bizimledir
Yağan yağmur
uğuldayan rüzgâr
Çocukların gelecekteki güzel sesleri de
Bizimledir sevgilim
Hadi çık gel
Dünya kolların arasında yeni doğmuş
Yağmura
kara
kurşuna alışkın
Aşkın en güzel şarkılarıyla
Büyüteceğimiz bir bebek olarak
Hadi çık gel sevgilim
Cumhuriyetin uyuduğu parklarda
Birlikte okşayalım süngü çiçeklerini

Şimdi ne güzeldir o dağlar
Dağları aşan yollar
Anılarla yaşanmıyor sevgilim

İlker Hekimoğlu

AYRI GAYRI DEĞİLİZ

Soframız geniş,
Eş-dost, kız-kızan
ve maden işçileri
Ayrı-gayrı değiliz...

Onurla, sevdayla
Kuşattık çevresini mendilin.
Buztutmuş en güzel uykuda,
Zonguldak'ın kuyularında
Ayrı-gayrı değiliz...

Payanda tutmaz
göçmeye niyetli toprak.
Beli narin, dalı yüklü,
üç çatal portakaldır sanki.
Yıkılır,
çöker başımıza cehennem,
Bir oluk kan
Kömür kömür akarız...

Grizu can atar parıldamaya.
Bir kıvılcım yeter
bir anda canı ateşe düşmek için.
Terimiz tutuşur,
Külümüz çıkınlanır oy!
Ayaz girer kapımızdan
kara kara tüteriz...

Akdeniz berrak
ve masmavi türküler yurdudur.
Zeytinlikler,
mandalin ve portakal bahçeleri.

Goruğa ben düşende
Vurgun yemiş Dalgıç Osman.
Bir melat sünger için
Suyun yetmiş kulaç dibinde
Ayrı-gayrı değiliz...

Akşam
kırlangıç çığlıklarıyla süzülürken
Palet vurup, türkü söylediğimiz sulardan.
Ay şavkını vurup başaltına.
Başaltında çuval çuval peksimetler ,
Kaç can
Bir yastığa istifa olup
yatarız...

Pırlanta gecenin
aşkına, sefasına doyulmaz.
Izgara tekirine,
fırın istakozlarına doyulmaz.
Marmaris'te aşk,
Mineli altın tabaklarda
bir kınalı tekir yavrusu.
Yerlisi, yabancısı
turistler doluşur.
İçer beyler,
çoluk çocuk bakarız...

Geçmiş ola zulüm!..
Geçmiş ola!..

Geçmiş ola!..
İlim, bilim
ve insanlık adına
sökülen tırnağıma...

Geçmiş ola!
Lüks bahçesinde bunalmış
burjuva kafaların
ağudan tortularına...

Paydos düdüklerinde
buluştuk bir kez.
Sorguda
Grevde
Ve dünyanın bir dar yerinde
el ele kelepçeliyken,
tutuştuk bir kez.

Geçmiş ola zulüm!
Geçmiş!..
Şimdiden sonra
Solan gülde,
ağlayan karanfilde
ayrı-gayrı değiliz...